

VYTAUTO DIDŽIOJO UNIVERSITETAS

Aurelija RUSTEIKIENĖ

**KARMELITŲ VIENUOLIJOS DAILĖ:
ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS ŠKAPLIERINĖS
IKONOGRAFIJA ISTORINĖSE LDK RIBOSE**

Daktaro disertacija

Humanitariniai mokslai, menotyra (03 H)

Kaunas, 2013

UDK 7.046.3(474.5)

Ru-154

Mokslo daktaro disertacija rengta 2009 – 2013 metais Vytauto Didžiojo universitete. Doktorantūros teisė Vytauto Didžiojo universitetui suteikta kartu su Architektūros ir statybos institutu Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos mėn. 15 d. nutarimu Nr. 926.

Mokslinis vadovas:

Prof. dr. Laima Šinkūnaitė (Vytauto Didžiojo universitetas, humanitariniai mokslai, menotyra 03 H)

ISBN 978-9955-12-962-2

TURINYS

IVADAS	4
I. PAMALDUMO ŠVČ. M. MARIJAI ŠKAPLIERINEI KILMĖ	16
1.1 Karmelitų pamaldumo tradicijos.....	16
1.2 Škaplieriaus vizijos istorija.....	20
1.3 Ikonografinio tipo Švč. <i>Mergelė Marija Škaplierinė</i> samprata.....	24
II. PRIELAIDOS LDK KARMELITŲ VIENUOLIJOS MENO SKLAIDAI	29
2.1 Tridento nutarimų įtaka karmelitų vienuolijai.....	29
2.2 Karmelitų vienuolynų plėtra LDK.....	34
III. ŠVČ. M. MARIJOS ŠKAPLIERINĖS IKONOGRAFINIO TIPO SKLAIDA IR YPATYBĖS	47
3.1 Karmelitiškojo škaplieriaus vizijos vaizdavimas	48
3.1.1 Tradicinė <i>Apreiškimo šv. S. Stokui</i> vaizduosena.....	48
3.1.2 Sudėtinės ikonografijos atvaizdai.....	60
3.2 Sekimo bizantiškaisiais prototipais tradicija	65
3.2.1 Karmelitų Meilingoji Dievo Motina <i>La Bruna</i> ir kiti <i>Eleusa / Glykophilousa</i> vediniai.....	65
3.2.2 <i>Hodegetria</i> ir <i>Hodegetria S. Maria ad Nives</i> Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijoje.....	72
3.3 Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos vedinių variantai	84
3.3.1 <i>Mater Amabilis</i> ir <i>Hodegetria</i> interpretacijos.....	85
3.3.2 Škaplieriaus teikimas adorantams <i>Sacra Conversazione</i> ikonografijoje.....	93
3.3.3 Retesni Švč. M. Marijos Škaplierinės vaizdavimo variantai.....	101
IŠVADOS	107
BIBLIOGRAFIJA	112
ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS	136
SANTRUMPOS	141
ILIUSTRACIJOS	143
PRIEDAI:	
Priedas Nr. 1 Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų paplitimo LDK žemėlapis.....	CD
Priedas Nr. 2 Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų katalogas.....	CD

ĮVADAS

Temos naujumas, problematika, aktualumas. XVII-XVIII a. Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje klestėjusių vienuolių dailės tyrimai yra svarbūs kaip praeities meninio, kultūrinio ir dvasinio palikimo įvertinimas. Nors vienuoliškoji tradicija LDK gana trumpa, tačiau vertingas ir savitas paveldas skatina žvelgti į vienuolynų kultūrą kaip į atskirą kultūrinės tradicijos klodą. Svarus vienos didžiausių LDK vienuolių - Karmelitų Ordino indėlis į sakralinės dailės puoselėjimą turėtų būti įvertintas platesniu bei gilesniu menotyryniū aspektu. Mūsų krašte svarbų vaidmenį pamaldumo bei bažnytinės dailės tradicijų tęsime suvaidino ir religinės brolijos, po vienuolynų uždarymo tapę bene vieninteliais katalikybės židiniaiis.

Pasirinktas marijinis tyrimo aspektas – Švč. Mergelė Marija Škaplierinė - atspindinti vieną pagrindinių karmelitų vienuolijos pamaldumo kultūrą. Iš vienuolijos dvasingumo tradicijos kilusios Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų ikonografija lig šiol nebuvo išsamiai tyrinėta nei Lietuvoje, nei Baltarusijoje. Šios temos užuomazga – autorės magistro darbas atskleidė platesniū ir gilesniū tyrimų galimybes.¹ Tojana Račiūnaitė, tirianti basųjų karmelitų vienuolijos meninį palikimą, stebuklingųjų atvaizdų kontekste glaustai charakterizuoja žinomiausius Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslus, tačiau ikonografiniu aspektu jų nenagrinėja.² Kiti Lietuvos menotyryninkai ligi šiol daugiau dėmesio skyrė jėzuitų, dominikonų, pranciškonų vienuolijoms. Fragmentiškai į tyrimų lauką patenka pavieniū parapinių bažnyčių istorijos, kuomet paminimi ten esantys Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdai.

Pietų Europoje ar sovietizacijos nepaliestuose Vidurio Europos kraštuose karmelitų vienuolija išliko stipri ir šiandien yra itin aktyvi visame pasaulyje. Karmelitai inicijuoja bei patys gilinasi į Ordino dvasingumo tradicijas, rekonstruoja vienuolijos istoriją, tačiau publikuotų menotyryniū darbų, analizuojančių karmelitiškąją marijinę ikonografiją minėtose Europos šalyse esama minimaliai.³ Todėl šis tyrimas - unikalus europiniu mastu.

Šiuo darbu norima atkreipti dėmesį į kultinių karmelitų Dievo Motinos – Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų ikonografiją. Lig šiol nėra vienareikšmiškai apibrėžta šio ikonografinio vedinio vieta marijinės ikonografijos sistemoje: Švč. M. Mergelės Marijos Škaplierinės atvaizdams ikonografiniai žodynai suteikia skirtingą statusą. Istoriskai vėlyvas karmelitiškojo pamaldumo įteisinimas lėmė lėtesnę pamaldumo šv. Škaplieriui sklaidą, nei

¹ Ruseikienė, Aurelija. *Mariologinės temos - Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografija Lietuvos Baroko dailėje*. Magistro darbas, VDU, 2001.

² Račiūnaitė, Tojana. *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003. Račiūnaitė, Tojana. *Jausmų kelionė ir stebuklingųjų atvaizdų kopijos*. In: *Dailė*. T. 35. *Pirmavaizdis ir kartotė. Vaizdinių transformacijos tyrimai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004.

³ 1987 m. Krystyna Moisan publikacija apie Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdus Lenkijoje ir Emanuele Boaga antologija *Con Maria sulle vie di Dio* (2000 m.), apžvelgianti Italijos karmelitiškųjų leidinių grafiką. Plačiau žr. literatūros apžvalgą.

viduramžiais dominikonų uoliai platintas šv. Rožinio kultas, todėl šiandien turime sąlyginai nelygiavertį dviejų vienodos prigimties ikonografijų pozicionavimą – didžiojoje dalyje menotyriinių žodynų ar žinytų minima ir dominuoja būtent Rožinio Švč. M. Marija, o Švč. M. Marija Škaplierinė - neminama.

Dėl skirtingo Švč. M. Mergelės Marijos Škaplierinės ikonografijos sampratos suvokimo ar šio vedinio identifikavimo, remiantis skirtingais kriterijais, pasekmių, atsiranda netikslumai ir klaidos atpažįstant bei įvertinant karmelitiškosios Dievo Motinos atvaizdus. Tokia situacija šiandien yra ne tik mūsų šalyje, bet ir visos Europos menotyroje, o tai įneša painiavos ir apsunkina ikonografinius marijinių atvaizdų tyrimus. Švč. Mergelę Mariją Škaplierinę vaizduojantys paveikslai įvardijami skirtingai: apsiribojant vizijos siužeto tema, dubliuojant atvaizdo pavadinimą su bažnyčios suteiktu titulu, tęsiant liaudies pamaldume prigijusį pavadinimą, pabrėžiant paveikslo pirmavaizdį ar vietos kilmę. Šie variantai gan dažnai neatitinka menotyrinės ikonografijos tipologizacijos. Todėl būtina apibrėžti Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės tipą, nurodant esminius vaizdavimo požymius.

Tyrime struktūriškai žvelgiama į objektų vidinę sandarą, tokiu būdu atskleidžiant ikonografijos daugiasluoksniškumą. Sudėtinės ikonografijos Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizduose itin svarbu atrasti prasminę dominantę, kuri ir nulemia temos įvardijimą. Šios problemos iškėlimas yra aktualus paveldo objektų identifikavimui ir sistemimui tiek Lietuvoje, tiek kitose Europos šalyse. Objektų identifikaciją taipogi apsunkina laikmečio peripetijų įtakoje kintanti ir nevientisa šių atvaizdų ikonografija: vieni paveikslai nuo pat pradžios kurti tam, kad žadintų karmelitiškąjį dvasingumą, kiti - Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės ikonografiją įgijo vėliau puošiant atvaizdus aptaisais, tretieji – pertapant paveikslus ar kitaip įtaisant škaplieriaus devociją ant kūrinio. Mobilieji škaplieriaus sakramentalija prie atvaizdo nors ir atspindi laikmečio pamaldumo kontekstą, tačiau ilgainiui dažniausiai neišlieka, taigi ikonografinius pokyčius lieka fiksuoti pagal įrašus bažnyčių inventoriuose.

Svarbu paminėti, kad ne vien tik karmelitiškosios dailės temose vaizduojamas škaplieriaus drabužio teikimas - analogiškas siužetas kartojamas ir Servitų Ordino paveiksluose.⁴ Mercedarų ordino marijiniuose atvaizduose taip pat vaizduojama Švč. Mergelė Marija Škaplierinė su brolijos škaplieriaus sakramentalijomis.⁵ Remiantis įprastiniu vizualiniu panašumu, minėti kūriniai dažnai klaidingai priskiriami karmelitų meniniam palikimui. Tokios akivaizdžios klaidos rodo menotyroje trūkstant aiškių kriterijų, kuriais būtų galima įvardinti

⁴ Fran Jalovšek, *Švč. M. Marija teikia škaplieriaus rūbą Servitų ordino įkūrėjams*, 1735, freska, Gailistingosios Dievo Motinos cerkvė, Žalostna gora nad Makronogom, Slovėnija.

⁵ Prieiga: <http://forums.catholic.com/showthread.php?p=7156707>

Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografinio tipo specifiką ir suteikti šiam vediniui legitimacinį statusą.

Išvardinta problematika mūsų menotyroje sprendžiama pirmą kartą, todėl naujumo ir aktualumo aspektu tyrimas yra itin vertingas. Lietuvos senosios sakralinės dailės fondus praturtins naujai atrastų objektų analizė bei sisteminė Dievo Motinos atvaizdų ikonografinė medžiaga, apimanti tris karmelitų vienuolijos gyvavimo mūsų krašte šimtmečius.

Darbo objektas. Pasirinktas tyrimo objektas - Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografinio tipo atvaizdai – sutampa su labai reikalingu mūsų menotyrai žingsniu, t.y. sakralinio meno kūrinų sisteminimu ikonografinio tipo požiūriu. Į tyrimo lauką įtraukiami Dievo Motinos atvaizdai, priklausę abiejų konfesijų karmelitams: tiek senosios regulos karmelitų, tiek basųjų karmelitų vienuolijoms. Vienuolinių ordinų gyvavimo laikotarpis mūsų krašte nesutampa su istoriniais valstybingumo etapais: 1795 m. LDK neteko valstybės statuso, tačiau vienuolijos gyvavo dar apie pusę amžiaus. Nežiūrint politinių permainų, religinis gyvenimas tęsėsi, katalikybės židiniais liko veikiantys vienuolynai, o juos uždarius, krikščionybės tradicijų tęsėjo vaidmuo teko parapinėms bažnyčioms. Todėl apsibrėžiant chronologines tyrimo ribas apimame laikotarpį, susidedantį iš kelių etapų: pirmasis - karmelitų vienuolijos gyvavimo LDK laikotarpis apima 1506 m. – 1832 m., t.y. nuo pirmojo karmelitų vienuolyno įsteigimo LDK iki visuotinio jų uždarymo, antrasis – 1832 m. – XIX a. pabaiga, kuomet religinių šv. Škaplieriaus brolių iniciatyva buvo inertiškai tęsiamos karmelitų dailės tradicijos.

Įvardindami karmelitiškąjį dvasingumą Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografinio tipo kilmės aplinka, LDK karmelitų vienuolynus vertiname kaip pagrindines tiriamojo objekto lokacines vietas, o vėlesnės sklaidos laikotarpiu - ir parapines bažnyčias. Geografinis objekto tyrimo laukas apima Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos ribas, įtvirtintas 1569 m. Liublino unijos iki pirmojo Lenkijos ir Lietuvos valstybių padalijimo 1772 m. Daugiau nei du amžius klestėjusi LDK valstybė šioje teritorijoje jungė etninius Lietuvos ir Gudijos kraštus. Dabartinės Lietuvos ir Baltarusijos respublikų ribos iš esmės atitinka XVII-XVIII a. LDK ribas, todėl darbe naudotini skirtingi teritorijų pavadinimai (Baltarusija, Gudija) neprieštarauja vieni kitiems, nes žymi sudedamąsias LDK valstybės dalis.

Objekto paieškos vykdytos visapusiškai: Lietuvos ir Baltarusijos karmelitų vienuolynuose ir jiems priklausančiose bažnyčiose, parapinėse bažnyčiose, valstybiniuose archyvuose, bibliotekų ir muziejų fonduose, aukcionuose bei privačiose kolekcijose. Archyvinių šaltinių duomenys nėra iškalbūs apibūdinant objekto ikonografiją, tačiau paminėjimo faktas yra svarbus Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų paplitimo lauko nustatymui bei konkrečios sakralinės erdvės ikonografinės programos atskleidimui. Arti dviejų

dešimčių Švč. M. Marijos Škaplierinės objektų pavyko aptikti Baltarusijoje, Lietuvoje rasta daugiau nei šimtas atvaizdų. Kontekstinės medžiagos surinkta pakankamai tiek iš artimiausios LDK kaimynės Lenkijos (šešiasdešimt objektų), tiek iš įvairių Europos kraštų (arti trijų šimtų objektų), kur buvo įsikūrę vienuoliai karmelitai. Į tyrimo lauką įtraukiami vaizduojamosios ir taikomosios dailės objektai, turintys Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografiją: molbertinės ir monumentaliosios tapybos darbai, grafikos lakštai ir spaudiniai, knygų iliustracijos, skulptūra, liturginiai reikmenys, devociniai ženklai ir religiniai paveikslėliai. Neapribojant atlikimo technikos ir objektų paskirties gaunamas pilnesnis Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos vaizdas. Dominuojančią objektų paskirties vietą užima altorių ir procesijų altorėlių paveiksai, rečiau - skulptūros ir vėliavų paveiksai bei bažnyčios interjero dekoras. Taigi rekonstruojant Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografiją įtraukiami visi įmanomi atitinkamo laikmečio objektai iš įvairių šaltinių.

Tiksai ir uždaviniai. Šios disertacijos tikslai – pagrįsti karmelitų vienuolijos pamaldumo išdavoje susiformavusio Dievo Motinos kaip Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės ikonografinio vedinio specifiką pateikiant termino apibrėžimą bei atskleidžiant šių marijinių atvaizdų ikonografinį daugiasluoksniškumą LDK. Tiriamojo darbo tikslas siejamas su tokiais uždaviniais:

1. Atskleisti karmelitų vienuolijos dvasingumo sąsajas su Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės ikonografinio tipo kilmės istorija.
2. Apibrėžti Dievo Motinos - Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės ikonografinio tipo sampratą, siūlant terminologiją, palengvinančią kūrinių identifikaciją.
3. Aptarti prielaidas, dariusias įtaką Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės atvaizdų formavimuisi.
4. Išskirti dominuojančias *Šv. Škaplieriaus vizijos* kaip Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos kilmės siužeto vaizdavimo tendencijas LDK karmelitų dailėje kitų katalikiškųjų Europos šalių dailės kontekste.
5. Įvertinti sekimo bizantiškaisiais prototipais tradicijos įtaką Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdams.
6. Išanalizuoti Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų pogrupius, atskleidžiant ikonografijos daugiasluoksniškumą, išryškinant bendruosius ir unikaliuosius požymius.
7. Pateikti tiriamųjų objektų pirmavaizdžius bei atribucijos prielaidas.

Tyrimo metodai. Sakralinės dailės tyrinėjimai ikonografiniu aspektu yra vieni struktūriškiausių: kūriniai klasifikuojami pagal motyvų, siužeto bei komponavimo principų bendrumus, tyrinėjama atskirų elementų simbolika, atskleidžiama jų prasmė. Ikonografija taip

pat neįkainojama nustatant meno objektų sukūrimo datas, kilmę, *tipų* sąveiką, kartais ir autentiškumą. E. Panofskio ikonologija aprėpia ir tyrinėja įvairiausio pobūdžio vertės kūrinius. XX a. pab. tai buvo laikoma šio metodo trūkumu⁶, tačiau bažnytinės dailės srityje tai įvardinčiau kaip privalumą. Šis vokiečių meno istoriko ir filosofo Ervino Panofskio metodas yra parankiausias metodas sakralinio meno tyrimams, jis naudotinas kompleksiskai su kitais metodais, kurie įgalina plėsti tyrimą istoriniame kontekste bei padeda geriau atskleisti Bažnyčios paveldo specifiskumą.

Šimtmečius gyvuojančios ikonografinės tradicijos turi teologines ištakas, nes būtent teologai kūrė ikonografines, simbolines ir tipologines nuostatas. Religiniuose kūriniuose nėra nereikšmingų atsitiktinių detalių, įkomponuotų vien dėl harmonijos. Viskas turi gilią semantinę ir simbolinę prasmę, susijusią su krikščioniškąja tradicija, temos ir siužetai iliustruoja Šv. Rašto pasakojimus ir Bažnyčios dogmas. Italų meno istorikas Eugenio Marino, apjungdamas Ervino Panofskio ikonologijos triadą su krikščioniškąja teologija, suformavo ikonoteologinį metodą, puikiai tinkantį religinės dailės analizei. Pasak metodo autoriaus E. Marino, itin svarbu yra tikėjimo kontekstas, nes „meno kūrinys kaip teologijos forma save atskleidžia stebėtojui ir dalyvauja tikėjimo procese“.⁷ Taikant ikonoteologinį metodą būtinos tiriamojo kūrinio sąsajos su istoriškai susijusiais dokumentais, liudijančiais religines, socialines ar kitas tendencijas, todėl reikalingas pakankamai gilus kultūrinio konteksto išmanymas. E. Marino teigimu, meno istorikas turi žinoti tikėjimo, kuriame gimė meno kūrinys, kontekstą.⁸

Vokiečių menotyro atstovo Hanso Beltingo *kūrinio kontekste* metodas antrina esminei ikonoteologinio metodo nuostatai - norint apjungti formą ir turinį, reikia tyrinėti meno objekto funkciją ir kontekstą, kuriame jis atsirado.⁹ Kontekstinis funkcinis metodas leidžia atskleisti vaizdavimo tradicijų ištakas, kūrinio paskirtį, struktūrą, ryšį su istoriniais šaltiniais. Šios metodologijos pagalba meno kūrinius suvokiame ne šiandienos požiūriu, bet jų atsiradimo laikotarpio kontekste bei visuomeninių funkcijų akivaizdoje.

Su vokiečių mokslininko Aby Warburgo vardu siejasi ne tik ikonologinio metodo, bet ir kompleksinės komparatyvistinės metodologijos sukūrimas. Lyginamojo - komparatyvistinio metodo dėka lietuviškuosius meno kūrinius suvokiame kaip europinės kultūros sistemos dalį. Lygindami atrandame bendrąsias meno raidos paraleles ir geriau išskiriame mūsų dailės ypatumus.

⁶ Ikonologinio metodo įsigalėjimą Lietuvos menotyroje sustabdė ir tai, kad kuomet mūsų krašte susiformavo tinkama dirva naujų metodų išbandymui, ikonologijos metodas kitose Europos šalyse jau buvo stipriai kritikuojamas.

⁷ Marino, Eugenio, OP. *Art Criticism and icon-theology* / Ed. T. Verdon. *Christianity and the Renaissance: image and Religious imaginations in the Quattrocento*. Syracuse, New York: Syracuse Press, 1990, p. 591.

⁸ Ten pat.

⁹ Belting, Hans. *Kūrinys kontekste*. In: *Meno istorijos įvadas*. Vilnius: Alma littera, 2002, p. 227.

Tiriamiesiems objektams aprašyti darbe naudotas aprašomasis analitinis metodas, o identifikacijai pasitelkiamas atribucinis metodas. Stilistinės bei formaliosios objekto analizės metodu nagrinėjama kūrinių stilistika, kompozicijos. Rekonstrukcinio ir istoriografinio metodų pagalba nustatomas geografinis objektų paplitimo laukas.

Temos iširtumas. Šaltiniai ir literatūra. Po Lietuvos Nepriklausomybės atkūrimo pradėjus intensyviai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūrinio - meninio palikimo tyrinėjimus, ženkliai išaugo ikonografinių tyrimų skaičius. Turime tikrai gausų mokslinių darbų kraitį, apimančią XVII - XVIII a. bažnytinės dailės paveldą. Švč. M. Marijos atvaizdų ikonografinių tyrimų pradininkė - Laima Šinkūnaitė.¹⁰ Regimanta Stankevičienė viena pirmųjų įvardijo Lietuvos XVII – XIX a. religinės dailės sąlyčio su Europos krikščioniškąja kultūra aspektus.¹¹ Lietuvos meno istorikai, tyrinėjantys Švč. M. Marijos atvaizdus, dažniau analizuoja žinomiausius, stebuklingomis malonėmis garsėjusius Dievo Motinos paveikslus, esančius vienuolynuose ar piligriminėse šventovėse.¹² Rožinio Švč. M. Marijos bei naratyvinių Švč. M.

¹⁰ Šinkūnaitė, Laima. *Lietuva - Marijos žemė*. Marijampolė: Ardor, 1993. Šinkūnaitė, Laima. *Vainikuotieji Marijos paveikslai*. In: *Katalikų pasaulis*. Nr. 8. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1993, p. 27 - 29.

¹¹ Stankevičienė, Regimanta. *Kai kurie Lietuvos XVII – XIX a. religinės dailės sąlyčio su Europos krikščioniškąja kultūra aspektai*. In: *Europos dailė: lietuviškieji variantai*, Vilnius, 1994, p. 139–172.

¹² Širmulis, Alfredas. *Aušros Vartų Švč. M. Marijos Gailestingumo Motinos paveikslas*. In: *Dailė*. Nr. 10. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, p. 6 - 9. Stankevičienė, Regimanta. *Alvito Švč. Mergelės Marijos paveikslas ir jo kulto istorija*. In: *Acta Academiae Artium Vilnensis*. T. 21: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės barokas: formos, įtakos, kryptys* / Sud. R. Butvilaitė. Vilnius: VDA leidykla, 2001, p. 63 – 85. Baniulytė, Aušra. *The cult of the Virgin Mary and its images in Lithuania from the middle ages until the seventeenth century*. In: *Acta Academiae Artium Vilnensis*. T. 25: *Paveikslas ir knyga. LDK dailės tyrimai ir šaltiniai* / Sud. T. Račiūnaitė. Vilnius: VDA leidykla, 2002, p. 157 – 194.

Stankevičienė, Regimanta. *Stebuklingi Lietuvos dominikonų provincijos paveikslai*. In: *Acta Academiae Artium Vilnensis*. T. 25: *Paveikslas ir knyga. LDK dailės tyrimai ir šaltiniai* / Sud. T. Račiūnaitė. Vilnius: VDA leidykla, 2002, p. 195 – 206. Šinkūnaitė, Laima. *Trakų Švč. Mergelės Marijos Lietuvos Globėjos paveikslas ir jo sekiniai*. In: *Dailė 24 / Tipas ir individas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūroje*. Vilnius: VDA leidykla, 2002, p. 241 – 256. Šymakas, Juozas Tomas Grigalius. *Švč. M. Marija pamokslininkų ordiną puošia įvairiomis relikvijomis ir savo bei Sūnaus stebuklingais paveikslais*. In: *Acta Academiae Artium Vilnensis*. T. 25: *Paveikslas ir knyga. LDK dailės tyrimai ir šaltiniai* / Sud. T. Račiūnaitė. Vilnius: VDA leidykla, 2002, p. 207 – 222. Račiūnaitė, Tojana. *Lukiškių šv. Jokūbo ir Pilypo bažnyčios Dievo Motinos paveikslas ir jo stebuklų knyga...* In: *Acta Academiae Artium Vilnensis*. T. 25: *Paveikslas ir knyga. LDK dailės tyrimai ir šaltiniai* / Sud. T. Račiūnaitė. Vilnius: VDA leidykla, 2002, p. 223 – 240. Šinkūnaitė, Laima; Vasiliauskienė, Aušra. *Švč. M. Marijos Rožinio karalienės paveikslas iš Troškūnų Švč. Trejybės bažnyčios*. In: *Logos*, Nr. 38 - 39, 2004. Vasilūnienė, Dalia. *Švč. Mergelės Marijos paveikslas Žemaičių Kalvarijoje. Kilmės ir pirmavaizdžio klausimas*. T. 35: *Pirmavaizdis ir kartotė. Vaizdinių transformacijos tyrimai* / Sud. M. Iršėnas, G. Surdokaitė. Vilnius: VDA leidykla, 2004, p. 79 – 87. Stankevičienė, Regimanta. *Čenstakavos Švč. Mergelės Marijos paveikslas: kultas ir kartotės Lietuvoje*. T. 35: *Pirmavaizdis ir kartotė. Vaizdinių transformacijos tyrimai* / Sud. M. Iršėnas, G. Surdokaitė. Vilnius: VDA leidykla, 2004, p. 61 – 78. Stankevičienė, Regimanta. *Šiluvos bazilikos paveikslas „Švč. Mergelė Marija su Vaikeliu“: istorinis ir ikonografinis kontekstas*. In: *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, T. 6, Vilnius, 2005, p. 45–74. Šinkūnaitė, Laima. *Unikalus Čenstakavos Švč. Dievo Motinos ikonos sekinyš Kauno arkikatedroje*. In: *Soter* 19(47). Kaunas: VDU leidykla, 2006, p. 205 – 226. Šinkūnaitė, Laima. *Švč. Mergelės Marijos paveikslas iš Kauno šv. Jurgio Kankinio bernardinų bažnyčios*. T. 51: *LDK sakralinė dailė: atodangos ir naujieji kontekstai* / Sud. R. Janonienė. Vilnius: VDA leidykla, 2008, p. 59 – 73. Stankevičienė, Regimanta. *Restauruojamas Palangos bažnyčios paveikslas „Švč. M. Marija su vaikelium“*. 2011. 09. 05 In: www.culture.lt/menas

Marijos atvaizdų ikonografijos tyrimus vysto Aušra Vasiliauskienė.¹³ Mokslo straipsnių rinkinyje *Virgo Venerabilis: Marijos paveikslas Lietuvos kultūroje* (2011), skirtame Švč. M. Marijos atvaizdo ir įvaidžio tradicijai Lietuvoje, rasime naujausius mokslinius marijinės dailės tyrimus.¹⁴ Baltarusijos meno istorikų indėlis į katalikiškosios sakralinės dailės tyrimus gerokai kuklesnis: kol kas nėra platesnės apimties darbų, monografijų, teminiai straipsniai publikuojami bene vieninteliame katalikų leidžiamame žurnale *Наша вера*.¹⁵ Ikonografinius tyrimus riboja tai, kad Gudijos krašte itin mažai išlikusių XVII - XVIII a. katalikiškosios dailės kūrinių.¹⁶ Dievo Motinos ikonografijai skirta keletas nedidelės apimties knygelių.¹⁷

Literatūra, kuria remtasi šiame darbe, galima išskirstyti į kelias grupes. Pirmoji - ikonografiniai žodynai ir panašūs leidiniai, skirti Dievo Motinos atvaizdų ikonografijai, Švč. M. Marijos Škaplierinės tipo pozicionavimui marijinėje dailėje bei karmelitiškosios Dievo Motinos kulto istorijoje. Išsamiausiai Švč. M. Marijos ikonografija pristatoma *Lexicon der christlichen Ikonographie* žodyne. Kiti šaltiniai - *Marienlexikon, Ikonographie der christlichen Kunst, The Madonna in Art, Krikščioniškosios ikonografijos žodynas* – marijinių atvaizdų raidą pateikia siauriau arba specifiniu aspektu.¹⁸ Fundamentalūs N. Kondakovo, V. Lazarevo ikonografijos veikalai apima Bizantijos ir Krikščioniškųjų Rytų ikonų meną.¹⁹ Tai vertingi šaltiniai analizuojant Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų sąsajas su archajiniais Dievo Motinos prototipais.

Apžvelgus publikacijas, skirtas būtent Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijai, galime konstatuoti, kad svarių menotyrinių darbų šia tema aptikta minimaliai. Išsamiausias Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų ikonografinis tyrimas - lenkų menotyrininkės Kristinos

¹³ Vasiliauskienė, Aušra. *Rožiniai Švč. Mergelės Marijos ikonografija Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės baroko dailėje*. In: Logos, 2006, p. 161 - 171. Vasiliauskienė, Aušra. *Naratyvinių Švč. M. Marijos atvaizdų ikonografija XVII - XVIII a. Lietuvos tapyboje: humanitarinių mokslų daktaro disertacija*. Kaunas, VDU, 2011.

¹⁴ Gričiūtė - Švėrebiėnė, Liepa. *Marijos atvaizdas procesijų vėliavose ir altorėliuose, remiantis XVII - XVIII a. rašytiniais šaltiniais*, p. 147 - 175. Smilingytė - Žeimienė, Skirmantė. *Lurdo Švč. Mergelės Marijos kelias į Lietuvą*, p. 262 - 286. Surdokaitė, Gabija. *Loreto Švč. Mergelės Marijos kartotė Lietuvoje*, p. 128 - 145.

¹⁵ Габрусь, Тамара. *Сакральная память Астравеччыны*. In: *Наша Вера*. Н. 3(33) / Гл. ред. К. Лялько. Мінск: Старпрынт, 2005, с. 38 - 41. Куляха, Аркадзь О.Д. *Санктурый Маці Божай Шкапрлернай у Гудагаі*. In: *Наша Вера*. Н. 2(40) / Гл. ред. К. Лялько. Мінск: Старпрынт, 2007, с. 21 - 25. Ярашэвіч, Александр. *Абразы Маці Божай Ружанцовай*. In: *Наша Вера*. Н. 3(21) / Ред. Д. Бічэль и др. Мінск: Поліпрынт, 2002, с. 2 - 7.

¹⁶ Krikščioniškosios katalikybės nykimą lėmė tiek rusinimo politika, tiek XVIII a. pab. įsigalėjęs unitų - graikų areigų katalikų tikėjimas.

¹⁷ Ярашэвіч, Александр. *Маці Божая Снежная у Беларусі*. Мінск: Про Хрысто. 2003. Куляха, Аркадзь О.Д. *Абраз Маці Божай у Гудагаі*. Мінск: Про Хрысто. 2007.

¹⁸ *Lexikon der christlichen Ikonographie* / Red. E. Kirschbaum SJ. T. 3. Breisgau Freiburg: Herder, 1994. Baumer, Remigius; Scheffczyk, Leo. *Marienlexikon*. Vol. 2. St. Ottilien: EOS, 1989, p. 658-662. Schiller, Gertrud. *Ikonographie der christlichen Kunst, Band 4,2: Maria*. Gutersloh: Gutersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1976. Hurl, Estelle M., *The Madonna in Art*. Boston: L.C. Page and Company, 1898. *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas* / Sud. D. Ramonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997.

¹⁹ Кондаков, Никодим Павлович. *Иконография Богоматери*. Т. II. Петроград: Отдѣленія Русскаго языка и Словесности Императорской Академіи Наукъ, 1915. Lazarev, Viktor. *Studies in Byzantine painting*. London: Pindar Press, 1995.

Moisan – Jablonska, publikuotas 1987 m.²⁰ Autorė analizuoja Lenkijos karmelitų bažnyčių dailės pavyzdžius, ir tai yra pakankama kontekstinė medžiaga lyginamajai analizei. Antrasis šios autorės tyrimas Skaistyklos tema Lenkijos Baroke, aptariant šv. S. Stoko vizijos siužetą, pristatytas 1995 m.²¹ Italijos Karmelio Dievo Motinos graviūrų istorinę apžvalgą rasime Emanuele Boaga surinktoje antologijoje *Con Maria sulle vie di Dio* (2000). E. Boaga leidinyje *La Signora del Luogo* (2001), *Madre dello Scapolare* skyriuje analizuoja itališkuosius šv. S. Stoko vizijos siužeto pavyzdžius. Šios iliustruotos publikacijos – naudinga lyginamoji medžiaga, ieškant LDK atvaizdų sąsajų su pietų Europos šalimis. Keletą žinomiausių basųjų karmelitų Dievo Motinos atvaizdų Tojana Račiūnaitė aprašo viename savo disertacijos *Basųjų karmelitų architektūra ir dailė Lietuvoje* poskyryje. Vėliau išleistoje monografijoje *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas* T. Račiūnaitė pateikia analogišką medžiagą, tačiau Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės ikonografijos tema neplėtojama.²² Šio darbo autorė taip pat naudoja ikonografinę bei tyrimo medžiagą iš savo magistrinio darbo.²³

Gausiausia literatūros grupė apima leidinius, kuriuose minimi tiriamieji objektai, esantys LDK karmelitų vienuolynuose ir parapišose bažnyčiose. Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės atvaizdų paminėjimų galima rasti *Lietuvos vienuolynų vadove*,²⁴ istorinėse miestelių apybraižose,²⁵ atskirų vyskupijų parengtuose leidiniuose, skirtuose pažinti vertingiausias meno kūrinius to regiono parapišose bažnyčiose²⁶ bei įvairiose dailėtyrinėse sakralinio meno studijose.²⁷ Turime keletą publikacijų apie atskirus Lietuvos karmelitų

²⁰ Moisan, Krystyna S.; Szafraniec, Beata. *Maryja orędowniczka wiernych*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1987. Moisan-Jablonska, Krystyna. *Obraz czyscca w sztuce polskiego baroku*. Warszawa: Semper, 1995.

²¹ Dar viena trumpa apybraiža tyrimo tema: Smolen, Władysław. *Wspomnienie Najświętszej Marii Panny z gor Karmel*. In: *Ilustracje swięt koscielnych w polskiej sztuce*. Lublin: Katolicki uniwersytet Lubelski, 1987.

²² Račiūnaitė, Tojana. *Legenda ir atvaizdas. Marija Škaplierinė*. In: *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, p. 178 – 185.

²³ Rusteikienė, Aurelija. *Mariologinės temos – Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografija Lietuvos Baroko dailėje*. Magistro darbas, VDU. Kaunas, 2001.

²⁴ Apybraižų apie Lietuvos karmelitų vienuolynus autoriai: Tojana Račiūnaitė, Dalia Klajumienė, Rimantė Meldytė, Rūta Janonienė, Adomas Butrimas.

²⁵ *Žemaičių praeitis*. D. 5: *Seda. Parapijos istorija ir dailės paminklai*. / Sud. A. Butrimas et al. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, p. 87-90. Pivoriūnaitė, Teresė. *Adutiškio parapijos istorija*. In: *Voruta*, 2008.01.12, Nr. 23. Spurgevičius, Povilas. *Obelių šv. Onos bažnyčia: istorija ir menas*. In: *Lietuvos valsčiai. Obeliai. Kriaunos* / Sud. V. Mačiekus. Vilnius: Versmė, 2009, p. 731 – 750. Spurgevičius, Povilas. *Senosios ir Naujosios Laukuvos Bažnyčių statybų istorijos fragmentai*. In: *Laukuva. I dalis* / Red. V. Jocys. Vilnius: Versmė, 2005, p. 205-209. Габрусь, Тамара. *Сакральная память Астравеччыны*. In: *Наша Вера*. Н. 3(33) / Гл. ред. К. Лялько. Мінск: Старпрэнт, 2005, с. 38 – 41. Горобчук, Анатолий. *Бердичів. Історія міста від заснування до сьогодення*. Житомир: ПП Рута, 2012.

²⁶ *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė*. / Sud. A. Butrimas. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004-2005. *Kaišiadorių vyskupija ir jos sakralinis paveldas* / Sud. S. Poligienė. Vilnius: Savastis, 2006. *Kelmės dekanato bažnyčios ir vienuolynai* / Sud. D. Klajumienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008. Skrinckas, Gedvydas Robertas. *Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas*. Kaunas: Judex, 1999.

²⁷ Daugiatomiaji leidiniai: *Lietuvos sakralinės dailės katalogas ir Materialy do dziejów sztuki sakralnej*. Ярашэвіч, Аляксандр. *Ян Хрысціцель у беларускім мастацтве*. In: *Наша Вера*. Н. 2(20) / Ред. Д. Бічэль і др. Мінск: ХОДР БелТІЗ, 2002, с. 2 – 8. Klajumienė, Dalia. XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje. Vilnius:

vienuolynus: Linkuvos, Kėdainių, Kauno ir Vilniaus prie Visų Šventųjų bažnyčios.²⁸ Enciklopedija *Каталіцкія храмы Беларусі* naudinga surinktais karmelitų vienuolynų istorijos faktais bei pačia statistika, kuri reikalinga sudarant karmelitų vienuolynų paplitimo LDK žemėlapi. *Vienuolijos Lietuvoje XIII-XX a.* LDK vienuolijų statistiką pateikia chronologiškai, pagal kongregacijas. Vienuolijos mecenavimo faktus papildoma *Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK*, o žinių apie karmelitų bažnyčias dekoravusius menininkus suteikia *Lietuvos dailininkų žodynas XVI-XVIII a.* ir *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos dailės ir architektūros istorija: žymiausi menininkai*. Dviejų pirmųjų skyrių tyrimui reikalinga informacija buvo renkama ir iš istorinių knygų bei straipsnių apie Karmelitų ordino priešistorę Karmelyje, vienuolijos raidą Europoje.²⁹ Teologinės žinios surinktos iš Katalikų enciklopedijų ar žinytų bei religijotyrinių publikacijų, kur gvildenamos karmelitų vienuolijos dvasingumo tradicijos, pamaldumo praktikos, aiškina teologinė škaplieriaus sakramentalijos prasmė.³⁰ Istorinį – religinį kontekstą padeda formuoti krikščionybės istoriją aprašantys leidiniai.³¹ Bendrojo pobūdžio problema šiandienos menotyroje reiktų įvardinti teologinių žinių ar teologinio išsilavinimo trūkumą ikonografinius tyrimus vykdančioms specialistams. Dažniausiai sakralinės dailės žinovai supratimą apie katalikų bažnyčios istoriją, struktūrą, institucijas, katalikiškąjį pamaldumą, liturgiją įgyja per ilgalaikę patirtį, individualiai gilindamiesi į krikščioniškojo tikėjimo paslaptis ar konsultuojantis su Bažnyčios atstovais.

Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004. Klajumienė, Dalia. *Tapyti altoriai (XVIII-XIX a. I p.): nykstantys Lietuvos bažnyčių dailės paminklai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006. Jankevičienė, Algė. *Lietuvos medinės bažnyčios, koplyčios ir varpinės*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007. Griciūtė-Švėbrienė, Liepa. *XVII-XVIII a. Bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011.

²⁸ Didžpetris, Vytautas. *Linkuvos parapijos bažnyčios ir karmelitų vienuolyno istorijos bruožai*. In: *Žemaičių praetis*. 3. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 190-268. Šinkūnaitė, Laima. *Batuojieji karmelitai ir Linkuvos bažnyčia*. In: *Artuma*. Nr. 2, 2001, p. 10-14. Šinkūnaitė, Laima. *Šv. Kryžiaus (karmelitų) bažnyčia*. In: *Artuma*. Nr. 1. Kaunas: Lietuvos Caritas leidykla, 2001, p. 13-16. Koncytė, Ieva. *Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčia senosios regulos karmelitų pamaldumo kontekste*. VDA dailės istorijos ir teorijos katedros bakalauro baigiamasis darbas. 2005. Buškevičienė, Angelė. *Kėdainių šv. Juozapo bažnyčia ir parapija*. Kaunas: Judex, 2007.

²⁹ *Karmel w ziemi świętej* / Red. S. Giordano. Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych, 2001. Kruger, Kristina. *Monasteries and monastic orders*. Cambridge: h.f.ullmann, 2008. Kloczowski, Jerzy. *Krikščionių bendruomenės besikuriančioje Europoje*. Vilnius: Aidai, 2006. Copsey, Richard. *Carmel in Britain. The Hermits from Mount Carmel*. Vol. III. Roma: Edizioni Carmelitane, 2004. Valabek, Redemptus M. *La Chiesa di Santa Maria del Carmine a Firenze* / Edit. L. Berti et al. Firenze: Giunti, 1992. Wanat, Benignus Józef. *Zakon karmelitów bosych w Polsce*. Kraków: Wydawnictwo OO. Karmelitów bosych, 1979. *Carmelite origins: Part I, II, III, IV*.

³⁰ Zawada, Marian. *Tren krolewskiej szaty*. Kraków: Wydawnictwo Karmelitów Bosych, 2000. *Mary in the Carmelite Rite*. In: *In communion with Mary: our heritage and prospects for the future*. Roma: Edizioni Carmelitane, 2003, p. 147-186. O'Donnell, Christopher. *The Scapular of Carmel: theological and spiritual perspectives*. In: *In communion with Mary: our heritage and prospects for the future*. Roma: Edizioni Carmelitane, 2003, p. 241-256. *Mariology, Vol. 3* / Edit. J. B. Carol. Milwaukee: Bruce, 1961. Haffert, John Mathias. *Mary in her scapular promise*. Washington, N. J.: AMIPRESS, 1954. Vaišnora, Juozas. *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Roma: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1958. Burkus, Jonas. *Pažadai*. Vilnius: Lumen, 1999.

³¹ *Krikščionybės istorija* / Red. T. Dowley. Vilnius: Alma littera, 2000. *Krikščionybės Lietuvoje istorija* / Sud. V. Ališauskas. Vilnius: Aidai, 2006. Jučas, Mečišlovas. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Istorijos bruožai*. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2010.

Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų paieškos šaltiniais tapo menotyriinių institucijų fondai. Kultūros paveldo centro archyvo kataloge yra informacijos apie Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslus, esamus ar buvusius įvairiose parapinėse bažnyčiose Lietuvoje. Nuo XX a. pabaigos tokie duomenys periodiškai pildomi specialių ekspedicijų metu. Analoginę medžiagą kaupia Baltarusijos Mokslų akademijos Menotyros, etnografijos ir folkloro institutas. Vis tik dalis objektų nepatenka į šių įstaigų sąrašus, jie niekur neužfiksuoti, o tai sudaro prielaidas istoriškai vertingų meno kūrinių išnykimui. Tiriamojo objekto paieškos buvo vykdomos ir šalies muziejuose: didžiausioje Lietuvos istorinio kultūros paveldo saugykloje - Lietuvos nacionaliniame muziejuje, Senosios baltarusių kultūros muziejuje Minske, Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje. Įtraukti ir regioniniai muziejai: Bažnytinio paveldo, Kauno arkivyskupijos, Žemaičių Alkos, Šiaulių Aušros, Kretingos muziejai. Peržiūrėta Adelės ir Pauliaus Galaunių namų biblioteka ir grafikos darbų kolekcija, Lietuvos Dailės muziejaus Prano Gudyno restauravimo centro kartoteka, kur taip pat pavyko rasti tikslinės informacijos šiam darbui.

Didžioji dalis tyrimųjų objektų užfiksuoti šio darbo autorės, aplangant bažnyčias Lietuvoje ir už jos ribų. Kadangi dauguma Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų LDK yra kartotės, todėl jų pirmavaizdžių atskleidimas yra svarbi tyrimo dalis. Paieškos buvo vykdomos keliomis kryptimis: sekant karmelitų ordino regioninių centrų įtaka bei vienuoliniais ryšiais (Krokuva, Liublinas, Lvovas, Berdyčivas) ir ieškant prototipų katalikiškojo meno „lošyje“ – Italijoje. Aplankyta nemaža karmelitų vienuolynų ir bažnyčių Ispanijoje, Italijoje, Austrijoje, Anglijoje, Lenkijoje.³² Europinį kontekstą papildė objektai, priklausantys įvairiems fondams, muziejams, antikvariatams-aukcionams.³³ Ypač vertinga ikonografinė medžiaga prieinama Italijos Kraštovaizdžio, architektūros, meno ir istorijos paveldo objektų sistemoje *SBAPPSAE*³⁴, *Lombardia Beni Culturali* - Lombardijos regiono kultūros fonde, Bolonijos universiteto *Federico Zeri* projekte, Metropoliteno Meno muziejaus Niujorke rinkiniuose, Silezijos regiono sakralinės dailės paveldo projekte *Drogi Baroku*, kuri rengia menotyros institutas prie Vroclavo universiteto.

Tyrimui naudoti rankraštiniai šaltiniai - karmelitų vienuolynų ir bažnyčių vizitacijos, parapinių bažnyčių inventoriai. Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų buvimo faktų ieškota

³² Antequeros basųjų karmelitų Šv. Sebastijono ir Karmelio Dievo Motinos bažnyčia Ispanijoje; *S.Maria della Scala* bažnyčia Romoje, Florencijos karmelitų vienuolynas ir Karmelio Dievo Motinos bažnyčia, Bergamo karmelitų šv. Agotos ir Sassari Karmelio Dievo Motinos bažnyčios Italijoje; šv. Juozapo karmelitų bažnyčia Vienoje ir šv. Ulricho bažnyčia Kirchberg in Tirol Austrijoje; Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų ir šv. Simono Stoko šventykla Aylesfordo karmelitų vienuolyne Anglijoje; Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų ir šv. Juozapo bažnyčia Varšuvoje, *Krakow na Piasku* karmelitų vienuolynas ir Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčia Krokuvoje.

³³ Aplankyti bažnytinio meno muziejai užsienyje: Granadoje, Antequeroje, Cadize, Bergamo, Krokuvoje. Tyrimo objektų prototipai rasti e-aukcionuose: *Christie's.com*; *artfact.com*; *anticalibreria.it*; *buchfreund.de*.

³⁴ *(it.) Soprintendenza per i Beni Architettonici, Paesaggistici, Storici, Artistici ed Etnoantropologici.*

Lietuvos valstybės istorijos archyve, Kauno Arkivyskupijos kurijos archyve, Baltrusijos Respublikos nacionaliniame istorijos archyve, Krokuvos na Piasku karmelitų vienuolyno archyve, Vilniaus universiteto bibliotekos skaitmeninėse kolekcijose, Lietuvos mokslų akademijos bibliotekos Rankraščių skyriuje, Lietuvos nacionalinės M. Mažvydo bibliotekos ir Kauno apskrities viešosios bibliotekos retų spaudinių skyriuose. Deja, objekto paminėjimas senuosiuose dokumentuose dažniausiai apsiriboja tik Švč. M. Marijos Škaplierinės titulo įvardijimu, trūksta platesnių atvaizdo aprašymų, kurie būtų naudingi ikonografijos tyrimui. Surinkti statistiniai duomenys bus panaudoti atvaizdų paplitimui įvertinti. Rankraštiniuose šaltiniuose rasta keletas Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos atspaudų, kurie liudija galimai buvusį Dievo Motinos paveikslų ikonografinį prototipą konkrečiuose vienuolynuose ar parapijose bažnyčiose.³⁵

Dalį publikuotų šaltinių išleido Lietuvos Katalikų Akademija, tai - archyvinių dokumentų rinkiniai: XVII a. Žemaičių vyskupijos vizitacija, XVIII a. Kauno, Pabaisko, Breslaujos, Ukmergės, dekanatų vizitacijų knygos. Šiuose dokumentuose, kaip ir kituose rašytiniuose šaltiniuose ieškota Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų paminėjimo, paveikslų aprašymo, pagal kurį galima būtų identifikuoti ikonografinį tipą. Tyrime naudotos ir suskaitmenintos bažnyčių dokumentų faksmilės iš Bažnyčių archyvų informacinės sistemos *BARIS*.³⁶ Dokumentai publikuojami virtualioje erdvėje siekiant juos išsaugoti ir įtraukti į mokslinę apyvartą.

Darbo struktūra. Disertaciją sudaro įvadas, trys dalys, išvados, bibliografija, iliustracijų sąrašas, iliustracijos, priedai.

Įvade pagrindžiama tiriamoji problema ir jos aktualumas bei naujumas, aptariamas mokslinio tyrimo objektas ir jo atrankos kriterijai, iškeliamas tikslas ir suformuluojami uždaviniai, apibūdinami metodai, pateikiama ikonografinių tyrimų apžvalga, darbe naudotų šaltinių bei literatūros sąrašas bei pati darbo struktūra. Pirmoji dalis skirta Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografinio tipo kilmės analizei: apžvelgiama karmelitų pamaldumo tradicijų įtaka marijinių paveikslų ikonografijai, rekonstruojama Škaplieriaus kaip sakramentalijos atsiradimo istorija ir tikslinama Švč. M. Marijos Škaplierinės samprata siūlant aiškų, naują Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografinio tipo apibrėžimą. Antroje darbo dalyje siekiama išsiaiškinti Visuotinio Bažnyčios susirinkimo Tridente įtaką karmelitiškojo pamaldumo praktikoms. Aptariamos prielaidos karmelitų ordino sklaidai Lietuvos Didžiojoje

³⁵ Trakų dominikonų spaudas; Atspaudas Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios Švč. M. Marijos Škaplierinės brolijos knygoje; Atspaudas ant šv. Škaplieriaus brolijos Kuktiškėse steigimo privilegijos rašto; Atspaudas Tabariškių bažnyčios inventoriuose; Atspaudas Linkuvos vienuolyno inventoriaus knygoje.

³⁶ Projekto vykdytojas – Vilniaus universiteto Komunikacijos fakulteto Bibliotekininkystės ir informacijos mokslų institutas. <http://www.kf.vu.lt/baris/Faksimiles.html>

Kunigaikštijoje, chronologiškai pateikiama vienuolynų fundacijų istorija. Taip siekiama išsiaiškinti, kokią įtaką karmelitų meninės kultūros formavimuisi LDK turėjo sąsajos tarp vietos fundatorių ar pačių vienuolijų. Trečioji tyrimo dalis apima Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų ikonografinę analizę, jų sklaidą ir ypatybes. Pirmame poskyryje išskirta karmelitiškojo škaplieriaus vizijos tema kaip ankstyviausias Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos siužetas. Aptariami tradicinės ir sudėtinės vaizduosenos šv. S. Stoko vizijos variantai. Antrame poskyryje analizuojama sekimo bizantiškaisiais Dievo Motinos prototipais tradicija siejant LDK tiriamuosius objektus su to laikmečio žinomiausiais Europoje kultiniais Marijos atvaizdais, išskiriami dominuojantys *Eleusa*, *Hodegetria*, *Hodegetria S. Maria ad Nives* ikonografiniai tipai. Trečiame poskyryje Švč. M. Marijos Škaplierinės objektai sugrupuoti atsižvelgiant į vaizduosenos specifiškumą ir ikonografinį daugiasluoksniškumą: aptariami modifikuoti Dievo Motinos atvaizdų variantai, atskleidžiama plati *Sacra Conversazione* ikonografijos sandara. Į tyrimą įtraukti ir retesni, tačiau menotyrimu aspektu vertingi Švč. M. Marijos Škaplierinės vaizdavimo variantai. Analizuojant nustatyti tiriamųjų objektų ryšiai su Vakarų ir Rytų Europos analogais, pateikiamos pirmavaizdžių bei atribucijos prielaidos. Prieduose - tiriamojo objekto paplitimo žemėlapis buvusioje LDK teritorijoje ir Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų katalogas. Gausią iliustracinę medžiagą sudaro LDK palikimo objektai bei kiti europiniai Švč. M. Marijos Škaplierinės pavyzdžiai.

I. PAMALDUMO ŠVČ. M. MARIJAI ŠKAPLIERINEI

KILMĖ

1.1 Karmelitų pamaldumo tradicijos

Karmelitų ordino dvasingume persipina Karmelio kalno atsiskyrėlių pamaldumo tradicijos pranašui Elijui ir Švč. Mergelei Marijai. Senojo Testamento pranašą Eliją karmelitai laikė dvasiniu savo vienuolinio ordino įkvėpėju ir legendiniu įkūrėju. XII a. pirmieji Karmelio eremitai gyveno sekdami atsiskyrėlišku pranašo gyvenimo pavyzdžiu, jie susibūrė į vienuolių bendruomenę, pastatė koplyčią, pašvęsdami ją šv. Elijo garbei. Karmelio kalnas nuo pat krikščionybės pradžios laikomas šventa vieta. Pirmoje Karalių knygoje rašoma, kad šioje vietoje pranašas Elijas karšta malda kreipėsis į Dievą ir šis pasiuntęs ženklą - ugnį ant jo aukų altoriaus.³⁷ Elijo kaip karingo Dievo pranašo simbolis – ranka, laikanti iškeltą liepsnojančią kalaviją - yra sudėtinė karmelitų ordino herbo dalis.³⁸ Herbo skydą vainikuojanti banderolė skelbia Elijo žodžius: *Zelo zelatus sum pro Domino Deo exercituum – Aš degu uolumu Viešpačiui, Galybių Dievui.*³⁹ Labiausiai paplitęs Elijo atvaizdas, kuriame jis atpažįstamas kaip kailiu apsiautęs⁴⁰ žilabarzdį atsiskyrėlį, parimęs prie kalnų šaltinio, o greta pranašo - varnas, atnešantis jam maistą.⁴¹ Toks vaizdavimas paremtas senaisiais Šventojo Rašto knygų tekstais. Viduramžių paveiksluose pranašas Elijas bei Karmelio kalno atsiskyrėliai dažnai vaizduojami dėvintys baltai juodomis juostomis margintus apsiaustus.⁴² Margojo apsiausto kilmė siejama su Senojo Testamento legenda - pranašo Elijo ėmimo dangun liepsnojančiu vežimu istorija.⁴³ Karmelitams atsikėlus į Europą toks išmargintas vienuoliškas rūbas tenykštei aplinkai atrodė nepriimtinas, todėl 1287 m. vyriausiosios kapitulos įstatymu patvirtintas lygios baltos spalvos apsiaustas.⁴⁴ Mantijos keitimo klausimas karmelitams buvo ganėtinai jautrus, nes turėjo stiprų simbolinį ryšį su ordino dvasingumo istorija. Karmelitų bažnyčiose pranašo Elijo ėmimo į dangų degančiu vežimu siužetas tradiciškai privalus.⁴⁵ Jo

³⁷ *Karalių Knyga 1*, 18:36-39. Žiūrėta:

http://biblija.lt/index.aspx?cmp=reading&doc=BiblijaRKE1999_1%20Kar_18

³⁸ Motyvas Griškabūdžio procesijų altorėlio drožyboje, XVIII a.

³⁹ *Karalių Knyga 1*, 19:10.

⁴⁰ Naujajame Testamente analogišką rūbą - kailinį drabužį – dėvintis vaizduojamas Jonas Krikštytojas.

⁴¹ *Karalių Knyga 1*, 17:2-6.

⁴² Pietro Lorenzetti, 1329, Sienos karmelitų bažnyčios altoriaus detalė. Dabar – Nacionalinė paveikslų galerija Sienoje, Italija.

⁴³ Senajame testamente pasakojama, kad pranašą šv. Eliją į dangų paėmęs ugnies vežimas, o pranašo apsiaustas, perduodant jį pasekėjui šv. Eliziejui buvo nudegintas užkritęs ant ugnies vežimo rato, taigi banguojančios rudos spalvos juostos apsiauste simbolizuoja ugnies išdegintas žymes.

⁴⁴ Masaccio, 1428, Branacci koplyčios freskos karmelitų bažnyčioje Florencijoje, Italija.

⁴⁵ XVI a. marmuro grindų mozaikos Sienos Katedroje, Italija; šv. Juozapo bažnyčios Paryžiuje kupolo freska, 1620; Juan de Valdés Leal, 1658 m., altoriaus paveikslas karmelitų bažnyčioje Calzado Cordoba; Graviūra pagal G. Freman piešinį 1705 m. Londone išleistoje angliškoje Biblijoje, žr.: http://saintelijah.blogspot.com/_Giuseppe

būta ir LDK bažnyčiose. Kiek retesnis, tačiau karmelitų meninėje aplinkoje prigijęs pranašo Elijo ir našlės su sūnumi iš Sareptos susitikimo siužetas.⁴⁶ Dievo Motinos, karmelitų ordino globėjos, atvaizdų ikonografijoje Elijas užima vieną garbiausių vietų, dažniausiai vaizduojamas pirmame paveikslu plane šalia Švč. M. Marijos⁴⁷ arba prijungiamas siužetinis epizodas, kuriame išryškinamas pranašo Elijo vaidmuo kreipiant vienuolijos brolių pamaldumą Švč. M. Marijai.⁴⁸ Pranašas Elijas atpažįstamas pagal jam būdingus atributus: garbaus amžiaus žilabarzdis vyras, laikantis rankoje liepsnojantį kalaviją, dažniausiai vilkįs karmelitų abitu ir apsiaustu. Taigi prie karmelitų vienuolijos ištakų „stovėjęs“ pranašas Elijas ordino pamaldumo tradicijoje išliko svarbiu asmeniu ir vėlesniais laikais. Jo vaizdavimas bažnytinėje dailėje suteikia kūriniams istorinio - teologinio archaiškumo atspalvį.

Nuo ankstyviausiųjų laikų Karmelio atsiskyričiai meldėsi Švč. Mergelei Marijai, laikė ją dvasine Motina, Globėja, garbino kaip Karalienę, sekė ja kaip tobulu krikščioniškojo gyvenimo pavyzdžiu: Marijos skaistumas, kuklumas, tikėjimas, tylumas tapo vienuoliško gyvenimo modeliu ir artėjimo prie Kristaus pagrindu. Daugelis vienuolijų savo susikūrimą kildina iš Švč. Mergelės Marijos apreiškimo arba Ordino pavadinime turi Marijos vardą. Tokiu būdu norima išreikšti esminę nuostatą – artimą dvasinį santykį su Švč. M. Marija ir ypatingą pamaldumą jai. Vienuoliškoji Karmelio kalno bendruomenė 1226 m. sausio 30 d. gavo oficialų popiežiaus Honorijaus III patvirtinimą vadintis Karmelio kalno Mergelės Marijos ordino broliais - *Ordo Fratrum Beatae Mariae Virginis de Monte Carmelo*.⁴⁹

Karmelitai pirmieji iš vienuolių paskyrė savo bendruomenę Marijos globai - XIII a. pr. Karmelio kalno oloje pastatė koplyčią ir pašventė ją Švč. M. Marijai, savo Globėjai. Tokia globotinio priklausomybe Marijai didžiavosi kiekvienas vienuolis karmelitas. Viduramžiais titulo reikšmė turėjo gerokai gilesnę prasmę nei vien žodžiai: tuometinis suvokimas apėmė bendruomenės nario siekį priartėti prie dieviškojo asmens, o artimas santykis teikė viltį atskleisti ir iš arčiau pažinti dvasišką paslaptį. Marijos vardo titulas įpareigojo broliją tam tikram gyvenimo būdai, liudijančiam šios bendruomenės artumą Dievo Motinai.

Romei, XVIII a. vid., kupolo freska Karmelio Dievo Motinos bažnyčioje Florencija, Italija; Giuseppe Angeli, *Elijo ėmimas į dangų ugnies vežimu*, 1740 - 1755 m., Vašingtono Nacionalinė Meno galerija. Šv. Kryžiaus bažnyčios kupolo freska, XVIII a. II p., Kaunas.

⁴⁶ Vilniaus senosios regulos karmelitų Visų Šventųjų bažnyčios altoriaus paveikslas.

⁴⁷ Pietro Lorenzetti, *Madona soste*, 1329 m., tempera, medis, Nacionalinė paveikslų galerija Sienoje, Italija. 1486 m. vietos meistro tapytas altorius karmelitų bažnyčioje San Felice del Benaco, Italijoje.

⁴⁸ Altoriaus paveikslas šv. Petro Kankinio bažnyčioje, Toledo, Ispanija; *Breviarium B.V. Mariae Monte Carmelo...* titulinis lapas. Žr. per internetą 2009 m.:

[http://static.lulu.com/items/volume_62/1684000/1684174/2/preview/320_1684174.jpg]

⁴⁹ Karmelitų ordino santrumpa - *OC* - *Ordo Carmelitarum*.

Viduramžiais labiausiai paplitę Karmelio Dievo Motinos atvaizdai – *Maesta* ikonografijos, t.y. soste sėdinčios Dievo Motinos⁵⁰ arba *Mater Misericordiae* – Dievo Motinos Gailestingosios.⁵¹ Ankstyviausioje Marijos atvaizdų ikonografinėje schemeje *Maesta*, šlovinančioje Marijos didybę, Karmelio Dievo Motina dažniausiai vaizduojama dėvinti rudą abitą, ant jo baltąjį karmelitų apsiaustą, jai adoruojama ordino šventieji. *Mater Misericordiae* vaizdavime karmelitiškoji ikonografija identifikuojama pagal analogiškus atributus. Karmelitiškosios kilmės marijiniuose paveiksluose dažnas Karmelio kalno vietovės motyvas. Švč. M. Marijos ir šventosios Karmelio žemės misijinės sąsajos skleidžiasi jau senosiose legendose. Viena jų – šv. Šeimos apsilankymas Karmelyje: Švč. M. Marija su Kūdikiu Jėzumi ir šv. Juozapas, keliaudami iš Egipto į Nazaretą, aplankė Karmelio atsiskyrėlius ir pranašo Elijo olą.⁵² Šis šv. Šeimos vizitas traktuojamas kaip ypatingas dvasinio artumo ryšys: Dievo Sūnaus atnešimas į Karmelį buvo didžiausia Marijos dovana atsiskyrėliams, kurie ją priėmė kaip nurodymą tolesnei kontempliacijai į Jėzų Kristų. Suprantama, kad šis siužetas prasilenkia su istorine tiesa, tačiau tokia interpretacija atitinka nuoširdžią pamaldumo Švč. M. Marijai tradiciją - vienuolinės ir šventosios šeimos bendrystės idėją per dvasinės giminytės ryšį. Karmelio vienuolių pasišventimo Marijai atspindžius matome ir tikrus Ordino istorinius įvykius aprašančiose legendose. Apsireiškusi Marija liepusi atsiskyrėliams palikti Karmelio kalną, nes čia nesą saugu⁵³, jie turį vykti į tėvonijas ir ten garbinti savo dangiškąją Globėją. Vienoje karmelitų ordino kronikoje aprašomas stebuklingas, Švč. Mergelės Marijos dėka įvykęs Prancūzijos karaliaus Liudviko IX išsigelbėjimas 1249 m. netoli Karmelio.⁵⁴ Dėkodamas Dievo Motinai už malonę, valdovas drauge su vienuoliais meldėsi Karmelio kalne. Atsiskyrėlių gyvenimo būdo bei jų religingumo sujaudintas karalius pakvietė karmelitus vykti drauge į Prancūziją, kur Paryžiuje jiems pastatė vienuolyną. Palikdami Karmelį vienuoliai Švč. M. Mariją meldė globos ir tikėjo, kad Marija Ordino neapleis ir liks tolesnio jų gyvenimo kelrode ir mokytoja. Asmeniniu santykiu grindžiamas Marijos mokymas - dvasinių paslapčių perdavimas - telkė Ordino narius bendrai maldai, visapusiškam tarnystės Marijai atsidavimui bei tvirtino vidinius Ordino ryšius.

⁵⁰ Nežinomas autorius, *Madona soste*, 1200 m. Bizantijos muziejus Nicosia, Kipras. Nežinomas autorius, *Madonna del Popolo*, 1260 m., Branacci koplyčia Karmelio Dievo Motinos bažnyčioje Florencijoje, Italija. Giovanni Maria da Brescia, *Maloningoji Dievo Motina*, 1487 m., freska karmelitų bažnyčioje San Felice, Italija.

⁵¹ Nežinomas vokiečių tapytojas, *Švč. M. Marija Gailestingoji, karmelitų globėja*, 1480 m., Vaizduojamojo meno muziejuje Budapešte, Vengrija, žr.: http://www.wga.hu/art/m/master/life/virgin_m.jpg Moretto Brescia, *Karmelio Dievo Motina Gailestingoji*, 1522 m., Akademijos galerijoje Venecijoje, Italija.

⁵² Šis siužetas vaizduojamas *Stella Maris* (Švč. M. Marijos Jūros Žvaigždės) bažnyčios, esančios Karmelio kalne, skliautų freskoje. Autorius - *Luigi Poggi*.

⁵³ 1291 m. Karmelio kalne buvo išžudyti visi vienuoliai.

⁵⁴ Zieliński, Jerzy, *Maryja w najstarszych legendach Karmelu*, Kraków: Kuria Krakowskiej prowincji karmelitów bosych, 2001, p. 6-7.

Breviarium Romanum surašytame karmelitų ordino generolo šv. Brokardo II (1188–1221) testamente atsispindi pirmosios Karmelio atsiskyrėlių bendruomenės puoselėjama pranašo šv. Elijo ir Švč. M. Marijos dvasingumo tradicija: „Broliai mano, Dievo išrinktieji. Jo valia vadinamės Švč. Mergelės Marijos broliais. Saugokite, kad po mano mirties niekas neatimtų iš jūsų šio titulo <...> Būkite tvirti tiesoje, atsisakykite turtų, savo gyvenimą pašvęskite Marijos ir Elijo garbei.”⁵⁵ Karmelio atsiskyrėliai tapatinosi su pirmojo žydų pranašo Elijo ir Švč. M. Marijos dvasiniais slėpiniais ir šios dvi pamaldumo kryptys ryškiausiai atsispindėjo jų dvasingume: per tylos ir vienatvės įžadus atsiskleidžia pamaldumas šv. Elijui, o išskirtinį atsidavimą ir paklusnumą žmonijos užtarėjai Dievo Motinai atitiko viduramžiška tikėjimo samprata. Karmelitai, pasirinkdami Ordino kilmę iš dvasinių šaltinių, išsiskyrė nuo kitų vienuolių, tuo metu dominavusių Europoje, t.y. pranciškonų ir dominikonų, kurių ikūrėjai buvo žemiškieji asmenys.

Karmelio Dievo Motinos atvaizdų ikonografinėse schemose dažnai matome garsius karmelitų Ordino šventuosius. Pirmosios karmelitų regulos sudarytojas šv. Albertas Jeruzalietis buvo vienas gerbiausių ordino to meto asmenybių.⁵⁶ Besikuriant organizuotai vienuolinei bendruomenei antrasis ordino generolas Brokardas kreipėsi į Jeruzalės patriarchą šv. Albertą su prašymu sudaryti Karmelio eremitams regulą – vienuoliško gyvenimo taisyklės. 1208 - 1209 m. šv. Alberto sudarytos griežtosios regulos karmelitai laikosi lig šiolei.⁵⁷ Pagrindinis reikalavimas - visiška askezė, maksimalus ryšių su išoriniu pasauliu apribojimas, tylėjimo įžadas, vidinė malda, maritimasis ir pasninkas. Kontempliacinė praktika jungiama su rankų darbo praktika, deklaruojamas neturtas. Šios vienuolinio gyvenimo taisyklės turėjo įtakos ir karmelitų meno kūrinių estetikai: jiems būdingas minimalizmas, santūrumas. Šv. Alberto Avogadro Jeruzaliečio vaizdavimo tradicijoje - vyskupo apsiaustas arba kapa, palijus, mitra, Laterano kryžius arba pastoras kaip ganytojo valdžios simbolis. Paveiksluose jis vaizduojamas su plunksna rankose ir atversta knyga.

Šv. Angelas Jeruzalietis (1145 - 1220) – pirmasis šventasis kankinys karmelitas, daugelį šimtmečių išlikęs Ordino meninėje tradicijoje.⁵⁸ Jaunasis pamokslininkas Angelas - vienas ryškiausių Karmelio ordino atstovų, atvertusių į krikščionybę šimtus žydų. Jis garsėjo puikia ir įtaigia prakalba bei karštu atsidavimu krikščioniškajam Dievui, dėl ko ir buvo nužudytas. Šv. Angelas vaizduojamas vilkįs karmelitų abitu su tradiciniu kankinių simboliu rankoje - lelijos ar

⁵⁵ Ten pat. p. 5.

⁵⁶ Šv. Albertas Jeruzalietis (1149 – 1214) pagal šeimos kilmę dar gali būti vadinamas šv. Albertu Avogadro. Šv. Albertas Jeruzalės patriarchu buvo 1206 - 1214 metais.

⁵⁷ Šv. Alberto regula. Žiūrėta per internetą 2012 kovo 2 d. [<http://ocarm.org/en/content/ocarm/our-rule>].

⁵⁸ Dar gali būti vadinamas tiesiog šv. Angelu, šv. Angelu Siciliečiu arba šv. Angelu Licata, nes šiame mieste buvo nužudytas.

palmės šakele, ant kurios suvertos trys karūnos, knyga, kardu galvoje ir/arba durklu krūtinėje. Gausybė atvaizdų įvairiose Europos bažnyčiose patvirtina šio šventojo kulto populiarumą.⁵⁹

Kitas ypač dažnai vaizduojamas karmelitų šventasis - Albertas Trapani (1250 –1307). Garsėjęs stebuklais pamokslininkas šv. Albertas Trapani buvo pirmasis karmelitas, kurį Ordinas pripažino oficialiu šventuoju, vienuolijos globėju ir gynėju.⁶⁰ Karmelitų bažnyčiose šv. Alberto Trapani atvaizdai plačiai paplito nuo 1375 m., kuomet jis buvo kanonizuotas.⁶¹ Kulto paplitimą lėmė Ordino nurodymas, jog kiekviename karmelitų vienuolyne privalo būti šio šventojo karmelito paveikslas. Šv. Albertas Trapani vaizduojamas pamynęs blogį himeros arba mergelės, vilkinčios raudonu drabužiu, pavidalu, rankoje laikančiu kryžių ar lelijos šakelę, simbolizuojančią pergalę prieš pagundas,⁶² atverstą knygą su Marijos antifona *Sub tuum praesidium*.⁶³ Dažni šv. Alberto stebuklų siužetai ir vizija su Kūdikiu Jėzumi.

Marijinėje temoje šventųjų karmelitų vaizdavimo tradicija apjungia Senojo Testamento pranašus šv. Elijų, šv. Eliziejų su iškiliausiais karmelitais, kanonizuotais Ordino kūrimosi pradžioje: šv. Angelu Siciliečiu, šv. Albertu iš Trapani, su pirmosios regulos sudarytoju Jeruzalės patriarchu šv. Albertu Avogadro; taip pat ir su pirmųjų atsiskyriųjų subūrėjais ir generolais, buvusiais prie Ordino ištakų: šv. Bertoldu Kalabriječiu, šv. Brokardu, šv. Kirilu Konstantinopoliečiu.

1.2 Škaplieriaus vizijos istorija

Į karmelitų ordino pamaldumo tradiciją nuo XIII a. vidurio įsilieja šv. *Škaplieriaus* arba šv. *Simono Stoko vizijos* istorija. Škaplieriaus, vienuoliškos aprangos dalies tapsmas asmeniniam pamaldumui skirta sakramentalija, turi išskirtinę reikšmę karmelitų dvasingumui. Vėlyvuose XIX a. šaltiniuose pateikiamas tradicinis karmelitiškosios devocijos kilmės variantas: 1251 m. Kembridže tuometiniam karmelitų ordino generolui Simonui Stokui (1165 - 1265 m.) apsireiškusi Dievo Motina ir įteikusi rudąjį škaplierių - vienuolių aprangos dalį - kaip išsigelbėjimą nuo skaistyklos kančių. Menant Dievo Motinos tartus žodžius, ši Švč. M. Marijos

⁵⁹ Philip Lippi, *Madonna Trivulzio*, 1430, Milano Civic muziejus, Italija. Tomas de Viglias, 1470 m. freskos Karmelio Dievo Motinos bažnyčioje San Felice del Benaco, Italija. Než. vietinis meistras, šv. *Angelo susitikimas su šv. Dominyku ir šv. Pranciškumi*, 1488 m., freska Susitikimo (dell'Incontro) koplyčioje ir 1525 m. freska *Madona soste* presbiterijoje San Felice del Benaco karmelitų bažnyčioje, Italija.

⁶⁰ Antonio Pomarancio, XVI a. freska šv. *Albertas Trapani sako pamokslą* Transportina bažnyčia Romoje, Italija.

⁶¹ šv. Alberto Trapani kulto pradžia laikomi 1346 metai, kuomet pirmą kartą jo vardu pavadinta Palermo karmelitų bažnyčios koplyčia.

⁶² Francesco Francia, *Apsireiškimas*, XV a. pab. Žiūrėta per: [1st-art-gallery.com]; Tomas de Viglias, šv. *Albertas Sicilietis*, 1470 m. freska San Felice del Benaco karmelitų bažnyčioje, Italija.

⁶³ Giovanni Maria da Brescia, *Karmelio Dievo Motina su šventaisiais*, 1487 m., freska vienoje iš koplyčių San Felice del Benaco bažnyčioje, Italija.

dovana skirta ne tik vienuoliams karmelitams, bet visiems pasauliečiams, dėvintiems škaplierių, juo tikintiems ir atgailaujantiems.

Ilgą laiką ieškant ankstyvųjų, vizijos laikmetį atitinkančių dokumentų susidurta su absoliučiu informacijos vakumu. Tik XX a. tyrinėtoji John Haffert⁶⁴ pavyko atrasti vieną autentišką šaltinį, kuris šiuo metu laikomas ankstyviausiu rudojo škaplieriaus vizijos aprašymu. Autorius 1954 m. išleistoje knygoje *Mary in her Scapular promise* teigia, kad rašytinių šaltinių nebuvimas kone pusantro šimtmečio laikotarpiu po vizijos gali būti paaiškinamas tuo, kad originalūs istoriniai dokumentai, saugoti Bordo ir Londono karmelitų bibliotekose, XIV a. viduryje buvo tikslingai sunaikinti siekiant apsisaugoti nuo plintančio juodojo maro. Tikėtina, kad čia buvo saugomi ir originalūs rudojo škaplieriaus vizijos aprašai. John Haffert paskelbė radęs XXI karmelitų generolo John Grossi⁶⁵ XV a. pradžioje sudarytą šventųjų karmelitų katalogą *Viridarium*, kuriame yra išsamiai aprašytos šventųjų karmelitų vizijos, jų tarpe ir Dievo Motinos apsireiškimas Simonui Stokui.⁶⁶ *Viridarium'e* rašoma, kad, apsupta gausybės angelų, S. Stokui apsireiškusi Dievo Motina rankoje laikė vienuoliškos aprangos dalį - škaplierių ir jį teikdama Simonui Stokui tarė žodžius: *Hoc erit tibi et cunctis Carmelitis privilegium, in hoc habitu moriens salvabitur* - Tai privilegija tau ir visiems karmelitams, kas jį dėvės, nepatirs amžinosios ugnies ir bus išgelbėtas.⁶⁷ Kiek vėliau rastas dar vienas šaltinis - 1642 m. dokumentas, kuriame smulkmeniškai aprašytas šis apsireiškimas. Kaip teigiama vizijos nuoraše, Marijos ištartus žodžius užrašė Peter Swanynghon, diktuojant pačiam Simonui Stokui.⁶⁸ Tačiau po gilesnių tyrimų šis Swanynghon tekstas bendru mokslininkų sutarimu pripažintas neautentišku.⁶⁹ Vėlesniuose šaltiniuose Marijos žodžiai užrašyti kiek skirtingai, tačiau didžiąja dalimi sutampa, žinios prasmė nesikeičia.⁷⁰

Kitas unikalus šaltinis suteikia žinių apie dar ankstesnę škaplieriaus, kaip Švč. Mergelės Marijos dovanos žmonijai, kilmės istoriją. 1773 m. Neapolyje išleistoje *Historia Chronologica Priorum Generalium Latinorum Ordinis Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo* randame pirmosios škaplieriaus ir rožinio pranašystės aprašymą. Leidinio autorius – buvęs karmelitų ordino generolas Mariano Ventimiglia⁷¹ - aprašė svarbiausius šio ordino istorijos

⁶⁴ John Haffert (1915-2001) – aktyvus katalikiškosios visuomenės veikėjas, daugiau nei dvidešimties knygų autorius, lektorius, katalikiškų leidinių redaktorius.

⁶⁵ Joannes Grossus Tolosanus (lot.) buvo karmelitų ordino generolas 1411-1430 m.

⁶⁶ John Grossi teigimu, visas *Viridarium'o* tekstas yra perrašytas remiantis ankstesniais istoriniais dokumentais.

⁶⁷ Vertimas iš Copsy, Richard. *Carmel in Britain*. p. 76.

⁶⁸ Manoma, kad Peter Swanynghon buvo asmeninis S. Stoko nuodėmklausys ir sekretorius.

⁶⁹ *Carmelite origins: Part II*, p. 27.

⁷⁰ „*Dilectissime Fili hoc, accipe tui Ordinis Scapulare, mea confraternitatis signum, tibi et conctis Carmelitis privilegium, in qua moriens aernum non patietur incendium; Ecce Signum Salutis, Salus in periculis, fadus pacis et pacti Sempiterni.*” In: *Décor Carmeli Religiosi...*, 1665, p. 129.

⁷¹ F. Marianus Ventimiglia (lot.) – 67-asis karmelitų generolas, vadovavęs ordinui 1762-1768 m.

įvykius, šventųjų karmelitų bei buvusių ordino vadovų gyvenimo ir veiklos faktus. Išsamiai aprašyta 1219 metais įvykusi pranašystė Romoje, kur Laterano šv. Jono bazilikoje susitikus karmelitui šv. Angelui, šv. Pranciškui Asyžiečiui ir šv. Dominykui, pastarasis ištarė pranašiškus žodžius: „Švč. Mergelė Marija mano ordinui duos ženklą, kuris vadinsis rožiniu; tavo ordinui, Angelai, ji duos ženklą, kuris vadinsis škaplieriumi. Vieną dieną rožinis ir škaplierius išgelbės pasaulį.“ Kol kas vieninteliu tyrimo autorei žinomu šio įvykio vaizdiniu liudijimu yra 1488 m. freska karmelitų bažnyčioje San Felice del Benaco (Brescia provincija, Italija).⁷² Tačiau joje škaplieriaus ar rožinio simboliai nevaizduojami, devocijų minėjimas užrašytas žodžiais.

Karmelitiškojo škaplieriaus vizijos istorija ypatingo tyrinėtojų dėmesio sulaukė antroje XX a. pusėje: tiriami šaltiniai, tikslinamas Simono Stoko asmenybės tapatumas, gyvenimo faktai, diskutuojama dėl vizijos vietos, atskirų apsišventinimo momentų bei detalių. 1950 m. žurnale *Catholic Herald* apžvelgiama atliktų tyrimų situacija.⁷³ Teigiama, kad Aylesfordas, nors ir buvęs karmelitų ordino centru Europoje, negali pretenduoti į vizijos vietą, nes nėra jokių dokumentų, pagrindžiančių šią prielaidą. Vienas reikšmingiausių darbų šiuo klausimu yra Bartholomeus Maria Xiberta *De Visione Sancti Sintonis Stock*. Nuosekliai ištyręs šaltinius autorius pateikia išvadą, kad nė viename iš ankstyvųjų aprašymų neminima vizijos vieta. Xiberta nuomone, vizija greičiausiai įvyko Kembridže arba Winchesteryje, nes generolas S. Stokas nuolatos negyveno Aylesforde, dažniausiai jis keliaudavo po provincijas jas vizituodamas.⁷⁴ Kūriniuose, vaizduojančiuose šv. Škaplieriaus viziją, vietovė ikonografiškai neapibrėžiama: tai abstrakti erdvė, simbolizuojanti mistinį dangaus ir žemės sąlyčio momentą. Abibendrintas peizažas, laiptų, kolonos fragmentai neteikia nuorodų į konkrečią vietą, tačiau reprezentuoja šventovės prieigas.

Karmelitų istorijos tyrinėtojams kilęs Simono Stoko asmens identifikavimo klausimas: ar Švč. M. Marija apsišventė būtent ordino generolui, ar kokiam kitam karmelitų vienuoliui vardu Simonas? Tai vienas esminių aspektų šio siužeto ikonografiniame tyrime, nustatant vizijoje dalyvavusio asmens vaizdavimo kanonus. Ordino dokumentuose šv. Simonu Stoku vadinamas šeštasis karmelitų generolas, minimas kaip *S. Simon Stochius Anglus*, pabrėžiant jo kilmę ir prisijungimo prie vienuolinės bendruomenės vietą.⁷⁵ Šventųjų karmelitų kataloge *Viridarium* Simonas įvardijamas ne tik kaip Simonas iš Anglijos, dar jis vadinamas Simonu iš Gaskonijos, mat, išvykęs iš Anglijos, šioje provincijoje jis praleido daug laiko; šeštasis

⁷² Žiūrėta internete: [<http://www.santuariodelcarmine-sanfelice.it/photocat.asp?categoria=35>].

⁷³ Grace M. M. *The Scapular Vision and st. Simon Stock*. In: *Catholic Herald*, 1950.

⁷⁴ Karmelitai Europoje turėjo net šešias provincijas, įskaitant vienuolynus, įkurtus prie universitetų įvairiuose Europos miestuose. Vien Anglijoje karmelitams buvo suteiktos aštuonios fundacijos, tai rodo, kad Anglija buvo reikšmingiausia provincija Europoje, o ypač Aylesfordas.

⁷⁵ Ventimiglia, *Historia Chronologica*. Šv. Simono Stoko portretas p. 28-29.

karmelitų generolas dar vadinamas Simonu iš Bordo, nes paskutinius gyvenimo metus praleido Bordo vienuolyne, ten ir palaidotas. Tačiau kataloge šv. Škaplieriaus vizijos aprašyme nėra paminėta šio šventojo pavardė (Stokas), todėl bažnyčios istorijos tyrinėtojams lieka niša interpretacijoms dėl asmens tapatumo pripažinimo.

Lig šiol enciklopedine tiesa laikyta 1247 m. data, kuomet Aylesforde generolu buvo išrinktas Simonas Stokas, tikėtina, gali keistis: šaltinyje *Historia Chronologica* Simono Stoko vadovavimo Ordinui pradžia nurodoma 1245 m. data, o 1975 m. žurnale *Mount Carmel* publikuotas 1249 m. kovo 3 d. karmelitų fundacijos Pizoje dokumentas, pasirašytas karmelitų Ordino generolo Godfrey, yra pakankamai svarus faktas ir galėtų ženkliai pakoreguoti tradiciškai nusistovėjusią ordino generolų chronologiją.⁷⁶

Apžvelgus daugybę dailės kūrinių, vaizduojančių škaplieriaus viziją, pastebėta, kad vienuolis vaizduojamas dvejopai: kaip garbus senolis arba ganėtinai jauno amžiaus vienuolis. Laikantis tradicinės nuostatos, kad apsiereiškimas įvyko generolui Simonui Stokui, kuomet jam buvo 86 metai, vienuolio kaip senolio vaizdavimas atitinka jo amžių. Galimos kitokio vaizdavimo variantų priežastys bus aptartos nagrinėjant konkrečius atvaizdus. Nors Simonas Stokas niekada nebuvo oficialiai kanonizuotas, tačiau tradiciškai jis laikomas šventuoju. Tai liudija tiek senųjų mišiolų tekstai, tiek istoriniai šaltiniai, pvz. *Tabula Chronologica Carmelitana* mirties metais Simonas Stokas įrašytas kaip šventasis.⁷⁷ Generolas nusipelnė didžios pagarbos atlikęs reikšmingus darbus ordino labui: plėtė ir stiprino vienuolijos įsitvirtinimą Europoje, išrūpino iš popiežių regulos pakeitimus, o netrukus po 1251 m. apsiereiškimo karmelitai sulaukė ypatingų palankumo ženklų iš Vatikano - popiežius Inocentas IV suteikė svarbias privilegijas karmelitams.⁷⁸ Dėl oficialios Švč. M. Marijos Škaplierinės iškilnių įvedimo datos šv. Škaplieriaus vizijos krašte, Anglijoje lig šiol nėra vieningos nuomonės.⁷⁹ Kontraversiška situacija susidariusi dėl skirtingų duomenų šaltiniuose, tačiau laikoma, kad šventė Karmelio Dievo Motinos garbei į liturginių švenčių kalendorių buvo įvesta apie 1376-1386 metus. Britų muziejuje esantis XIV a. karmelitų maldynas patvirtina šį laikotarpį: jame įrašyta šv. S. Stoko sukurta psalmė *Flos Carmeli*, skirta būtent Švč. M. Marijos Škaplierinės garbei.⁸⁰ Taigi XIV a. pabaigos įvykiai buvo itin reikšmingi Anglijos karmelitams:

⁷⁶ Informacija iš *Carmelite origins: Part II*. žr. internete:

<http://carmelitefriarsocd.com/ocdsok/FormationMaterials/History/>

⁷⁷ Ventimiglia, *Historia Chronologica*, p. 343. *Kilcormick Missale*, 1458, Dublino Švč. Trejybės koledžo biblioteka, Ms. 82 (B.3.1).

⁷⁸ Suteiktos privilegijos paskelbtos 1252 m. sausio 13 d. popiežiaus Inocento IV laiške iš Perudžos.

⁷⁹ Airijos karmelitų skelbiamoje Ordino chronologijoje rašoma, kad pirmą kartą Škaplieriaus vizija patvirtinta popiežiaus Jono XXII-ojo *Sabbatine Bull* 1322 m., o 1409 m. popiežius Aleksandras V-asis pakartotinai patvirtino šią privilegiją Škaplieriaus brolijoms.

⁸⁰ Rickert, Margaret. *The reconstructed Carmelite Missal*. Chicago: The University of Chicago press, 1952, p. 39 - 40.

jų pamaldumo tradicijos pripažinimas buvo lyg Ordino triumfo Europoje pradžia, įsitvirtinimo ženklas ir pergalė prieš kitas nepalankiai nusiteikusias religines bendruomenes. Tik XVI a. per rudąjį škaplierių teikiama dangiškoji malonė buvo visuotinai pripažinta Europoje ir įgavo liturginį *Sabbatum privilegium* statusą.⁸¹ Vienuolijos vadovybės nurodymu šv. Škaplieriaus viziją vaizduojantys paveiksai turėjo būti visose karmelitams priklausančiose bažnyčiose.

XX amžiuje katalikiškojo pasaulio tyrinėtojai įdėjo daug pastangų, kad būtų atgaivinta karmelitų dvasingumo istorija ir faktai atskirti nuo pramanų. Šiandien mokslininkams vis tik nepakanka dokumentinių įrodymų, kad galėtų neginčijamai pagrįsti vizijos istoriškumą. Tačiau menotyrimu požiūriu rekonstruojant šios religinės bendruomenės garbinamų šventųjų istoriją, nebūtinai absoliutus racionalumas. Škaplieriaus vizijos kilmę pakanka vertinti tradiciniu karmelitiškojo pamaldumo aspektu ir šį apreiškimą priimti kaip Marijos apsaugos ženklą bei įsipareigojimą sekti Jėzų Kristų.

1.3 Ikonografinio tipo Švč. Mergelė Marija Škaplierinė samprata

Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės tipas į marijinę ikonografiją įsiliejo sąlyginai vėlai. Bizantiškieji Dievo Motinos archetipai, persipynę su viduramžiais klestėjusiais *Misericordiae*, *Regina Coeli* ir kt. atvaizdais, buvo tinkama terpė karmelitiškąjį pamaldumą atspindinčių Dievo Motinos atvaizdų integracijai. Pastebėta, kad identifikuojant Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės paveikslus esama daug netikslumų. Itin plačią ikonografinę skalę turintys minėti dailės kūriniai dažnai klaidingai įvardijami ar priskiriami kitam ikonografiniam tipui. Tai greičiausiai lemia individuali menotyrimo patirtis ar tyrimo aspektas. Todėl itin svarbu aiškiai apibrėžti ikonografinio tipo Švč. Mergelė Marija Škaplierinė terminą. Sąvokos aiškumas leistų išgryninti šių atvaizdų grupes bei nurodytų esminius skirtumus su vizualiai artimais kūrinių.

Kokia gi situacija mariologinę ikonografiją aprašančiuose leidiniuose? Išsamiausiai Švč. M. Marijos atvaizdų ikonografiją pateikia *Lexikon der christlichen Ikonographie* žodynas. Šiame leidinyje baroko laikotarpio Dievo Motinos ikonografijoje išskirti ordinų ir brolijų legitimizavimo paveiksai kaip *Sacra Conversazione* tęsinys. Jame minimi vienuolijų devociniai simboliai, kurių vaizdavimas įrodo paveikslų priklausomybę tam tikrai religinei bendruomenei. Nors leidinyje škaplieriai bei rožinis minimi, platesnės Škaplieriaus temos ikonografinės analizės nerandame.⁸² Švč. Mergelė Marijos Škaplierinės ikonografinio tipo neapibūdina ir *Marienlexikon* žodynas, tačiau kaip būdingą Dominikonų, Pranciškonų, Karmelitų, Kartūzų bei

⁸¹ 1587 m. popiežius Sixtas V oficialiai patvirtino Simono Stoko viziją.

⁸² *Lexikon der christlichen Ikonographie*. T. 3, p. 204.

kitoms vienuolijoms Dievo Motinos paveikslą pateikia *Mater Misericordiae* ikonografinį tipą.⁸³ *Marienlexicon* žodyne apibūdinant *Eleusa* ikonografinius ypatumus kaip viena žinomiausių prototipų pateikiama karmelitiškoji *La Bruna* ikona. Šios ikonos aprašyme minima, kad Dievo Motinos rankoje gali būti vaizduojama ir škaplieriaus sakramentalija.⁸⁴ James Hall *Dailės siužetų ir simbolių žodyne* Švč. M. Marijos ikonografinius tipus pirmiausia sugrupuoja pagal paveiksle esančių figūrų skaičių: Marija viena, Marija su Kūdikiu, Marija su Kūdikiu ir kitomis figūromis. Daugiafigūrių atvaizdų grupėje aprašyta Švč. M. Marija Rožinio ir šv. Dominyko vizija, tačiau apie analogiškai vaizduojamą - Švč. M. Mariją Škaplierinę ir šv. Simono Stoko viziją - neužsimenama.⁸⁵ Tapati situacija *Dictionnaire culturel du christianisme* žodyne.⁸⁶ Lietuvoje išleistame Krikščioniškosios ikonografijos žodyne išskirtas Švč. M. Marijos Škaplierinės tipas, pateikti pagrindiniai vaizdavimo principai, tačiau jie nėra tikslūs, taisytini. Antai pateiktoje aptariamojo tipo iliustracijoje, *Misericordiae* ikonografijoje matome Karmelio Dievo Motiną, tačiau paveikslas įvardintas kaip Švč. M. Marijos Škaplierinė.⁸⁷ Menotyriu aspektu klaidinga būtų tapatinti Dievo Motinos Karmelitų Globėjos ir Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografinius tipus.

Akivaizdu, kad enciklopedinėje literatūroje egzistuojanti fragmentinė, pavirštutiniška informacija apie Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografiją yra nepakankama, todėl ypač aktualus ir būtinas teorinis pagrindimas, siekiant vystyti gilesnius karmelitiškosios ikonografijos tyrimus. Tenka pripažinti, kad Lenkijos menotyryninkės Krystynos Moisan knyga *Maryja Oriedownicza Wiernych* – vienintelis šio tyrimo autoriui žinomas ir išsamiausias šaltinis, kuriame sistemiškai nagrinėjama lenkiškųjų Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų ikonografija. K. Moisan grupuoja objektus panašiu principu kaip James Hall žodyne - pagal vaizduojamus asmenis. Beje, tyrime klaidingai įvardinta Švč. M. Marijos Škaplierinės *Bruna* vaizduosena. Šis terminas naudotinas Dievo Motinos *Eleusa* paveikslui, karmelitų vežtam iš Karmelio kalno, dabar esančiame Neapolio karmelitų bažnyčioje, vadinti. Iš tiesų Moisan pateiktos *Bruna* iliustracijos priskirtinos Švč. M. Marijos Škaplierinės *Hodegetria* ikonografijai.⁸⁸

Įvertinę situaciją menotyros aplinkoje, pažvelkime atidžiau į tradiciškai vartojamus ir prigijusius įvairiose kraštuose Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų pavadinimus. Šv. škaplieriaus ikonografijos simboliką turinys mariologiniai paveiksai dažniausiai vadinami: *Our Lady of Mount Carmel* (angl.), *Notre Dame du Mont Carmel* (pranc.), *Unserer Lieben Frau*

⁸³ *Marienlexicon*. Vol. 6. p. 85.

⁸⁴ *Marienlexicon*. Vol. 2. p. 659.

⁸⁵ Холл, Джеймс. *Словарь сюжетов и символов в искусстве*. с. 202.

⁸⁶ *Dictionnaire culturel du christianisme* / ed. D. Barrios-Auscher, Fr. Boespflug. Paris: Nathan, 1994, p. 25.

⁸⁷ *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas*. p. 189.

⁸⁸ Moisan, Krystyna. *Maryja Oriedownicza Wiernych*. il. 155, 156.

vom Berge Karmel (vok.), Nuestra Senora del Carmen (isp.), Madonna del Carmelo (it.), Panny Marie Karmelske (ček.), Karmelska Mati Božja (slov.). Asmenvardžiuose akcentuojamas ypatingas ryšys su Karmelio kalno vietoje, primenamos vienuolijos kilmės šaknys ir ypatingas, globėjiškas Marijos santykis su karmelitais. Dažniausiai įvardijant Dievo Motinos atvaizdo priklausomybę karmelitiškajai aplinkai ar pamaldumui, naudojamas kiek abstraktesnis - Karmelitų Dievo Motinos - pavadinimas, labiau sietinas su pačia karmelitų bendruomene, apimančia visas tris Ordino atšakas: vyrų, moterų vienuolių ir pasauliečių bendruomenes. Minėti Marijos titulai turi sąsajas su karmelitų ordinu, bet ne su Škaplieriaus sakramentalija. Esminiu skirtumu tarp Karmelio Dievo Motinos/Karmelio Madonos ir Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų laikyčiau Škaplieriaus sakramentalijos akcentavimą bei dominavimą vaizduojamojoje temoje.

Plačiąja prasme Švč. M. Marija laikoma visų vienuolinių ordinų globėja. Dievo Motinos Gailestingosios vardu vadinami Dievo Motinos atvaizdai, turintys *Misericordiae* ikonografiją. Ši ikonografinė schema viduramžiais buvo itin paplitusi visoje Europoje, ypač Nyderlanduose. Karmelitiškoje dailėje tokie kūriniai vadinti Karmelio Madonos pavadinimu. Analogiškus Lenkijos pavyzdžius menotyrininkė Krystyna Moisan įvardija *Matka Boska Karmelitanska* (lenk.). Reikia pažymėti, kad dauguma katalikiškųjų Europos vienuolijų neturėjo specialių titulų Dievo Motinai, nekūrė išskirtinės ikonografijos kūrinių, o pamaldumo objektais laikė visuotinai pagarsėjusius Švč. M. Marijos atvaizdus. Išimtimis laikytina keletas vienuolijų, kurių dvasingumo istorijos suformavo specifinę Dievo Motinos vaizduoseną: dominikonai – Švč. M. Marijos Rožinio, karmelitai - Švč. M. Marijos Škaplierinės, Trinitoriai - Švč. M. Marijos Belaisvių Gelbėtojos. Šie titulai tradiciškai vartojami apibendrinant Dievo Motinos atvaizdų priklausomybę konkrečiai kongregacijai: *Virgen del Rosario* (isp.) tiesiogiai įvardija devociją ir atspindi mistinę sakramentalijos kilmę; analogiškas *Virgen del Carmen* (isp.) kryptingai orientuotas į vienuolinio ordino ištakas, o trinitorių *Virgen de las Mercedes* (isp.) pavadinimas atskleidžia Dievo Motinos teikiamos pagalbos esmę.

Katalikiškojoje kultūroje vyrauja liaudies pamaldumo įtakoti jungtiniai Švč. M. Marijos Škaplierinės vardų sinonimai. Tokia tendencija pastebima ir mums artimuose kraštuose: titulas *Najświętszej Maryi Panny z Góry Karmel* (lenk.) dubliuojamas su vardu *Matki Bożej Szkaplerznej* (lenk.), Baltarusijoje tapatinami vardų *Найсвяцейшая Панны Марыі з гары Кармель - Маці Божая Шкаплерная* (balt.) prasmė. Panaši situacija ir lietuvių kalboje - liepos 16-ąją Švč. M. Marijos atlaidų diena vadinama *Škapliernos* arba Karmelio kalno Marijos atlaidų diena. Šiandien *Dievo Motina - Sielų gelbėtoja*, *Dievo Motina - Skaistyklos Karaliene* vadinami tiek Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos kūriniai, kuomet Marija vaizduojama tiesianti brolijos škaplierių sieloms, tiek kiti, Skaistyklos temos paveikslai, kuomet škaplieriaus

teikimas nevaizduojamas.⁸⁹ Taigi, ištvirtinę įvairūs Švč. M. Marijos titulų traktavimai yra priimtini pamaldumo aspektu, tačiau neturėtų būti tiesiogiai perimami ir taikomi ikonografiniuose tyrimuose.

Apibrėžiant Švč. M. Marijos Škaplierinės sąvoką būtinas detalus ikonografinės simbolikos apibrėžimas. Marijinio atvaizdo priklausomybę karmelitų vienuolinei kongregacijai rodo šie pagrindiniai atributai: Dievo Motina, laikanti rankoje škaplierių ir/arba dėvinti karmelitišką vienuolių drabužį. Karmelio Dievo Motina dažnai vaizduojama vilkinti rudu vienuolių abitu su škaplieriumi, apsiautusi baltu apsiaustu, kuris gali būti susegamas sage, dekoruota Ordino herbu.⁹⁰ Trys žvaigždės, esančios herbe, simbolizuoja tris karmelitų vienuolijos dvasines tradicijas: Karmelio pranašo Elijo, Švč. M. Marijos ir Jėzaus Kristaus. Škaplieriaus sakramentalija tradiciškai vaizduojama mažųjų *brolijos* škaplierių forma, tačiau šv. Simono Stoko vizijos siužete įprastesnė yra škaplieriaus - vienuolių rūbo dalies - išraiška. Ikonografiniuose žodynuose škaplierius (lot. *scapula*, *scapulare*, *scapularae* – pečių apdangalas, apsiaustas) apibrėžiamas praktiškai tapačiai: plati, krūtinę ir nugarą dengianti, žemyn iki pėdų krintanti audinio juosta, kai kurių vienuolinių ordinų aprangos dalis, dėvima ant abito ar sutanos.⁹¹ Škaplierius, atsiradęs benediktinų ordine kaip darbinė prijuostė, nuo XIII a. plito kaip priklausymo dvasinei bendrijai ženklas. Rudos spalvos karmelitiškasis škaplierius dėvimas ant tokios pat spalvos abito.⁹² Karmelitų ordino iniciatyva įkurtos Škaplieriaus brolijos skleidė tikintiesiems pamaldumą, susijusį su šia devocionalija. Nuo XIII a. antros pusės išpopuliarėjęs pasauliečių tarpe škaplierius modifikavosi į du juostele simetriškai sujungtus nedidelio dydžio vilnos audeklo gabalėlius, dekoruojamus Švč. M. Marijos ir Jėzaus Kristaus monogramomis arba Karmelitų ordino herbu. Nuo tada vienuolių nešiojamas škaplieriaus drabužis pradėtas vadinti „didžiuoju“, o brolijų narių - „mažuoju“ škaplieriumi.⁹³ Mažieji karmelitų škaplieriai tik 1592 m. oficialiai buvo įteisinti Bažnyčios ir nuo XVI a. pabaigos plačiai paplito po Europą.⁹⁴

⁸⁹ Francesco da Castello, Karmelio *Dievo Motina Sielų gelbėtoja*, 1599 m., šv. Lauryno katedra Perudžoje, Italija. Domenico Piola, *Dievo Motina Skaistyklos sielų užtarėja*, XVII a., šv. Jono Krikštytojo bažnyčia Bastia, Prancūzijoje. *Dievo Motinos Skaistyklos sielų užtarėjos* altoriniai paveikslai šv. Jono de la Palma, šv. Gil bažnyčiose Sevilijoje, šv. Sebastijono bažnyčioje Antequeroje.

⁹⁰ Švč. M. Marija Škaplierinės paveikslai Antequera karmelitų muziejuje, Malagos katedroje Ispanijoje. Karmelio Dievo Motinos paveikslas Kordobos karmelitų vienuolyne. Gonzales Velasquez Zacarias, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVIII-XIX a. sandūra, privati kolekcija.

⁹¹ *Lexikon für Theologie und Kirche* / edit. J. Höfer, K. Rahner. Freiburg im Breisgau: Herder-Verlag, 1968, p. 815-816. *Dictionnaire culturel du christianisme* / ed. D. Barrios-Auscher, Fr. Boespflug. Paris: Nathan, 1994, p.297. *Religijotyros žodynas* / Sud. R. Petraitis. Vilnius: Mintis, 1991, p. 364. *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas* / Sud. D. Ramonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, p. 293.

⁹² Škaplierius dėvi ir kitų kongregacijų vienuoliai: benediktinai, cistersai, bonifratiai – juodos spalvos, bernardinai ir kapucinai – šviesiai rudą, dominikonai, kartūzai, kamalduliai – balta.

⁹³ *Lexikon für Theologie und Kirche* / edit. J. Höfer, K. Rahner. Freiburg im Breisgau: Herder-Verlag, 1968, p. 815.

⁹⁴ Popiežiaus Pijaus X-ojo 1910.12.16. nutarimu, vietoj škaplieriaus pasauliečiams leidžiama nešioti medalikėlį su Švč. Jėzaus Širdies ir Dievo Motinos paveikslu.

Reikia paminėti, kad karmelitiškasis arba rudasis škaplierius nebuvo vienintelis tokios išraiškos simbolis. Brolijos škaplierius, kaip skiriamuosius pamaldumo ženklus, turėjo keletas kitų religinių bendrijų: Švč. Trejybės (Trinitorių ordino), Švč. M. Marijos Gailestingumo (Mercedarų ordino), Švč. M. Marijos krikščioniškosios pagalbos (Servitų ordino). Minėtų brolijų mažieji škaplieriai formaliai atrodė vienodi, skyrėsi tik spalva ir dekoravimo elementais.⁹⁵ XIX a. bėgyje Bažnyčia patvirtino eilę naujų specifiniam pamaldumui skirtų škaplierių, kurie sparčiai plito tarp katalikų.⁹⁶ Šio tyrimo kontekste bus paminėti būdingiausi kitų Ordinų pavyzdžiai, tačiau tyrinėjami tik karmelitų Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdai. Reiktų atkreipti dėmesį, kad škaplieriaus devocijos vaizdavimas sakralinėje dailėje neapsiriboja marijine tema. Jėzaus Nazariečio kulto objektai liudija minėtos sakramentalijos išsilygimą į Jėzaus Kristaus ikonografijos erdvę.⁹⁷ Tačiau šiame tyrime apibrėžiama būtent karmelitiškojo pamaldumo Švč. M. Marijai terpe.

Remiantis išdėstyta medžiaga, daroma išvada, kad Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijoje rudojo škaplieriaus sakramentalija yra esminis elementas bei pagrindinis Švč. M. Marijos identifikacinis atributas. Škaplieriaus motyvas gali būti vaizduojams skirtingomis išraiškos formomis: kaip tradicinė vienuolių aprangos dalis ir kaip mažieji brolijų škaplieriai, t.y. pasauliečiams skirta sakramentalija. Škaplierius turi būti kūrinio ikonografinės programos akcentu: išreikšta jo mistinė kilmė, nežemiškųjų privilegijų galia ir prasmė. Škaplieriaus teikimo momentas ir pačios sakramentalijos vaizdavimas Marijos ar Kūdikiu rankose yra esminis Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos skiriamasis bruožas. Vizijinė škaplieriaus įteikimo šv. Simonui Stokui tema - pirmasis Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos siužetas.

⁹⁵ Baltas Trinitorių škaplierius, dekoruotas mėlynai raudonu kryžiumi, Mercedarų - Aragono karaliaus Jokūbo I herbu. Juodasis Krikščioniškosios pagalbos škaplierius vienoje dalyje turi Švč. M. Marijos Sopulingosios atvaizdą, kitoje - Popiežiaus pontifikalijas (tiara su šv. Petro raktais).

Informacija iš Katalikų enciklopedijos. Prieiga: <http://www.catholic.org/encyclopedia/>

⁹⁶ Apie vieną jų - 1846 m. aprobuotą Jėzaus Kristaus Kančios škaplierių - Žemaičių vyskupas Motiejus Valančius rašė 1857 m. leidinyje *Kialetas zodziu aplink Szkapleriu mukos Pono Jezuso*. In: LNB RS. F. 7433.

⁹⁷ Vienuolių trinitorių platintas Jėzaus Nazariečio kultas neatsiejamas nuo stebuklingosios Jėzaus Nazariečio statulos, kurios kopijos nuo XVIII a. pasklido ir Lietuvoje. Statula buvo paskelbta stebuklinga, tikint, kad 1682 m. ji padėjo vienuoliams išgelbėti 211 belaisvių iš Maroko. Viena žinomiausių stebuklingųjų Jėzaus Nazariečio skulptūrų yra Vilniaus šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčioje.

II. PRIELAIDOS LDK KARMELITŲ VIENUOLIJOS MENO SKLAIDAI

2.1 Tridento nutarimų įtaka karmelitų vienuolijai

XVI a. I pusėje augant protestantizmo grėsmei ir silpnėjant katalikybei sušauktas visuotinis Bažnyčios susirinkimas Tridente (1545 – 1563 m.), kuriame dvasininkijos vadovai siekė bendru sutarimu rasti sprendimus Reformacijos padariniams įveikti bei iš pagrindų atnaujinti katalikiškąjį gyvenimą. Baigiamąjį Tridento susirinkimo savaitę, kuomet jau buvo patvirtintos visos tradicinės Šv. Rašto dogmos, sakramentai, pasmerkta prekyba indulgencijomis bei kiti aktualūs Katalikų bažnyčiai klausimai, buvo priimtas ir vienuolijų reformos dekretas. Pašlijusi drausmė vienuolynuose reikalavo skubiai sudaryti naujus principus, kurie būtų privalomi kiekvienam ordino nariui. Karmelitų vienuolija nebuvo išimtis: atšalęs maldos gyvenimas, nunykęs eremiškumas, regulos nesilaikymas – tokie buvo vienuolijos krizės požymiai. 1562 m. Karmelitų ordino reorganizaciją pradėjo įgyvendinti garsi Ispanijos mistikė, karmelitė šv. Teresė Avilietė (1515 – 1582 m.). Karmelitiškosios reformos idėja sutapo su Tridento dekretu išreikštu dvasinio atsinaujinimo poreikiu. Reformuotame arba Basųjų karmelitų ordine – *Fratres Discalceati Ordinis Beatae Mariae Virginis de Monte Carmelo* (OCD) – derėjo sielovadinis apaštalavimas ir kontempliacija, klauzūra ir mistika. 1593 m. popiežiaus Klemenso VIII leidimu, reformuotųjų karmelitų ordinas tapo autonominiu su teise rinkti savo generolą ir sparčiai plito į visas Europos šalis bei vykdė misijas Persijoje, Sirijoje, Kinijoje, Angoloje. XVII – XVIII amžiai - tai karmelitų klestėjimo Europoje laikai. Tuo metu buvo įkurtos 54 karmelitų provincijos, turinčios 13000 narių.

1609 m. kardinolas Robertas Bellarmine, palaikydamas karmelitiškąją pamaldumo tradiciją, patvirtino šiai vienuolinei bendruomenei Karmelio Dievo Motinos, Ordino globėjos šventę (lot. *Commemoratio solennis Beatae Mariae Virginis de Monte Carmelo*). XVII a. ši iškilmingo minėjimo diena buvo pradėta švęsti ne tik karmelitų vienuolynuose, bet ir už vienuolijos ribų, tačiau netrukus buvo uždrausta. Vis tik nuo 1674 m. popiežiaus Klemenso X leidimu, Karmelio Švč. M. Marijos šventė (liepos 16-oji) įtraukta į Ispanijos, Austrijos, Portugalijos katalikiškųjų švenčių kalendorių, o 1726 m. popiežiaus Benedikto XIII patvirtinta visoje Katalikų Bažnyčioje. Šis momentas ir buvo atskaitos taškas sparčiam Švč. M. Marijos Škaplierinės kulto plitimui už karmelitų vienuolijos ribų. Karmelitiškojo škaplieriaus propagavimui Ordinas skyrė ypatingą dėmesį - leidžiamos iliustruotos knygos su

sakramentalijos kilmės istorija, teikiamų privilegijų aiškinimais.⁹⁸ Viena masiškiausių pamaldumo formų – atlaidų šventė. Tridento susirinkimo nurodymu iškilmingos liturginės šventės buvo skirtos krikščionybės skelbiamų tiesų apmąstymui bei pamaldumui skatinti. Atlaidų dalyviai turėjo elgtis pagarbiai ir santūriai, o nesusikaupimas, triukšmavimas ar girtuoklystė šventės metu buvo draudžiami ir netoleruoti.⁹⁹ Karmelitiškąjį pamaldumą platino ne tik patys vienuoliai, bet ir vadinamieji tretininkai, tai - trečiaja ordino atšaka laikomi katalikų pasauliečių sambūriai, įsisteigę prie karmelitų vienuolynų. Švč. M. Marijos Škaplierinės arba šv. Škaplieriaus brolijomis vadinamos draugijos buvo atsakingos bažnytinei valdžiai ir užsiimdavo tiek religine, tiek visuomenine veikla. Jų tikslas – rūpintis atlaidais ir sielų išganymu, skleisti krikščioniškojo tikėjimo tiesas, reguliariai dalyvauti pamaldumo praktikose, teikti labdarą ir broliškai rūpintis kitais bendrijos nariais. Brolijų veikla aktyviau pradėjo reikštis po Tridento susirinkimo. Jų iniciatyva bažnyčiose buvo statomi Švč. M. Marijos Škaplierinės altoriai ar įrengiamos atskiros koplyčios, užsakomi paveikslai. Ši kryptinga brolijų veikla siejosi su potridentinės Bažnyčios aktyviai skleidžiamu religinių paveikslų kultu: senieji paveikslai buvo pradėti garbinti kaip relikvijos, jų senumas prilyginamas stebuklingumui ir autentiškumui. Tridento dekrete sakoma, kad didžiausia nauda tikinčiojo dvasingumui gaunama iš šventųjų paveikslų, nes jie yra geriausias pavyzdys ir Dievo stebuklų įrodymas.¹⁰⁰ Malonėmis garsėjantys Dievo Motinos paveikslai ar skulptūros iškilmingų šventinių procesijų metu buvo vainikuojami popiežiaus vainiku - karūna.¹⁰¹ Daugiau nei tūkstantį objektų turinčiame karūnuotų Dievo Motinos atvaizdų kataloge minimi žinomiausi, malonėmis garsėjantys Karmelio Dievo Motinos paveikslai bei skulptūros, dažniausiai Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos.¹⁰² Romoje karūnuoti Karmelio Madonos paveikslai kartoja karmelitiškąją pirmtakę *La Bruna* ikoną. Popiežius Jonas Paulius II vien Lenkijoje karūnavo keturis Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslus.¹⁰³

Skatinamas pamaldumas šventiesiems karmelitams atsispindėjo vienuolijos bažnyčių ikonografinėse programose: jiems dedikuojamos koplyčios, tituluojami altoriai, kuriami paveikslai vaizduojantys šventųjų vizijas. Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčioje, prie senosios regulos karmelitų vienuolyno XVIII a. pabaigoje buvo net šeši šventųjų karmelitų altoriai: šv. Elijo, šv. Andriejaus Korsini, šv. Angelo Kankinio (šv. Angelo Jeruzaliečio), šv. Alberto

⁹⁸ Anastasio a Cruce, P. F. Carmelita Discalceato. *Decor Carmeli Sacratissimum Scapulare, Quinque Seculorum Gloria*. Chantilly: Les Fontaines, MDCCCLI.

⁹⁹ *Canons and Decrees of the Council of Trent*, p. 215.

¹⁰⁰ *Canons and Decrees of the Council of Trent*, p. 215.

¹⁰¹ Vienas ankstyviausių 1659 m. karūnuotų paveikslų - Švč. M. Marijos Škaplierinė, Dangaus Karalienės katedroje Monte Santo, Italija.

¹⁰² Karūnuotos 35 skulptūros ir 10 paveikslų.

Katalogas internete: <http://www.cartantica.it/pages/madonneCoronate11.asp>

¹⁰³ Wieniawa ir Czerna – 1991, Lancut – 1992, Tomaszow Lubelski – 1994.

Trapani (Jeruzalės patriarcho), šv. Marijos Magdalenos de Pazzi ir šv. Alberto Avogadro (šv. Alberto Jeruzaliečio).¹⁰⁴ Tridento nutarime dėl šventųjų garbinimo sakoma, jog šventieji meldžiasi už visą žmoniją, todėl jų atvaizdai turi būti saugomi bažnyčiose ir jiems teikiama didžiausia pagarba, nes per juos gaunamos malonės. Atvaizdų kūrėjai privalėjo laikytis bažnyčios rekomendacijų, kad paveikslų vaizdiniai žadintų pagarbą, viltį ir tikėjimą dieviškaisiais asmenimis, kad atskleidžiamos Šventojo Rašto istorijos būtų paremtos tikėjimo tiesomis. Paskutinėje, 25-oje Tridento susirinkimo sesijoje, buvo patvirtinta *Skaistyklos* doktrina. Vyskupų pareigą - visur ir visada skleisti sielų apsilvymą per kančią tikėjimą - lengvino bažnytinio meno kalba, taigi Skaistyklos tema greitai tapo populiari krikščioniškoje dailėje. Potridentinio laikotarpio Europos bažnyčiose gausiai statomi Skaistyklos Sielų altoriai, mat pagal Sinodo nutartį priimtinausia vieta atgailai yra būtent prie Skaistyklos altoriaus.¹⁰⁵ Pamaldumo praktikomis ypač siekima stiprinti Dievo Motinos kultą: Švč. M. Marija tituluojama visos žmonijos Užtarėja, Skaistyklos sielų gelbėtoja, vienuolių Globėja, kenčiančiųjų Paguoda. Vienuolių dėka plačiai paskleistos įvairios Švč. M. Marijos kulto formos, o bendromis katalikų pastangomis dalyje Europos šalių išsaugota krikščionybė.¹⁰⁶

Kokios religinio gyvenimo permainos anuomet vyko Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje? Iš Europos sklindančios protestantizmo idėjos XVI a. viduryje pasiekė mūsų valstybę, kur krikščionybė buvo dar labai silpna. Remiantis ankstyvosios Žemaičių vyskupijos vizitacijos duomenimis situacija įvardijama kaip itin bloga ir sudėtinga.¹⁰⁷ Protestantizmas plačiai išplito Žemaitijoje, didelė dalis palaikančių reformą didikų perėjo į kalvinizmą.¹⁰⁸ Todėl Visuotinio Bažnyčios susirinkimo sprendimų vykdymas buvo ypač svarbus stiprinant religinį krašto gyvenimą. „Lietuvoje su Tridento susirinkimo nuostatais susipažinta jau *Parczowo* seime 1564 m., kai nuncijus Commendone įstatų knygą įteikė karaliui Žygimantui Augustui.“¹⁰⁹ LDK vyskupai Tridento nuostatus dėl katalikybės atgaivinimo oficialiai priėmė tik 1577 m. XVII - XVIII a. Dievo Motinos kulto klestėjimą, apsiareiškimų ar kitų stebuklingų įvykių pagausėjimą lėmė uolus Tridento nuostatų vykdymas.

XVII a. viduryje palaipsniui atgimė religinis gyvenimas: tankėjo parapijų tinklas, atgijo pamaldumo tradicijos, skleidėsi šventųjų paveikslų kultas, kūrėsi piligriminiai centrai.¹¹⁰

¹⁰⁴ Iki 1748 m. gaisro bažnyčioje buvęs šv. Simono Stoko altorius. Altorių titulų rekonstrukciją teikia Ieva Koncytė. Žr.: Koncytė, Ieva. Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčia senosios regulos karmelitų pamaldumo kontekste: diplominis bakalauro darbas. Vilnius: VDA, 2005, p. 33.

¹⁰⁵ *Canons and Decrees of the Council of Trent*, p. 212-213.

¹⁰⁶ Katalikiškomis valstybėmis liko Ispanija, Portugalija, Italija, dalis Vokietijos, Lenkija ir Lietuva.

¹⁰⁷ *Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579) / Lietuvos istorijos šaltiniai*. T. I / Sud. L. Jovaiša. Vilnius: Aidai, 1998.

¹⁰⁸ *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai* / Sud. L. Jovaiša et al. Vilnius: Aidai, 2001. p. 203.

¹⁰⁹ *Lietuvių enciklopedija*. T. 31, p. 461.

¹¹⁰ Piligriminiai centrai LDK: Šiluvoje, Žemaičių Kalvarijoje, Pivašiūnuose, Krekenavoje, Trakuose, Vilniuje, Gudagojyje, Mogiliave, Berdyčive, Lvove.

Žymiausias Abiejų Tautų Respublikos piligriminės šventovės, kurias garsino stebuklingieji Švč. M. Marijos paveikslai buvo Trakuose, Žemaičių Kalvarijoje, Agluonoje, Nesvyžiuje, Šklove, Berdyčive, Faščivkoje, Iziaslave, Ižvalte, Letyčive, Lucke, Podolės Kamenece.¹¹¹ „Iškilmingo paveikslų vainikavimo sąlyga – kad jie būtų garbinami nuo seniausių laikų, garsėtų stebuklais, žadintų liaudies pamaldumą.” „Marijos paveikslų vainikavimas remiasi tikėjimo tiesa: Marija yra Kristaus Motina, taigi ir Pasaulio Valdovo Motina. Ji yra Atpirkimo dalininkė, paimta į dangų, todėl turi teisę vadintis dangaus ir žemės Karaliene”.¹¹² XVIII a. dokumentuose minima eilė LDK karūnuotųjų (popiežiaus vainiku vainikuotų) Marijos paveikslų: Trakuose (1718 m.), Žyrovčiuose (1730 m.), Vilniuje šv. Mykolo Arkangelo bažnyčioje (1750 m.), Berdyčive Ukrainoje (1756 m.), Gudijos Bialyničuose (1761 m.), Šiluvoje (1786 m.). Tikėtina, kad vėlesnių Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų ikonografijai galėjo daryti įtaką šie pagarsėję paveikslai. Pavyzdžiui, kaimyninėje Lenkijoje viena garsiausių piligrimystės vietų Jasna Gora garsėjo stebuklinguoju Čenstakavos Švč. M. Marijos paveikslu, kuris vėliau kartojamas ir LDK altoriuose.¹¹³

Katalikybės atgijimas LDK, pasireiškęs įvairiomis pamaldumo praktikomis, ypač išsiskyrė itin aktyvia religinių brolių veikla: nuo XVI a. pabaigos Rožinio Švč. M. Marijos ir Švč. M. Marijos Škaplierinės brolijas intensyviai steigė dominikonų ir karmelitų vienuoliai.¹¹⁴ Šios maldingos bendruomenės buvo vadinamos Trečiuoju ordinu.¹¹⁵ Taip vadinamus tretininkus turi ir karmelitai.¹¹⁶ Karmelitų Škapliernos/Škaplieriaus brolija taip plačiai paplito po Lietuvos ir Gudijos kraštą, kad rudasis škaplierius tapo kone kiekvieno kataliko pamaldumo ženklu.¹¹⁷ Pirmosios brolijos steigėsi prie karmelitų vienuolynų, vėliau pasklido ir po parapines bažnyčias.¹¹⁸ Brolija skatino pamaldumą į šv. Škaplierių, kad užsitarnauti *Privilegium Sabbatinum* - atleidimą nuo skaistyklos kančių pirmąjį šeštadienį po mirties. Tikintieji, verti šios malonės, turėjo būti įsirašę į Broliją, nuolat nešioti škaplierių, dorai, pamaldžiai gyventi,

¹¹¹ Skrinkas, Robertas Gedvydas. *Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas*. Kaunas: Judex, 1999.

¹¹² *Piligrimo vadovas*. p. 117.

¹¹³ Čenstakavos Švč. M. Marijos paveikslas karūnuotas 1717 m. Dievo Motinos - Lenkijos Karalienės titulu.

¹¹⁴ Kurczewski, Jan. *Opowiadania o dziejach chrześcijaństwa na Litwie i Rusi*. C. 1. Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, 1914, p. 197 - 198.

¹¹⁵ Tradiciškai pirmuoju ordinu vadinama vyrų vienuolija, antroju - moterų, o trečiuoju ordinu – pasauliečių bendruomenė.

¹¹⁶ Senosios regulos (O.Carm) karmelitų tretininkai vadinami *Lay Carmelites*, o basųjų karmelitų (OCD) - *Secular Carmelites*.

¹¹⁷ Pagal Lietuvos enciklopedija T. XI.: Škaplieriaus brolijos veikė Antalieptėje, Griškabūdyje, Kaune, Kėdainiuose, Kolainiuose, Kražiuose, Kudirkos Naumiestyje, Linkuvoje, Pašaminėje, Pumpėnuose, Raseiniuose, Vilniuje. Dabartinės Baltarusijos teritorijoje: Gardine, Bialyničuose, Gluboke, Kniažyčiuose, Gudagojyje, Lydoje, Senajame Medile, Rodūnėje, Adelske; Bielyčios, Stankavos, Zaslavlio parapijose.

¹¹⁸ Remiantis archyvų šaltiniais nustatyta, kad Švč. M. Marijos Škaplierinės brolijos prie parapinių bažnyčių XVII – XVIII a. buvo įsteigtos: Žemaitkiemyje (1668), Vidžiuose (1686), Lyduvėnuose (1702), Seirijuose (1725), Benekainyse (1745), Gelgaudiškyje (1747), Adelske (1749), Slavikuose (1755), Kurkliuose (1766), Gelvonuose ir Kuktiškėse (1770), Dubingiuose (1782), Ramygaloje, Siesikuose, Troškūnuose (pagal 1784 m. vizitaciją), Žemojoje Panemunėje (1793).

kasdien kalbėti Mažąsias Marijos valandas - *Officium Parvum*.¹¹⁹ Bažnyčiose, prie kurių buvo įsteigta Škaplieriaus brolija, būdavo Švč. M. Marijos Škaplierinės koplyčia ar altorius, įvedama gausiais atlaidais apdovanota šventė. Tokiu būdu daugelyje LDK parapijų atsirado vadinami *Škapliernos* atlaidai.¹²⁰ Karmelitai, kaip brolijos vadovai, gyvu žodžiu aiškino brolijos nariams jų pareigas, buvo sudarę brolijos įstatus ir nustatę veiklos tvarką. Brolija turėdavo savo kasą, į kurią įnešdavo nario mokesčius ir aukas. Kasos pajamas ir išlaidas prižiūrėdavo brolijos išdininkas, brolijos maršalka, tikrinimus atlikdavo vizitatorius. Karmelitų vienuolija įtraukė brolijų narius į liaudies sielovadą. Karmelitų tretininkai išlaikė špitoles, vaistines, kūrė mokyklas, jaunimo internatus. Brolijos plėtojo ir karitatyvinę veiklą: teikė pagalbą ligoniams, vaikams, priglausdavo vargšus. Tokiu būdu ši brolija, šalia dvasinio religinio gyvenimo stiprinimo parapijoje, atliko dar ir labdarybės darbą. Akivaizdu, kad Švč. M. Marijos Škaplierinės brolijų populiarumas darė didžiulį poveikį ano meto dvasiniam visuomenės gyvenimui.

Karmelitiškųjų tretininkų uoliai skleidžiamą Švč. M. Marijos garbinimo kultą patvirtina Karmelio Dievo Motinos atvaizdų gausa parapijų bažnyčiose. Po 1863 m. sukilimo Lietuvoje ir Gudijoje tebeveikė Bažnyčios globojami karmelitų tretininkai. Jų dėka išsaugoti karmelitiškosios ikonografijos Dievo Motinos atvaizdai pasiekė mūsų dienas, todėl brolijas galime laikyti karmelitų kultūrinių - meninių tradicijų puoselėtojais ir tęsėjais.

Katalikybė LDK kraštuose skynėsi kelią ne tik pro Reformaciją, sklindančią iš Vakarų Europos, bet susidūrė ir su ortodoksų mokymo šalininkų pasipriešinimu. Stačiatikių Bažnyčios vienybe su Romos Bažnyčia „labai rūpinosi DLK kancleris Leonas Sapiega, karalius Zigmantas Vaza, nemažai dvasininkų ir pasauliečių.“¹²¹ Buvo tikimasi, kad ši sąjunga padės skleisti katalikybę Lietuvai priklausančiose baltarusių žemėse. Deja, prie 1596 m. sudarytos Bažnyčios unijos prisijungė tik dalis stačiatikių. Todėl iki pat XVIII a. vidurio vyko aršios religinės kovos tarp unijai nepritarusių stačiatikių ir unitų.¹²² Gudijos bajorai katalikai ir unitai

¹¹⁹ Brolijos, įsisteigusios prie šv. Jurgio bažnyčios Vilniuje, narių sąrašo 1736-1840 m. knygoje yra surašytos taisyklės (*Kondycie*), kurių privalo laikytis brolijos nariai: „I. Priėiti išpažinties ir Komunijos įstojimo į Broliją dieną, kad įrodyti savo apsisprendimą; II. Kiekvieną Švč. M. Marijos šventės dieną atlikti išpažintį ir priimti Komuniją; III. Kiekvieną mėnesio trečiądienį nevalgyti mėsos, o suvalgius – sukalbėti Korunką; IV. Kasdien sukalbėti po septynias maldas Marijos „džiaugsmų ir skausmų“; V. Kiekvieną mėnesio sekmadienį melstis už mirusius Brolijos brolius ir seseris savo bažnyčioje arba kitoje, kur yra Brolija; VI. Tikėti škaplieriumi ir kasdien dėvėti škaplierių; VII. Laikytis Brolijos įstatymų. Nesilaikymas šių sąlygų yra mirtina nuodėmė.“ (vertė A. Ruseikienė) LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3403.

¹²⁰ Švč. M. Marijos Škaplierinės atlaidai buvę visose karmelitų globojamose bažnyčiose, bei dalyje parapijų bažnyčių. Kai kuriuose archyvuose dokumentuose rašoma, kur vykę Švč. M. Marijos Škaplierinės atlaidai, o tai atskleidžia ten buvus Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdus. Atlaidai minimi buvę Žemaitkiemyje (nuo 1668), Glūboke (1737), Kuktiškėse (nuo 1770), Račkiškėse (nuo 1783), Ramygaloje bei Siesikuose (nuo 1784), Bistryčioje (nuo 1772) ir kt.

¹²¹ *Krikščionybės istorija*. p. 468.

¹²² Unitai – Lietuvos Lenkijos valstybės stačiatikiai (daugiausia baltarusių, ukrainiečių tautybės) sudarę Bresto bažnytinę uniją su Romos Katalikų Bažnyčia.

jėga atiminėjo iš stačiatikių cerkves, būta net ginkluotų susirėmimų.¹²³ Tačiau pasikeitus politinei situacijai, 1827 - 1839 m. caro Nikolajaus I-ojo dekretu visi unitų vienuolynai buvo sustačiatikinti, panaikintos bažnytinės provincijos. Taigi kontrreformacijos judėjimo kontekste Bažnytinė Brastos Unija gali būti laikoma katalikiškosios reformos dalimi.

Tikėtina, kad katalikų ir unitų sąlytis atsispindėjo ne tik religinių dogmų plotmėje, bet ir darė įtaką bažnytinei daili. Dievo Motinos kulto klestėjimas itin akivaizdus Gudijos ikonų mene. Nors atskirų religinių bendruomenių meninės kūrybos ikonografiniai šaltiniai turėjo būti skirtingi, tačiau dalies marijinių atvaizdų stilistika yra pakankamai artima ir turėtų būti įvertinta. Todėl analizuojant Baltarusijoje esamus objektus, atsižvelgtina ir į unitų dailės įtaką Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijai.

2.2 Karmelitų vienuolynų plėtra LDK

Karmelitų kelias iki Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos pažymėtas svarbiais Ordinui įvykiais, taigi glausta istorinė apžvalga padėtų išryškinti, su kokiomis tradicijomis ir dvasingumo bagažu Karmelio kalno atsiskyrėlių bendruomenė atvyko į Europą, o vėliau pasiekė mūsų kraštą. Karmelitų Ordino vystymosi etapai, gyvenimo kultūra bei santykis su kitomis Europos vienuolijomis darė įtaką karmelitiškosios dailės ikonografijai: reflektavo archaines katalikiškojo meno schemas bei formavo savitumus. Svarbią reikšmę LDK karmelitų vienuolijos meninei sklaidai turėjo vienuolynų ir bažnyčių fundatorių bei globėjų įtaka, todėl mecenatystės reiškinys šiame tyrime įvardijamas kaip ikonografinių prototipų atsiradimo konkrečioje aplinkoje prielaida. Chronologinė karmelitų vienuolynų įsikūrimo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje apžvalga padeda atskleisti galimą Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų migracijos kelią, o gilesnėje ikonografinėje analizėje bus atsižvelgiama ir į lokalią vienuolynų koncentraciją. Šio tyrimo kontekste nėra aktualu išskirti senosios regulos karmelitų ir basųjų karmelitų ordinų plėtrą, nes Šv. Škaplieriaus sakramentalija apjungia abi kongregacijas.

Karmelitų vienuolynų ir jų bažnyčių apžvalgoje minėtini faktai, galėję daryti įtaką tiriamųjų atvaizdų atsiradimui, perkėlimui ir likimui. Svarbūs yra Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų paminėjimai archyvuose šaltiniuose, nes jie padės atkurti tiriamojo objekto formų (altorių paveikslų, procesijų altorėlių, vėliavų paveikslų, religinių knygų iliustracijų) paplitimą.

Į tyrimą įtraukti Žemaičių, Trakų, Vilniaus, Naugarduko, Brastos, Minsko, Polocko, Vitebsko, Mscislavo vaivadijų bei rytinėje Palenkės vaivadijos dalies¹²⁴ karmelitų

¹²³ Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. p. 254.

¹²⁴ Rytinė Palenkės vaivadijos dalis 1569 – 1795 m. priklausė Trakų, Brastos ir Naugarduko vaivadijoms.

vienuolynai.¹²⁵ Nors XVI a. pradžioje Smolensko vaivadija taipogi priklausė LDK, tačiau netrukus ji atiteko Rusijai, po to dar kelis kartus keitė priklausomybę, kol galiausiai XVII a. II p. buvo priskirta Rusijos imperijai. Livonijos arba Latgalos vaivadijoje, gyvavusioje kaip LDK ir ATR infliantas 1620-1772 m. neaptikta Karmelitų ordino sklaidos pėdsakų. Katalikybės įsitvirtinimui šiame krašte sutrukdė Reformacija, nuo XVIII a. čia dominavo liuteronų tikyba. Dėl išvardintų priežasčių Smolensko ir Latgalos vaivadijos į tyrimo lauką nepatenka.

Karmelitų ordino kilmė siejama su Karmelio vietove Izraelyje, netoli Haifos miesto. Pirmieji atsiskyrėliai čia įsikūrė XII a. pradžioje. Popiežiui Honorijui III 1226 m. patvirtinus eremitų gyvenimo taisyklės, Karmelio atsiskyrėlių grupė tapo įteisinta vienuolių bendruomene. Tačiau dėl nuolatinių musulmonų antpuolių katalikiškieji Karmelio vienuoliai buvo priversti išvykti į Europą.¹²⁶ Pasklidę po Viduržemio jūros pakrantę, vėliau pasiekė Italiją, Ispaniją, Prancūziją, Angliją. Karmelitams emigracijoje buvo nelengva prisitaikyti prie naujų ir neįprastų buitinių, etninių ir kultūrinių sąlygų, o ir Europos dvasininkija juos priėmė ne iš karto. 1242 m. pirmoji Karmelio kalno eremitų regula buvo pakeista cenobitine regula.¹²⁷ Naujajame karmelitų įstatyme susijungė pirmosios šv. Alberto regulos kontempliatyvumas su vakarietiška elgetaujančių vienuolių pozicija.¹²⁸ Tiek dėl fundamentalių aplinkos pokyčių, tiek dėl identiteto paieškų atvykėliams karmelitams buvo gana sudėtinga integruotis Europos kraštuose. Čia jau nuo ankstesnių laikų buvo plačiai paplitę kitos vienuolijos - didieji Dominikonų ir Pranciškonų Ordinais buvo tankiai padengę visą Europą.¹²⁹ Karmelitai laikė save Senojo Testamento pranašų mokyklų pasekėjais, todėl jiems buvo nelengva konkuruoti su tokiais populiariomis Europoje vienuolynų steigėjų asmenybėmis kaip šv. Dominykas ir šv. Pranciškus Asyžietis. Aktyvesnė karmelitiškosios kultūros sklaida prasidėjo antroje XIII a. pusėje: karmelitams leista statyti vienuolynus ir atviras pasauliečiams bažnyčias miestuose.¹³⁰ Vienuolynai buvo steigiami prie universitetų.¹³¹ Teigiamą postūmį Karmelitų ordino integracijai į europinės dvasininkijos tarpą suteikė priskyrimas prie elgetaujančių vienuolių: 1274 m. elgetaujančiomis vienuolijomis paskelbti augustinai, dominikonai, karmelitai ir pranciškonai.¹³² XVI a. antroje pusėje šv. Teresė Avilietė reformavo Karmelitų ordiną pagal

¹²⁵ Minėtų vaivadijų teritorijos didžiąja dalimi atitinka Vilniaus ir Žemaičių vyskupijų ribas. Pagal žemėlapi: *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae...* p. 2.

¹²⁶ Pirmą karmelitų įsikūrimo vietą Europoje – Valensiją, Ispanijoje. 1235 m. (pagal *Chronological history of the Carmelite Order*)

¹²⁷ Cenobitas (gr. *koino-bios*) – bendras gyvenimas, vienuolis, gyvenantis drauge su pasauliečiais.

¹²⁸ Cenobitinė regula karmelitams buvo rengiama popiežiaus Inocento IV pasitelkus du teologus dominikonus. 1247 m. spalio 1 d. II Lijono susirinkimas patvirtino šią regulą.

¹²⁹ Žemėlapiai In: Kruger, Kristina. *Monasteries and monastic orders*. Cambridge: h.f.fullmann, 2008, p. 298.

¹³⁰ 1247-1300 m. įsikūrė karmelitų vienuolynai: Belgijoje - 9, Vokietijoje - 17, Prancūzijoje - 16, Anglijoje - 27.

¹³¹ 1253 m. Oksforde, Anglijoje; 1260 m. Bolonijoje, Italijoje; 1260 m. Paryžiuje, Prancūzijoje.

¹³² Elgetaujanti vienuolija yra aktyvus ordinas, atsisakęs sėslumo ir skelbęs, kad vienuolynas yra visas pasaulis. Šių vienuolių namai, vadinami konventais (lot. *convenire* – susieti, susitikti) nurodo judėjimo pilną gyvenimo pobūdį.

senąją šv. Alberto regulą. Šis istorinis lūžis sutapo su Bažnyčios Tridento susirinkimo nutarimų vykdymo laikotarpiu, todėl naujosios ordino atšakos vystymasis buvo visokeriopai palaikomas ir skatinamas katalikybę propaguojančių mecenatų. 1563 m. pasibaigus Katalikų Bažnyčios Tridento susirinkimui Lenkijos seimas ir valdovas išsyk priėmė šiuos nutarimus. Taip buvo padėtas pamatas Katalikų bažnyčios reformai Lenkijos ir Lietuvos valstybėje¹³³. Katalikybės gaivinimą palaikė Jėzuitų ordinas, didelę įtaką turėjo valstybės valdovo ir Seimo parama. Zigmanto Vazos, Lenkijos karaliaus ir Lietuvos Didžiojo Kunigaikščio valdymo metais dvasiniame šalies gyvenime buvo pasiekta katalikų pergalė prieš protestantus.

Vienuolinių bendruomenių integracija į Lietuvos Didžiąją Kunigaikštiją prasidėjo viduramžiais, krikščionybei žengiant pirmuosius žingsnius rytų Europos kraštuose. Pirmosios katalikiškosios vienuolijos į lietuvių gyvenamas teritorijas atsikėlė XIII a. II pusėje. Tai buvo populiariausių Europoje pranciškonų ir dominikonų ordinų vienuoliai. Į Lenkiją senosios regulos karmelitai atkeliavo XIV a. pabaigoje – 1390 m. pirmąjį karmelitų vienuolyną Krokuvoje įkūrė LDK kunigaikštis, Lenkijos karalius Vladislovas Jogaila.¹³⁴ Remiantis V. Gidžiūno informaciniu šaltiniu trumpai apžvelkime tolesnę karmelitų vienuolynų LDK statistinę dinamiką.¹³⁵ XVI a. pradžioje į Lietuvos Kunigaikštiją atvykę senosios regulos karmelitai jau rado įsikūrusias aštuonias vienuolijas.¹³⁶ Keleto šimtmečių bėgyje besikuriant vis naujoms vienuolijoms, vienuolynų skaičius sparčiai augo. XVII a. pab. LDK karmelitus, turinčius 27 vienuolynus, lenkė tik jėzuitai (40) ir bernardinai (31), kitų konfesijų sąlyginis svoris nebuvo didelis. Baigiantis XVIII amžiui karmelitai jau vienareikšmiškai dominavo tarp kitų katalikiškųjų vienuolijų – suteiktos fundacijos 56 vienuolynams (45 senosios regulos ir 11 basųjų karmelitų). Karmelitų ordino įtaka dar labiau sustiprėjo nuo 1773 m., panaikinus vieną skaitlingiausių jėzuitų vienuoliją. Taigi XVIII a. pabaigoje buvo pasiektas LDK vienuolijų plėtros apogėjus – 329 vienuolynai. Kas skatino ir darė įtaką tokiai intensyviai katalikiškųjų vienuolijų integracijai mūsų krašte? Ženklausiu postūmiu vienuolijų kūrimuisi LDK tapo potridentinės reformos judėjimas, XVI a. apėmęs visą Europą ir kiek vėliau pasiekęs mūsų kraštą. Ypač aktyvūs katalikiškosios reformos veikėjai buvo Vilniaus vyskupas Valerijonas Protasevičius (1504 – 1579), 1570 m. įsteigęs Jėzuitų kolegiją, bei Žemaičių vyskupas Merkelis Giedraitis (1536 -1609), įvedęs vyskupijų vizitacijų priežiūrą. Svarbų vaidmenį suvaidino Vilniaus universitetas - tai buvo tikras švietimo židinys, skatinęs gilesnį tikėjimo pažinimą ir teikęs atitinkamą išsilavinimą. Tuometinių valstybinių struktūrų silpnumas nulėmė, kad

¹³³ 1569 m. Liublino unija politiškai sujungė Lietuvą ir Lenkiją, jungtinė valstybė vadinosi Abiejų Tautų Respublika. Unija gyvavo iki pat XVIII a. pabaigos.

¹³⁴ *Lietuvių enciklopedija. T. XI* / Red. J. Puzinas. Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1957. I. 33.

¹³⁵ Gidžiūnas, Viktoras. *Vienuolijos Lietuvoje XIII-XX amžiuje*. In: *LKMA Metraštinis, T. 5*, Roma, 1970.

¹³⁶ Vienuolijos ir vienuolynų skaičius XVI a.: konventalai - 8, benediktinai - 1, šv. Augustino atgailos kanauninkai – 3, augustinai - 2, bernardinai - 6, bazilijonai - 3, dominikonai - 2, jėzuitų vienuolynai ir kolegijos - 10.

Bažnyčios reformatoriaus vaidmuo atiteko LDK bajorijai.¹³⁷ Viena iš pagrindinių bajorų veiklos sričių buvo naujų mūsų žemėms vienuolijų steigimas ir jų globa. Tokiu būdu vietos didikai išreiškė pritarimą Katalikų Bažnyčios atsinaujinimui ir liaudies sielovados gilinimui. Žymiųjų magnatų katalikiškasis uolumas pasireiškęs bažnyčių bei vienuolynų fondacijomis siejamas ir su noru viešai pademonstruoti savo visuomeninę poziciją.¹³⁸

Pirmąjį LDK senosios regulos karmelitų vienuolyną 1506 m. Vilniuje, prie šv. Jurgio Kankinio bažnyčios, įkūrė Lietuvos kancleris, Vilniaus vaivada Mikalojus Radvila Senasis.¹³⁹ Radvilų dvaro teritorijoje pastatytas vienuolynas ir bažnyčia 1749 m. sudegė, tačiau mecenatų dėka ansamblis buvo sparčiai atstatytas.¹⁴⁰ Senosios regulos karmelitų vienuolynas čia veikė iki 1797 metų, kuomet buvo perleistas Vilniaus seminarijai, o vienuoliai perkelti į 1620 m. Vaitiekaus Chludžinskio, Ašmenos žemvaldžio ir karališkojo sekretoriaus, įkurtą karmelitų vienuolyną prie Visų Šventųjų bažnyčios Vilniuje. Kiek vėliau nei pirmosios regulos besilaikantys karmelitai LDK pasiekė Refomuotųjų karmelitų vienuolija: 1617 m. Vakarų Gudijoje, Ružanuose (Bresto sritis) Švč. Trejybės bažnyčia basiesiems karmelitams statyta LDK kanclerio Leono Sapiegos lėšomis. Panašiu laiku rytinėje Gudijos dalyje Radamloje (Mogiliovo sritis) 1619 m. įkurta basųjų karmelitų rezidencija, ten pat vėliau pastatytas ir vienuolynas su Švč. M. Marijos Škaplierinės titulo bažnyčia.¹⁴¹

1618 m. į Mscislavą atvykusiems senosios observacijos karmelitams pirmąją fundaciją vienuolyno statybai skyrė Karolis Jokūbas Madalinskis,¹⁴² Jurgis Bogdanovičius, Bazilis Bialeckis.¹⁴³ Tų pačių geradarių dėka nauja mūrinė bažnyčia baigta statyti 1654 m., jai suteiktas Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų titulas. 1746 – 1750 m. Mscislavo karmelitų bažnyčia buvo perstatoma, šiems darbams vadovavo architektas Jonas Kristupas Glaubicas. Atsinaujinusios šventovės architektūra buvo barokinė, interjeras itin puošnus, gausiai dekoruotas lipdyba bei sienų tapyba. XIX a. čia būta dviejų Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslų.¹⁴⁴ Kelios dešimtys

¹³⁷ *Krikščionybės istorija*. Vilnius: Alma Littera, 2000, p. 465.

¹³⁸ Didikų dėka XVII-XVIII a. buvo įkurti 165 nauji vienuolynai. *Krikščionybės istorija* Vilnius: Alma Littera, 2000, p. 468.

¹³⁹ Bažnyčios ir vienuolyno kompleksas buvo pastatyti kaip padėka Viešpačiui ir Dievo Motinai už pergalę prieš totorius, pasiektą prie Klecko miesto. Bažnyčiai suteiktas dvigubas Šv. Jurgio (valstybės ir riterių globėjo) bei Švč. Mergelės Marijos Snieginės (dar vadinamos Pergalingaja) titulas.

¹⁴⁰ Iš 1676 m. inventorių žinome šv. Jurgio bažnyčioje tuomet buvus Švč. M. Marijos Škaplierinės ir šv. Simono Stoko paveikslus bei šv. Škaplieriaus brolijos vėliavą. In: Drėma, Vladas, *Vilniaus bažnyčios*. Vilnius: Versus aureus, 2008, p. 413.

¹⁴¹ НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, с. 219. 1848 m. inventoriuje aprašytas Švč. M. Marijos Škaplierinės altorius.

¹⁴² 1763 m. dokumente *Formula Capitulum Provinciale Celebrandi* įrašytas vienintelis Mstislavo karmelitų vienuolyno fundatorius 1619 m. – Karolis Madalinskas. MAB RS. F. 273 - 254.

¹⁴³ НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1399, с. 10. Кулагін, А. М. *Каталіцкія храмы Беларусі*. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2008, с. 242.

¹⁴⁴ Vienas – didžiajame, antrasis – penktame altoriuje. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1399, с. 1V – 2.

freskų religine ir istorine tematika yra išlikę, iš dalies restauruotos dabartinėje Mscislavo cerkvėje.¹⁴⁵ Mscislavo karmelitų iniciatyva buvo statoma nedidelė medinė bažnyčia netoliese esančiame Vorodzkaŭ (balt. Вародзькаў) kaime; kaip minima istoriniuose šaltiniuose, ją 1619 m. statė „kunigaikščiai karmelitai ir tėvas Aleksejus“.¹⁴⁶ Pirminių šaltinių apie buvusią moterų karmeličių vienuolyną Mscislave neaptikta. A. Kulaginas Baltarusijos katalikiškųjų bažnyčių kataloge užsimena, kad vienuolėms priklausiusi bažnyčia paversta cerkve.¹⁴⁷

Leonas Sapiega, tapęs Vilniaus vaivada, tęsė karmelitų mecenavimo tradiciją – 1622 m. fundavo medinės Bialyničų bažnyčios statybą.¹⁴⁸ Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia statyta Dievo Motinos garbei ir padėkai už pergalę 1618 m. prieš Maskvos kariuomenę.¹⁴⁹ Šalia bažnyčios dosnūs mecenatai užveisė sodą, pastatė senosios regulos karmelitams medinį vienuolyną, įsteigė spaustuvę. 1742 m. gaisro metu sudegus visiems mediniams pastatams imtasi mūrinės bažnyčios statybos, paramos sulaukta iš vietos didikų Oginskių. 1765 m. bažnyčia konsekruota Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų titulu.¹⁵⁰ Įvairūs istoriniai šaltiniai byloja apie gausų Bialyničų bažnyčios dekoravimą: meistras Šulcas ir Sludzinskis pagamino devynis altorius, rokoko stiliaus stiuko lipdiniais juos dekoravo skulptorius Sebastijonas, bažnyčios koplyčias, navos sienas bei vienuolyno korpusą ištapė meistras Petras, Martynas, Juozapas Dovydas su pagalbininkais Prozoru bei Šulcu.¹⁵¹ Deja, palyginus neilgai karmelitams teko rūpintis naująja bažnyčia - vienuolynas 1832 m. buvo uždarytas, bažnyčia tapo parapine.

Vilniaus vaivada Leonas Sapiega bei miesto magistrato narys Ignotas Dubovičius buvo vieni pirmųjų geradarių, padėjusių basiesiems karmelitams įsikurti Vilniuje. 1626 m. reformuotieji karmelitai, pritariant vyskupui Eustachijui Valavičiui, apsigyveno Vilniuje šalia Aušros Vartų. Karališkojo sekretoriaus, išdininko Stepono Paco fundacija atvykusiems basiesiems karmelitams suteikė ne tik materialią paramą, bet ir atitinkamą padėtį visuomenėje. Miesto taryba pavedė vienuolijai globoti Aušros Vartuose esantį stebuklingąjį Dievo Motinos paveikslą, kuris karmelitų dėka buvo išgarsintas visoje LDK. Kiek vėliau Vilniuje įsikūrė moterų karmeličių vienuolynas: nuo 1638 m. septyniolika seserų gyveno prie pijorų Šv.

¹⁴⁵ Кулагін, А. М. *Каталіцкія храмы Беларусі*. с. 242-243.

¹⁴⁶ Кулагін, А. М. *Каталіцкія храмы Беларусі*. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2008, с. 398.

¹⁴⁷ Кулагін, А. М. *Каталіцкія храмы Беларусі*. с. 440.

¹⁴⁸ НГА РБ. Ф.1781, оп. 27, д. 1387, с. 14.

¹⁴⁹ *Formula Capitulum Provinciale Celebrandi* rašoma, jog Bialyničų karmelitų vienuolynas funduotas 1619 m. MAB RS. F. 273 - 254.

¹⁵⁰ 1818 m. vizitacijoje pažymėta Švč. M. Marijos Škaplierinės atleidų diena. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1399, с. 59V.

¹⁵¹ *Lietuvos dailininkų žodynas XVI-XVIII a.* / Sud. A. Paliušytė. Vilnius: Kultūros filosofijos ir meno institutas, 2005, p. 148, 177, 212, 220, 238, 248.

Juozapo Kalasanto bažnyčios.¹⁵² Karo su Švedija metu seserys pasitraukė iš Lietuvos ir į savo vienuolyną sugrižo 1667 metais.

1634 m. Žemaičių vyskupui Jurgiui Tiškevičiui leidus, prie Linkuvos bažnyčios įsteigiamas senosios regulos karmelitų vienuolynas. 1652 m. šią fundaciją patvirtino Žemaičių vyskupas Petras Parčevskis, o 1661 m. - Aleksandras Sapiega. XVII a. tarp katalikų ir evangelikų reformatų vykę ginčai dėl Linkuvos bažnyčios tęsėsi kone visą šimtmetį. Tik 1689 m. katalikams galiausiai pavyko susigrąžinti bažnyčią su jai priklausančiu turtu. Atgavę bažnyčią Karmelio kalno Mergelės Marijos ordino vienuoliai ėmėsi statybų ir rekonstrukcijų: prie mūrinės bažnyčios ties didžiuoju altoriumi pristatė medinę dalį; tais pačiais metais pastatomas ir medinis vienuolynas. Pastarasis 1690 m. įvykusio gaisro metu sudegė. Nukentėjo ir bažnyčios mediniai priestatai, liko tik mūrinės dalys. Dėl Šiaurės karo, nederliaus metų ir siautusiai maro vienuolyno korpusų rekonstrukcijos bei statybos darbai užtruko, jie tęsėsi daugiau nei aštuoniasdešimt metų, net iki 1773 m. Linkuvos karmelitai rūpinosi ne tik pamaldumo ugdymu, bet ir parapijos švietimo reikalais. XVIII a. viduryje Linkuvoje veikė parapijos mokykla, kurią pastatė ir išlaikė patys vienuoliai, mokinių joje susirinkdavo nuo dviejų iki trijų dešimčių. 1821 m. minima, jog veikė dvi parapiškos mokyklos, kuriose mokslus ėjo 26 berniukai ir 17 bajoraičių. Karmelitų dėka atsirado ir pirmoji biblioteka Linkuvoje, 1841 m. jai priklausė 560 knygų. Linkuvos vienuolyne buvo įsteigtas ir noviciatas – paruošimo vienuoliniam gyvenimui ir pašaukimo tyrimo mokykla.

Senosios regulos karmelitai, gaudami finansinę pagalbą, toliau sėkmingai įsikurdinėjo Lietuvos Kunigaikštijoje. 1632 m. vienuolyno statybą Kniažyčiuose (Mogiljavo aps.) fundavo Mykolas Kristupas Sapiega su motina Ona¹⁵³, o vėlesnėms fundacijoms buvo įpareigotas Bialyničų karmelitų vienuolynas.¹⁵⁴ XVII-XVIII a. sandūroje Kniažyčiai tapo senosios regulos karmelitų rezidencija, čia 1774 m. gyveno 4 karmelitai (3 kunigai ir vienas vienuolis).¹⁵⁵ Neišlikęs Kniažyčių ansamblis – dar vienas praradimas LDK paveldo objektų sąrašė.¹⁵⁶

Į Mogiljavą karmelitai atvyko 1633 m. turėdami Bialyničų filijos statusą. Lenkijos karaliaus Vladislovo Vazos IV-ojo privilegija jiems buvo leista pirkti Mogiljave žemes bei pastatus, o 1636 m. funduota pirmoji medinė Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia. Prabėgus šimtmečiui statomas naujas mūrinis kompleksas: vėlyvojo baroko stiliaus bažnyčia, vienuolynas, įrengiama spaustuvė. XVIII a. II p. bažnyčios sienos ištapomos freskomis, jas

¹⁵² Gidžiūnas, Viktoras. *Vienuolijos Lietuvoje XIII-XX amžiuje*. p. 284.

¹⁵³ НГА РБ. Ф.1781, оп. 26, д. 1400, с. 10V.

¹⁵⁴ НГА РБ. Ф.1781, оп. 26, д. 1400, с. 59.

¹⁵⁵ http://www.radzima.org/lt/object_comm/6796.html

¹⁵⁶ XIX a. pradžioje Kniažyčių antrajame altoriuje būta Škaplieriaus teikimo šv. S. Stokui paveikslo. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1400, с. 6.

nutapė trys vienuoliai karmelitai – Petras, Lukjanas ir Rigoras.¹⁵⁷ 1765 m. naujoji bažnyčia konsekruojama, o 1783 m. ji tapo Mogiliavo miesto katedra, bažnyčiai suteiktas šv. Stanislovo titulas. XVIII a. pabaigoje, rekonstruojant bažnyčią, fasadas perstatytas klasicistiniu stiliumi.

Apie 1640 m. Chalopeničuose (Minsko sritis) įsteigto senosios regulos karmelitų vienuolyno fundacijas duomenų kol kas nerasta, o pats kompleksas neišlikęs.¹⁵⁸ Deja, šis, kaip ir didelė dalis kitų karmelitų vienuolynų, buvusių LDK baltarusių žemėse ar dabartinės Ukrainos teritorijoje, šiandien absoliučiai sunykę, todėl prarastas istorinis paveldas galėtų būti atkuriamas tik archyvinių šaltinių pagalba.¹⁵⁹

Atlaikiusios istorijos tėkmę katalikiškosios šventovės Gudijoje dabar dažniausiai dėvi pravoslaviškąjį drabužį. Stačiatikių Dievo Motinos Gimimo cerkvė - tokią šiandien regime buvus Gluboko (balt. *Глубокое*) Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų titulo basųjų karmelitų bažnyčią. Mscislavo vaivada Juozapas Korsakas, būdamas uolus tikintysis, didžiąją dalį turto skyrė religiniams tikslams: 1640 m. savo dvare Gluboke jis pastatė bažnyčią ir karmelitų vienuolyną, kuriam padovanojo asmeninę 30000 knygų biblioteką.¹⁶⁰ Prie vienuolyno veikė stalių dirbtuvės, audinių cechų, kirpykla, vaistinė. Korsakas karmelitams pavedė visas Gluboko miestelio valdas, užrašė daugiau nei dvi dešimtis kaimų su visais gyventojais, paversdamas vienuolyną vienu turtingiausių basųjų karmelitų konventų ne tik lietuviškoje, bet ir lenkiškoje provincijoje. Pirmajai bažnyčiai sudegus, 1735 m. Gluboke pastatyta nauja, mūrinė, puošniai dekoruota, penkiolikos altorių bažnyčia, veikusi iki 1865 m. uždarymo. Visas Gluboko bažnyčios ir vienuolyno turtas 1872 m. atiduotas stačiatikiams.

Palenkės Bielsko seniūnas Adomas Kazanovskis 1641 m. fundavo karmelitų vienuolyną ir Bielskė¹⁶¹ pastatė Karmelio Dievo Motinos bažnyčią. Vienuolyno ir bažnyčios ansamblis per 1779 m. gaisrą sudegė. XVIII a. pab. buvo pastatyta nauja dvibokštė bažnyčia, veikusi iki vienuolyno uždarymo 1851 m. XIX a. viduryje likvidavus vienuolyną, Bielsko bažnyčia rekonstruota į pravoslavišką cerkvę.

XVII a. viduryje karmelitų vienuolija plito į LDK žemes, kurios vėliau atiteko Prūsijai. LDK didžiojo kunigaikščio Vladislavo Vazos žmona Cecilija Renata Habsburgaitė besikuriančiame Naujamiestyje (buvęs Vladislavovas, dabar Kudirkos Naumiestis) pastatė koplyčią ir pakvietė ten įsikurti senosios regulos karmelitus. XVII a. II p. vienuoliai pasistatė

¹⁵⁷ Кулагін, А. М. *Каталіцкія храмы Беларусі*. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2008, с. 211.

¹⁵⁸ Кулагін, А. М. *Каталіцкія храмы Беларусі*. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2008, с. 465.

¹⁵⁹ Paknys, Mindaugas. *Mecenatystės reiškinys XVII a. LDK*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003. Karmelitų vienuolynų sarašai - V. Gidžiūno *Vienuolijos Lietuvoje XIII-XIX a.*; Vilniaus vyskupijos parapijų bažnyčių sarašai - J. Kurczewski *Biskupstwo Wilnskie*.

¹⁶⁰ Išlikę J. Korsako bibliotekos knygos yra saugomos Vilniaus Universiteto bibliotekos archyve.

¹⁶¹ Dar vadinamas *Bielsk Podlaski*, dabar Bialystoko raj. Lenkija.

medinę bažnytelę, o šiai pasenus, 1783 m. parapijiečių padedami pradėjo statyti mūrinę, kurią vėliau konsekrovo Šv. Kryžiaus atradimo vardu.¹⁶² Vilniaus vaivados Mykolo Višniaveckio fundacijų dėka minėta parapija sėkmingai plėtėsi - prabėgus šimtmečiui, XVIII a. viduryje, įkurta Naumiesčio karmelitų filija Griškabūdyje.¹⁶³ Tenykštės abi bažnyčios buvo medinės: pirmoji Vyšniaveckių šeimos funduota 1742 m., antrosios statybai nemokamai medžiagas skyrė Jurbarko seniūnas Ignatas Potockis.¹⁶⁴ Griškabūdžio bažnyčioje būta septynių altorių, vienas jų - Švč. M. Marijos Škaplierinės.

Pumpėnuose prie tenykštės bažnyčios 1665 m. Jurgis ir Povilas Zavadskiai įkūrė senosios observacijos karmelitų vienuolyną. Gaisrai ne kartą niokojo šį konventą: 1770 m. ir 1797 m. medinė bažnyčia ir vienuolynas sunaikinti iki pamatų. Atstatymo darbais rūpinasi patys vienuoliai karmelitai. Išlikusi mūrinė Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia statyta 1798 m. Vienuolynas 1991 m. gražintas parapijiečių reikmėms.

Jei dauguma Lietuvos karmelitų bažnyčių yra išlikusios iki mūsų dienų, tai įvertinti Gudijos krašto karmelitų įnašą į LDK sakralinio meno palikimą yra itin sudėtinga tiek dėl pačių objektų nunykimu, tiek dėl istorinių šaltinių trūkumo. Iš epizodinių nuotrupų rekonstruoti šios religinės bendruomenės istoriją – ilgas ir sudėtingas darbas, galintis trukti visą tyrėjo gyvenimą. Todėl šiame darbe koncentruojamasi į išlikusių Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų ikonografinį tyrimą, kontekstiškai įvertinant minimus objektus buvusiose Gudijos karmelitų bažnyčiose ar patekusius ten iš Lietuvos.

Tik archyvinės medžiagos dėka sužinome apie neišlikusio Čavusų (Mogiliovo sritis) karmelitų vienuolyno (1651 m. fundavo Mykolas Počobutas) ir Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčios inventorių, kur XIX a. viduryje dar būta karmelitų Dievo Motinos atvaizdo.¹⁶⁵ Apie Lydos (Gardino sritis) senosios regulos karmelitų vienuolyno įsteigimą 1672 m. ir XVIII a. II p. prie vienuolyno pastatytą Švč. M. Marijos Nekaltojo prasidėjimo bažnyčią žinių rasime Lietuvos valstybės istorijos archyve.¹⁶⁶ Ten pat yra Kalesninkų (pietų Lietuvoje, prie Eišiškių) karmelitų vienuolyno ir bažnyčios aprašymai: bajoras Konstantinas Kuncevičius 1643 m. karmelitams paskyrė vietos dvarą, vėliau įkūrė vienuolyną. Jo įsteigimą 1714 m. dar kartą patvirtino Vilniaus vyskupas Konstantinas Kazimieras Bžostovskis.¹⁶⁷ 1703 m. Kalesninkuose

¹⁶² *Lietuvos vienuolynai*. p.154.

¹⁶³ Filija (iš lot. *filia* „duktė“ arba lot. *filius* – „sūnus“) – atskiras parapijinės katalikų bažnyčios padalinys. Filijoje aukojamos Šv. Mišios, bet neteikiami Krikšto, Santuokos sakramentai bei kiti patarnavimai.

¹⁶⁴ *Lietuvos vienuolynai*. p.66.

¹⁶⁵ НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1412, с. 1-29V. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1399, с. 37V.

¹⁶⁶ LVIA. F. 694, ap.1, b. 3582.

¹⁶⁷ MAB RS. F. 3-153. LVIA. F. 694, ap.1, b. 3589, l. 2.

pastatyta bažnyčia, ją uždarius visas inventorius 1838 m. perkeltas į Rodūnės bažnyčią (dab. Baltarusija).¹⁶⁸

Minsko senosios observacijos karmelitų vienuolynas ir prie jo esanti Šv. Marijos Magdalenos bažnyčia nuo 1677 m. buvo įsikūrę istoriniame miesto centre. 1763 m. Minsko seniūnas M. Valadkovičius fundavo mūrinės bažnyčios ir naujo vienuolyno statybą. Istorinių šaltinių duomenimis neišlikusioje mūrinėje bažnyčioje buvo šeši altoriai: didysis - stiuko, šoniniai – tapyti (iliuziniai) altoriai, viename jų buvo malonėmis garsėjantis Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas, dengtas aptaisu.¹⁶⁹ Tikėtina, kad ir prarastojoje Gardino basųjų karmelitų bažnyčioje XVII a. pabaigoje būta Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslo, nes dokumentuose minimi Švč. M. Marijos Škaplierinės atlidai, švesti 1699 m.¹⁷⁰ Gardino apskrityje Kobryno dekanate buvęs Nelojevičių senosios regulos karmelitų vienuolynas gyvavo labai trumpai: įkurtas 1681 m., o 1706 m. perkeltas į naujai pastatytą vienuolyną Krupčicuose. Dar vieną senosios regulos karmelitų vienuolyną netoli Gardino, Žaludke 1682 m. pastatė Kazimieras Franckevičius (lenk. *Kazimierz Frąckiewicz Radziwiński*), Lietuvos dvaro paiždininkis. Senoji Žaludko karmelitų bažnyčia neišlikusi, o dabartinė Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų - statyta 1853 m.¹⁷¹

Į Užsvyrius (balt. *Zacvip*¹⁷²) senosios regulos karmelitai atvyko iš Vilniaus 1697 m. Užsvyrių bažnyčios ir vienuolyno ansamblis papildė aplink Vilnių besiformuojančią karmelitų konventų grupę: greta jau buvo įsikūrę Vilniaus, Gluboko vienuolynai. Išlikusi mūrinė Švč. Trejybės bažnyčia statyta 1713-1714 m. Ašmenos maršalkos, raštininko Kristupo Zianovičiaus ir jo žmonos Jadvygos lėšomis. 1866 m. ji paversta cerkve, o uždarytas vienuolynas sunyko: „Šalia išlikusios bažnyčios - vienuolyno griuvėsiai, kurie ir toliau nyksta, nors toje plytų krūvoje dar galima įžiūrėti buvusių celių, sienų, koridorių pėdsakus.“¹⁷³ Tų pačių geradarių Kristupo ir Jadvygos Zianovičių dėka 1714 m. ir Šėmetave iškilo medinė bažnyčia, kuria rūpinosi kaimyninio Užsvyrių kaimo karmelitai.

Rytinėje Gudijos dalyje karmelitų vienuolynai būrėsi aplink Mogiliavą. Stankave (balt. *Станькаў*, Ragačovo raj. Gomelio sritis) įkurdintas senosios regulos karmelitų vienuolynas 1704 m. kaimynystėje turėjo Bialyničų, Kniažyčių Čavusų, Mogiliavo, Radamlos konventus. Žinoma, kad pirmosios Stankavo bažnyčios fundatorius buvo Teodoras Lukomskis. Deja, 1774 m. statytas vienuolynas ir antroji bažnyčia neišlikę. Istoriniai šaltiniai atskleidžia, kad Švč. M.

¹⁶⁸ LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3815.

¹⁶⁹ *Каталіцкія храмы Беларусі*. c. 440.

¹⁷⁰ *Каталіцкія храмы Беларусі*. c. 411: Karmelitai Gardine įsikūrė 1676 m., 1668 m. konsekruota pirmoji bažnyčia, ją fundavo Andrėjus ir Barbora Katovičiai; mūrinę bažnyčią vienuoliai pasistatė 1738-1765 m.

¹⁷¹ LVIA. F. 694, ap.1, b. 3591, l. 271-290. LVIA. F. 694, ap.1, b. 3808, l. 1-3. *Каталіцкія храмы Беларусі*. c. 139.

¹⁷² *Zasvir* vietovės pavadinimo variantai pateikti e-žodyne *Pasaulio vietovardžiai* bei leidinyje *Lietuviški tradiciniai vietovardžiai*. p. 117.

¹⁷³ <http://westki.info/tbk/7486/uzmirstuosius-baltarusijos-ezeru-krasto-istorijos-puslapius-pasklaidzius>

Marijos Nekaltojo Prasidejimo bažnyčioje būta Švč. M. Marijos Škaplierinės altoriaus ir veikiant vienuolynui, ir po jo uždarymo.¹⁷⁴ Švč. M. Marijos Škaplierinės altorių buvo iširengę ir Mazyko karmelitai, 1714 m. Mscislavo seniūno Mykolo Boguslavo Košicos dėka išsikūrę netoli Mogiliavo.¹⁷⁵

Karolio Pilypo Radvilos ir jo dukros Elžbietos Augustos fundacijos dėka 1704 m. Kėdainiuose pradedama koplyčios ir karmelitų vienuolyno statyba.¹⁷⁶ Dėl vietos reformatų ir katalikų konflikto darbai užsitęsė ir tik išikišus Katalikų Bažnyčios vadovybei situacija pasikeitė karmelitų naudai – 1709 m. koplyčia buvo užbaigta.¹⁷⁷ Pastaroji vėliau pertvarkyta į bažnyčią - neiškilo, jos vietoje 1766 m. pastatyta dabartinė. Nepaisant ilgamečių bylinėjimūsi, skundų ir teismų karmelitams pavyko įsitvirtinti Kėdainiuose, kur globojami miesto savininkų Onos ir Jeronimo Florijono Radvilų gyvavo iki pat vienuolijos panaikinimo. Šiandien Švč. M. Marijos Škaplierinės kultą menančių ženklų šventovėje nelikę, tačiau šio titulo paveikslas Švč. M. Marijos Škaplierinės brolijos¹⁷⁸ altoriuje minimas įvairiuose XIX a. inventoriuose.¹⁷⁹

Šv. Kryžiaus bažnyčia stovi kadaise Kaunakiemiu vadintoje vietoje, buvusio Kauno basųjų karmelitų vienuolyno žemių vakarinėje dalyje. Šventovė statyta 1685 m. klebono kunigo Kazimiero Žodkevičiaus rūpesčiu. 1707 m. Kaune išsikūrę karmelitai pasistatė šv. Elijo bažnytėlę, vėliau mainais iš miesto magistrato įsigijo žemės sklypą su šv. Kryžiaus bažnyčia.¹⁸⁰ Daug bažnyčios turto buvo sunaikinta 1710 – 1711 m. karo su Švedija ir Rusija metu. Kauno magistratui sutikus, 1772 m. karmelitų nuosavybėn perduota šv. Kryžiaus bažnyčia su visa parapija. Naujieji šeimnininkai nusprendė atnaujinti bažnyčią: pristatytos šoninės koplyčios, įrengti nauji altoriai. Per 1812 m. karą bažnyčia vėl smarkiai nukentėjo. Buvo išgrobstyti vertingi meno kūriniai, liturginiai reikmenys. Vėlesnes rekonstrukcijas sustabdė 1831 m. sukilimo pasekoje kilę politinės represijos. 1845 m. bažnyčia uždaroma, joje įrengiamas karo amunicijos sandėlis. Uždarytoje bažnyčioje sunaikinti kone visi altoriai, skulptūros, išgrobstyti senieji paveikslai, vertingos relikvijos. Kauno karmelitų šventovės istorija dar kartą patvirtina, kokiomis sudėtingomis sąlygomis katalikiškosios bažnyčios dailės kūriniai pasiekė esantį laiką.¹⁸¹

Be karų, barbariškų grobstymų tuometines bažnyčias dažniausiai siaubė ugnis. Gaisrai nuolatos naikino medinius vienuolynus ir bažnyčias, iš kurių retai pavykdavo išgelbėti bent dalį

¹⁷⁴ НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1399, с. 74V. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1412, с. 31.

¹⁷⁵ НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1412, с. 83. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1399, с. 16V - 17.

¹⁷⁶ MAB RS. F. 260-196.

¹⁷⁷ *Kėdainių šv. Juozapo bažnyčia ir parapija*. p. 54 - 55.

¹⁷⁸ Kėdainių Švč. M. Marijos Škaplierinės brolijai steigimo privilegiją 1732 m. suteikė karmelitų ordino generolas Benzonio, o Žemaičių vyskupas Gorainis 1733 m. patvirtino jau įkurtos brolijos veikimą. In: *Kėdainių bažnyčios vizitacija 1896*. KAKA. B. 209, I. 916V. Už konsultaciją dėl šio teksto dėkoju dr. L. Jovaišai.

¹⁷⁹ LVIA. F. 699, ap. 2, b. 225, l. 147. KAKA. B. 209, I. 900. KAKA. B. 209, I. 904-918.

¹⁸⁰ Smora. *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*. Wilno: Drukarnia Jozefa Zawadzkiego, 1914.

¹⁸¹ 1881 m. Šv. Kryžiaus bažnyčia gražinta parapijai.

sakralinio meno kūrinių. Dėl šios priežasties prarastas vieno iš Žemaitijos religinių centrų - Raseinių karmelitų vienuolynas, 1720 m. įkurtas Žemaitijos medininko Jokūbo Jurgio Daujoto. 1780 m. Raseinių mieste siautėjęs gaisras sudegino nemažai miesto pastatų, taip pat ir vienuolyną su bažnyčia. Po to jie buvo atstatyti, bet 1794 m. vėl sudegė. 1734 m. Livonijos kašteliono Jono Mykolo Strutynskio ir jo sūnaus šeimos funduotos Antalieptės basųjų karmelitų bažnyčios turto taip pat nepavyko išsaugoti: 1832 m. bažnyčią pavertus cerkve, joje buvę vertingi paveikslai (tarp jų ir Švč. M. Marijos Škaplierinės) pervežti į Vencavų parapinę bažnyčią, kur kilęs gaisras viską sunaikino.

Lietuvos Katalikų mokslo akademijos metraštyje minimos senosios regulos karmelitų vienuolijos, veikę Skapliškyje ir Užventyje.¹⁸² Kol kas nerasta autentiškų šaltinių dėl karmelitų buvimo šiose vietovėse, tačiau parapinių bažnyčių inventoriai liudija apie buvusį Švč. M. Marijos Škaplierinės kultą.¹⁸³

Tiriant archyvinių šaltinių medžiagą nemažai painiavos įneša tame pačiame mieste esančių vienuolynų besidubliuojantys bažnyčių titulai. J. Vaišnora *Marijos garbinimas Lietuvoje* rašo: „Vilniuje buvo dar antras basųjų karmelitų vienuolynas vad. Užneryje. Jis čia buvo įkurtas XVII a. gale Oginskių...bažnyčia (irgi šv. Teresės vardu) 1837 m. uždaryta, paskui Neries paplauta sugriuvo, ir šiandien jos nėra nė ženklo.”¹⁸⁴ Šį vienuolyną mini Lietuvos Katalikų bažnyčios žinynas¹⁸⁵ ir LKMA metraštis.¹⁸⁶ Išlikus tik fragmentiškiems aprašams yra tikimybė, kad minėta informacija gali būti priskirta žinomesniam basųjų karmelitų vienuolynui, kuris rūpinosi prie Aušros Vartų esančia šv. Teresės bažnyčia. Minėtas vienuolynas, vadinamas *Rybaki*, greičiausiai ir bus „už Neries priešais Vilniaus žiotis” vardu vadinamas basųjų karmelitų vienuolynas.¹⁸⁷

Iš Didžiosios Berastavicos karmelitų bažnyčios, funduotos 1741 m. Krokuvos kašteliono Jurgio Mniškos, telikę griuvėsiai: 1865 m. ji paversta stačiatikių cerkve, vėliau – sudegė. Neiškilo ir Pinsko basųjų karmelitų šventovė: uždarius Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčią, jos turtas išdalintas žydams, pastatas nunyko.¹⁸⁸ Šiandien galime gėrėtis atrestauruotomis karmelitų bažnyčiomis Senajame Medile ir Gudagojyje. Senojo Medilo savininkas Antanas Košica 1754 m. basiesiems karmelitams pastatė vienuolyną ir fundavo parapinės bažnyčios statybą. Pamaldumo Karmelio Dievo Motinai kultą aktyviai vystė tenykštė

¹⁸² *Vienuolijos Lietuvoje XIII-XIX a.*, p. 278.

¹⁸³ Užvenčio bažnyčios vizitacija 1839 m. LVIA. F. 669, ap. 2, b. 249, l. 322.

¹⁸⁴ *Marijos garbinimas Lietuvoje*. p. 119.

¹⁸⁵ *Lietuvos Katalikų bažnyčios žinynas*. p. 26.

¹⁸⁶ *Vienuolijos Lietuvoje XIII – XX a.* p. 274.

¹⁸⁷ LVIA. F. 604, ap. 1, b. 594.

¹⁸⁸ Pirmoji fundacija - 1734 m. Pinsko vaito Simono Asouskio. Vyskupo Felikso Turskio koncekruota 1734 m. liepos 13 d. In: НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 325, с. 10.

Škaplieriaus brolija.¹⁸⁹ Gudagojo medinės bažnyčios statymą 1764 m. inicijavo Juozapas ir Ona Sulistrovičiai - Vainos. Didžiajame altoriuje įtaisytu stebuklinguoju Dievo Motinos paveikslu fundatoriai patikėjo rūpintis basiesiems karmelitams, kuriems vėliau pastatė ir vienuolyną. 1832 m. Gudagojo bažnyčia buvo paversta koplyčia ir priskirta Soli kaimo (Smargonski raj.) Švč. M. Marijos Rožinio bažnyčiai. XIX a. viduryje parapijiečių rūpesčiu Gudagojo maldos namai vėl tapo bažnyčia, nuo 1878 m. čia vėl atnaujinti Švč. M. Marijos Škaplierinės atlidai.

Vėliausiai įsteigti senosios regulos karmelitų vienuolynai buvo Kolainiuose,¹⁹⁰ Tabariškėse ir Brastoje (Brest Litovske). Nuo 1750 m. Kolainių karmelitai rūpinosi Švč. M. Marijos Škaplierinės koplyčia, kurios didžiajame altoriuje buvo to paties titulo Dievo Motinos atvaizdas.¹⁹¹ 1827 m. šis paveikslas perkeltas į naują mūrinę bažnyčią¹⁹², kuri po 1863 m. sukilimo uždaryta, jos altoriai ir liturginiai reikmenys išdalinti įvairioms bažnyčioms.¹⁹³ Tabariškių bažnyčią ir vienuolyną 1770 m. pastatė Lietuvos raštininkas Mykolas Skarbek – Važinskis, o jo giminė vėliau nuolatos fundavo karmelitus.¹⁹⁴ Vienuolyno pastatai neišliko, tačiau šv. Mykolo Arkangelo bažnyčia tebestovi ir joje išlikę sakralinės dailės kūriniai mena buvusias karmelitiškojo pamaldumo tradicijas. Senosios regulos karmelitų vienuolynas Brastoje buvo statomas gan ilgai - 1752 – 1765 m., o 1832 m. uždarytas.¹⁹⁵

Basųjų karmelitų vienuolyną Senojoje Pašaminėje 1760 m. fundavo ir tenykštės bažnyčios statybai 27000 auksinių paskyrė Ašmenos išdininkas Stanislovas Narbutas. XVIII a. inventorių įrašai patvirtina tuomet Pašaminėje veikusią Švč. M. Marijos Škaplierinės broliją ir vykusius atlaidus.¹⁹⁶ 1819 m. basųjų karmelitų eksprovinciolas Kornelijus Mirskis pašventino naują, mūrinę šv. Stanislovo Kankinio bažnyčią. Deja, netrukus naujieji Pašaminės maldos namai buvo uždaryti - 1832 m. bažnyčios ir vienuolyno turtas padalintas skirtingoms parapinėms bažnyčioms.

XVII-XVIII a. klestėjęs vienuolinis gyvenimas LDK patvirtino katalikiškojo tikėjimo atgimimą šiame krašte. „Tiek valdovų, tiek aukštuomenės pareiga buvo statyti ir puošti naujas bažnyčias, steigti parapijas ir jas globoti.“¹⁹⁷ Vienuoliai rūpinosi liaudies dvasingumu, skleidė Švč. M. Marijos kultą, skatino įvairias pamaldumo formas. XIX a. pradžioje Vilniaus ir

¹⁸⁹ НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 325, с. 13V.

¹⁹⁰ Kolainiuose ir Kražiuose veikė karmelitiškos gimnazijos. 1773 m. panaikinus jėzuitų ordiną Kražių vienuolynas pateko karmelitų globon. Jie rūpinosi ten įkurta turtinga biblioteka. In: *Lietuvos vienuolynai*. p. 139.

¹⁹¹ Fundatoriai - Jonas ir Ona Adamkavičiai.

¹⁹² LVIA. F. 669, ap. 3, b. 254, l. 109 - 116.

¹⁹³ *Kelmės dekanato bažnyčios ir vienuolynai*. p. 55.

¹⁹⁴ 1786 m. Ašmenos pakamariš Antanas Važinskis skyrė 22000 aukso rublių fundaciją, o 1810 m. – 30000 aukso rublių Tabariškių karmelitų vienuolynui ir bažnyčiai; 1816 m. 10000 aukso rublių užrašė Ašmenos pavieto maršalka Martynas Važinskis. LVIA. F. 604, ap. 1, b. 13855, l. 3V-4.

¹⁹⁵ Кулагін, Анатоль Мікалаевіч. *Каталіцкія храмы Беларусі*. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2008, с. 394.

¹⁹⁶ *Breslaujos dekanato vizitacija 782 – 1783*, l. 99 – 105.

¹⁹⁷ *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra*. p. 253.

Žemaitijos vyskupijose būta 22 karmelitų vienuolynų ir vienas karmeličių vienuolynas.¹⁹⁸ Deja, politinės permainos po 1831 m. ir 1863 m. sukilimų nulėmė tolesnę religinių bendruomenių likimą: valdžios įsakymu uždaryti beveik visi vienuolynai, daugelis bažnyčių paverstos cerkvėmis, kitose įrengti sandėliai arba ligoninės.¹⁹⁹ Tuo laikotarpiu ir baigiasi karmelitų vienuolijos gyvavimo Lietuvos ir Gudijos krašte etapas.²⁰⁰

¹⁹⁸ Pagal 1807 m. dokumentus. In: *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae...*p. 218-219, 465.

¹⁹⁹ 1842 m. nepanaikintiems vienuolynams buvo įvesti apribojimai – neleista priimti naujų narių, o konventas, turintis mažiau nei vienuolika narių, buvo uždaromas. 1864 – 1865 m. uždarytų Vilniaus vyskupijos vienuolynų ir parapinių bažnyčių sąrašai skelbiami *Litwa pod względem przeladowania...1872*, I. 12 – 14.

²⁰⁰ Tarpukario Lietuvoje karmelitai buvo atsikūrę Kaune ir Vilniuje. Nuo 1994 m. basosios karmelitės atsikūrė Kauno rajone, Paštuvoje, Šv. Kūdikėlio Jėzaus Teresės ir šv. Juozapo vienuolyne.

III. ŠVČ. M. MARIJOS ŠKAPLIERINĖS IKONOGRAFINIO TIPO SKLAIDA IR YPATYBĖS

Iš karmelitų dvasingumo tradicijos kilusi Švč. M. Marijos Škaplierinės vaizduosena atsiskleidžia įvairiausiomis marijinės ikonografijos formomis. Tiriant Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos įvairovę bei daugiasluoksniškumą objektai grupuojami pagal kilmę, siužetinę liniją, sekimą lokalia pamaldumo tradicija ir formaliuosius kriterijus. Karmelitiškojo škaplieriaus vizija – Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos kilmės siužetas – išskiriama kaip savarankiška atvaizdų grupė, siekiant labiau išryškinti unikalius šios vizijinės temos požymius europiniame kontekste. Gaji sekimo bizantiškosiomis ikonomis tradicija darė ženklia įtaką LDK karmelitų dailei - formavo savitą Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų pogrupį, kuriame archetipo vaidmuo teko tiek Europoje pagarsėjusioms ikonoms, tiek vietos regiono kultiniam paveikslams. Gausiausia laisvos interpretacijos Švč. M. Marijos Škaplierinės vedinių grupė, apimanti *Hodegetria* ir *Mater Amabilis* vaizduosenas, aptariama pagal formaliuosius pogrupius, aiškiausiai atspindinčius ikonografinius pokyčius. Į Švč. M. Marijos Škaplierinės *Sacra Conversazione* grupę įtraukti tradicinės karmelitiškosios ir jungtinės ikonografijos atvaizdai, kurių užsakymais rūpinosi šv. Rožinio ir šv. Škaplieriaus brolijos. Plačią Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų skalę praturtina mažiau paplitę LDK, retesni, tačiau menotyriiniu aspektu itin įdomūs ir vertingi *Maesta*, *Misericordiae*, *Sanctae Familiae* ikonografijų variantai.

Analizuojant Europos Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų kontekstą apibrėžiamos dominuojančios ikonografinės schemas bei jų sklaida, atskleidžiamos europinės kilmės archetipų sąsajos su konkrečiais LDK Švč. M. Marijos Škaplierinės objektais bei įvertinamos atvaizdo kartojimo, fragmentavimo ar perkūrimo tendencijos. Lyginant pietų ir vakarų Europos Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos objektus su LDK išryškėja bendrieji ir unikalūs, tik mūsų kraštui būdingi požymiai. Skirtingo meninio lygio kūriniai vertinami pagal autentiškumą bei tiesioginę sakralinių atvaizdų paskirtį, t.y. religinio įtaigumo aspektu.

Tiriamąjį darbo objektai – Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos vediniai – apima visas dailės rūšis: karmelitų Dievo Motinos atvaizdai plito bažnyčių freskose, mozaikose, vitražuose, antepedimų aptaisuose, altoriniuose paveiksluose bei skulptūrose, liturginių procesijų atributikoje bei drabužiuose, sakramentalijų dekore, religinių knygų iliustracijose ir

bažnytinės kanceliarijos reikmenyse.²⁰¹ Netipinės ikonografijos objektai plačiau nenagrinėjami, tačiau įtraukiami į atvaizdų katalogą, pvz., unikalios daugiasluoksnės ikonografijos paveikslas Švč. M. Marija Škaplierinė Švč. M. Marijos vainikavimo siužete iš Jonišio Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčios.

3.1 Karmelitiškojo škaplieriaus vizijos vaizdavimas

3.1.1 Tradicinė *Apreiškimo šv. S. Stokui* vaizduosena

Sakralinėje dailėje atsiradęs šv. Simono Stoko vizijos siužetas tapo Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos ištakomis. Karmelitiškojo škaplieriaus kilmės tema integravosi į plačią marijinių atvaizdų skalę, todėl šv. S. Stoko mistinio regėjimo paveikslų analizė yra svarbi Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos tyrimo dalis.

XVI a. bažnytinei valdžiai oficialiai pripažinus ir patvirtinus pamaldumą į karmelitiškąjį škaplierių, buvo leista religiniuose paveiksluose vaizduoti šv. S. Stoko mistinį regėjimą. Iki tol karmelitų generolo vizija bažnytiniuose paveiksluose buvo tik epizodinė. Ankstyviausiu pavyzdžiu laikytinas Palermo karmelitų bažnyčios Karmelio Dievo Motinos altoriaus paveikslo, sukurto 1492 metais, fragmentas (il. 1).²⁰² Vietinis dailininkas Tommaso De Vigilia paveiksle abipus Dievo Motinos nutapo epizodus iš karmelitų gyvenimo bei scenas, atspindinčias škaplieriaus teikiamas malones, o greta garbiausių karmelitų šventųjų Alberto Avogadro, Angelo Jeruzaliečio ir Alberto Trapani vaizduoja ir S. Stoką, priimančią vienuoliškąjį škaplierių iš Švč. Mergelės Marijos rankų (il. 2).²⁰³ Sekančiame šimtmetyje stebima gan nuosaiki minėto siužeto integracija į bažnyčios interjero dekorą, altorius, maldynų puošybą.²⁰⁴ XVII a. altoriaus paveikslo pavyzdžiu būtų Alessandro Tiarini *Švč. Mergelė Marija ir šv. Simonas karmelitas*, kuriame vaizdžiai atsiskleidžia mistinė apreiškimo nuotaika, nors abu pagrindiniai asmenys vaizduojama itin žemiškai, be šventiesiems įprastų atributų. Tik *putti*

²⁰¹ Švč. M. Marija Škaplierinė. Karmelitų ordino Lietuvos provincijos sruodas, 1766. In: Цтоу, Анатолий. *Геральдика Беларуси*. Минск: Минская фабрика каларовага друку, 2010, с. 86. Švč. M. Marijos Škaplierinės/Švč. Jėzaus Širdies medalikėlio bareljefas, Беларускі Скарбашукальніцкі Паргал.

Prieiga: <http://www.belklad.by/forum/viewtopic.php?f=26&t=10695>

²⁰² Palermo miestas Sicilijoje buvo vienas pirmųjų Europoje, kur apie 1238 metus įsikūrė iš Karmelio kalno atvykę atsiskyrėliai. Šiame mieste karmelitai pastatė tris bažnyčias.

²⁰³ Bažnyčios altoriuje esantis paveikslas yra buvusiojo kopija, originalas, dėl geresnių saugojimo sąlygų, perkeltas į Corleone bažnyčią Palerme.

²⁰⁴ *Škaplieriaus teikimas šv. Simonui Stokui*, Venecijos šv. Škaplieriaus brolijos knygos aptaisas, 1611 m. In: Niero, Antonio. *Scuola Grande dei Carmini*. Venezia: Venezia Sacra, 1991, p. 12. *Škaplieriaus teikimas šv. Simonui Stokui*, apie 1620 m. Sienu tapymas šv. Juozapo karmelitų bažnyčioje Paryžiuje; Fiasella Domenico detto Sarzana, *Švč. M. Marija teikia škaplierių šv. Simonui Stokui*, 1650 m., karmelitų bažnyčia Genujoje, Italija.

rodo, kad regime dangaus siunčiamo ženkle akimirka.²⁰⁵ Nuo XVIII a. škaplieriaus teikimo momentas vis dažnesnis sakralinėje dailėje, ypač pietų Europos kraštuose.²⁰⁶ Minėtuose pavyzdžiuose Dievo Motina vaizduojama viena, be Kūdikio Jėzaus. Toks ikonografinis sprendimas, dažniau aptinkamas ankstyvuojų Škaplieriaus vizijos vaizdavimo laikotarpiu, leidžia manyti, kad kūrėjai vis tik rėmėsi teologų rekomendacijomis ar vizijos aprašymu, kur buvo minima tik Marija. Škaplieriaus vizijos vaizdavimas *be Kūdikio Jėzaus*, turėjęs terpę Europos sakralinėje dailėje, mūsų krašte nepaplitęs. Rankraštiniuose šaltiniuose, LDK bažnyčių inventoriuose, minimi šv. S. Stoko paveiksliai, tačiau neaptikta išsamesnių atvaizdų aprašymų, pagal kuriuos būtų galima nustatyti ikonografines schemas.²⁰⁷ Detalizuojamos tik malones teikiančių - stebuklingųjų paveikslų kompozicijos, atvaizdų puošyba brangiaisiais metalais ir akmenimis, stebuklų istorijos, aukotojų įnašai.

Atskiru pogrupiu būtų šv. S. Stoko vizijos ir Nekaltai Pradėtosios – *Immaculata* ikonografijų sintezė: Marija apšviesta saulės, apsupta angelų, nešančių vainiką, plevenanti ant debesies, tiesia škaplierių pamaldžiai parklupusiam vienuoliui.²⁰⁸ Arčiausiai mūsų kraštą siekęs tokio tipo pavyzdys buvęs bernardinų Apreiškimo Švč. M. Marijai bažnyčioje Ostrolecke, Lenkijoje.²⁰⁹ Tai – vienintelis artimojo konteksto objektas, kuriame regime Dievo Motiną vieną, be Kūdikio Jėzaus. Kadangi LDK sakralinėje dailėje neaptikta analogiškų pavyzdžių apsiribosime šios grupės paminėjimu.

Rudojo škaplieriaus kilmės - Švč. M. Marijos apsireiškimo karmelitų ordino generolui Simonui Stokui – tema, atkeliavusi į LDK, prisijungė prie Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos plėtros. Europinė karmelitiškųjų marijinių atvaizdų tradicija, įsiliejusi į vietinę aplinką, formavo savitą mūsų krašto vienuolinio meno terpę. Vaizduosena, kai apsiribojama tik pagrindiniais mistinio veiksmo dalyviais, yra bene visuose LDK laikotarpio kūriniuose, kuriuos

²⁰⁵ Alessandro Tiarini, *Švč. Mergelė Marija ir šv. Simonas karmelitas*, 1620-1640, Bolonijos nacionalinė dailės galerija. Žr.:

http://fe.fondazionezeri.unibo.it/catalogo/scheda.jsp?decorator=layout&apply=true&tipo_scheda=F&id=107186&titolo=A.+Villani+e+Figli%0A%09%09%09Tiarini+Alessandro+%2C+Alessandro+Tiarini+%281577-1668%29.+La+Vergine+e+S.+Simone+Carmelitano.+Bologna+-+Pinacoteca

²⁰⁶ Tomasso Fasano, *Dievo Motina teikia škaplierių šv. S. Stokui*, XVIII a. pr. altoriaus paveikslas, Švč. M. Marijos Dangaus karalienės bažnyčia Neapolyje, Italija. Lonis Giuseppe Antonio, *Karmelio Dievo Motina ir šv. Simonas Stokas gelbėja sielas iš skaistyklos*, skulptūrinė grupė, 1740 m. karmelitų bažnyčia Cagliari, Sardinija. Angeletti Pietro, *Karmelio Dievo Motina ir šv. Simonas Stokas gelbėja sielas iš skaistyklos*, 1760 m. karmelitų bažnyčia Cagliari, Sardinija. José Camarón Boronat, *Švč. Mergelė Marija teikia škaplierių šv. Simonui Stokui*. XVIII a. II p., privati kolekcija. Antonio González Velázquez. *Karmelio Dievo Motinos apsireiškimas šv. Simonui Stokui*. 1780. José de la Mano galerija, Madridas.

²⁰⁷ Iš Bistryčios bažnyčios inventoriaus:...*Obrazem spuszczyjącym się NaySS Panny podaiący Szkaplerz S. Symonowi Stokijuszowi...* In: *Inwentarz z zupełnym Beneficium BYSTRYČKIEGO... Roku 1792*. Dokumento skaitmeninį variantą parengė dr. Dalia Klajumienė.

²⁰⁸ Nežinomas autorius, *Šv. Stoko vizija*. XVII a., basųjų karmelitų vienuolyno Antequeroje muziejus, Ispanija. Nežinomas autorius, *Šv. Stoko vizija*. 1659 m., karmelitų Apsireiškimo Švč. M. Marijai bažnyčia Mdinoje, Malta.

²⁰⁹ *Immaculata* ikonografija bernardinų bažnyčiose vyravo dar nuo viduramžių, mat šią koncepciją pranciškonai pripažino vieni pirmųjų. 1989 m. gaisro metu Minėtas Ostrolecko paveikslas sudegė. Paveikslą iliustracija yra K. Moisan *Maryja oriędowniczka wiernych*. il. 169.

pavyko surinkti šio darbo autorei. Vienu ankstyviausių škaplieriaus vizijos atvaizdų įvardintume Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios altoriaus paveikslą buvusioje Čenstakavos Dievo Motinos koplyčioje.²¹⁰ 1684 m. ir 1743 m. archyvuose dokumentuose minima, kad būta atskiro šv. S. Stoko titulo altoriaus, kuriame, suprantama, turėjo būti *Šv. S. Stoko vizijos* paveikslas.²¹¹ Tradiciškai ši altorių turėjo globoti Škaplieriaus brolija, gyvavusi nuo 1669 m. prie Visų Šventųjų bažnyčios. 1748 m. mediniai bažnyčios altoriai gaisro metu buvo sunaikinti, nukentėjo ir paveiksai. Atkuriant bažnyčios interjerą medinių altorių vietoje buvo pastatyti mūriniai ir dirbtinio marmuro altoriai, o naujų altorių nišos buvo pritaikytos seniesiems paveikslams.²¹² 1786 m. vizitacijos duomenimis, atstatytoje bažnyčioje neliko šv. S. Stoko altoriaus, tačiau minima naujai įrengta šv. Elijo koplyčia (vietoj buvusios Čenstakavos Dievo Motinos koplyčios) su jo vardo altoriumi, kur šiandien ir regime *Šv. S. Stoko viziją* (il. 3).²¹³ Įprastoje šiam siužetui kompozicijoje vaizduojami Dievo Motina ir jai ant kelių sėdintis Sūnus Jėzus, žvelgiantys į Simoną Stoką ir teikiantys jam škaplieriaus rūbą. Mistinio regėjimo sampratoje dangiškieji ir žemiškieji asmenys dažniausiai vaizduojami skirtinguose lygmenyse: šventieji – aukščiau pakylėti, lyg sklendžiantys, debesų ir angelų apsuptyje, žemiškieji – žemiau, pamaldžiai priklaupę, viltingą žvilgsnį nukreipę į teikiančius dangiškašias malones. Pusfigūris karmelito Simono vaizdavimas yra kiek retesnis atvejis, todėl gali kilti klausimas dėl pirmapradžio atvaizdo formato: ar drobė, įkomponuojant į esamą nišą, buvo apkarpyta, ar išsaugotas visas paveikslas? Kad tokia kompozicija nėra išskirtinė, patvirtina panašūs pavyzdžiai iš vidurio ir pietų Europos bažnyčių²¹⁴, o rasta graviūra liudija, kad būta konkretaus ikonografinio pavyzdžio tapant šv. S. Stoko viziją Visų Šventųjų bažnyčiai (il. 4).²¹⁵ Šiandien pirmavaizdžio metrikos dar neturime, tačiau tyrimo keliai veda link Lvovo arba Krokuvos na Piasku karmelitų vienuolynų.²¹⁶ Nors paveikslas nerestauruotas, labai tamsus, beveik neįmanoma įžiūrėti detalių bei pačios tapybos, tačiau sąsajos tarp graviūros ir atvaizdo nenuginčijamos. Siekiant atnaujinti senąjį paveikslą, jis dalinai užtapytas: šviesia spalva išryškinti veidai, nupieštas vaikelio Jėzaus drabužis, tuo pačiu atspalviu paryškintos S. Stoko

²¹⁰ Šv. Škaplieriaus brolija prie Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios įsteigta 1669 m. sausio 7 d. aktu. In: Lietuvos vienuolynai, p. 367.

²¹¹ MAB RS. F. 151, b. 1333; MAB RS. F. 9, b. 1674.

²¹² Tokia prielaida išdėstyta ir I. Koncytės tyrime 2005 m.

²¹³ Paveikslas *Šv. Stoko vizija* yra kairėje koplyčioje, kairėje altoriaus pusėje, antrame tarpsnyje.

²¹⁴ Šv. S. Stoko vizijos paveiksai: Šv. Liucijos karmelitų bažnyčioje Castellini, Italijoje, XVI a.; Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų parapijėje bažnyčioje Landsberg am Lech, Vokietijoje, XVIII a.

²¹⁵ *Iconographia Carmelitana 1*, CD. OlomcBW014.

²¹⁶ Ikonografinių šaltinių pagalba nustatyta, kad minėtos *Šv. S. Stoko vizijos* graviūros autorius išraižė ir šv. Elijo atvaizdą. Graviūros kartotė - XVIII a. nutapytą šv. Elijo paveikslą rasime Krokuvos na Piasku karmelitų vienuolyne. Eilė panašių tapybos darbų, vaizduojančių karmelitų šventuosius į Krokuvos na Piasku karmelitų vienuolyną pateko iš Lvovo karmelitų vienuolyno prie šv. Mykolo Archangelo bažnyčios. Pagal: *Materiały do dziejów sztuki sakralnej. Koscióły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego. 20* / Red. A. Betlej et al. Kraków: Antykwa, 2012.

rūbo klostės, kontūrine linija apvesta teikiamo škaplieriaus rūbo dalis, bei Dievo Motinos sūnaus rankose laikoma brolijos sakramentalija. Neišryškinti liko pagrindiniai šventųjų atributai – aureolės. Paveikslo fonas visiškai tamsus, jame vos išžiūrima viena sparnuota angelo galvutė. Iš esamo vaizdo - keistokų figūrų proporcijų, kiek laužytų, nenatūralių judesių bei drabužių klosčių drapiravimo - susidaro įspūdis, kad paveikslo autorius buvo pramokęs vietinis meistras, bet ne profesionalus dailininkas. Žinių apie šio kūrinio autorių archyvuose neaptikta. Ar išlikęs atvaizdas buvo sukurtas mediniam šv. Simono Stoko bažnyčios altoriui, ar atsiradęs vėliau, galėtų atsakyti restauravimo ekspertai. Dar paminėtinas neįprastas paveikslo įrėminimas - marmurinėje nišoje patalpinta drobė perimetru apvesta aukso spalvos ornamentinėmis detalėmis. Elementų junginys sudaro rėmo įspūdį, tačiau visi fragmentai skirtingi, neatsikartoja. Tikėtina, kad tai gali būti išlikusios po gaisro altorių puošybos detalės ar paveikslo rėmo dalys, kurios perkeltos į naujuosius altorius drauge su senaisiais paveikslais, taip primenant ankstesniąją šventovės aurą.

Linkuvos Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčioje, prie buvusio senosios regulos karmelitų vienuolyno esama procesijų altorėlio su šv. Simono Stoko vizijos paveikslu (il. 5).²¹⁷ Feretronas gamintas Škaplieriaus brolijos užsakymu, 1738 m. Linkuvoje įvedamų iškilmingų pamaldų - Švč. M. Marijos Škaplierinės atlaidų - proga. Altorėlio paveikslas kartoja kanoninę kompoziciją: Marija su Kūdikiu Jėzumi tiesia rudąjį škaplierių vienuoliui karmelitui. Kūdikis žaismingai judrus, uoliai talkina teikiant malonės ženklą. Pusfigūris šv. S. Stoko vaizdavimas stebėtinai artimas aptartam atvaizdai iš Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios. Prisiminkime, kad 1745 m. medinis Švč. M. Marijos Škaplierinės altorius buvo perkeltas iš Visų Šventųjų bažnyčios į Linkuvą, tačiau šaltinių, atskleidžiančių minėtų dailės kūrinių sąsajas, kol kas nerasta. Pirmavaizdžio šaltinių galėtų būti iliustruoti Ordino leidiniai arba liturginės knygos iš Linkuvos karmelitų bibliotekos.²¹⁸ Linkuvos paveiksle išskirtinai charakteringas šv. Simono Stoko atvaizdas. Ši šventąjį skiriame pagal karmelitams būdingą tonzūrą bei vienuolio aprangą.²¹⁹ Išryškinti šv. S. Stoko veido bruožai leidžia manyti, kad vis tik buvo laikomasi vaizduojamo asmens panašumo kriterijaus. Palyginę šv. S. Stoko portretą iš Mariano Ventimiglia *Historia Chronologica* su Linkuvos paveikslu regime akivaizdų panašumą (il. 6).²²⁰ Tikėtina, jog ankstyvesni panašaus pobūdžio leidiniai su šventųjų karmelitų atvaizdais pasiekė LDK ir dailininkai remdavosi jais kaip ikonografiniais šaltiniais. Linkuvos paveikslo

²¹⁷ Procesijų altorėlio paveiksliai: šv. *Simono Stoko vizija ir Švč. M. Marija*.

²¹⁸ Panašios kompozicijos šv. *Stoko vizija* vaizduojama antspaude, 1713 m. ir 1719 m. inventoriaus knygose *Inventarium suppellectilis ecclesiae et conventus Lincoviensis*. AKKr. 316, s. 33. AKKr. 317, s. 28.

²¹⁹ Tonzūra. (lot. *tonzura* – kirpimas). Tai – iškirptas arba išskustas skritulys katalikų dvasininkų viršugalvyje. Karmelitai skusdavo visą galvą, palikdami tik siaurą plaukų vainiką. In: *Religijotyros žodynas*. Vilnius: Mintis, 1991.

²²⁰ Ventimiglia, Mariano. *Historia Chronologica*. 1773, p. 28-29.

autorius nežinomas, istoriniuose dokumentuose minimi du tapytojai, dekoravę šią bažnyčią ir vienuolyną kiek vėlesniu laikotarpiu, nei sukurtas feretronas.²²¹ 1827 m. vizitacijoje į inventoriaus sąrašus įtraukta liturginių procesijų vėliava, kurioje išsiuvinėtas Dievo Motinos, teikiančios škaplierių Simonui Stokui, paveikslas.²²² Greičiausiai, vėliavą puošęs atvaizdas buvo analogiškas procesijų altorėlio paveiksliui, nes įprastai liturginių reikmenų dekoras kopijuodavo pamaldumui skirtų paveikslų ikonografiją. Liaudies sakralinės tapybos stilistikai priskirtinas Linkuvos procesijų altorėlio paveikslas XX a. II pusėje buvo iš dalies užtapytas, todėl vertinti autentišką tapybą būtų gan keblu. Nepasant to, jis ir šandien skleidžia nuoširdžią emociją, tęsdamas karmelitiškojo pamaldumo tradiciją.

Vienintelį Lietuvoje baroko laikotarpio šv. Simono Stoko vizijos paveikslą, išlikusį pirminėje paskirties vietoje, rasime Šv. Jurgio Kankinio bažnyčioje Vilniuje (il. 7). Ši mūrinė bažnyčia Radvilų dvaro teritorijoje iškilo 1755 m., taigi dešiniojo altoriaus II tarpсныje esantis paveikslas irgi turėjo bažnyčioje atsirasti panašiu laiku.²²³ Kaip teigiama Vilniaus Brolijų dailės užsakymų tyrime, apie 1761 m. šv. Jurgio Kankinio bažnyčios puošybai „samdytas buvo ir nežinomas tapytojas, kuris auksavo altorių bei paveikslų rėmus, nutapė altorinį šv. Simono Stoko paveikslą...“²²⁴ Kanoninis Dievo Motinos su Kūdikiu Jėzumi vaizdavimas gal ir nėra išskirtinis, tačiau dėmesį patraukia profesionaliai nutapyta, proporcinga šv. S. Stoko figūra bei judrūs, nuotaikingi angelai. Archetipinė vizijos schema pasižymi puikiai subalansuota kompozicija, o regima vėlyvojo baroko stilistika paskatino ieškoti pirmavaizdžio.

Šv. Teresės bažnyčios Palerme (Italija) altorinis paveikslas, vaizduojantis škaplieriaus įteikimą šv. S. Stokui, gali būti laikomas šv. Jurgio bažnyčios paveikslo prototipu. Šį darbą apie 1715 m. nutapė Sebastiano Conca (1680-1764), vienas žinomiausių Italijos dailininkų, XVIII a. pirmoje pusėje tapęs freskas ir altorių paveikslus įvairioms Europos bažnyčioms.²²⁵ Dailininko darbai buvo itin vertinami Romoje, žymiausios jo drobės buvo kopijuojamos arba tiražuojamos graviūrose.²²⁶ Minėto S. Conca paveikslo graviūros ar atspaudai atlikti oforto technika, yra

²²¹ 1761-1762 m. Linkuvos bažnyčioje ir vienuolyne dirbo tapytojas Kazimieras Rimkevičius; 1773-1774 m. Antanas Ziglinskis auksavo altorius, Švč. M. Marijos Škaplierinės brolijos užsakymu ištapė vėliavą. In: *Lietuvos dailininkų žodynas XVI-XVIII a.*

²²² KAKA. B. 209, p. 595V.

²²³ Istoriniuose šaltiniuose minima XVIII a. šioje bažnyčioje buvus procesijų altorėlį ir vėliavą su švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslais. In: Griciūtė - Šverbenienė Liepa. *XVII – XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*, 10 – 11 lentelė.

²²⁴ Kaladžinskaitė, Auksė. *Brolijų dailės užsakymai Vilniuje XVIII a.* In: Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006, p. 154 – 155.

²²⁵ Molbertiniai Sebastiano Conca darbai, nutapyti vėlyvojo baroko ir akademinės Carlo Maratti mokyklos stiliumi, šiandien yra labai paklausūs ir mėgiami tarp Europos paveikslų kolekcionierių.

²²⁶ Michele Antonio Milocco, Švč. M. Marija teikia karmelitų škaplierių šv. S. Stokui, altoriaus paveikslas, 1740 m., karmelitų bažnyčia Turine, Italija. Lillo Saverio, Karmelio Madona su šventaisiais, 1778 m., altoriaus paveikslas, ICCD 1600140626, SBAAAS Bari, Italija. Žr. 2012.04.10.

Britų muziejuje Londone,²²⁷ Nacionalinėje Portugalijos bibliotekoje.²²⁸ 1719 m. vario raižinio egzempliorius yra ir Lietuvos mokslų akademijoje.²²⁹ Graviūrų autorius - Jacob Frey (1681-1752), mokėsis drauge su Sebastiano Conca Romoje pas italų dailininką Carlo Maratti.²³⁰ Šv. S. Stoko vizija Palermo paveiksle atsiskleidžia kaip įstabus, apimtas visuotinio džiaugsmo bei pakylėto jaudulio veiksmas. Dievo Motiną su Kūdikiu supa daugybė angelų, kurie neša dangiškąjį baldakimą kaip dieviškosios apsaugos ir globos ženklą. Marija ir Kūdikis vaizduojami su Dangaus Karalienės ir Pasaulio Valdovo atributais. Pirmame plane įkomponuoti du šventieji karmelitai: šv. Simonas Stokas, priimantis škaplieriaus rūbą iš Marijos rankų, ir šv. Kryžiaus Jonas kaip šio įvykio liudininkas bei žaismingas putas, įsitaisęs tarp šių dviejų figūrų. S. Conca nutapytas paveikslas vaizdingai ikūnijo karmelito mistinį apreiškimą, todėl sulaukė didelio pasisekimo – atvaizdas laikytas chrestomatiniu pavyzdžiu, pagal jį kuriamos paveikslo kartotės bei kopijos.

Skirtinguose šaltiniuose rastos vėlesnės grafinės kartotės ar altoriniai paveikslai skiriasi nuo S. Conca paveikslo minimalizuota kompozicija: atsisakyta gausybės antraplanių figūrų, nebevaizduojamas ir šv. Kryžiaus Jonas.²³¹ Tai galėjo vykti dėl keleto priežasčių: norint išgryninti patį škaplieriaus įteikimo momentą, greičiausiai daugiafigūrės kompozicijos netiko mažesniems altoriams arba sudėtingą išpildymą ribojo individualūs dailininkų gebėjimai. Galiausiai susiformavo trijų pagrindinių figūrų grupė.²³² Tokio tipo kompozicija rasta Krokuvos na Piasku karmelitų mišiole, išleistame Romoje 1733 m., su raižytojo signatūra – *Nicolaus Billij Sculp. Romę*.²³³ Dėl vaizdavimo identiškumo būtent šio autoriaus graviūrą reiktų laikyti šv. Jurgio Kankinio bažnyčios šv. S. Stoko vizijos paveikslo pirmavaizdžiu (il. 8). Ikonografiškai Vilniaus bažnyčios paveikslą nuo prototipo skiria kelios detalės: žydinti lelijos šakelė, simbolizuojanti malonę ir gailestingumą, vaizduojama ne angelo rankoje, o padėta jam prie kojų; kairėje rankoje angelas laiko juostą su Marijos tartais žodžiais *Ecce Signum Salutis* -

²²⁷http://www.britishmuseum.org/research/search_the_collection_database/search_object_image.aspx?objectId=3269504&partId=1&searchText=simon&fromDate=1719&fromADBC=ad&toDate=1760&toADBC=ad&titleSubject=on&physicalAttribute=on&productionInfo=on&orig=%2fsearch%2fsearch_the_collection_database.aspx&image_s=on&numPages=10¤tPage=6&asset_id=835362

²²⁸ <http://purl.pt/7028>

²²⁹ *Krikščionybė Lietuvos mene* / Sud. D. Tarandaitė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2003, p. 226.

²³⁰ Graviūros atspausdintos Romos provincijoje Lacijoje (Lazio) 1717 – 1719 m.

²³¹ *Iconographia Carmelitana I*, OlomcBW018. Žurnalo *Cristiandad* iliustracija. Žr.:

<http://www.orlandis.org/portades/008.htm> Ferretti Giovan Battista, Švč. M. Marija teikia karmelitų škaplierių šv. S. Stokui, 1766 m. altoriaus paveikslas, karmelitų bažnyčia Sienoje, Italija. Nežinomas autorius, Šv. Simono Stoko vizija, XVIII a. vid., karmelitų bažnyčia Lecce, Italija.

²³² Dievo Motina palinkusi prie klūpančio vienuolio, nuleidusi žemyn laikomą škaplierių; Kūdikis tiesia ranką link šv. S. Stoko, nebelaiko skeptro, vaizduojamas suaugęsniis. Vienuolio karmelito ir šalia sėdinčio angelo su atributais vaizdavimas visiškai atitinka S. Conca pirmavaizdį, išskyrus S. Stoko veidą – vienuolis vaizduojamas bebarzdis, gerokai jaunesnis, apvalesnių bruožų. Nebelieka ir gausybės angelų danguje, abipus sklindančio šviesos srauto žaidžia grupelė putų.

²³³ *Missale Fratrum Ordinis Beatissimae Dei Genitricis, semperque Virginis Mariae de Monte Carmeli...* Romae: Apud Antonium De Rubeis, MDCCXXXIII. AKKr, Muziejus.

Tai Išganymo ženklas. Norint išryškinti vizijos mistiškumą dailininkas greičiausiai tikslingai atsisakė architektūrinių detalių (sosto, pakylės, kolonų).²³⁴

Baltarusijoje taip pat yra šv. Simono Stoko vizijos paveikslas, Sebastiano Conca sekiny. Tai – nežinomo autoriaus XVIII a. altoriaus paveikslas Rodūnėje (Gardino sritis) Rožinio Švč. M. Marijos parapijėje bažnyčioje.²³⁵ Čionai šv. S. Stoko vizija pateko 1836 m., perkeltant visą bažnyčios turtą iš 1832 m. uždaryto senosios regulos karmelitų vienuolyno Kalesninkuose.²³⁶ Kūrinyje išlaikyta karmelitiškąją pamaldumą atspindinti ikonografija: dešinėje paveiklo pusėje soste sėdinti Marija su Kūdikiu ant kelių lengvai palinkusi prie klūpančio šventojo tiesia jam vienuoliškąją škaplierių. Prie karmelito kojų vaizduojami šio šventojo atributai: lelijos šakelė ir atversta knyga. 1997 m. paveiklo fotografijoje matyti, kad Dievo Motinos ir šv. S. Stoko galvos puoštose metalo aptaisais - spindulių aureolėmis, o virš Kūdikielio Jėzaus galvos pritvirtinta mažesnė spindulių saulutė, greičiausiai, būtų žvaigždės simbolis, įprastai esantis ant Švč. M. Marijos peties. Šiame paveiksle regime daugiau detalių, nei vilnietiškae variante - sostas, pagalvėlė po Marijos kojomis, architektūriniai elementai. Tačiau tuščia dangaus erdvė atrodo neproporcingai didelė, tikėtina, kad ji - užtapyta.

Abu, Vilniaus šv. Jurgio ir Rodūnės bažnyčių, paveikslai nėra aukšto meninio lygio, jie atitinka vietos meistrų braižą, tačiau gana charakteringi, nes įgalina atskleisti ikonografinės sąsąjas su prototipu. Minėtų šv. S. Stoko vizijų pirmavaizdžiai Lietuvą pasiekė bažnytinių knygų iliustracijų forma. Juk ir senosios regulos karmelitai prie Šv. Jurgio Kankinio bažnyčios turėjo turtingą biblioteką, kurioje būta „ne tik dvasinio ir istorinio turinio, bet ir įvairių mokslo šakų kūrinių.“²³⁷

Aukštesniu meniškumo lygmeniu išsiskiria Riešės bažnyčios (Vilniaus raj.) feretrono šv. S. Stoko vizijos paveikslas (il. 9).²³⁸ Šioje tipinėje kompozicijoje, kuomet kairėje paveiklo pusėje vaizduojamas klūpantis šv. S. Stokas, o dešinėje, kiek aukščiau debesų apsuptyje sėdinti Švč. M. Marija su Kūdikiu, išryškėja itin glaudus vaizduojamųjų santykis, kuris pilnai atitinka mistinių regėjimų sampratą: Marija, tarsi nužengusi ant žemės, priartėjusi prie vienuolio taip, kad ranka liečia jo veidą. Kūdikis Jėzus stovi Motinai ant kelių, viena pėdute primynęs teikiamą karmelitiškąją škaplieriaus rūbą. Jautrus ir lengvas Marijos prisilietimas prie Sūnaus

²³⁴ *Nicolaus Billig* graviūra kartojama ir 1747 m. nutapytame paveiksle, priklausančiame Krokuvos na Piasku karmelitams. Veikiausiai dailininko sprendimu pasirinkta veidrodinė kompozicija ir pakeistos kelios detalės: angelas laiko atverstą knygą su įrašytais žodžiais - tai Simono Stoko maldos žodžiai, kuriais jis kreipėsi į Švč. M. Mariją, o vaikelis Jėzus rankoje laiko brolijos škaplierius.

²³⁵ *Materiały do dziejów sytuki sakralnej. Kosciół i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa wileńskiego. I. il. 518.* Sarnowski, Pawel Robert. *U Matki Bożej Rożancowej w Raduniu na Ziemi Nowogrodzkiej.* Radun, 2013, c. 32.

²³⁶ НГА РБ. Ф. 2, оп. 21, д. 457; НГА РБ. Ф. 8, оп.1, д. 201, c. 26.

²³⁷ Kirkoras, Adomas Honoris. *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes.* Vilnius: Mintis, 1991, p. 107.

²³⁸ Švč. M. Marijos Škaplierinės ir šv. S. Stoko vizijos paveikslus turintis procesijų altorėlis Riešės bažnyčioje buvo fotografuotas A. Rusteikienės 2001 m.

pėdos tarsi simbolizuoja nujaučiamą, artėjančią Išganytojo Atpirkimo kančią. Viršutinėje paveikslo dalyje – keletas sparnuotų angelų galvučių ir putai, nešantys juostą su apreiškimą simbolizuojančiais žodžiais - *Ecce Signum Salutis*. Didžioji paveikslo dalis, išskyrus dangaus foną, dengta meniškais aptaisais. Metalo plokštėje atkartoti šv. S. Stoko atributai, esantys uždengtoje tapyboje: atversta knyga ir žydinčios lelijos šakelė. Plastinis aptaiso sprendimas puikiai perteikia vienuolio aprangos ir teikiamo Škaplierius medžiagiškumą, pabrėžia dekoratyvų debesų kamuolių reljefą. Švč. M. Marijos suknelė išsiskiria smulkesne rožių žiedų ornamentika. Dievo Motinos ir Kūdikelio Jėzaus galvas vainikuoja karūnos ir spindulių aureolės, ornamentuotu aptaisu dengti ir skraidančių putų sparnai bei jų laikoma juosta. Žinoma, kad šis procesijų altorėlis, abiejuose paveikluose turintis Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografiją,²³⁹ priklausė Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios karmelitams. Kultūros paveldo centro kataloge minėtas paveikslas klaidingai įvardintas,²⁴⁰ datuojamas XVIII pab. - XIX a. pr. laikotarpiu. Tyrimo autorės manymu paveikslo sukūrimo laikas būtų ne vėlesnis nei XVIII a. II pusė.

Paveikslo kartojimų pavyko rasti Lenkijos karmelitų bažnyčiose. Ankstyviausias tyrimo metu aptiktas prototipas - Strzegom (vok. *Striegau*) karmelitų vienuolyno bažnyčios altorius (buv. Žemosios Silezijos vaivadija).²⁴¹ Karmelitai Strzegom'e buvo įsikūrę nuo 1382 m., tačiau dėl reformacijos sukeltų neramumų turėjo palikti vienuolyną ir čia sugrįžo tik XVII a. viduryje. Naujai statomai bažnyčiai 1729 m. brolijos užsakymu vokiečių skulptorius *Johann Riedel* (1654–1736) sukūrė Švč. M. Marijos Škaplierinės altorių, kuriame bareljefiškai pavaizdavo šv. Škaplieriaus viziją (il. 10).²⁴² Centrinę altoriaus dalį užimanti skulptūrinė kompozicija yra vizualiai identiška Riešės paveiksliui. Profesionaliai atkartota prototipo kompozicija leidžia manyti, kad Riešės paveikslo autorius turėjo žinoti apie Strzegomo altoriaus egzistavimą arba kitą analogišką pirmavaizdį. Esminiu kompoziciniu skirtumu yra angelų figūros ir jų laikomi užrašai.²⁴³ Tai rodo, kad nebuvo siekiama absoliučiai tikslios altoriaus kopijos, o Riešėje esantis paveikslas kurtas kaip savarankiškas kūrinys. Gali būti, kad paveikslas sukurtas ne Lietuvoje, o čionai pateko kaip broliškojo vienuolyno dovana. Kiek vėlesnių, XVIII a. vidurio Strzegomo šv. Škaplieriaus vizijos kartojimų aptinkama ir kitose Lenkijos bažnyčiose: Krokuvos *Na Piasku* karmelitų bažnyčios fasade bei altoriuje, Krokuvos basųjų karmelitų procesijų altorėlio paveiksle,²⁴⁴ Poznanės karmelitų bažnyčios altoriuje, Obory karmelitų

²³⁹ Averse yra Švč. M. Marijos Škaplierinės *Eleusa* ikonografinio tipo paveikslas.

²⁴⁰ KPCA. R1175 - 1969 m. *Marijos su šv. Dominyku paveikslas*.

²⁴¹ Strzegom miestas yra dabartinės Lenkijos pietvakariuose netoli Čekijos ir Vokietijos sienų. Karmelitams priklausęs Švč. M. Marijos Škaplierinės altorius perkeltas į Strzegom šv. Apaštalų Petro ir Pauliaus Baziliką.

²⁴² Autorystė minima lenkų baroko žinovės Aleksandros Górák tyrinėjimuose. Žr. <http://www.drogibaroku.org/>

²⁴³ Strzegom altoriuje esantis užrašas: *Eine Mutter und Zierde des Carmelberges*.

²⁴⁴ Kr. Moisan, il. 173.

brevioriaus iliustracijoje ir bažnyčios sienų tapyboje.²⁴⁵ 1746 m. Krokuvos Na Piasku bažnyčioje atsirado atskiras šv. S. Stoko altorius, kuriame, sprendžiant pagal inventorių aprašus, buvo įtaisytas skulptūrinis šv. Škaplieriaus vizijos bareljefas, atitinkantis Strzegom prototipą.²⁴⁶ Svarbu tai, kad 1751 m. inventoriniuose šaltiniuose minimas lozungo tekstas *Ecce signum Salutis* atitinka Riešės atvaizde pasikartojantį įrašą.²⁴⁷ Tais pačiais 1746 metais ant Krokuvos Na Piasku vienuolyno fasado Gabrielius Durayskis nutapė šv. S. Stoko vizijos kartotę. Paveikslas gerokai apnykęs, todėl originalios autoriaus G. Durayskio tapybos nesimato, bet išlikusi kompozicija byloja apie Strzegom šv. S. Stoko vizijos kartojimą. Greičiausiai šis prototipas atkeliavo į Krokuvą iš kaimyninės šalies: Krokuvos vienuolynuose nuo XIV a. pab. gyveno iš Čekijos atvykę karmelitai.²⁴⁸ Analizuojant G. Durayskio darbą pastebėta, kad visos detalės tapačios Riešės atvaizdui: atitinka angelų figūros, lozungo juostos forma, Stoko atributai, grindų vaizdavimas. Taigi, teorinė galimybė, kad Gabrielius Durayski galėtų būti Riešės paveikslu autoriumi yra, tačiau reikalingi gilesni istoriniai ir visapusiški paveikslu tyrimai. Pirmavaizdžio vietai artima Vokietijos ir Čekijos kaimynystė leidžia manyti, kad Riešės paveikslu kilmė gali siekti ir šiuos kraštus. Neatmetama ir dar ankstyvesnio grafino ar tapybinio pirmavaizdžio galimybė. Tebegyvuojančią šio ikonografinio prototipo tradiciją rodo ir XX amžiaus kartotės grafikoje bei skulptūroje.²⁴⁹

Tradicinę šv. S. Stoko vizijos kompoziciją matome Žaludko Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios procesijų altorėlio paveiksle: Švč. M. Marija įduoda karmelitų ordino generolui didįjį škaplierių. Šv. S. Stokas vaizduojamas klūpantis dešinėje paveikslu pusėje, žvelgiantis į Mariją ir ištiestomis rankomis priimantis dangiškąją dovaną. Sėdinčio Motinai ant kelių Kūdikio Jėzaus plačiai ištiestų į šonus rankų gestas rodytų, kad jis taip pat turėtų prilaikyti teikiamą škaplierių, kaip tai įprasta šiam siužetui, arba teiktų brolijos sakramentaliją.²⁵⁰ Gali būti, kad minėtos detalės nunyko dėl pertapymų. Sprendžiant pagal 1994 m. fotografiją iš *Kościół i klasztorz rzymskokatolickie dawnego województwa wilenskiego*, paveikslas nerestauruotas, tačiau bandant atnaujinti ne kartą buvęs užtapytas.²⁵¹ Vienspalviai užteptas fonas paslepia visas detales, vizualiai lieka matomos tik Švč. M. Marijos su Kūdikiu ir šv. S.

²⁴⁵ Šv. Stoko vizija Obory bažnyčioje nutapyta XVIII pab. – XIX a. pradžioje. Obory bažnyčia buvo atnaujinama 1765 m., 1825 m., 1869 m.

²⁴⁶ Nuo 1777 m. šis altorius panaikintas, o bareljefas perkeltas į didžiojo altoriaus antrąjį tarpinį, kur tebėra lig šiol.

²⁴⁷ *Inventarz... 1751*. AKKr 823/226.

²⁴⁸ XIV a. pab. karališkoji pora Jadvyga ir Vladislovas Jogaila Krokuvos Na Piasku vienuolyną ir bažnyčią padovanojo iš Čekijos atvykusiems vienuoliams karmelitams.

²⁴⁹ Maltos karmelitų leidinio iliustracija, In: *Iconographia carmelitana I*, Olomc BW042. Karmelio Dievo Motinos bažnyčios skulptūra, XX a., Sassari, Sardinija.

²⁵⁰ Žaludko ir Sary Zagorz (pietų Lenkija) šv. S. Stoko vizijos atvaizduose vizualiai artima Dievo Motinos ir Kūdikio vaizduosena leistų daryti prielaidą, kad paveiksliai sukurti pagal tapatų pirmavaizdį. In: Bochnak, Adam. *Warowny klasztor karmelitow bosych w Starym Zagorzu*. Przemysl, 1925, il. 11.

²⁵¹ *Materiały do dziejów sztuki sakralnej. Kościół i klasztorz rzymskokatolickie dawnego województwa wilenskiego*. 3 / Red. M. Kałamajska - Saeed. Kraków: Antykwa, 2010, il. 473.

Stoko figūros, apvedžiotos grubiu, laužytu kontūru, kuris neatitinka pirminės tapybos linijų. Apie figūrų originalią plastiką bei stilišką taip pat sunku spręsti dėl vėlesnio pertapyimo, kuris greičiausiai buvo vykdomas XIX a. viduryje perkeltant senąjį feretroną į naują Žaludko bažnyčią.²⁵² Feretronas datuojamas XVIII a. III ketvirčiu. Žaludke senosios regulos karmelitai buvo įsikūrę nuo XVII a. pabaigos, rūpinosi tenykšte bažnyčia, taigi minėtas feretronas greičiausiai priklausė ankstesniajai, neišlikusiai karmelitų bažnyčiai.²⁵³ Kad šis procesijų altorėlis nėra atsitiktinai patekęs į Žaludko bažnyčią iš kitos karmelitų šventovės, o gamintas specialiai jai, liudytų averse esantis to paties laikmečio šv. Kazimiero Lietuvos globėjo, paveikslas: pirmoji medinė bažnyčia Žaludke buvo funduota 1490 m. LDK kunigaikščio, Lenkijos karaliaus Kazimiero IV-ojo, antroji – 1682 m. Kazimiero Pranckevičiaus, Lietuvos dvaro paiždininkio, vieno aukščiausių LDK valdžios pareigūnų.²⁵⁴

Šv. Pranciškaus Ksavero arkikatedroje bazilikoje Gardine šiandien rasime tenykščių basųjų karmelitų palikimo pėdsaką – altoriaus paveikslą vaizduojantį šv. S. Stoko viziją.²⁵⁵ Atvaizdas buvęs karmelitų šv. Kryžiaus Išaukštinimo bažnyčioje, kuri 1904 m. sunaikinta.²⁵⁶ 1782 m. tapyto paveikslu autorystė priskirta lenkų dailininkui Antanui Grušcekiui,²⁵⁷ kurio biografijos faktai taip pat liudija jį dirbus tuo metu Gardine. Atribucija patvirtinta restauracinių tyrimų metu.²⁵⁸ Paveikslu ašis - banguojanti vertikale: Dievo Motinos su Kūdikiu ir šv. S. Stoko figūros vaizduojamos viena virš kitos. Toks komponavimo principas būdingas daugeliui mistinių regėjimų atvaizdų, taip pat kartojamas ir šv. S. Stoko vizijos paveiksluose įvairiose Europos šalyse.²⁵⁹ Tačiau LDK ribose, tai – vienintelis išlikęs minėtos kompozicijos pavyzdys. Nežemiško vyksmo pojūtį sustiprina pamaldus vienuolio žvilgsnis nukreiptas vertikaliai aukštyn bei išraiškinga rankų gestikuliacija. Gardino paveiksle šv. S. Stokas vaizduojamas kaire ranka prilaikantis iš viršaus krentantį škaplierių, jo dešinė ranka - nuleista, atviru delnu atmesta atgal, taip išreiškiant nuolankumą ir pasitikėjimą. Tradiciškai spręstas vienuolio atributų (lelijos šakelės ir atverstos knygos) vaizdavimas - juos laiko pirmame plane šalia klūpančio šv. S. Stoko įkomponuotas angeliukas. Kūdikis Jėzus aktyviai dalyvauja apreiškimo

²⁵² Dabartinė švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia Žaludke statyta 1853 m.

²⁵³ 1682-86 m. Lietuvos dvaro paiždininkis Kazimieras Pranckevičiaus fundavo senosios regulos karmelitų vienuolyno ir bažnyčios statybą.

²⁵⁴ Кулагін, А. М. *Каталицкія храмы Беларусі*. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2008, c.139.

²⁵⁵ Už šio paveikslu nuotrauką dėkoju leidyklos *Pro Christo* darbuotojams.

²⁵⁶ *Каталицкія храмы Беларусі*. c. 411.

²⁵⁷ Antoni Gruszecki (1734 -1798), XVIII a. lenkų dailininkas, Lenkijos karaliaus Stanislovo Augusto Poniatovskio dvaro dailininkas. 1760-1770 m. Krokuvos meno akademijos profesorius, rektorius. Tapė paveikslus religine tema slapyvardžiu Dombrovskis. 1780 m. drauge su savo mokiniu Filipu Michalkevičiumi dirbo Gardine.

²⁵⁸ Altoriaus paveikslas restauruotas Vladimiro Kislij (balt. *Уладзімір Кісль*), Baltarusijos dailininko ir restauratoriaus. Pagal: <http://media.catholic.by/ave/index.htm?/ave/n107/art18.htm>

²⁵⁹ Luigi Garzi, šv. S. Stoko vizija, XVII a. freska, S. Maria in Transpontina bažnyčios zakristija, Roma; Pierre Puget, šv. S. Stoko vizija, XVII a. tapyba (drobė, aliejus) Musée des Beaux-Arts, Marseille; Martin Johann Schmidt, šv. S. Stoko vizija, Šv. Petro bažnyčios altoriaus paveikslas, Salzburgas.

veiksme: laimina ir drauge su Motina teikia privilegijos sakramentaliją.²⁶⁰ Kameranė vizijos aplinka - rami ir pakankamai intymi, taip pabrėžiamas asmeninis santykis tarp vaizduojamųjų, abstraktų foną papildo tik keletas sparnuotų angelų galvučių. Tokia meditacinė susikaupimo nuotaika būdinga daugumai mistinių regėjimų paveikslų. Šio XVIII a. kūrinio išskirtinumas - jis yra vienintelis šv. S. Stoko viziją vaizduojantis tapybos darbas LDK, kurio autorius yra žinomas.

Nagrinėjant LDK sakralinę dailę susiduriame ne tik su autorystės, bet ir su sukūrimo laikotarpio nustatymo problema. Duomenys tikslinami remiantis istoriniais šaltiniais, restauravimo išvadomis, stilistine analize. Vienas tapybos darbas, vaizduojantis šv. S. Stoko viziją, saugomas Lietuvos Dailės muziejaus fonduose. Paveikslas įtrauktas į Prano Gudyno restauravimo centro katalogą, buvo restauruotas.²⁶¹ Restauratorių išvadoje teigiama, kad paveikslas tapytas XVIII amžiuje, vadinasi, priklausė karmelitiškąjį pamaldumą platinusiai parapijai ar vienam iš LDK karmelitų vienuolynų. Šiame paveiksle tradicinė škaplieriaus teikimo scena papildyta naujais ikonografiniais elementais: visa gaubianti uždanga/baldakimas sukuria nežemiškojo vyksmo ir dangiškosios apsaugos aurą, o Marijos sostas reprezentuoja Bažnyčią. Kad kūrinio globėjais ar užsakovais buvo Škaplieriaus brolija, rodo paveiksle vaizduojamos abi škaplieriaus formos: Švč. M. Marija teikia šv. S. Stokui didįjį škaplierių, o Kūdikius Jėzus rankose laiko mažąjį škaplierių. Kutais puošta pagalvėlė, ant kurios sėdi Jėzus – gan reta detalė barokiniuose Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizduose, šis elementas įprastas renesanso Dievo Motinos su Kūdikiu paveiksluose. Reiktų atkreipti dėmesį ir į skirtingą aureolių sprendimą: Marijos galvą puošia karališka karūna, Dievo Sūnaus galvą juosia nedidelis švytinčių spindulių ratas, o virš šv. Simono Stoko galvos – siaura lanko formos aureolė. Paveiksle nevaizduojami įprastiniai šv. S. Stoko atributai: knyga, žydinti lelijos šakelė. Kūrinį galima įvardinti kaip vietinio meistro improvizaciją, nors regimi ikonografiniai požymiai nėra būdingi metrikoje nurodytam laikmečiui. Įvertinus nedidelį paveikslo formatą (680 x 600 mm), atvaizdas greičiausiai skirtas antrajam altoriaus tarpsniui.

Karmelitų bažnyčiose šv. Simono Stoko vizijos siužetas paplitęs ne tik kaip altorių paveikslas, ši tema plėtojama ir bažnyčių interjere: kupole, skliaute, navos sienose. Kirchberg in Tirol šv. Ulricho bažnyčios freska, vaizduojanti rudojo škaplieriaus teikimą, puošia pagrindinės navos skliautą; XVII a. italų meistro Luigi Garzi freska – Romos bažnyčios S. Maria in Traspontina zakristijos lubas. Bene žinomiausia šio siužeto freska – garsaus italų tapytojo Vincenzo Meucci darbas Florencijos Karmelio Dievo Motinos bažnyčioje, Branacci

²⁶⁰ Virš Dievo Motinos ir Sūnaus galvų pritvirtintos dvi metalinės karūnos.

²⁶¹ Prano Gudyno restauravimo centras. *Šv. S. Stoko vizija*, 68x60, drobė, al., XVIII a., Inv. Nr. T382. Restauravo VDA studentė R. Lindaitė, vadovas Balys Pakštas.

koplyčios lubose (1746 – 1748 m.).²⁶² Tik čia tema atskleidžiama ženkliai dinamiškiau: apsireiškimo erdvę supa daugybė judrių angelų, pakylėtų ir apimtų visuotinio džiugesio. Keletą sienų tapybos objektų rasime kaimyninėje Lenkijos valstybėje: jau minėtos karmelitų vienuolyno Krokovoje na Piasku fasado ir navos sienos freskos, Obory bažnyčios lubų tapyba, bei freska Trutowo bažnyčios presbiterijos arkoje.²⁶³ Deja, LDK karmelitų palikime neturime išlikusių monumentaliosios tapybos pavyzdžių, atspindinčių tradicinę šv. S. Stoko regėjimo vaizduoseną.

Analogiška situacija ir skulptūros srityje - kol kas neaptikta šv. Simono Stoko viziją įkūnijančių skulptūrinių atvaizdų Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštijoje. Artimiausiu pavyzdžiu būtų jau minėti Strzegom ir Krokovo na Piasku (Lenkija) karmelitų bažnyčių altoriai. Pietų Europos šalių bažnyčiose, priešingai nei LDK, gan dažnos skulptūrinės grupės, vaizduojančios šio karmelito mistinį regėjimą.²⁶⁴ Ankstyviausias, šio darbo autorei žinomas, Škaplieriaus vizijos kūrinyje skulptūroje būtų XV a. flamandų mokyklos meistrų skulptūrinė grupė, maždaug prieš dešimtmetį aptikta Kembridžo (Anglija) antikvariate (il. 11). Šis objektas istoriškai pagrįstai gali būti laikomas Škaplieriaus vizijos prototipu: iš ažuolo drožta skulptūra, meno istorikų tvirtinimu, priklausė būtent Aylesfordo karmelitų vienuolynui, kur ilgą laiką gyveno S. Stokas.²⁶⁵ Skulptūra įtaisyta šv. S. Stoko relikvijų koplyčios dešiniajame altoriuje.²⁶⁶

Laukuvos (Šilalės raj.) bažnyčios procesijų altorėlio ir Krosnos²⁶⁷ (Lazdijų raj.) bei Senojo Subačiaus (Kupiškio raj.) bažnyčių altoriaus paveikslai yra nebe LDK, o vėliau sukurti šv. S. Stoko vizijos pavyzdžiai. Nuo ankstesniųjų pirmtakų šie atvaizdai skiriasi pakitusia škaplieriaus sakramentalijos forma: XIX a. kūriniuose škaplierių įprasta vaizduoti kaip brolijos devocinį ženką, o ne vienuolinio drabužio formos. Toks ikonografinis pokytis tiesiogiai atspindi vykusias permainas religiniame gyvenime: sunaikinus vienuolijas karmelitiškosios pamaldumo tradicijos gyvavo tik Švč. M. Marijos Škaplierinės brolijų iniciatyva. Senojo Subačiaus Švč. Trejybės bažnyčios altoriaus paveiksle, veikiausiai tapytame paskutiniame XIX a. ketvirtyje, integruota pora rymančių *putti*, kopijuotų pagal Rafaelio Siksto Madonos paveikslą. Šis atvejis iliustruoja XIX amžiuje religiniuose paveiksluose atsiradusią skirtingų

²⁶² *La chiesa di Santa Maria del Carmine a Firenze*, p. 228.

²⁶³ Krystyna Moisan, il. 161, 162.

²⁶⁴ Karmelio Dievo Motinos bažnyčios didžiojo altoriaus skulptūra, XVIII a., Messina, Sicilija. Basųjų karmelitų bažnyčios altorinė skulptūra Salamanca, Ispanija. Šv. Kryžiaus Jono bažnyčios altoriaus skulptūra Segovijoje, Ispanija. Georgio Fernandez bareljefas, vaizduojantis šv. S. Stoko viziją, XVIII a.

In: http://www.lasalle.es/santanderapuntos/arte/barroco/escultura/espana/gregorio_fernandez_simon_stock.htm

²⁶⁵ Aylesforde S. Stoko iniciatyva buvo įkurdinti karmelitai. XV a. skulptūrą antikvariate rado ir vienuolynui padovanojo Mis Susan Baile.

²⁶⁶ 1950 m. iš Bordo karmelitų vienuolyno, kur mirė ir buvo palaidotas šv. Simonas Stokas, į Aylesfordą pargabenta Ordino generolo relikvija – dalis šv. Simono Stoko kaukolės.

²⁶⁷ Krosnos paveikslas signatūra: P. Szidowski, 1897. In: *Lietuvos sakralinės dailės katalogas* / Sud. S. Smilingytė-Žeimienė. T. I. Knyga III. Vilnius: Gervėlė, 1998, p. 82.

kūrinių fragmentų ar ikonografinių elementų samplaikos tendenciją. Minėto laikmečio atvaizduose dažniau pasigendama ir įprastos krikščioniškosios simbolikos, pvz., Senojo Subačiaus altoriniame paveiksle nevaizduojami šv. S. Stoko atributai, nėra aureolių, karūnų, dvylikos žvaigždžių lanko. Tokią ikonografiškai nepilną vaizduoseną galėjo paveikti dvejetainis priešastys: ribota autoriaus kompetencija arba sąmoningas krikščioniškosios ikonografijos vengimas, siekiant apsaugoti kūrinį nuo nepalankių, dėl rusinimo politikos atsiradusių veiksnių.

Apibendrinant pateiktus pavyzdžius išryškėja svarbiausias LDK tradicinės šv. S. Stoko vizijos ikonografijos išskirtinumas - Dievo Motina visuomet vaizduojama drauge su Kūdikiu Jėzumi. Jei kitose Europos šalyse esama atvaizdų, kuomet Marija viena teikia karmelitui šv. S. Stokui škaplierių, tai visuose tiriamuosiuose objektuose LDK Marija vaizduojama laikanti Sūnų ant rankų. Tokią tendenciją greičiausiai lėmė pamaldumo Švč. M. Marijai kaip Dievo Motinai aspektas bei supratimas, kad Švč. M. Marija atlieka tarpininkės ir užtarėjos vaidmenį siunčiamoms dangiškosioms privilegijoms, už kurias kentėjo jos sūnus Jėzus Kristus. Meniniu išskirtinumu mūsų krašto šv. S. Stoko atvaizdai nepasižymi: didžioji dalis yra žymių prototipų, pasiekusių LDK per iliustruotus teologinius leidinius, kartotės. Jų autoriai greičiausiai buvo vietos meistrai, pramokę šio amato kviestinių menininkų dirbtuvėse. Sakralinės dailės kontekste šv. S. Stoko vizijos tema gali būti vertinama kaip atskira vizijinių paveikslų grupė (šventųjų vizijos) arba kaip Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos kilmės siužetas, davęs pradžią tolesnei karmelitiškųjų marijinių atvaizdų sklaidai.

3.1.2 Sudėtinės ikonografijos atvaizdai

Siužetiniai Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos kilmės atvaizdai yra nevienalyčiai. Pietų Europos šalių Šv. S. Stoko vizijos objektų grupėje savaime savaime užima ne archetipinės vaizduosenos, o sudėtinės ikonografijos paveikslai. Tai lėmė tiek naujų teologinių doktrinų sklaida, tiek bendroji meno raida. Sakralinių paveikslų paskirtis – vizualiai atskleisti tikėjimo slėpinius, iliustruoti religines dogmas tikintiesiems suprantamais vaizdiniais. Kaip žinia karmelitiškojo škaplieriaus sakramentalijos paskirtis ir privilegija – sielų gelbėjimas iš skaistyklos, todėl dažname šv. S. Stoko vizijos paveiksle integruojamas šios pomirtinės vietos motyvas, tiesiogiai atitinkantis *Sabbatine privilegium* doktriną.²⁶⁸ Skaistykla – tai pirmasis ir

²⁶⁸ *Sabbatine privilegium* terminas kilęs iš 1322 m. popiežiaus Jono XXII rašytos *Sacratissimo uti Culmine* bule, kur teigiama, kad jam apsireikusi Švč. M. Marija ir prašiusi kuo skubiau suteikti indulgenciją Karmelitų Ordinui dėl nuodėmių atleidimo mirusiesiems pirmąjį šeštadienį po mirties. Pagal *Katalikų enciklopedija*: <http://www.newadvent.org/cathen/13289b.htm>. Apie 1614 m. *Sabbatine privilegium* buvo įtraukta į popiežiaus Pauliaus V mokymą.

ankstyviausias motyvas, intergravesis į tradicinę šios vizijos ikonografiją. Skaistyklos fragmentas darniai įsilieja į kanoninę vaizduoseną iš esmės jos nekeisdamas, o tik papildydamas.²⁶⁹

Skaistyklos liepsnose kenčiančių sielų vaizdiniai pirmiausia skiriami pasauliečių pamaldumui skatinti, todėl šv. *Stoko vizijoje* vis dažniau vaizduojamas ir brolijos škaplieriaus simbolis, keičiantis ankstyvesnę tradicinę vienuoliškojo škaplieriaus formą. Tokių XVIII a. pavyzdžių apstu visoje katalikiškosios Europos sakralinėje dailėje.²⁷⁰ Išplėstiniame Škaplieriaus vizijos siužete brolijos sakramentaliją tradiciškai dėvi skaistyklos sielos ar mirštantys ligoniai.²⁷¹ Brolijos škaplieriaus kaip brolijos devocijos vaizdavimas - antrasis ženklus pokytis sudėtinėje šv. *Simono Stoko* vizijos ikonografijos raidoje.

Greta plataus europinio konteksto gana kukliai atrodo vienetai išlikusių tiriamųjų objektų, priklausiusių LDK karmelitams. Vieninteliu Lietuvoje baroko laikotarpio sudėtinės ikonografijos pavyzdžiu būtų Laukžemės Šv. apaštalo Andriejaus bažnyčios procesijų altorėlio paveikslas (il. 12). Laukžemės parapiinės bažnyčios ir Lietuvos karmelitų vienuolijos ryši liudija nuo XVIII a. čia gyvavusio karmelitiškojo pamaldumo relikvai: išlikęs Švč. M. Marijos Škaplierinės altorius bei liturginių procesijų atributas – nešiojamasis altorėlis su Šv. S. *Stoko vizijos* paveikslu. Laukžemės feretrone tradicinė šv. S. *Stoko vizijos* vaizduosena papildyta skaistyklos motyvu, įkomponuotu apatinėje paveikslo dalyje, kairėje. Šventasis karmelitas, dėvintis rudąjį vienuolio abitą, priima iš Dievo Motinos brolijos škaplierių, ant kurio aiškiai matyti Marijos ir Jėzaus inicialai. Debesies soste sėdinti Švč. M. Marija glaudžia Sūnų, sąlyginai stovintį jai ant kelių, nes tik viena Kristaus pėda liečia Marijos kelius, kita – pakibusi ore. Sunku pasakyti, ar toks buvo autoriaus sumanymas, ar pirminiame tapybos variante figūrų padėtys ir gestai skyrėsi nuo dabar matomo vaizdo? Už vienuolio nugaros nutapytas architektūrinis fragmentas simbolizuoja bažnyčią arba vienuolyną.²⁷² Skaistyklos liepsnose besiblaškančios sielos vaizduojamos primityvokai, schematizuotai, besikartojančių judesių, dauguma jų dėvi brolijos škaplierių. Iš sielų tarpo ne itin išsiskiria du angelai, jie pavaizduoti

²⁶⁹ Abraham van Diepenbeeck. Šv. S. *Stoko vizija*, 1660. In: Danielis av. Maria R. P. F. *Vinea Carmeli seu Historia Eliani Ordinis B. V. Mariae de Monte Carmelo*. Antverpia: Jacobum Meurisium, MDCLXII.

²⁷⁰ Francesco Zahra, Švč. M. *Marija teikia škaplierių šv. S. Stokui*, XVIII a. vid., Balzan parapiinės bažnyčios zakristija, Malta. *Škaplieriaus Karalienė*, akmens skulptūra Allingtono pilyje Maidstone, Didžioji Britanija. Šv. S. *Stoko vizija*, XVIII a. vėliavos paveikslas, Karmelio kalno Dievo Motinos bažnyčia Baitenhausene, Vokietijoje. Šv. S. *Stoko vizija*, XVIII a. II p. skulptūra, karmelitų bažnyčia Springiersbache Vokietijoje. Šv. S. *Stoko vizija*, XVIII a. altoriaus paveikslas, Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia Varšuvoje, Lenkijoje. Nežinomas autorius, Švč. M. *Marija teikia škaplierių šv. S. Stokui*, XVIII a. I p., Rakow parapiinė bažnyčia, Lenkija. Johann Franz Hofmann, Šv. S. *Stoko vizija*, 1745 m., altoriaus paveikslas šv. apaštalo Pero ir Povilo bazilika Strzegome, Lenkija.

²⁷¹ Šv. S. *Stoko vizija*. In: Grassi, Simone P. carmelitano. *Miracoli e Grazie della Santissima Vergine Maria del Carmine...* Firenze: Michele Nestenus e Francesco Mouke, MDCCXXVII. Fran Jalovšek, *Karmelio Dievo Motina*, XVIII a., pranciškonų vienuolynas Liublijanoje, Slovėnija.

²⁷² Galima prielaida, kad liaudies meistrą, tapusį paveikslą Laukžemės procesijų altorėliui, inspiravo 1727 m. karmelitų mišiole *Miracoli e Grazie della Santissima Vergine Maria del Carmine* raizžyns (Krokuvos na Piasku vienuolyno archyvas). Teiginio pagrįstumui reikalingi tolesni tyrimai.

kone identiškai sieloms. Dangaus fone vaizduojamų sparnuotų putų galvėlių sprendimas stilistiškai būdingas vakarietiškajai sakralinei dailei. Ant drobės tapytas paveikslas gan gerai išsilaikęs.²⁷³ Procesijų altorėlio drožtinis retabulas priskirtinas XIX amžiui,²⁷⁴ jame esantis Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas sukurtas panašiu laikotarpiu.²⁷⁵

Pokarmelitinio periodu, XIX a. sukurtuose Čekiškės (Kauno raj.) bei Sedos (Mažeikių raj.) bažnyčių altorių paveiksluose šv. S. Stoko vizija taip pat vaizduojama skaistykla. Čekiškės paveiksle akcentuota brolijos škaplieriaus sakramentalija su mėlynos spalvos jungiančiomis juostelėmis nurodo galimą sąsają su XIX a. pabaigoje itin paplitusiu Švč. M. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo škaplieriumi, dar vadinamu mėlynuoju škaplieriumi.²⁷⁶ Nors sakramentaliją jungiančios dalys Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizduose dažniausiai neakcentuojamos, tačiau dalyje tiriamųjų objektų jos išryškintos - gerokai platesnės juostos vaizduojamos mėlynos arba raudonos spalvos. Toks išraiškos būdas sietinas su Švč. M. Marijos drabužio spalvine simbolika arba gali nurodyti konkrečią škaplieriaus rūšį, o tai leistų atpažinti broliją, inicijavusią atvaizdo atsiradimą.²⁷⁷ XIX a. II pusėje sukurtame Sedos bažnyčios Švč. M. Marijos Škaplierinės paveiksle pastebėti ikonografiniai neatitikimai, keliantys abejonių dėl vaizduojamo vienuolio identifikacijos: klūpantis vienuolis vilki dominikonų ordino uniformą – baltąjį abitą ir rudą apsiaustą – todėl jį reiktų įvardinti dominikonų ordino atstovu, o ne karmelitu šv. S. Stoku. Lig šiol ši paveikslą minėję Lietuvos menotyrininkai neatkreipė dėmesio į minėtą faktą ir objektą tradiciškai atributavo šv. S. Stoko vizijos vardu.²⁷⁸ Pamaldumo aspektu karmelitiškųjų atributų minėtame paveiksle pakanka: Dievo Motina vilki tradicinį karmelitų drabužį, Kūdikis Jėzus laiko brolijos škaplierius, vaizduojamos skaistyklės sielos, laukiančios malonės ženklo. Vis dėlto Sedos paveikslą ikonografiškai reiktų įvardinti ne šv. S. Stoko vizija, bet Švč. M. Marija Škaplierine, o vienuoliškosios aprangos pokyčius vertinti kaip autorinę interpretaciją.

²⁷³ Procesijų altorėlio nuotraukos darytos šio darbo autorės 2001 m. ir 2012 m. Paveikslo būklė nepakitusi: kairiajame krašte matomas nedidelis nusitrynusių dažų plotas ir pažeista drobė dešiniame apatiniame kampe.

²⁷⁴ Matuškaitė, Marija. *Procesijų altorėliai Lietuvoje*. Marijampolė: Ardor, 1998, il. 142.

²⁷⁵ Žinių apie Laukžemės nešiojamuosius altorėlius nerasta XVII a. Žemaičių vyskupijos vizitacijose. 1820 m. inventoriuje minimas tik Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas ketvirtame (dviejų kondignacijų) altoriuje.

²⁷⁶ Mėlynasis škaplierius kilęs iš teatinų vienuolių ikūrėjos Uršulės Benicasa vizijos: vienuolei apsiėriškusi Dievo Motina pažadėjo, kad dėvintys mėlynąjį škaplierių patirs ypatingą Marijos užtarimą ir malones. *Immaculata* škaplierius tai – mėlynos spalvos drobės gabalėliai, dekoruoti Švč. M. Marijos monograma ir Švč. M. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo ikonografijos atvaizdu, bei sujungti mėlynos spalvos juostelėmis. Pirmą kartą *Immaculata* škaplierius aprobuotas popiežiaus Klemenso X 1671 m., vėliau – popiežiaus Klemenso XI, 1845 m. suteikta atlaidių privilegija, 1894 m. įkurta pirmoji Švč. M. Marijos Nekaltojo prasidėjimo brolija Romoje prie vienuolių teatinų *st. Andrea della Valle* bažnyčios.

²⁷⁷ Populiariausių škaplierių rūšys: Rudasis Karmelio Dievo Motinos škaplierius (Karmelitų ordino), Baltasis Švč. Trejybės škaplierius (Trinitorių ordino), Juodasis Sopulingosios Dievo Motinos škaplierius (Servitų ordinas), Mėlynasis Švč. M. Marijos Nekaltojo Prasidėjimo škaplierius (Teatinų ordinas).

²⁷⁸ Griciūtė, Liepa. *Procesijų vėliavų ir altorėlių paveikslų pirmavaizdis*. In: *Dailė*. T. 35. *Pirmavaizdis ir kartotė. Vaizdinių transformacijos tyrimai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 148.

Karmelitiškosios devocijos privilegiją iliustruojantys vaizdiniai baroke – Europos sakralinės dailės apogėjuje - vis populiarėja: daugiafigūrės kompozicijos persikelia iš altorių paveikslų į platesnes bažnyčių interjero erdves: navų sienas, skliautus, kupolus. XVIII a. eigoje šv. *Simono Stoko* vizija vis įvairiau interpretuojama: kompozicija išlaisvėja, atsiranda daugybės vizijos vyksmą liudijančių šventųjų bei antraplanių veikėjų, škaplieriaus sakramentalijos teikime tarpininkauja dangaus angelai.²⁷⁹ Dalyje paveikslų vaizduojami abiejų formų škaplieriai: Dievo Motina teikia vienuoliškojo rūbo formos, o Kūdikis Jėzus - brolijos škaplierių.²⁸⁰ Sudėtingose daugiafigūrėse kompozicijose vis tik pagrindine siužetine linija išlieka karmelito šv. *Simono Stoko* vizija, todėl tokie kūriniai pagrįstai priskiriami aptariamai vizijinių atvaizdų grupei. Škaplieriaus vizijos liudininkais įprastai vaizduojami garsiausi Karmelitų ordino šventieji, vienuoliai vyrai ir moterys, atstovaujantys skirtingas vienuolijos atšakas, šalių ar miestų šventieji globėjai bei valdovai.²⁸¹

Tikėtina, kad tokių pavyzdžių būta ir LDK krašte. Šiandien mūsų menotyrai žinomas vienintelis sudėtinės ikonografijos šv. *S. Stoko* vizijos paveikslas su išplėta kompozicija. Tai - nežinomo autoriaus tapybos darbas, saugomas Senosios baltarusių kultūros muziejuje (*Музей старожытнабеларускай культуры*) Minske.²⁸² Paveikslas čionai pateko iš Žukainių bažnyčios (*Жукаўні*, Astravo raj.) Lyginant šį kūrinį su kitais to paties siužeto objektais LDK, pirmiausia išsiskiria profesionalus kompozicijos pojūtis, daugiaplaniškumas, erdvių suskirstymas, perspektyvos sprendimas, figūrų gausa. (il. 13) Šio darbo sudėtingumas ir akivaizdūs formalieji požymiai leidžia manyti, kad tai nėra originaliai kurtas paveikslas, o sekinyš. Artimu Žukainių paveikslo atitikmeniu galima laikyti 1610 m. Krokuvoje išspausdinto leidinio *Pobudka do bractwa y confraterniey szkaplerza swiętego* esančią iliustraciją.²⁸³ Pagrindiniai elementai atitinka, tik Krokuvos variante stipriau išreikšta skaistyklos sfera: ryškesnės, masyvesnės ir dinamiškesnės figūros. Pirmavaizdžio paieškos buvo tęsiamos atsizvelgiant į formaliuosius bei stilistinius požymius. Daugiausiai sąsajų rasta su Venecijos

²⁷⁹ Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija teikia škaplierių šv. S. Stokui*, Kirchberg bažnyčios navos lubų freska, Austrija. Magatti Pietro Antonio, *Karmelio Madona ir šv. S. Stokas*, 1725 m., freska karmelitų bažnyčia Milane, Italija. Giovanni Battista Tiepolo, *Švč. M. Marija teikia škaplierių šv. S. Stokui*, Venecijos Aukštosios karmelitų mokyklos koplyčios lubų freskos, 1740-1744 m.

²⁸⁰ Giovanni Battista Tiepolo, *Karmelio Madona*, 1730 m., tapyba, Brera meno galerija Milane, Italija. *Švč. M. Marijos Škaplierinės atlaidų procesija*, 1772 m. tapyba ant lentų, šv. Petro ir Pauliaus bažnyčia Telfs, Austrija.

²⁸¹ Filippo Bellini, *Karmelio Madona*, XVI a., Jesi, Italija. Cristoforo Roncalli/Pomarancio, *Švč. M. Marija teikia škaplierių šv. S. Stokui*, 1610 m., Maria de la Scala bažnyčia Romoje. Pietro Novelli, *Švč. M. Marija su karmelitų šventaisiais*, 1641 m., Palermo vyskupijos muziejus, Italija. Mattia Preti, *Švč. M. Marija su karmelitų šventaisiais*, 1692 m., karmelitų bažnyčia Cospicua, Malta. Antonio Alberti/Barbalonga, *Švč. M. Marija su karmelitų šventaisiais*, XVII a., šv. Kotrynos Aleksandrietės bažnyčia Taormina, Sicilija. Leonardo Antonio Olivieri, *Švč. M. Marija teikia škaplierių šv. S. Stokui*, 1720 m., karmelitų bažnyčios zakristija Martina Franca, Italija.

²⁸² Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVII a. II ketv., medis, tempera, aliejus, 125x86x2,5. Paveikslą restauravo P. Žarbej. Albume įdėta veidrodiniu principu apversta iliustracija.

²⁸³ Nežinomas autorius, *Dievo Motina teikia škaplierių tikintiesiems*, 1610 m., medžio raižinys. In: Krystyna S. Moisan, *Maryja orędowniczka wiernych*, il. 183.

tapybos mokykla. Kad karmelitiškojo škaplieriaus vizijos tema buvo gana populiaru Venecijoje, rodo eilė pavyzdžių, buvusių ir esančių to regiono bažnyčiose.²⁸⁴ Itin artimas kompoziciniu bei spalviniu sprendimu yra nežinomo venecijiečio meistro 1620 m. nutapytas altorinis paveikslas iš Šv. Jurgio bažnyčios Pirano miestelyje Slovėnijoje. Šio darbo autorės manymu, ankstyviausiu šaltiniu bei prototipu Žukainių ir Krokuvos paveikslams, veikiausiai buvo 1595 m. sukurtas Karmelio Dievo Motinos bažnyčioje Venecijoje esantis altoriaus paveikslas.²⁸⁵ Šio monumentalaus kūrinio autorius, kaip nurodyta Italijos Aplinkosaugos, architektūros, meno ir istorijos paveldo kataloge, yra Pace Pace (dar vadinamas Pase Pace), kūręs Venecijoje apie 1594 -1617 m. (il. 14). Reikia pastebėti, kad kartojant paveikslą gana tiksliai atkurti visi personažai: Dievo Motina, vienuoliai karmelitai, popiežius ir karalienė. Jei Krokuvos raižinyje skaistyklos sfera daug maž atitinka originalą – yra svari, dinamiška, užpildyta masyviomis figūromis, tai Žukainių paveiksle nuodėmių atpirkimo vieta išreikšta gerokai kukliau: figūros susmulkėja, praranda individualumą, tampa tarsi antraplanėmis. Panašu, kad toks ir buvo pirminis Žukainių paveikslo autoriaus sumanymas – skaistyklą iliustruoti schematiškai, o akcentuoti patį Škaplieriaus teikimą bei šį vyksmą liudijančius asmenis. Šiame šv. S. Stoko vizijos paveiksle Švč. M. Marija vaizduojama viena, be Kūdikio Jėzaus. Tai vienintelis tokio ikonografinio sprendimo pavyzdys tarp išlikusių atvaizdų LDK. Paveiksle apjungtos kelios ikonografinės temos: Marija vaizduojama kaip šv. Škaplieriaus brolijos narių užtarėja, Karmelitų ordino globėja, skaistyklos sielų gelbėtoja. *Sacra Conversazione* schemeje Dievo Motinai adoruojama dvasininkijos atstovai ir pasauliečiai, tuo pačiu liudijantys stebuklingą Dievo Motinos apsišveikimą šv. S. Stokui. Tokiu būdu pabrėžiama plačioji škaplieriaus sakramentalijos paskirtis: ne tik karmelitų vienuolijai, bet ir visiems tikintiesiems, o svarbiausia – skaistykloje kenčiančioms sieloms.²⁸⁶

Remiantis tyrimo medžiaga galima tvirtinti, kad šv. S. Stoko vizija yra Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografinio tipo kilmės šaltinis ir pirmasis šio ikonografinio vedinio siužetas. Pagrindinis ir privalomas atributas – škaplierius, kaip Švč. M. Marijos privilegiją simbolizuojantis ženklas. Šv. S. Stoko vizijos paveiksluose LDK pabrėžtinai laikomasi apreiškimo autentiškumo, t.y. legendos teksto, nenutolstama nuo kanoninių vaizdavimo principų, vaizduojama būtent rudojo škaplieriaus drabužio forma. Išplėtotos ikonografijos schemas LDK neprijigo arba neišliko. Istoriniuose šaltiniuose nėra detaliau aprašomi šv. S.

²⁸⁴ Andrea Vicentino, *Šv. S. Stoko vizija*, 1600 m., šv. Stepono bažnyčia Rovigo, Kroatija. Leandro Bassano, *Šv. S. Stoko vizija*, XVII a. procesijų altorėlio paveikslas, Bruklino muziejus, JAV. Zanella Francesco, *Šv. S. Stoko vizija*, 1690 m. Verona, Italija.

²⁸⁵ Pace Pace, *Šv. S. Stoko vizija*, 1595 m., drb., al., 490x200, Karmelio Dievo Motinos bažnyčia Venecijoje. In: CD *S. Maria del Carmelo Venice*.

²⁸⁶ Dar vienu kiek transformuotos kompozicijos Pase Pace paveikslo sekiniu galima laikyti XVII a. procesijų altorėlio paveikslą iš Marcyporėba parapišės bažnyčios Lenkijoje. In: Moisan, il.184.

Stoko vizijos paveikslai, tik paminimas paveikslo pavadinimas, todėl nėra galimybių išsiaiškinti ikonografinius požymius ar detales. XVII a. inventorių aprašuose nerasta šv. Simono Stoko vizijos atvaizdų paminėjimo, jie atsiranda tik XVIII a. Tai rodo, kad krikščionybės skleidžiamos pamaldumo formos iki LDK kraštų plisdavo lėčiau ir prigydo gerokai vėliau nei arti Romos - katalikybės centro - esančiose šalyse.

3.2 Sekimo bizantiškaisiais prototipais tradicija.

3.2.1 Karmelitų Meilingoji Dievo Motina *La Bruna* ir kiti *Eleusa / Glykophilousa* vediniai.

Karmelio kalno vienuoliai iš Palestinos atsivežė Švč. M. Marijos su Kūdikiu paveikslą, kuris tapo vienu žinomiausių Europoje Dievo Motinos Meilingosios (*Eleusa*) prototipų.²⁸⁷ *La Bruna* ikona vadinamas ankstyviausias Karmelio atsiskyrėlių garbintas Dievo Motinos atvaizdas šiandien puošia Neapolio *Carminе Maggiore* bazilikos altorių (il. 15). Bizantinės tapybos manieros paveikslas datuojamas XIII a. I puse ir manoma buvęs Karmelio kalno vienuolyne nuo pat ordino egzistavimo pradžios. Specifinė figūrų padėtis bei simboliniai elementai ir detalės (mėlynas Marijos apsiaustas ir raudona suknelė, kuria pridengiamas Kūdikis; ant peties Marijos nekaltybę simbolizuojanti žvaigždė, aureolės) leidžia atpažinti šį prototipą vėlesnėse kartotėse.²⁸⁸ *La Bruna* garsėjo stebuklais, todėl jos sekinių ar kopijų Europos šalių karmelitų bažnyčiose itin gausu. Paveikslo karūnavimas 1875 m. liepos 11 d. popiežiaus vainikais buvo dar vienas impulsas tolesnei šio archetipo sklaidai. Todėl iki šiol *La Bruna* yra žinomiausias ir priimtinausias Dievo Motinos atvaizdas tiek Karmelitų Ordine, tiek visiems karmelitiškąjį pamaldumą praktikuojantiems katalikams.²⁸⁹

Malonėmis garsėjanti *La Bruna* ikona yra Švč. M. Marijos Škaplierinės *Eleusa* ikonografijos pirmavaizdis vakarietiškoje dailėje. Ankstyviausi *La Bruna* sekiniai su brolijos škaplieriaus sakramentalija datuojami 1500 - 1550 metais.²⁹⁰ Kūriniuose išlaikoma pirmavaizdžio ikonografija, tačiau tapysenos stilius keičiasi: nebelieka bizantinės manieros,

²⁸⁷ *Eleusa* ikonografija vystėsi iš *Hodegetria* Dievo Motinos tipo keičiantis Marijos ir Kūdikio galvų padėčiai: vaikelis švelniai prigludęs, skruostu liečiasi prie Motinos veido. Dažniausiai Kūdikis vieną ranką laiko prie Marijos smakro arba apsikabinęs jos kaklą. Naujam tipui būdingas pusfigūris Marijos vaizdavimo būdas.

²⁸⁸ Pavadinimas *La Bruna* (tamsioji, juodoji (it.)) gali būti sietinas su tamsia Marijos veido spalva paveiksle. *Marienlexicon* pateikia kitokią *La Bruna* termino reikšmę – Mariją rudu abitu.

²⁸⁹ Pauliaus Galaunės grafikos rinkinyje yra spalvotas medžio raizinio spaudas, vaizduojantis *Eleusa* tipo Dievo Motiną su Kūdikiu. Po juo užrašas: O.N.M.P. KARMALICKI.

²⁹⁰ Remiantis Italijos Aplinkosaugos, architektūros, meno ir istorijos paveldo katalogo (SBAAAS) duomenimis. *Madonna del Carmelo intercede per le anime del purgatorio*. ICCD:1700124067; ICCD: 1500233422.

tapybos stilistika atspindi kuriamąjį laikmetį.²⁹¹ Švč. M. Marijos Škaplierinės *La Bruna* kartotės tradiciškai ženklino oficialius karmelitų ordino dokumentus, atvaizdas dažnas liturginių knygų dekore.²⁹² Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdai ženklina 1763 m. Bistryčios²⁹³ ir 1770 m. Kuktiškių parapijoms skirtus privilegijų raštus - leidimus steigti Škaplieriaus brolijas (il. 16).²⁹⁴ Švč. M. Marijos Škaplierinės kaip *La Bruna* sekinio objektų gausa Europoje byloja apie tuometinę Karmelio Dievo Motinos atvaizdų ikonografinę tendenciją.²⁹⁵

LDK karmelitų palikime turime keletą Dievo Motinos paveikslų, kilusių iš garsaus *La Bruna* pirmavaizdžio, abu paveiksai yra dabartinėje Lietuvos teritorijoje. Upynos Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas - vienas vertingiausių šio darbo autorės atradimų.²⁹⁶ Pagal vaizduosenos archaiškumą jis gali būti priskiriamas XVII amžiui ir, tyrimo autorės nuomone, laikomas vienu ankstyviausių Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdu LDK (il. 17). Dėl minėto išskirtinumo šis objektas aptariamasis plačiau.

Upynos²⁹⁷ bažnyčios steigimo dokumentų dar neaptikta. *Lietuvos bažnyčių chronologijoje ir statistikoje* Upynos bažnyčios statyba datuojama 1706 metais.²⁹⁸ Pasak kun. Vincento Juzumo, Upynos bažnyčios steigimo data gali būti 1689 metai, nes 1690 m. dokumentuose ji paminima kaip Šilalės filija.²⁹⁹ V. Juzumas, remdamasis kitu šaltiniu, skelbia dar ankstesnį laiką: „iš Kazimiero Mikuličiaus testamento sužinome, kad jis 1607 m. sausio 25 d. užrašė Upynos bažnyčiai 3 tūkst. funtų.“³⁰⁰ Apie Upynos bažnyčios atsiradimą užrašytas liaudies padavimas pasakoja, kad bažnyčia pastatyta toje vietoje, kur švedų kariuomenė³⁰¹

²⁹¹ Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVII a. paveikslas Taranto karmelitų bažnyčios presbiterijoje, Italija. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVIII a. paveikslas karmelitų bažnyčioje Tropea, Italija.

²⁹² *Instructio pro Fratibus Carmelitis Antiquae observantiae Regularis...*Romae: Ex Typographia Manelphi Manelphij, 1640.

²⁹³ Bistryčios bažnyčioje būta Švč. M. Marija Škaplierinės altoriaus. In: *Inwentarz Kosciola y Plebanij BYSTRYCKIEY... 1771 Die 11 Augustij*. MAB RS F. 43–5934, l. 1.

²⁹⁴ *Privilegija Bistryčios bažnyčios škaplierininkų brolijai*. MAB. F 43, Vilniaus kapitulos fondas. Bažnytinės valdos. *Privilegija Kuktiškių bažnyčios škaplierininkų brolijai*. Ilustracija iš BARIS projekto.

Žr.: <http://www.kf.vu.lt/baris/>

²⁹⁵ *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVII a., šv. Havelo bažnyčia Prahoje, Čekija. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, 1709 m. Kostelni Vydri basųjų karmelitų bažnyčia, Čekija. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVII a., Hilariberg bažnyčia, Kramsach, Austrija. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVII a., karmelitų bažnyčia Obory, Lenkija. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVIII a. I p., šv. Onos karmelitų bažnyčia Trutowo, Lenkija. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVIII a., pab., Dolny Śląsk regionas, Lenkija.

²⁹⁶ Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVII a. (?), Švč. M. Marijos Vardo bažnyčia Upynoje, Šilalės raj.

²⁹⁷ XVI a. Upynos kaimas dar buvo vadinama Pilsūdais, dėl netoliese esančio Pilsūdų dvaro.

²⁹⁸ Gimbutas, Jurgis. *Lietuvos bažnyčių chronologija ir statistika / Lietuvos kataliku mokslo akademijos Metraštis*. V t. Roma, 1970, p. 245.

²⁹⁹ Juzumas, Vincentas. *Aprašymas Žemaičių vyskupystės*. In:

<http://www.zemaitijospaveldas.eu/lt/left/zemaitija/istorija/v-juzumas-ir-jo-istorija-/girdiskes/>

³⁰⁰ Ten pat.

³⁰¹ Karas su švedais vyko 1600 – 1629 m.

paliko gabentą Dievo Motinos paveikslą; šis, tikint legenda, dabar įtaisytas bažnyčios didžiajame altoriuje.³⁰²

XVIII a. pradžioje Upyna kone sunyko dėl karų, bado, ligų ir gaisrų.³⁰³ Bažnyčia ne kartą degė, dabar esančioji atstatyta 1835 - 1836 m., parapijiečių lėšomis. Žinoma, kad į naujuosius Upynos maldos namus vyskupijos vadovybės nurodymu atgabenti du varpai iš uždarytos Raseinių karmelitų bažnyčios. 1913 m. Upynos bažnyčia buvo perstatoma siekiant ją padidinti, rekonstruojami altoriai. Tuo metu keičiamas autentiškas Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslo formatas: dubliuojant drobę, iš nedidelio kvadrato atvaizdas išdidinamas iki išilginto stačiakampio (150 x 87 cm).³⁰⁴ 1998 m. vykdomi didžiojo altorius ir jame esančio Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslo restauracijos darbai.³⁰⁵ Nuėmus aptaisą ir nuvalius viršutinį dažų sluoksnį paaiškėjo, kad pirminio paveikslo ribose Marijos ir Kūdikio rūbai padengti faktūriniu paausuo tu gruntu ir išraižyti drabužių klostes imituojančiomis linijomis (il. 18).³⁰⁶ Auksuotame plote išryškinta tik maforto kraštus kartojanti juosta, ji – minimaliai dekoruota, gruboko piešinio. Paveikslo auksavimas pirmiausia asocijuojasi su bizantine ikonų tapybos tradicija - auksu spindintys šventieji simbolizuoja amžinąją šviesą. Nors nėra galimybės analizuoti šiame atvaizde spalvinę drabužių gamą, bet pagal auksuoto ploto kontūrus matyti, jog jie gan tiksliai dubliuoja *La Bruna* drabužio pavyzdį. Virš Marijos ir Kūdikio galvų raudonu pigmentu užtapytos vietos žymi ažūrinėmis, auksuoto metalo karūnomis uždengiamus plotus. Sprendžiant iš tapybos fragmentų (Švč. M. Marijos veidas ir plaštakos, Kūdikio veidas, rankos ir kojos) sekama bizantinės tapybos mokykla. Lyginant šio kūrinio tapysenos maniera su neapolietiška *La Bruna* ikona jaučiama akivaizdi archetipo įtaka: panaši Marijos veido ovalo, antakių, nosies forma, atitinka Kūdikio veido proporcijos. Akivaizdu, jog Upynos paveiksle Kūdikio galūnės ir Marijos plaštakos nutapytos putlesnės už grakščias *La Bruna* figūrų galūnes; paveiksluose skiriasi Dievo Motinos žvilgsnio kryptis; Upynos kūrinyje nematyti žvaigždės simbolio ant Marijos peties. Ankstyvesnių tapybos sluoksnių atidengimas atsakytų, ar tai pertapymų pasekmė, ar pirminis autoriaus sumanymas? Greičiausiai, tik po rekonstrukcijos Upynos paveiksle atsirado *Immaculata* simbolika - paveikslo fone puslankiu

³⁰² „...kadaiše švedų kariuomenė, plūsdama per Upyną, vežusi Marijos paveikslą. Atvykusi į tą vietą, kur dabar Upynos bažnyčia, strapt sustoję arkliai – ir nė iš vietos. Kad ir kiek arklių kinke, kad ir ką dare, švedai negalėję paveikslo toliau patraukti nė per nago juodumą. Patrypčioję, palūkuriavę, jie supylė kalvelę, sukėlė lentinę pastogėlę ir paveikslą palikę. Toje vietoje dabar ir stovė minėtoji kopytėlė. O stebuklingasis paveikslas, pastačius bažnyčia, buvęs perkeltas į ją.”

Almonaitis, Vytenis; Almonaitienė Junona. *Upyna / Štaurės Atėnai*. 2006-01-07 (779), Vilnius, 2006. In: http://eia.libis.lt:8080/archyvas/viesas/20110131123815/http://www.culture.lt/satenai/?leid_id=779&kas=straipsnis&st_id=4776

³⁰³ XVIII a. inventoriuose įrašytas Švč. M. Marijos Škaplierinės procesijų altorėlis ir vėliava. In: Gričiūtė – Švėbrienė, Liepa. *XVII – XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. 21, 23 lentelės.

³⁰⁴ Centriniam altoriuje išlikusi senąjį paveikslo formatą atitinkanti niša.

³⁰⁵ Paveikslą 1998 m. restauravo Alma Valickienė, „St. Stanionio restauravimo atelje”.

³⁰⁶ Paveikslo stratigrafinių ir cheminių tyrimų išvadas 1997.12.22. surašė Laima Kruopaitė. Dėkoju Stanislovui Stanionui, „St. Stanionio restauravimo atelje” direktoriui, už šio paveikslo be aptaisų nuotraukas.

aplink figūras išdėstyta dvylika žvaigždžių. Dievo Motinos ir Sūnaus drabužius dengiantis medinis aptaisas sukurtas XX a. pradžioje pagal naująjį paveikslo formatą. Aptaise išdrožtas brolijos škaplierius, dekoruotas Švč. Jėzaus Širdies simbolika su Jėzaus Kristaus monograma.³⁰⁷ Virš Švč. Jėzaus širdies - graikiškas kryžius.³⁰⁸ Taip dekoruota sakramentalija yra itin reta Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijoje. Tai, kad škaplierius yra ne tik aptaise, bet ir nutapytas paveiksle byloja, jog šis Marijos atvaizdas nuo pat pradžių buvo kurtas specialiai karmelitiškajam pamaldumui skatinti. Beje, Upynos Švč. M. Marija Škaplierinė yra lygiagretus ikonografinis variantas vienam garsiausių Lietuvoje Dievo Motinos *Eleusa* atvaizdų – Žemaičių Kalvarijos Švč. M. Marijos paveiksliui.³⁰⁹

Antrasis Lietuvoje baroko laikotarpio karmelitiškasis *La Bruna* sekinyš - Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas netoli Vilniaus esančios Riešės bažnyčios procesijų altorėje.³¹⁰ Žinoma, kad šis procesijų altorėlis, abiejuose paveiksluose turintis Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografiją, priklausė Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios karmelitams. Atvaizdas datuojamas XVIII a. pradžia, pagal aptaise rastą 1736 m. įrašą. Sidabro aptaisai kalstyti rožių žiedais bei kitomis gėlėmis, puošnios karūnos, aukso spalvos spindulių aura sukuria prabangos išpūdį ir pakylėtumo jausmą. Dailininkui pavyko ypač jautriai pavaizduoti švelnų Sūnaus prisilietimą prie Motinos smakro. Šiame paveiksle škaplieriaus sakramentalija neiškalstyta pačiame aptaise, bet atskirai pritvirtinta ant aptaiso paviršiaus. Jame iškalstytos Švč. M. Marijos ir Jėzaus Kristaus monogramos. Vėlesnį škaplieriaus atsiradimą liudytu netolygus aptaisui meistriško lygmuo ir skirtinga medžiaga. Toks sakramentalijos atsiradimo būdas paveiksle iliustruoja kaip Dievo Motinos atvaizdai, patekę į karmelitišką aplinką, tampa Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos pavyzdžiais.³¹¹

Europiniuose Švč. M. Marijos Škaplierinės *La Bruna* sekiniuose dažna „paveikslo paveiksle“ shema, ji populiarė tiek tapybos darbuose, tiek graviūrose.³¹² XVII-XVIII a. Švč. M. Marijos Škaplierinės *La Bruna* paveiksluose dažnesnė išplėstinė ikonografija, kuomet Karmelio Dievo Motinai adorojama įvairūs šventieji.³¹³ Tokios ikonografijos objektų aptinkama pietų Europos šalyse, tačiau jie nebuvo paplitę LDK karmelitų dailėje.

³⁰⁷ Vaizduojama monograma HIS yra netaisyklinga. Tradiciškai naudojama IHS arba JHS.

³⁰⁸ Toks pats kryžiaus simbolis įtaisytas ir ant Švč. M. Marijos karūnos.

³⁰⁹ Vasiliūnienė, Dalia. *Žemaičių Kalvarija: piligriminio centro istorija ir dailė XVII-XIX a.* Vilnius: Aidai, 2009, p. 300.

³¹⁰ Altorėlio averse įtaisytas „Šv. S. Stoko vizijos“ paveikslas.

³¹¹ Reikia pažymėti, kad toli gražu ne kiekvienas Dievo Motinos atvaizdas karmelitų buvo „paverčiamas škaplieriniu“. Pavyzdžiui, Linkuvoje, kur buvo Senosios regulos karmelitų vienuolynas, Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčios procesijų altorėlio paveiksle Švč. M. Marija *Eleusa* - *La Bruna* neturi Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos požymių.

³¹² Girolamo Massei, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, 1595 m., altoriaus paveikslas šv. Martyno ai Monti bažnyčioje Romoje. Abraham van Diepenbeeck, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, 1660 m., graviūra, Hertogenbosh, Nyderlandai.

³¹³ Francesco di Maria, *Šventieji garbina Švč. M. Marija Škaplierinę*, piešinys, 1623-1690 m., Neapolis. Nežinomas autorius, *Šventieji garbina Švč. M. Marija Škaplierinę*, sidabro plokštė – škaplierius, 1711, privati kolekcija,

Tridento nutarimų įtakoje karmelitai uoliai platino spaudiniuose Švč. M. Marijos Škaplierinės *La Bruna* atvaizdus su siužetinėmis scenomis, kuriose pasakojama apie rudojo škaplieriaus teikiamas privilegijas. 1616 m. graviūra iš Romos yra ankstyviausias Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos pavyzdys, kur Dievo Motina vaizduojama atskirta skaistyklės, kaip priimta Šventojo Sosto dekretu 1613 m.³¹⁴ Mažųjų scenų tarpe – pagalba ligoniams, apsauga karo lauke ir nuo nelaimingų atsitikimų skęstant, krentant, gaisro metu, o svarbiausia vieta tenka Skaistyklai, kaip pagrindiniam škaplieriaus privilegijos akcentui. Vienas tokių *La Bruna* spaudinių - *Maria Radna* - karmelitų dėka tapo kulto objektu garsiaame piligriminiame centre - pranciškonų vienuolyne Lipove, Rumunijoje (il. 19). Skaistyklai tapus pirmuoju elementu, papildžiusiu Švč. M. Marijos Škaplierinės *La Bruna* atvaizdus, naujasis paveikslų modelis greitai plito, nes atitiko karmelitiškojo dvasingumo įvaizdį.³¹⁵ Vienu ankstyviausių Švč. M. Marijos Škaplierinės *La Bruna* sekiniu, žinomu LDK karmelitams, buvo Dievo Motinos atvaizdas iš iš nedidelio Terebovlės³¹⁶ miestelio vakarų Ukrainoje, kur jau nuo 1675 m. jis garsėjo kaip stebuklingas,³¹⁷ o vėliau senosios regulos karmelitų pervežtas į Gdanską.³¹⁸ Tradicinėje Švč. M. Marijos Škaplierinės *La Bruna* ikonografijoje vyrauja keletas šablonų skaistyklai vaizduoti: apatinėje paveikslė dalyje atskiriama horizontali erdvė arba sfera, puslankiu atribota nuo Dievo Motinos ir Kūdikių figūrų.³¹⁹ Skaistyklės kaip sferos pavyzdį regime medžio raižinio atspaude Švč. M. Marijos Škaplierinės iš Pauliaus Galaunės grafikos rinkinio (il. 20).³²⁰

Švč. M. Marijos Škaplierinės *La Bruna* sekinių grupėje kaip atskirą pogrupį galima būtų išskirti vadinamąsias Juodąsias Madonas. Viena žinomesnių Europoje yra XVII a. ant vario skardos tapyta Švč. M. Marijos Škaplierinės, vadinama *Sicilijos Madona*.³²¹ Sicilijos Madonų paveiksluose perspina bizantiškasis ir vakarietiškas dailės stiliai, tai atsispindi individualizuotose veiduose, drabužių ir papuošalų charakteristikoje. Išskirtiniu bruožu laikoma

Sardinija. Nežinomas autorius, Švč. M. Marija Škaplierinė su šv. Albertu Trapani ir šv. Angelu Siciliečiu, XVIII a., paveikslas karmelitų bažnyčioje Martina Franca Italijoje.

³¹⁴ Boaga, Emanuele, O. Carm. *Con Maria sulle vie di Dio*. Roma: Edizioni Carmelitane, 2000, p. 270.

³¹⁵ Paolo de Matteis, Švč. M. Marija Škaplierinė skaistyklės sielų užtarėja, 1723, altoriaus paveikslas šv. Stepono bažnyčioje Kapri, Italija.

³¹⁶ Terebovlia - Теребовля (ukr.), Trembowla (lenk.).

³¹⁷ Apatinėje paveikslė dalyje, horizontalioje juostoje vaizduojama liepsnojanti skaistykla su sielomis, dėvinčiomis škaplierius. 1781 m. dokumentuose rašoma, kad Terebovlės Dievo Motinos paveikslas turėjo sidabrinį aptaisą, gausiai puoštą brangiaisiais akmenimis. Prieiga: <http://www.karmelici.pl/gdansk.php#Matka> [žr. 2012-11-18].

³¹⁸ Moisan, K. il.143. Manoma, kad šis Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas, esantis Gdanske šv. Kotrynos bažnyčioje, yra sukurtas XVI a. pab. – XVII a. pradžioje. Šio darbo autorė siūlytų atkreipti dėmesį į minimo atvaizdo škaplieriaus dekorą: sakramentalijoje vaizduojama Dievo Motina su Kūdikiu klasikiniame *Hodegetria* variante. Tai itin retas atvejis, nes įprastai škaplierius puošiamas Dievo Motinos Meilingosios - *La Bruna* atvaizdu arba Jėzaus Kristaus ir Švč. M. Marijos monogramomis.

³¹⁹ Kominiek, Švč. M. Marijos Škaplierinė – *DECOR CARMELI*, 1705 m., graviūra, 92 x 66 mm., Vengrija.

³²⁰ Švč. M. Marijos Škaplierinė, medžio raižinys, 8x6, Pauliaus Galaunės grafikos rinkinys, Nr. 208.

³²¹ Vatikano meno galerija, Inv. Nr. 44859. In: *The Mother of God: Art. Celebrates Mary* / Edit. C. Pantella. Washington: Pope John Paul II Cultural Center, 2006, p. 84.

tamsi veidų spalva.³²² Tokia stilių samplaika būdinga tam tikrai daliai barokinių marijinių atvaizdų, kartojančių senąsias, archetipines ikonas.

Švč. M. Marijos Škaplierinės *La Bruna* sekinių raidos kelias iš pietų Europos kraštų link LDK žemių pasižymi kompoziciniu atvaizdo išgryninimu ir tradicinio archetipo atkartojimu. Jei Italijoje, Ispanijoje gausu sudėtinės ikonografijos Švč. M. Marijos Škaplierinės *La Bruna* atvaizdų su išplėtotomis siužetinėmis linijomis, laisvai interpretuojama Skaistyklos tema, tai Vidurio Europos karmelitų dailėje dominuoja tradicinė *La Bruna* kartotė.

Pietinės Europos dalyje dominuojant karmelitiškiesiems *La Bruna* sekiniams, Vidurio Europoje plinta naujas Meilingosios Dievo Motinos tipas - *Maria Hilf* paveikslas.³²³ Taip tituluojamą Švč. M. Marijos su Kūdikiu paveikslą apie XVI a. vidurį nutapė vokiečių tapytojas Lucas Cranach Vyresnysis (il. 21).³²⁴ Šio stebuklais garsėjančio paveikslo dėka nuo XVII a. pradžios Passau miestelis tapo vienu žinomiausių piligrimų centrų Vokietijoje. *Maria Hilf* sekiniai išpopuliarėjo ir Austrijoje, Slovėnijoje, Lenkijoje.³²⁵ Pietų Europos regiono karmelitams nereikėjo antrojo Meilingosios Dievo Motinos atvaizdo prototipo³²⁶, todėl Švč. M. Marijos Škaplierinės - *Maria Hilf* sekiniai šiame krašte nepaplito. LDK ribose yra keletas paveikslų, kartojančių *Maria Hilf* pirmavaizdį ir turinčių sąsają su karmelitais.

Gudagojo Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčioje yra baroko laikotarpio Meilingosios Dievo Motinos - *Maria Hilf* paveikslas.³²⁷ Kad šis paveikslas priklausė Gudagojo basiesiems karmelitams patvirtina karmelitų ordino herbo ženklas ant feretrono. Škaplieriaus ant aptaisų nėra, mažai tikėtina jį esant ir tapyboje. Iš archyvinių šaltinių žinoma, kad apie 1764 m. Gudagojo bažnyčioje buvę keturi tapyti (iliuziniai) altoriai, vienas jų - Švč. M. Marijos Škaplierinės.³²⁸ Menant, jog procesijų altorėlių paveiksai dažniausiai kartodavo to paties titulo altorių atvaizdus, galima sieti šiuos kūrinius ir Meilingosios Dievo Motinos - *Maria Hilf* paveikslą įvardinti buvus Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos. Kitas XVIII a. Meilingosios Dievo Motinos - *Maria Hilf* sekiny, buvęs Ružanų karmelitų bažnyčioje, taip pat neturi Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijai būtinų elementų.³²⁹ Nors istoriniuose šaltiniuose minimas XVIII amžiuje Ružanų bažnyčios antrajame altoriuje buvęs Švč. M.

³²² Tamsi odos spalva artimesnė rytietiškoms ikonoms, t. y. ankstyviausiems, nuo seno garbintiems Dievo Motinos atvaizdams. Tai atspindi garsiąją frazę iš *Giesmių giesmės*: „*Nigra suma, sed formosa.*“ (Aš esu juoda, bet graži).

³²³ *Mariahilf* (vok.), *Mary's help* (ang.) – Marijos Pagalba.

³²⁴ Paveikslo originalas yra Šv. Jokūbo katedros Insbruke (Austrija) didžiajame altoriuje.

³²⁵ Šiose šalyse skaičiuojama apie 30 vietovių, kur dėl stebuklingojo Dievo Motinos – *Maria Hilf* paveikslo yra įsikūrę piligriminiai centrai.

³²⁶ *Eleusa – La Bruna* ir *Glykophilousa – Maria Hilf* kompozicijos yra labai artimos.

³²⁷ Paveikslas, tapytas ant drobės, iš dalies dengtas aptaisais, patalpintas procesijų altorėlyje.

³²⁸ Pagal 1786 m. inventorių ir 1798 m. generalinės vizitacijos aktą. In: Klajumienė, Dalia. *Tapyti altoriai (XVIII-XIX a. I p.): nykstantys Lietuvos bažnyčių dailės paminklai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 197.

³²⁹ Paveikslas saugomas Senosios baltarusų kultūros muziejuje. МСБК. Z – 327, Inv. Nr. КII – 2117.

Marijos Škaplierinės paveikslas.³³⁰ Trečiasis Dievo Motinos paveikslas, sekęs *Maria Hilf* prototipu, taip pat yra Gudijoje, Vaukalata kaimelio (Dokšicos raj.) Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje.³³¹ Dešiniojo altoriaus pirmame tarpсныje esantis XVIII a. Dievo Motinos ir sūnaus atvaizdas glaudžiausiai siejasi su Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografija, nes jame vaizduojama skaistykla - keturios liepsnose skendinčios sielos. Paveikslas dengtas aptaisu, matosi nutapyti tik Marijos ir Sūnaus veidai, rankos, Jėzaus pėdos, skaistyklos figūrų veidai. Meilingosios Dievo Motinos - *Glykophilousa* ir skaistyklos motyvo apjungimas simbolizuoja ne ką kitą kaip karmelitiškojo škaplieriaus malonę, tačiau šią prielaidą turėtų patvirtinti istoriniai šaltiniai.³³²

Vienintelė Lietuvoje *Maria Hilf* kartotė, dėl karmelitiškojo pamaldumo įgijusi Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografiją, yra Pivašiūnuose.³³³ (il. 22) Esminiai *Maria Hilf* – *Glykophilousa* vaizdavimo kriterijai išlaikyti, o dešinėje Marijos rankoje vaizduojamas brolijos škaplierius. Vis tik procesijų altorėlyje įtaisytas paveikslas nuo pirmtakų bei analogų skiriasi keliais aspektais: *Maria Hilf* prototipe Marijos plaukus dengia lengvas, skaidrus šydas, o vaikelis vaizduojamas visiškai nuogas; o Pivašiūnų paveiksle Dievo Motina vaizduojama apsigobusi galvą mafortu, o Kūdikis Jėzus – pridengtas balta drobule. Skiriasi ir spalvinis Dievo Motinos drabužių sprendimas: Pivašiūnų Švč. M. Marija Škaplierinė vaizduojama dėvinti raudonos spalvos suknelę ir mėlyną apsiaustą, o *Maria Hilf* paveiksluose Marija įprastai vaizduojama mėlyna suknele ir raudonu apsiaustu. Pivašiūnų Švč. M. Marijos Škaplierinės paveiksle karūnuota tik Dievo Motina, nors įprastai karūnomis puošiami abu asmenys: Marija ir jos sūnus. Minėti skirtumai, nutolinę Pivašiūnų paveikslą nuo pirmavaizdžio, rodo, kad jo autorius nekėlė sau tikslo nutapyti kopiją - *Maria Hilf* pirmavaizdis inspiravo laisvesnę naujo kūrinio interpretaciją. Gali būti, kad šis XIX a. paveikslas kartojo ankstyvesnį Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdą, buvusį Pivašiūnų procesijų altorėlyje jau XVIII amžiuje.³³⁴

Švč. M. Marijos Škaplierinės kulto ir konkretaus sakralinio objekto tarpusavio ryšys įprastai grindžiamas ikonografiniu tapatumu. Ar turėtume išimtimi laikyti tuos dailės kūrinius, kurių ikonografija prasilenkia su jų identifikavimo vardu? Tokiu pavyzdžiu būtų garsioji Gudagojo Meilingosios Dievo Motinos ikona³³⁵, iki šiol tradiciškai vadinama Švč. M. Marija

³³⁰ LVIA. F. 694, ap.1, b. 3591, l. 260-271.

³³¹ balt. *Ваўкалата Докумьцікі*.

³³² Sekant karmelitiškojo pamaldumo tradicija, tikėtina, kad brolijos škaplieriaus ženklas buvo atskirai pritvirtintas ant aptaisų.

³³³ Feretrono paveikslas ir ant jo esanti karūna datuoti XIX a. II ketv. KPCA. u.k. 32344.

³³⁴ Gričiūtė-Šverebienė, Liepa. *XVII-XVIII a. Bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011, p. 287.

³³⁵ Šis paveikslas yra *Vladimiro Dievo Motinos* ikonos (XI a. pab. – XII a. pr.) sekiny. *Umilenie* vadinamos ikonos itin paplitę slavų kraštuose.

Škaplierine³³⁶, nors paveiksle nėra škaplieriaus.³³⁷ 1764 m. Gudagojo karmelitų vienuolyno fundacijos rašte minima, kad šiuo stebuklais garsėjančiu paveikslu rūpinasi tenykščiai basieji karmelitai. Vienuolių uoliai platintas Švč. M. Marijos Škaplierinės kultas į Karmelio Dievo Motinos atlaidų šventę Gudagojyje sutraukdavo minias tikinčiųjų. Daugiau nei šimtmetį gyvavusi ši karmelitiškoji tradicija užgėso, 1832 m. uždarius vienuolyną. Brangiais aptaisais ir karūnomis išpuoštas Dievo Motinos paveikslas buvo perkeltas į Ašmenos cerkvę, kur išbuvo iki 1907 m.³³⁸ Gali būti, kad škaplierius vis tik buvo pritvirtintas atskirai ant aptaisų, tačiau kaip ir gausybė buvusių votų, dingo perkeliant paveikslą. Tokiu būdu minėtame paveiksle iki mūsų dienų neišliko Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografija.³³⁹ Taigi Gudagojo Dievo Motinos *Glykophilousa* atvaizdas gali būti įvardijamas dvejopai: menotyriniu aspektu šiandien jo negalime vertinti kaip Švč. M. Marijos Škaplierinės varianto, nes neturime tai patvirtinančių šaltinių, o liaudies pamaldumo kontekste šis atvaizdas byloja apie karmelitiškojo dvasingumo tradiciją.

Remiantis aptartais pavyzdžiais galime teigti, kad Švč. M. Marijos Škaplierinės kaip *Eleusa - Meilingosios Dievo Motinos* vaizduosena LDK karmelitų dailėje vystėsi iš dviejų prototipų: neapolietiškosios *La Bruna* ikonos ir L. Cranach *Maria Hilf* paveikslo. Dar vienu pirmavaizdžiu karmelitiškosios Dievo Motinos atvaizdams galėjusi tapti *Umilenie* ikona, baroko laikotarpiu LDK aplinkoje neprigijo, tačiau XX a. ši ikona su ją papildančiu škaplieriumi karmelitų iniciatyva jau platinama visiems katalikams. Remiantis Čekijos, Austrijos ir Lenkijos pavyzdžiais galima teigti, kad pagrindinė Švč. M. Marijos Škaplierinės *La Bruna* atvaizdų paskirtis buvo altoriniai paveikslai.

3.2.2 *Hodegetria* ir *Hodegetria S. Maria ad Nives* Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijoje.

Karmelitai, perimdami ankstyvosios krikščionybės menines tradicijas ir jas siedami su vienuolijos dvasingumu, vystė Karmelio Dievo Motinos atvaizdų įvairovę ir sklaidą. Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijoje LDK regione svarbią vietą užima labiausiai paplitęs

³³⁶ Gudagojo Dievo Motinos paveikslą, tituluojamą Švč. M. Marija Škaplierine 2007 m. liepos 15 d., būtent Švč. M. Marijos Škaplierinės šventės dieną, karūnavo kardinolas Kazimieras Swiątek.

³³⁷ Išvada paremta paveikslo nuotraukomis 1938 m. ir 2000 m. restauracijų metu.

³³⁸ 1878 m. katalikų rūpesčiu Gudagojyje atnaujintos pamaldos. „*Vietoj stebuklingojo paveikslo didžiajame altoriuje buvo pakabintas kitas Dievo Motinos paveikslas, papuoštas sidabriniais aptaisais, atgabentas iš Slobudkos (aut. Slabodka) karmelitų uždarytos bažnyčios.*” In: Skrinskas, Robertas Gedvydas. *Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas*. Kaunas: Judex, 1999, p. 307.

³³⁹ Apie škaplieriaus buvimą ant šio atvaizdo neužsimenama ir specialiaame leidinyje - Куляха, Аркадзь OCD. *Абраз Маці Божай у Гудагаі*. Мінск: Про Хрысто. 2007.

krikščioniškoje religinėje dailėje Švč. M. Marijos Kelrodės - *Hodegetria* tipas.³⁴⁰ Tokių pagarsėjusių bizantiškųjų ikonų autorystė tradiciškai priskiriama simboliniam Marijos gyvenimo metraštininkui ir dailininkui evangelistui Lukui.³⁴¹ *Hodegetria* ikonografinio tipo paveiksluose Marija vaizduojama statiška, frontaliai stovinti visu ūgiu arba iki pusės, jos galvą ir pečius dengia mafortas - šydas, auksu apvedžiotais pakraščiais, ties kakta ir pečiais puoštas trimis žvaigždėmis, simbolizuojančiomis trigubą Marijos skaistumą. Ant kairiosios rankos Dievo Motina laiko Kūdikį Jėzų - basą, vilkintį tunika, kairėje rankoje laikantį rašto ritinėlį arba knygą, o dešine - laiminantį lotyniškuoju būdu.

Ankstyviausiu Švč. M. Marijos Škaplierinės *Hodegetria* atvaizdu šio darbo autorė laikytų 1400 m. paveikslą iš Arezzo regiono Italijoje.³⁴² Klasikinėje *Hodegetria* vaizduosenoje organiškai integruojasi brolijos škaplieriaus simbolis, jį rankoje laiko Marija. Gan masyviame škaplieriujė aiškiai matyti Meilingosios Dievo Motinos - *La Bruna* atvaizdas. Tiriant Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų ikonografinį kontekstą pastebėta, kad pietų ir vidurio Europoje bizantiškųjų *Hodegetria* archetipų kartotės karmelitų dailėje nebuvo paplitę. Tokie sekiniai dažniau aptinkami šiauriniuose Europos kraštuose: dabartinėje Lenkijoje³⁴³, Baltarusijoje bei Lietuvoje.

Lietuvoje *Hodegetria* tipas yra vienas populiariausių Švč. M. Marijos vaizdavime. Dominikonų, jėzuitų, pranciškonų bei kitų kongregacijų bažnyčiose taip pat gausu šio tipo Dievo Motinos atvaizdų. LDK karmelitai, sekdami įsigalėjusia tradicija, priima ir kartoja bizantiškąją *Hodegetria*, laikydamiesi pusfigūrio Dievo Motinos vaizdavimo būdo. Klasikiniais Švč. M. Marijos Škaplierinės *Hodegetria* pavyzdžiais būtų 1709 m. spaudas, priklausęs Trakų šv. Škaplieriaus brolijai ir 1766 m. atspaudas rankraštyje *Liber Actorum Provinciae Lithvanæ...*, iš Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios.³⁴⁴ Pastarasis ovalo formos spaudas priklausė karmelitų provinciolui Poročko.³⁴⁵ Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčios muziejuje tarp eksponatų rasime XVIII a. II p. sidabrinę votyvinę plokštelę, kuriame iškalstytas Švč. M. Marijos Škaplierinės *Hodegetria* atvaizdas.³⁴⁶ Įdomu tai, kad voto užsakovai – Paparčių

³⁴⁰ Ikonografinio tipo pavadinimas kilęs iš Konstantinopolyje buvusios *Uodegon* (Kelią rodanti) gatvės pavadinimo. Tenykštėje bažnyčioje ir buvo saugomas šis paveikslas, kurios autorystė priskiriama šv. Lukui. 1453 m. turkams užėmus Konstantinopolį, paveikslas buvo sunaikintas.

³⁴¹ Tokiais šv. Luko paveikslais didžiuojasi keletas Romos bažnyčių: S. Maria Maggiore, S. Maria in Via Lata, S. Maria in Trastevere, Santa Maria in Ara Coeli.

³⁴² Florencijos dirbtuvės, Švč. M. Marija Škaplierinė. SPSAE Arezzo ICCD: 0900223260.

³⁴³ Jan Filipowicz, Švč. M. Marija Škaplierinė, XVIII a. vid., medžio ražinys, basųjų karmelitų vienuolynas Lubline. Švč. M. Marijos Škaplierinės *Hodegetria* altorių paveiksai yra Tomaszów Lubelski, Nabród, Węgleszyn miestelių bažnyčiose. Visos išvardintos vietovės yra pietų Lenkijoje, netoli Ukrainos.

³⁴⁴ LNB RS. F.130, b. 2247, p. 62. Trakų istorijos muziejaus eksponatas, 1709 m.

³⁴⁵ Užrašas spaude: *ORD.CARMA.B.O.1766*SIGILLUM PROVINCIA LITUANA*

³⁴⁶ KPCA. u.k. 14043, K1005.

dominikonų bažnyčia, o į Kernavę jis atkeltas tik 1864 m.³⁴⁷ Šis faktas patvirtina buvus glaudžius dominikonų ir karmelitų ryšius, o tai galėjo daryti įtaką jungtinės ikonografijos kūrinų atsiradimui.³⁴⁸

Švč. M. Marijos Škaplierinės *Hodegetria* atvaizdai grupuoti ir pagal jų kilmę iš konkrečių prototipų - stebuklingųjų paveikslų, garsėjusių Abiejų Tautų Respublikos regione. Vienas labiausiai paplitusių LDK yra Čenstakavos Dievo Motinos paveikslas.³⁴⁹ Juodąja Madona vadinamas Dievo Motinos atvaizdas atgabentas į Čenstakavą XIV a. pabaigoje iš Jeruzalės. XVII a. paveikslas, plačiai garsėjęs visokeriopomis malonėmis, buvo karūnuotas; Čenstakavos Juodoji Madona paskelbta Lenkijos Karaliene ir šventąja Globėja. Šio paveikslo kartočių su karmelitiškojo škaplieriaus simbolika gausu ne tik kulto kilmės vietoje, bet ir gretimuose kraštuose (il. 23).³⁵⁰ Žemaitijoje, Beržoro (Plungės raj.) Šv. Vysk. Stanislovo bažnyčios Švč. M. Marijos Škaplierinės *Hodegetria* paveikslas kartoja Čenstakavos Dievo Motinos paveikslą – atitinkama statiška figūrų poza, gestai, tamsūs veidai (il. 24). Tapyba matoma minimaliai, nes figūras dengia sidabruotos bronzos aptaisas, o foną - raudonas audeklas, ant kurio pritvirtintas dvylikos sidabrinė žvaigždžių vainikas. Augalų motyvais kalstytas Beržoro paveikslo aptaisas primena margą Čenstakavos Marijos apsiaustą. Abi karūnos – dvispalvės, paauskuotos, kaip ir Šventasis Raštas. Aptaise vaizduojama škaplieriaus sakramentalija, ją dešinėje rankoje laiko Marija. Metalinės škaplieriaus juostelės pilnai neuždengia Marijos delno, taigi matyti, kad škaplierius nutapytas ir pačiame paveiksle. Kultūros Paveldo centro archyvo fototekoje yra 1936 metų šio paveikslo nuotrauka. Lyginant ją su dabartiniu vaizdu, matome, jog ant raudonu aksomu dengto fono nebeliko nė vieno iš dvylikos votų. Kultūros paveldo centro archyvo duomenimis, ant vieno voto įrašyta 1762 metų data. Žinoma, kad Švč. M. Marijos Škaplierinės brolija Beržore buvo įkurta 1743 m.³⁵¹, o XVIII a. inventoriuose rašoma, kad šiuo „...Škaplierinės paveikslu buvo dengiamas stebuklingasis Marijos atvaizdas.“³⁵² Remiantis šaltiniais bei atsižvelgiant į objekto dekorą stilistiką, Beržoro Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslą laikytume sukurtu ne vėliau kaip XVIII a. viduryje.

Čenstakavos Dievo Motinos sekiniu laikytinas Kulių (Plungės raj.) Šv. Vysk. Stanislovo bažnyčioje esantis Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas (il. 25). 1765 metų datos

³⁴⁷ Vote nukaldinti du besimeldžiantys asmenys, greičiausiai būtų šio voto donatoriai.

³⁴⁸ Minėti jungtinės ikonografijos pavyzdžiai bus analizuojami tolesniame skyriuje.

³⁴⁹ Paveikslas yra Jasna Gora vienuolyne Čenstakavoje – žymiausiame Lenkijoje piligrimų centre.

³⁵⁰ Vienas ankstyviausių Čenstakavos Dievo Motinos atvaizdų buvęs Lvovo karmelitų bažnyčios didžiajame altoriuje, 1613 m. nutapytas Pranciškaus Sniadeckio (Śmiadeckio?). Paveikslą dengė prašmatnūs aptaisai, ant atvaizdo buvo pritvirtinti net aštuoni škaplieriai. Pagal: *Materiały do dziejów sztuki sakralnej. Kościoły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego*. 20 / Red. A. Betlej et al. Kraków: Antykwa, 2012, p. 164.

³⁵¹ *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė. Plateliai, Beržoras, Gintališkė, Šateikiai, Žem.Kalvarija, Gegrėnai* / Sud. A. Butrimas. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005, l. 57.

³⁵² Stankevičienė, Regimanta. *Restauruojamas Palangos bažnyčios paveikslas „Švč. M. Marija su vaikiu“*. 2011.

įrašą turintis paveikslas kabo bažnyčios presbiterijoje ant sienos.³⁵³ Figūras dengiančiame aptaisė nukaldintas brolijos škaplierius su Marijos ir Kristaus monogramomis, jį kairiajame delyje laiko Marija. Literatūroje minima, kad šis Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas rastas apleistas, vėliau restauruotas ir nuo 1986 m. pakabintas presbiterijoje.³⁵⁴ Paveikslo apačioje esantis užrašas liudija, kad tai - stebuklingasis Švč. M. Marijos paveikslas iš dominikonų vienuolyno Bochnia mieste pietų Lenkijoje.³⁵⁵ Kaip žinia, Bochnia Dievo Motinos paveikslas yra viena ankstyvausių, XV-XVI a. sandūros laikotarpio, Čenstakavos stebuklingosios ikonos kopijų.³⁵⁶ XVII-XVIII a. malonėmis garsėjančio Marijos paveikslo dėka Bochnia tapo viena žinomiausių piligriminių vietų Lenkijoje, todėl nenuostabu, kad atvaizdo kartotės pasiekė ir LDK.³⁵⁷ Sekant Bochnia kultiniu atvaizdu, Kulių Švč. M. Marijos Škaplierinės paveiksle nutapyti ir Marijos karūną laikantys angelai.³⁵⁸ Aptaisai su škaplieriumi greičiausiai nukaldinti Kuliuose veikusios Škaplieriaus brolijos dėka. Ant Marijos krūtinės pritaistas metalinis kryžius anksčiau buvęs šiam simboliui įprastoje vietoje - ant apsiausto, virš Marijos kaktos, tačiau vainikavus paveikslą, minėtas kryžius atsidūrė ikonografiškai netikslioje vietoje.

Principinis panašumas sieja Čenstakavos Dievo Motinos archetipą su Širvintų Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčioje esančiu Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslo.³⁵⁹ Išlaikyta klasikinė *Hodegetria* schema, tačiau atskirose detalėse gerokai nutolta nuo Čenstakavos pirmavaizdžio: vietoje margojo Marijos apsiausto - vienaspalvis, o įprastai raudonas Kūdikių Jėzaus drabužis nutapytas baltas. Škaplieriaus sakramentalija laikoma abiejų: Marijos rankoje - dalis škaplieriaus su Jėzaus Kristaus monograma, o Sūnus laiko škaplieriaus dalį su Švč. M. Marijos monograma. Širvintų Švč. M. Marija Škaplierinės paveikslas greičiausiai sukurtas XIX a. pradžioje,³⁶⁰ nes to laikotarpio marijiniuose atvaizduose dažniau pasireiškia įvairios improvizacijos ir nukrypimai nuo ikonografinės tradicijos.

Beržoro procesijų altorėlio paveikslas Švč. M. Marija Škaplierinė yra *Hodegetria* pavyzdys, kartojantis Čenstakavos Juodosios Madonos prototipą (il. 26). Tik šio darbo

³⁵³ Remiantis autorės apsilankymo šioje bažnyčioje 2001 m. duomenimis.

³⁵⁴ Skrinškas, Robertas Gedvydas. *Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas*. Kaunas: Judex, 1999, p. 208-209.

³⁵⁵ *WIZERUNEK OBRAZU CUDOWNE' NA NASWIEZEJ PANNY MARYI KTORA IEST wBOCHNIEY UOYCOW DOMINIKANow 1765*.

³⁵⁶ Soljan, Izabela. *Marian cult centres in the Polish Carpathians before 1772*. Krakow: Instytut Geografii I Gospodarki Przesztrzennej UJ, 2003, s. 277.

³⁵⁷ Šio paveikslo antrininkas puošia tos pačios Kulių bažnyčios Švč. M. Marijos altorių, tik jame nėra škaplieriaus ženklų. Remiantis R. G. Skrinško Kulių paveikslų aprašymu ir archyvine nuotrauka, būtent altoriaus paveikslas XVIII amžiuje buvo laikomas stebuklingu. Žr.: Skrinškas, p. 209.

³⁵⁸ Tai - vienintelis tyrimo autoriui žinomas bizantiškosios tradicijos Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas LDK, kuriame vaizduojami karūną nešantys angelai.

³⁵⁹ Širvintų Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčios procesijų altorėlio paveikslas.

³⁶⁰ Širvintų bažnyčios klebono Antano Lesnevskio rūpesčiu 1748 m. liepos 19 d. buvo įsteigta Švč. M. Marijos Škaplierinės brolija, tačiau 1784 m. vizitacijoje neminimas Švč. M. Marijos Škaplierinės altorėlis. In: *Wizyta Dziekanska Kosciola Szyrwintskiego.../ Pabaisko dekanato vizitacija 1782 – 1784*.

pirmavaizdžiu tikslingiausia būtų laikyti Čenstakavos Dievo Motinos sekiniį Lvovo karmelitų atgabentą į Krokuvos na Piasku vienuolyną, mat kultinio paveikslo aptaiso sprendimai gan tiksliai atkartojami Beržoro feretroso Švč. M. Marija Škaplierinės tapyboje.³⁶¹ Stebuklais garsėjęs paveikslas dažnas XVIII-XIX a. spaudiniuose, religiniuose paveikslėliuose. Keletas tokių grafinių Čenstakavos Dievo Motinos atvaizdų yra NČDM fonduose.³⁶²

Už stebuklingą Čenstakavos paveikslą kiek mažiau žinomas Krokuvos na Piasku Dievo Motinos atvaizdas, kurio kulto platinimu rūpinosi tenykščiai senosios regulos karmelitai. XV-XVI a. sandūroje surta freska vaizduoja pusfigūrę Dievo Motiną su Kūdikiu *Hodegetria* ikonografijoje. Dėl tiesioginių sąsajų su karmelitų vienuolija atvaizdas vadintas Karmelio Dievo Motinos vardu - *Sum Mater et Décor Carmeli* (il. 27).³⁶³ Šiame prototipe nematome įprasto bizantiškajai *Hodegetria* laiminimo gesto, nes Kūdikis drauge su Motina dešinėmis rankomis laiko obuolį. Krokuvos na Piasku Dievo Motinos sekiniai karmelitiškojo dvasingumo įtakoje įgyja Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografiją - paveikluose nutapomas arba aptaisuose iškalstomas brolijos škaplieriaus ženklas. Intensyviau minėti variantai plinta stebuklingojo pirmavaizdžio regione.³⁶⁴

Krokuvos karmelitų Dievo Motinos kartotės pavyzdžiu būtų Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas, priklausęs Gudijos Gluboko basųjų karmelitų bažnyčiai (il. 28).³⁶⁵ Šis XVIII a. paveikslas yra be aptaisų, škaplieriaus devocija nutapyta aukso spalva, taip simboliškai pabrėžiama dieviškoji privilegijos prigimtis.³⁶⁶ Fondu aprašuose minima, kad dešinėje Marijos rankoje laikomas škaplierius yra su monograma, bet atidžiau ištyrinėjus paveikslą monogramos nepastebėta. Tyrimo autorės nuomone, ant škaplieriaus vaizduojamas Švč. Jėzaus širdies simbolis: erškėčių vainiku apjuosta deganti širdis su kryžiumi viršuje. Ši Švč. Jėzaus širdies simbolika susiformavo iš atvaizdo, kurį po apreiškimo 1674 metais nupiešė vizičių vienuolė Marija Margarita Alakok (pranc. *Alacoque*).

Kalesninkų karmelitų Dievo Motinos paveikslo ikonografija taipogi byloja apie sekimą Krokuvos na Piasku Madonos pirmavaizdžiu.³⁶⁷ Nors paveiksle škaplieriaus nematyti, atidžiau ištyrus objektą nustatyta, kad sakramentalija vis tik buvo nutapyta: išlikę faktūrinės dažų žymės

³⁶¹ Šinkūnaitė, Laima. *Unikalūs Čenstakavos Švč. Dievo Motinos ikonose sekinyse Kauno arkikatedroje*. In: *Soter 19(47)*. Kaunas: VDU leidykla, 2006, p. 205 – 226.

³⁶² NČDM. J. Tumo - Vaižganto religinių paveikslėlių kolekcija. Mg-825, Mg-814.

³⁶³ NČDM. J. Tumo - Vaižganto religinių paveikslėlių kolekcija. Mg-896.

³⁶⁴ XVII a. Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslo su aptaisais, kartojantys stebuklingą Krokuvos na Piasku Dievo Motinos atvaizdą yra Lancut parapijės bažnyčioje ir Liublino karmelitų bažnyčioje. Kelios XVIII a. Švč. M. Marijos Škaplierinės graviūros yra Krokuvos na Piasku vienuolyno archyve: AKKr. 781/A24; inventorinis objektas Nr.64.

³⁶⁵ Senosios baltarusių kultūros muziejus – МСБК. F. Z-5 КП-289.

³⁶⁶ Muziejaus fondu apraše minima buvusi sidabrinė Dievo Motinos karūna.

³⁶⁷ Kalesninkų Dievo Motinos paveikslo fotografija pasidalino Krokuvos na Piasku bibliotekos ir rankraščių skyriaus archyvaras Szymon Sulecki.

ant kairės Švč. M. Marijos rankos įrodo, kad brolijos škaplieriaus simbolis buvo dekoruotas Marijos monograma (il. 29). Greičiausiai neprofesionaliai atnaujinant paveikslą škaplierius buvo tiesiog užtapytas. Priežastys, lėmusios tokius pokyčius gali būti dvejopos: savaiminės - išnykus vienuolijoms nunyko ir ši karmelitiškoji pamaldumo tradicija; arba priežastinės - katalikiškoji sakramentalija slepiama nuo kitatikių, užtappoma tikslingai, kad išsaugoti paveikslą nuo sunaikinimo.³⁶⁸

Vėlesnę, datuojamą XIX amžiumi, Švč. M. Marijos Škaplierinės Krokuvos na Piasku kartotę rasime Lietuvos dailės muziejaus grafikos rinkinyje (il. 30). Užrašas nežinomo liaudies dailininko medžio raizinyje dar kartą patvirtina šio paveikslo prototipo kilmę: *OBRAZ PANI MARYI SKALPIERSKEI KTORY IEST PRZI KRAKOWIE NA PIASKU*. Pastarasis grafikos darbas pakankamai paplitęs ir žinomas Lenkijoje. Tokia išvada peršasi matant 1984 m. Čenstakavos vyskupijos išleistą knygos viršelį su šiuo Švč. M. Marijos Škaplierinės atspaudu.³⁶⁹

Giedraičių (Molėtų raj.) šv. Baltramiejaus bažnyčios Švč. M. Marijos paveikslo prototipas yra vienas garsiausių LDK Dievo Motinos atvaizdų – *Trakų Madona*. Tai vienintelis Švč. M. Marija Škaplierinės ikonografijos objektas Lietuvoje, kartojantis Trakų Švč. M. Marijos vaizduoseną.³⁷⁰ XVII - XVIII a. sandūros paveikslą dengia aptaisas ir tik škaplieriaus devocijos juostelės matomos kairėje Marijos rankoje (il. 31).³⁷¹ 1973 m. ekspedicijos metu užfiksuota: Švč. M. Marija kairėje rankoje laiko škaplierių, dešinėje – rožinį. Abi sakramentalijos pritvirtintos ant paveikslo aptaiso (il. 32).³⁷² 2000 metais autorės pastebėti sekantys pokyčiai: škaplieriaus nebelikę, vietoj jo - rožinis. Vadinas, tam tikrais laikotarpiais Švč. M. Marijos atvaizdo ikonografija atspindėjo praktikuojamą pamaldumą.³⁷³ Šio tyrimo kontekste Giedraičių Dievo Motinos paveikslas laikomas Švč. M. Marijos Škaplierinės objektu. XVIII a. inventoriuose minimas paveikslo pavadinimas – Trakų Švč. M. Marija – atspindi prototipą, tačiau neatskleidžia karmelitiškojo pamaldumo aspektui svarbių ikonografinių ženklų. Ornamentiniuose XVIII a. aptaisuose ryškūs *Regina Coeli* ir *Immaculata* simboliai: pasaulio rutulys, jaunaties pjautuvas, dvylikos žvaigždžių lankas (padalintas dviem aureolėms).

³⁶⁸ 2013 m. Rodunės bažnyčios konsekracijos 80-ųjų metų proga planuojama išleisti specialų albumą apie Kalesnininkų karmelitų vienuolyno paveldą.

³⁶⁹ Gryglewicz, Feliks. *Łogosławiona przez wszystkie narody Matka Boża w Nowym Testamencie*. Częstochowa: REGINA POLONIAE, 1984.

³⁷⁰ Trakų Dievo Motinos atvaizdo kilmė gali būti siejama su keliomis vadinamomis šv. Luko ikonomis, kur Švč. M. Marija vaizduojama visafigūrė, frontaliai, Kūdikis – sėdintis ant dešinės arba kairės motinos rankos. Tai - XII amžiumi datuojama Madonos su Kūdikiu skulptūra *Madonna di Crea*, dabar esanti Italijoje, Serralunga di Crea bažnyčioje ir *Madonna del Castello* atvaizdu iš Lentini, Sicilijoje (XII a. I p.). Kiek vėlesnis, XIII a. *Madonna del Castello* sekiny yra Torcello (Venecijos įlankos sala) bažnyčios mozaikoje.

³⁷¹ 1950 m. paveikslą restauravo V. Kosciūška.

³⁷² Giedraičiuose veikė Švč. M. Marijos Škaplierinės (nuo 1669 m.) ir Švč. M. Marijos Rožinio (nuo 1725 m.) brolijos.

³⁷³ 1784 m. vizitacijoje paveikslas vadintas *Rožinio Švč. M. Marijos* vardu.

Giedraičių paveikslas, nors ir labai retas, bet ne vienintelis žinomas Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos paveikslas sukurtas pagal garsųjį Trakų Dievo Motinos archetipą. Pietryčių Lenkijoje Łabunie bažnyčioje taip pat yra XVII a. pradžios Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas, sekantis Trakų Madonos prototipu. Abiem, Giedraičių ir Łabunie, paveikslams keistas formatas - pirminiuose variantuose veikiausiai būta visafigūrės Dievo Motinos. Dėsningumas ar sutapimas, kad Trakų Dievo Motinos paveikslas taip pat keistas iš visafigūrio į pusfigūrį?³⁷⁴ Dabartinė aptaisais dengta dalis minėtuose pavyzdžiuose atitinka pusfigūrį Marijos vaizdavimą, po aptaisais – mėnulio jaunaties pjautuvą, užbaigiantis paveikslą kompozicija.

Senosios regulos karmelitams priklausiusioje Tabariškių bažnyčioje (Šalčininkų raj. Šv. Mykolo Arkangelo titulo) kadaise būta ne vieno Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas.³⁷⁵ Visuose XIX a. bažnyčios inventoriuose minimas procesijų altorėlis su Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslu (il. 33).³⁷⁶ Atvaizdo stebuklingumą liudija dviejų karūnų vainikai. Nuo tradicinės *Hodegetria* ikonografijos šis Dievo Motinos atvaizdas skiriasi keliomis subtiliomis detalėmis, pagal kurias ir bandoma atsekti analogus. Pirmasis skirtumas - Kūdikis Jėzus nelaiko Šventojo Rašto knygos, kaip įprasta; o antrasis – specifinė Marijos rankų padėtis. Dešinioji Marijos ranka *Hodegetria* archetipe tradiciškai vaizduojama delnu į viršų, o Tabariškių paveiksle - nuleista žemyn, pirštų padėtis primena lotyniškąjį laiminimo gestą – prilenkti du paskutiniai pirštai. Toks Marijos rankų gestas sukryžiuotais delnais būdingas *Hodegetria S. Maria ad Nives* ikonografiniam variantui, tačiau Tabariškių paveiksle Dievo Motinos delnai nedengia vienas kito. Išvardinti požymiai taipogi pastebėti Marijampolės Šv. arkangelo Mykolo mažosios bazilikos XVII a. Dievo Motinos paveiksle³⁷⁷ ir malonėmis garsėjančiame XVII a. Švč. M. Marijos paveiksle iš Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus bažnyčios Barūnuose (Ašmenos raj., Baltarusija)³⁷⁸ bei jo grafinėje XVIII a. kartotėje (il. 34).³⁷⁹ Tapati Barūnų Dievo Motinos ir Tabariškių Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslų kompozicija bei artima abiejų objektų geografinė dislokacija leidžia daryti prielaidą, kad šie paveiksliai turi vienos kilmės sąsajas, kurių išgryninimui reikalingi atskiri tyrimai.³⁸⁰

³⁷⁴ Laima Šinkūnaitė. *Vainikuotieji Marijos paveiksliai*. In: *Katalikų pasaulis*, Nr. 8, 1993, p. 27.

³⁷⁵ XIX a. inventoriuose aprašomas Švč. M. Marijos Škaplierinės altorius su paveikslu tiksliai atitinka nūnai esantį, tik jame nebelikę škaplieriaus sakramentalijos. Pakitusią ikonografiją liudija ir bažnyčios spaudas 1855 ir 1866 m. dokumentuose. LVIA. F. 604, ap. 1, b. 13855.

³⁷⁶ LVIA. F. 604, ap. 1, b. 13885.

³⁷⁷ LDM Prano Gudyno restauravimo centras. 2000-I. 115/7405. Restauravo Algirdas Vaineikis.

³⁷⁸ Nežinomo autoriaus Dievo Motinos ikona XVII a. pabaigoje priklausė misionieriui ir pamokslininkui Juozapui Bražiui (*Ясафат Бражыс*). Paveikslui garsėjančiam pagijimais buvo pastatyta bažnyčia vietovėje netoli Vilniaus, pavadintoje *Boruny*. Prieiga: <http://legionmaryi.blog.tut.by/2012/06/14/sanktuariy-y-matsi-bozhay-barunskay/>

³⁷⁹ J. F. Rein, *Stebuklingasis Barūnų Švč. M. Marijos paveikslas*, vario graviūra, XVIII a., NČDM, Mg – 827.

³⁸⁰ Minėtiems *Barūnų Dievo Motinos* atvaizdams artima ir *Švč. M. Marijos Angeliškosios* atvaizdo iš Vilniaus Visu Šventųjų banyčios grafinė kartotė. In: NČDM APG.

Švč. M. Marijos Škaplierinės *Hodegetria* atvaizdai su karališkaisiais atributais simbolizuoja Mariją su Sūnumi kaip Dangaus Karalienę su Pasaulio Išganytoju.³⁸¹ *Regina Coeli* ikonografinio tipo paveldo objektų nėra gausu, tačiau LDK karmelitiškųjų atvaizdų kontekste jie išsiskiria aiškiu pirmavaizdžio kryptingumu. Tai - vienas garsiausių LDK karmelitų globojamų Dievo Motinos atvaizdų - stebuklingoji Bialyničų Dievo Motinos ikona (Gudija). Marija vaizduojama karūnuota, rankoje laikanti karališkąjį skeptrą, o Kūdikius Jėzus - žemės rutulį - visuotinio krikščionybės triumfo simbolių.³⁸² Šiame karmelitų aplinkoje garbintame paveiksle šiandien nėra išlikusio škaplieriaus ženklų, apie jį neužsimenama ir istoriniuose šaltiniuose.³⁸³ Tačiau 1818 m. vizitacijoje rašoma, kad minios žmonių susirinkdavo į iškilmingas procesijas Bialyničuose per Švč. M. M. Škaplierinės atlaidus³⁸⁴, todėl tikėtina, kad Marijos atvaizdo su škaplieriumi būta. Bialyničų prototipą kartojančiuose Švč. M. Marijos Škaplierinės sekiniuose, be privalomų *Regina Coeli* atributų, vaizduojama ir karmelitiškoji sakramentalija.³⁸⁵

Kernavės bažnyčios didžiojo altoriaus paveikslas yra vienintelis išlikęs Švč. M. Marijos Škaplierinės ir *Regina Coeli* ikonografijų junginio pavyzdys.³⁸⁶ Kūrinyms datuojamas XVII a. II - III ketvirčiu, o jį dengiantis aptaisas padirbintas 1816 m. Nuo tradicinės *Regina Coeli* vaizduosenos šis Švč. M. Marijos Škaplierinės objektas skiriasi tuo, kad jame nėra vieno iš atributų – skeptro. Paveikslą dengiančiuose aptaisuose matomas Pasaulio simbolis ir brolijos škaplierius. Pastarasis įtaisytas itin neįprastoje ir nelogiškoje vietoje – tarpe Marijos ir Kūdikių. Apžvelgus panašius Dangaus Karalienės ikonografijos pavyzdžius Abiejų Tautų Respublikos ribose rasta pavienių atitikmenų.³⁸⁷ Ypač artimas Kernavės Dievo Motinos atvaizdai būtų Breslaujos (Gudija) stebuklingasis Dievo Motinos paveikslas. Tiek altoriaus paveikslas, tiek jo pakartojimas XVIII a. raižinyje kone identiškai atitinka Marijos ir Sūnaus vaizdavimą Kernavėje, todėl galima prielaida, kad Kernavės ir Breslaujos paveiksmai kurti sekant tapačių prototipu. Ikonografiniu pirmavaizdžiu galėtų būti žymiausias XV a. tapybos mokyklos Romoje - *Antoniazso Romano* - Švč. M. Marijos paveikslo.³⁸⁸

³⁸¹ Švč. M. Marija Škaplierinė, XVIII a., Sterdyn, Lenkija. Herman Han mokykla, Švč. M. Marija Škaplierinė, XVII a. vid., Ciązen, Lenkija.

³⁸² 1792 m. Bistryčios inventoriuje Švč. M. Marija Škaplierinės altoriuje paminėtas „nedidelis Švč. M. Marijos su skeptru rankoje paveikslas“.

³⁸³ *Визиты кармелитских монастырей Витебской Могилёвской губерний за 1818 год*, НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1399, с. 59-60v.

³⁸⁴ Ten pat.

³⁸⁵ Švč. M. Marija Škaplierinė, procesijų altorėlio paveikslas Krokuva na Piasku, Lenkija. Švč. M. Marija Škaplierinė, Strzelce Wielkie, Lenkija. Švč. M. Marija Škaplierinė, Kamenec Podolski, Ukraina.

³⁸⁶ Paveikslas įrašytas į LTSR istorijos ir kultūros paminklų sąrašą DV2896. Restauruotas 1894 m. 1922 m.

³⁸⁷ Švč. M. Marija Dangaus Karalienė, Vyšniavas, Baltarusija. *Dievo Motina Valdovė*, XVIII a., Kijevas. In: *Haua Bepa*. H. 2(20) / Ред. Д. Бічэль и др. Минск: ХОДР БелТІЗ, 2002, с. 40.

³⁸⁸ *Antoniazso Romano* arba *Antonio di Benedetto Aquilo degli Aquili* (1430 – 1510).

Lygiagrečiai klasikinei *Hodegetria* vaizduosenai paplitęs *Hodegetria S. Maria ad Nives* - Švč. M. Marijos Snieginės variantas.³⁸⁹ Šio ikonografinio vedinio kilmės pirmavaizdžiu laikoma *Salus Populi Romani* ikona iš *S. Maria Maggiore* bazilikos Romoje.³⁹⁰ Krikščioniškojo pamaldumo tradicijoje Marijos Snieginės ikona - pati reikšmingiausia Romoje. Subtilūs niuansai nurodo *S. Maria ad Nives* ypatumus: Marija sėdintį kūdikį prilaiko abiem rankomis sukryžiuotomis plaštakomis, prilenkti du dešinės rankos pirštai (lyg laiminant), kitoje - delne suspausta nosinaitė. Stebuklais garsėjančio paveikslo kopijos nuo XVI a. antros pusės išpopuliarėjo visose krikščioniškose Europos šalyse ir baroko laikotarpiu dominavo daugelio vienuolijų dailėje.³⁹¹ Karmelitiškajam pamaldumui šis Dievo Motinos paveikslas buvo adaptuotas tradiciškai – integruojant škaplieriaus devociją. Vienu ankstyviausių Švč. M. Marijos Škaplierinės *Hodegetria S. Maria ad Nives* pavyzdžių būtų 1600 m. neapolietiškos tapybos mokyklos meistrų darbas, įrašytas į Italijos kultūros paveldo fondą.³⁹² Didžioji dalis Marijos Snieginės kartočių LDK, pagal tradiciją perėmusių pirmavaizdžio stebuklingumą, tęsė šios ikonos garbinimo kultą: malonėmis garsėjantys *Hodegetria S. Maria ad Nives* paveiksmai dengiami prabangiais aptaisais, vainikuojami popiežiaus vainikais. Brolijos škaplieriaus simbolis dažniau vaizduojamas paveikslo aptaisuose Švč. M. Marijos rankose.³⁹³ Retas atvejis, kuomet škaplierių laiko Kūdikis Jėzus.³⁹⁴ Basųjų karmelitų vienuolyno Czernoje (Lenkija) Švč. M. Marijos Škaplierinės Snieginės paveikslo istorija iliustruoja tradicines karmelitiškosios ikonografijos atsiradimo aplinkybes. Pagal tenykštį XVII a. I p. Dievo Motinos *Hodegetria S. Maria ad Nives* paveikslą Krokuvos dailininkų cecho vyresnysis Paweł Gołębiowski, paskatintas vietos karmelitų, XVIII a. viduryje nutapė kopiją, kurioje pavaizdavo ir škaplierių sakramentalija pakartojama ir aptaisuose.³⁹⁵ Bizantiškąją *Hodegetria S. Maria ad Nives* ikoną kartoja ir vainikuotasis Berdyčivo (Ukraina) karmelitų vienuolyno Dievo Motinos paveikslas.³⁹⁶ XVII a. Berdyčivas buvo vienas garsiausių Abiejų Tautų respublikos miestų, vienas reikšmingiausių šalies prekybinių centrų bei žinomiausias to regiono katalikybės

³⁸⁹ Pavadinimas *Snieginė* kildinamas iš Marijos apsišvišimo statant šią baziliką: 352 m. rugpjūčio penktą dieną ant Ekskvilino kalvos iškritęs sniegas nužymėjo būsimos bažnyčios kontūrus. Šio stebuklingo ženklą diena pažymima kaip Švč. M. Marijos Snieginės šventė.

³⁹⁰ Jung-Inglessis, Eva Maria. *Madonna Romane*. Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2001, p. 157.

³⁹¹ Popiežius Pijus V tik 1569 m. davė leidimą kopijuoti *Salus Populi Romani* ikoną. Šio paveikslo kultą ypač populiarino jėzuitai. Lietuvoje žinomiausia *Snieginės* kopija – Šiluvos Švč. M. Marijos paveikslas.

³⁹² Nežinomas autorius, *Karmelio Madona*, 1600 m., drobė, aliejus, 120x85. SBAPPSAE Neapolis, ICCD: 1500059481.

³⁹³ Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, 1700 m., Bydgoszcz senosios regulos karmelitų bažnyčia Lenkijoje. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVII a., Šv. Mykolo bažnyčia Bochnia Lenkijoje.

³⁹⁴ Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVIII a., altoriaus paveikslas, Šv. Antano Paduviečio bažnyčia Lodz-Lagiewniki, Lenkijoje. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVIII a., procesijų altorėlio paveikslas iš Zagorz basųjų karmelitų vienuolyno Lenkijoje.

³⁹⁵ Rosikon, Janusz. *Totus Tuus. Madonny Papiesskie*. Warszawa: Rosikon Press, 2004, s. 100.

³⁹⁶ Šaltiniuose minima, kad *Hodegetria S. Maria ad Nives* paveikslas į Berdyčivą atgabentas 1721 m. iš Lvovo kaip tenykščių basųjų karmelitų dovana. Pagal: Горобчук, Анатолій. *Історія міста від заснування до сьогодення*. Житомир: ПП Рута, 2012. Prieiga: http://my.berdychiv.in.ua/history_berdychiv [žr. 2012-12-04].

centras, kuriame LDK didikų giminės narys, Kijevo vaivada Jonušas Tiškevičius Lagoiskis³⁹⁷ 1642 m. įkurdino basuosius karmelitus. Sunku pasakyti, nuo kada Berdyčio Dievo Motinos paveiksluose pradėta vaizduoti brolijos škaplieriaus sakramentalija, nes XVIII a. grafikos pavyzdžiuose matome skirtingus variantus: vienur vaizduojama be škaplieriaus³⁹⁸, kitur – kaip Švč. M. Marija Škaplierinė (il. 35).³⁹⁹ Berdyčio Dievo Motinos su škaplieriumi atvaizdų gausėja nuo 1756 m., kuomet įvyko šio atvaizdo karūnavimo išskilmės.

Pirmojo LDK basųjų karmelitų vienuolyno Vilniuje Šv. Teresės bažnyčios šoniniame presbiterijos altoriuje rasime Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslą (il. 36). Šis XVIII a. sukurtas sekinyš laikomas viena meniškiausių *Hodegetria S. Maria ad Nives* kopijų LDK karmelitų bažnyčiose.⁴⁰⁰ Dievo Motina ir Kūdikis karūnuoti dvejomis brangakmeniais inkrustuotomis karūnomis, jų drabužiai dengti paausuotu, ornamentuotu aptaisu,⁴⁰¹ o ant paveikslo foną dengiančio audeklo, kaip įprasta, išdėstytas dvylikos žvaigždžių ratas, simbolizuojantis *Immaculata* koncepciją. Karmelitiškąją ikonografiją atspindi aptaisuose nukaldintas brolijos škaplierius, tačiau pačiame paveiksle šis atributas nenutapytas.⁴⁰² Atidengtoje tapyboje atsiskleidžia būdingi *Hodegetria S. Maria ad Nives* archetipui elementai bei fono erdvinė perspektyva, išreikšta puslankiu tolstančiais debesimis. Pačiame paveikslo viršuje virš debesų – šviesos srauto nutviekstas Šventosios Dvasios simbolis – balandis.

Linkuvos senosios regulos karmelitų garbintas Dievo Motinos *S. Maria ad Nives* atvaizdas ir šiandien puošia didįjį Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčios altorių. Gausybė padėkos votų, pritvirtintų ant raudonu aksomu dengtos paveikslo dalies, liudija ilgaamžę malonėmis garsėjančio paveikslo kulto istoriją.⁴⁰³ 1634 m. Linkuvoje įsikūrusiems karmelitams teko daugiau nei pusę amžiaus ginčyti bažnyčios fundaciją prieš evangelikus reformatus. Nepaisant to karmelitai Linkuvoje aktyviai ugdė parapijiečių dvasingumą, skatino įvairias pamaldumo praktikas. 1738 m. Linkuvoje įsteigta šv. Škaplieriaus brolija.⁴⁰⁴ Tais pačiais

³⁹⁷ Garsus valstybės veikėjas Jonušas Tiškevičius buvo vyskupo Jurgio Tiškevičiaus pusbrolis.

³⁹⁸ T. Rakowiecki, *Berdyčio Dievo Motina*. XVIII a. NČDM. Mg-820. Nežinomas autorius, *Berdyčio Dievo Motina*. NČDM, Mg-829, Mg-830.

³⁹⁹ Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, estampas, XIX a., NČDM, Mg-911. Jan Filipowicz, *Berdyčio Dievo Motina - Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVIII a. vid. In: E. Lomnicka-Żakowska, *Grafika Polska XVIII wieku*, s. 290. K. Moisan, *Maryja orędowniczka wiernych*, il. 136, 137. Jan Filipovič, *Berdyčio Dievo Motinos ikonos karūnavimas*, graviūra, 1767 m. In: http://my.berdychiv.in.ua/history_berdychiv#top3

⁴⁰⁰ Šv. Teresės bažnyčioje iki 1760 m. gaisro taipogi būta Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslo. Brolijos knygoje rašoma, kad gaisras sunaikino visą bažnyčios vidaus įrangą, todėl po rekonstrukcijos buvo išgyti nauji paveikslai. MAB RS. F. 43, b. 20733, l. 30 – 34.

⁴⁰¹ 1762 m. šv. Teresės bažnyčios dokumentai liudija, jog po gaisro atstaciaus Švč. M. Marijos Škaplierinės altorių, jame esantiems paveikslams buvo parūpinti sidabro aptaisai. In: Drėma, Vladas. *Vilniaus bažnyčios*, p. 919.

⁴⁰² Nuotrauka yra Varšuvos Mokslų Akademijos fototekoje. In: Tojana Račiūnaitė, *Basųjų karmelitų dailė Lietuvoje*: humanit.m.dr.disert./ Vilnius; Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1999.

⁴⁰³ *Hodegetria S. Maria ad Nives* paveikslas į didžiojo altoriaus pirmąjį tarpinį įkeltas XVII a. pirmoje pusėje. 1674 m. auksakalys iš Karaliaučiaus Laurynas Hofmanas altoriaus paveikslą padengė kalstyto sidabro skardos aptaisais.

⁴⁰⁴ 1769 m. inventoriuje minimas tapytojas Steponas, už 94 auksinius Linkuvos Šv. Škaplieriaus brolijai nutapęs procesijų vėliavų paveikslus. In: *Lietuvos dailininkų žodynas XVI – XVIII a. I*, p. 243.

metais Žemaičių vyskupui Juozapatui Karpiui leidus, Linkuvoje paskelbti Švč. M. Marijos Škaplierinės atleidai, o naujai atstatyta Linkuvos bažnyčia 1745 m. konsekruota Švč. M. Marijos Škaplierinės vardu. Tradiciškai *škaplieriniu* vadinamas Dievo Motinos Snieginės paveikslas didžiajame altoriuje, regimai neturi privalomų Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijai atributų, tačiau, žinant karmelitiškojo pamaldumo kontekstą Linkuvoje, veikiausiai jų būta, ką patvirtina ir archyviniai šaltiniai.⁴⁰⁵ Kad škaplieriaus sakramentalija nutapyta paveiksle – mažai tikėtina, tačiau ant aptaisų atskirai tvirtinamas škaplierius galėjo pradingti laikmečių bėgyje. XVII a. II ketvirčiu datuojamas Linkuvos Dievo Motinos paveikslas turi ikonografinį sekinį - XIX a. Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslą, esantį toje pačioje Linkuvos bažnyčioje ant transepto piliastro (il. 37). *Hodegetria S. Maria ad Nives* vaizduosenos simbolis - baltoji nosinaitė Marijos delne - šiame paveiksle pakeičiama karmelitiškuoju škaplieriumi. Tyrimo autorės nuomone, šis Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas maždaug šimtmetį (nuo XIX a. vid. – XX a. vid.) dengė didžiojo altoriaus *Hodegetria S. Maria ad Nives* paveikslą.⁴⁰⁶ Šiandien didžiajame altoriuje yra vienuolės Teodoros Kriaučiūnaitės tapytas nuleidžiamasis paveikslas, įsigytas 1947 m.⁴⁰⁷

Į Gluboką basuosius karmelitus iš Vilniaus Šv. Teresės vienuolyno pakvietė Mscislavo vaivada Juozapas Korsakas. Atvykėliams 1654 m. fundatorius pastatė bažnyčią ir vienuolyną. Yra išlikę du Gluboko basųjų karmelitų garbinti Dievo Motinos paveiksai. Vienas jų šiuo metu yra Gluboko Švč. Trejybės bažnyčios antrame didžiojo altoriaus tarpsnyje.⁴⁰⁸ Ant dabartinio *Hodegetria S. Maria ad Nives* paveikslo aptaiso nėra karmelitiškojo atributo, tačiau, pasak senųjų inventorių, ankstesniame vario aptaise būta škaplieriaus.⁴⁰⁹ Taigi šis paveikslas istoriniu aspektu galėtų būti vadinamas Švč. M. Marijos Škaplierinės vardu. Antrasis Dievo Motinos atvaizdas buvęs karmelitų Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios koplyčioje po choru, todėl vadinamas *Матеръ Божия Падхорная Глыбоцкая*.⁴¹⁰ Nuo XVII a. stebuklingomis malonėmis garsėjęs Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas, buvęs nusėtas gausybe votų⁴¹¹, o škaplieriaus sakramentalija vaizduojama aptaisuose. Restauravimo metu nuėmus aptaisą paaiškėjo, kad škaplierius nenutapytas.⁴¹² Archetipinę *Hodegetria S. Maria ad Nives*

⁴⁰⁵ KAKA. B. 209, l. 586V.

⁴⁰⁶ Iki XIX a. vid. uždengiamuoju didžiojo altoriaus paveikslu buvo Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdas, nutapytas ant lentų: „*Napierwej Kondygnacje Obraz Nayswiętszey Panny Maryi Szkaplerney, z Szatą srebrną pozlaczaną, takiemiż koronami, drugim Obrazem takimż Nayswiętzey Panny na desce malowanym zasuwaięcysię...*” KAKA. B. 209, l. 586V

⁴⁰⁷ Remiantis Linkuvos bažnyčios archyvo XX a. dokumentais. In: *Žemaičių praeitis* 3, p. 226.

⁴⁰⁸ 1863 m. uždarius vienuolyną dalis karmelitų bažnyčios turto atiteko parapinei Gluboko Švč. Trejybės bažnyčiai.

⁴⁰⁹ Račiūnaitė, Tojana. *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, p. 181.

⁴¹⁰ 2001 m. po restauracijos paveikslas gražintas Gluboko Švč. Trejybės bažnyčiai.

⁴¹¹ J. Vaišnora mini ant Gluboko paveikslo buvus daugiau nei 200 votų. In: *Marijos garbinimas Lietuvoje*, p. 329.

⁴¹² Ярашэвич, Александр. *Маці Божая Снежная у Беларусі*. Мінск: Про Хрысто. 2003, ил. 17.

vaizduoseną papildo kone visą foną dengiantis masyvus baldakimas, virš jo - Šv. Dvasios balandis ir laiminantis Dievas Tėvas. Tokia paveiklo kompozicija artima Vilniaus Šv. Teresės bažnyčios Švč. M. Marijos Škaplierinės paveiksliui, taigi akivaizdu, kad atvykusieji karmelitai darė įtaką vietinių Dievo Motinos atvaizdų ikonografinėi sklaidai.

Prie Kauno Šv. Kryžiaus basųjų karmelitų bažnyčios veikusi Švč. M. Marijos Škaplierinės brolija turėjo atskirą koplyčią, kurios altoriuje iki šiol yra XVIII a. Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas (il. 38).⁴¹³ Yra žinoma, kad XVIII a. pabaigoje ši Dievo Motinos paveikslą atnaujino Pranciškus Smuglevičius. Marija ir Kūdikis vaizduojami kanoninėje *Hodegetria S. Maria ad Nives* ikonografinėje shemoje. Visą paveikslą, išskyrus veidus, rankas ir Kūdikėlio pėdas, dengia sidabro aptaisai. Škaplieriaus sakramentalija nenukaldinta aptaise, kaip įprasta, o pritvirtinta prie paveiklo atskirai: metalo siūlai, imituojantys škaplieriaus juosteles, įleisti į aptaiso kiaurymę, esančią prie Marijos delnų. Paausuotos kvadratinės plokštelės su Kristaus ir Marijos monogramomis laisvai kabo paveiklo paviršiuje. Toks škaplieriaus tvirtinimo būdas leidžia teigti, kad sakramentalija atsirado vėliau nei aptaisas.

XVIII a. viduryje basieji karmelitai išikūrė Senajame Medile (Gudijoje). Nuo pat vienuolyno gyvavimo pradžios (1754 m.) aktyvią sielovadinę veiklą vykdžiusi Škaplieriaus brolija inicijavo garbinamojo Dievo Motinos paveiklo puošybą variniais sidabruotais ir auksuotais aptaisais, kuriuose buvo vaizduojamas škaplierius.⁴¹⁴ Šiandien Medilo Dievo Motinos atvaizdą dengia jau vėlesnis drožinėto medžio aptaisas be karmelitiškosios sakramentalijos, tačiau remiantis šaltiniais ši atvaizdą istoriškai galima priskirti Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijai. Atvaizdo kilmę iš *Hodegetria S. Maria ad Nives* pirmavaizdžio liudija įrašas paveiklo apačioje - *S.MARIA MAJORI*.⁴¹⁵

Nenuostabu, kad karmelitiškojo dvasingumo ženklų aptinkama ir dominikonų aplinkoje, juk abi vienuolijos puoselėjo pamaldumą Švč. M. Marijai, platindamos škaplieriaus ir rožinio kultą. Kaišiadorių rajone Paparčių parapijėje bažnyčioje buvęs Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas, dabar esantis Šiaulių Aušros muziejuje, yra sekinyš stebuklingojo *Hodegetria S. Maria ad Nives* atvaizdo iš buvusio Paparčių dominikonų vienuolyno.⁴¹⁶ Pagal paveiksle atkartotą specifinę aureolių išraišką galima teigti, jog šis darbas tapytas sekant Paparčių Snieginės Dievo Motinos atvaizdu su aptaisais, tik vietoj tradicinės nosinaitės Marijos rankose nutapomas brolijos škaplierius.

⁴¹³ Paveikslas minimas 1770 m. šv. Kryžiaus bažnyčios inventoriuose.

⁴¹⁴ MAB RS. F. 273-282, l. 1V.

⁴¹⁵ XIX a. pradžios Senojo Medilo bažnyčios inventoriuose minimas tapytas Švč. M. Marijos Škaplierinės altorius (šoninis). In: Klajumienė, Dalia. *Tapyti altoriai (XVIII a.-XIX a. I p.): nykstantys Lietuvos bažnyčių dailės paminklai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 210.

⁴¹⁶ Švč. M. Marijos Snieginės paveikslas yra Paparčių parapijės bažnyčios didžiajame altoriuje.

Apibendrinimas. LDK karmelitų dailėje gyvavusi sekimo bizantiškaisiais Dievo Motinos prototipais tradicija paliko ženklų pėdsaką Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijoje. XVII - XVIII a. Švč. M. Marijos Škaplierinės pusfigūriuose *Hodegetria*, *S. Maria ad Nives* ir *Eleusa* tipo paveiksluose - akivaizdus kanoninis schemų kartojimas, pabrėžiant figūrų statiškumą, gestus bei pagrindinius simbolinius atributus. Skaitlingiausia Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų grupė pietų Europos karmelitų dailėje sudaro *Eleusa* ikonografijos *La Bruna* ikonos kartotės. LDK karmelitiškieji Švč. M. Marijos Škaplierinės *Eleusa* atvaizdai turi aiškia, išsikristalizavusią ikonografinės kilmės struktūrą, susidedančią iš dviejų pirmavaizdžių: bizantinio *La Bruna* bei L. Cranach *Maria Hilf* prototipų. LDK karmelitų dailėje gausiausia ir ryškiausia *Hodegetria S. Maria ad Nives* kartojimų tradicija: Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizduose sekama archetipine Marijos Snieginės ikonografija, o karmelitiškumo aurą suteikia škaplieriaus simbolio nukaldinimas paveikslą puošiančiuose aptaisuose. Skirtingi devocijos atsiradimo būdai rodo, kad visomis įmanomomis galimybėmis Karmelio Dievo Motinos paveiksluose buvo siekiama išryškinti dangiškas privilegijas teikiančią vienuolijos sakramentaliją. Stebima ryški orientacija į regiono stebuklingųjų Švč. M. Marijos paveikslų kartojimą (Čenstakava, Krokuva, Barūnai, Bialyničai, Breslauja).

3.3 Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos vedinių variantai

Barokiniai Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdai LDK krašte pasižymi nevienalyte kilme: vieni kartoja archajiškuosius Bizantijos prototipus, kiti - LDK garsėjančius kultinius Švč. M. Marijos atvaizdus, tretį gimsta perkuriant iš įvairių krikščioniškųjų kraštų atvežtinius pavyzdžius. Į bizantiškuosius Dievo Motinos prototipus kartojusią Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų pogrupį nepatenka dalis objektų, pasižymintį laisva *Hodegetria* ir *Mater Amabilis* interpretacija. Šiame poskyryje analizuojami būtent tokie paveiksliai, perteikiantys individualią menininko raišką: atskleidžiamos jų pirmavaizdžių prielaidos bei kartočių tendencijos už LDK ribų. Taipogi aptariama ženkli grupė Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų, integruotų į tradicinę *Sacra Conversazione* schemą. Į *Šventojo Pokalbio* tyrimą įtraukti ir jungtinės ikonografijos - Švč. M. Marijos Škaplierinės ir Rožinio Švč. M. Marijos atvaizdai. Pogrupio objektų sąrašą papildė LDK karmelitų tarpe retesni Švč. M. Marijos Škaplierinės vedinių variantai, adaptuoti *Maesta* - Marija soste, *Mater Misericordiae* - Gailestingosios Dievo Motinos, *Sacra Familia* - Šv. Šeimos ikonografinėse schemose.

3.3.1 *Mater Amabilis* ir *Hodegetria* interpretacijos

Bizantiškasis Meilingosios Dievo Motinos archetipas Baroko epochoje užleido vietą laisvesnei Švč. M. Marijos ir sūnaus Jėzaus atvaizdų traktuotei: atskleidžiamas jautresnis bei žaismingesnis motinos ir vaiko santykis, ryškėja žmogiškųjų jausmų dominantė. Marijiniams paveikslams prigyja *Mater Amabilis* - Motiniškosios Dievo Motinos vardas, tiksliau atspindintis subtiliai intymų motinos ryšį kūdikiui. Itališkojo renesanso dvasios persmelkti *Mater Amabilis* atvaizdai baroko sakralinėje dailėje sudaro bene gausiausią pusfigūrių marijinių paveikslų dalį. LDK karmelitų palikime yra ganėtinai ženkli ir įdomi Motiniškosios Dievo Motinos tipo Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų grupė. Kauno basųjų karmelitų Šv. Kryžiaus bažnyčios procesijų altorėlio paveikslas – šios ikonografijos pavyzdys: nuo Motinos nusišukusio, nerimstančio ir judraus Kūdikio poza kiek primena *Pelagonitissa* – Marijos su žaidžiančiu Kūdikiu vaizdavimą (il. 39).⁴¹⁷ Paveikslą dengiantys aptaisai atskleidžia tik nedidelę tapybos dalį, tačiau to pakanka, norint išvelgti profesionalaus kūrėjo braižą bei nebūdingą vietiniams menininkams stilistiką. Ieškant europinių analogų *Christie's* aukciono kataloge rasti du objektai, identiškos Kauno šv. Kryžiaus bažnyčios procesijų altorėlio paveikslui kompozicijos.⁴¹⁸ Paveikslo *Madona su Kūdikiu ant mėnulio jaunaties* autorystė priskiriama flamandų dailininko Otto van Veen (1556 – 1629) pasekėjų ratui,⁴¹⁹ o antrasis - vokiečių tapytojo Hans Rottenhammer (1565 – 1625) mokyklai. H. Rottenhammer Švč. M. Marijos su Kūdikiu gėlių vainike paveikslas (1617 m.), 2012 m. buvęs Šveicarijoje, Ženevos *De Jonckheere* paveikslų galerijoje, dar sykį patvirtina tokį Dievo Motinos vaizduosenos modelį buvus plačiai žinomą ir kartojamą (il. 40). Visuose paveiksluose sutampančios piešinio detalės bei tapybos stilistiniai požymiai patvirtina, kad kaunietiškas procesijų altorėlio Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas greičiausiai yra to paties amžiaus flamandiškosios tapybos mokyklos pavyzdys. Itin meniškame Švč. M. Marijos Škaplierinės sidabro aptaise nukaldinta škaplieriaus sakramentalija organiškai integruojasi į atvaizdo visumą. Paveikslą papildo Šventosios Dvasios balandis, kurį dengia aptaisai.⁴²⁰ Į Kauno karmelitų šventovę minėtas Švč.

⁴¹⁷ Nusišukęs ar atsitraukęs nuo Motinos Kūdikis dažniausiai vaizduojamas siužetinėse temose, kur dalyvauja daugiau veikėjų, pvz., šv. Šeimos temoje (Andrea Vaccaro m-kla), su šv. Jonu Krikštytoju. Taip išreiškiamas natūralus Kūdikio domėjimasis pašaliečiais ir noras juos pažinti.

⁴¹⁸ Prieiga:

<http://www.christies.com/lotfinder/paintings/follower-of-otto-van-veen-madonna-and-5188863-details.aspx>

Prieiga:

<http://www.christies.com/lotfinder/paintings/circle-of-hans-rottenhammer-the-madonna-and-5424791-details.aspx>

⁴¹⁹ Dalinai įskaitoma signatūra leidžia daryti prielaidą, kad darbas sukurtas 1747 m.

⁴²⁰ Švč. Dvasios simbolis analogiškai nutapytas ir panašiam Švč. M. Marijos Škaplierinės paveiksle šv. Kryžiaus bažnyčioje Rzeszow'e, Lenkijoje.

M. Marijos Škaplierinės paveikslas greičiausiai pateko XIX a. pradžioje, nors tik 1882 m. inventoriuje jis paminimas esant šoniniame altoriuje, su sidabro aptaisu.⁴²¹

Baltarusijoje šiandien žinomas vienintelis Švč. M. Marijos Škaplierinės pusfigūris atvaizdas, primenantis *Pelagonitissa* ikonografinį tipą (il. 41). Iš Kobryno miesto (pietu Baltarusija) gautas paveikslas šiuo metu saugomas Baltarusijos mokslų akademijos Menotyros, etnografijos ir folkloro instituto fonduose.⁴²² Sunku pasakyti, ar sausoka tapyba ir anatomiškai netikslus piešinys buvo pirminiame tapybiniame variante, ar toks rezultatas gautas po restauravimo?⁴²³ Dievo Motinos rankose laikomas škaplierius nepažymėtas įprastomis monogramomis, greičiausiai tai yra dalinio atnaujinimo pasekmė. Kobryno atvaizdo Marija vaizduojama vienplaukė, kas gan reta Švč. M. Marijos Škaplierinės paveiksluose. Didžioji dalis panašių XVIII a. *Pelagonitissa* atvaizdų koncentruojasi Italijoje.⁴²⁴ Formalusis skirtumas tarp šių variantų – kieno rankose vaizduojama škaplieriaus sakramentalija: Marijos, Kūdikio ar abiejų? Dėmesį reiktų atkreipti į Kobryno paveikslą Marijos rankos, laikančios škaplierių, judesį: sakramentalijos juostelės suimtos tik dviem pirštais, kiek kilstelta plaštaka, grakščiai ir elegantiškai atlenkiant mažąjį pirštelį. Tokia laikymo maniera dažna itališkuose Švč. M. Marijos Škaplierinės paveiksluose.⁴²⁵ Analogišką gestą matome ir viename įdomiausių tiriamosios ikonografijos objektų Lietuvoje – Senojo Subačiaus Švč. Trejybės bažnyčios paveiksle (il. 42).⁴²⁶ *Mater Amabilis* tipo Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdas išsiskiria meniškumu, dinamiškomis figūromis bei netradicine kompozicija. Šis darbas artimiausias itališkajai mokyklai, kurią atstovautų Giovanni Battista Tiepolo arba Francesco Zugno nutapytas Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas.⁴²⁷ Panašios manieros *Mater Amabilis* atvaizdų būta ir vidurio Europoje.⁴²⁸ Be įprasto karmelitiškajai ikonografijai škaplieriaus simbolio Subačiaus Švč. M. Marijos paveiksle matome Kūdikio rankoje laikomą nedidelį kryželį. Šis ženklas - tai užuomina į būsimą Kristaus mirtį ant kryžiaus. Tokią simboliką dėl

⁴²¹ MAB RS. F. 273 – 241.

⁴²² Институт искусствоведения, этнографии и фольклора имени Кондрата Крапивы Национальной академии наук Беларуси - ИИЭФ НАНБ. F. Z-109 КП-60.

⁴²³ Muziejaus dokumentuose yra įrašas, kad 1979 m. šis Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas buvo restauruotas.

⁴²⁴ Corrado Giaquinto. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XVIII a., privati kolekcija, Bolonija. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVIII a. pab., Cagliari regionas, SBAPPSAE ICCD: 2000030205.

⁴²⁵ Giovanni De Gasperis, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, 1652 m., Šv. Jokūbo apaštalo bažnyčia Montefino. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVII a. Perugia, SBAPPSAE ICCD: 1000004571. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, 1775 m., Siena, SPSAE ICCD: 0900459684.

⁴²⁶ Paveikslas 2001 metais šio darbo autorės užfiksuotas bažnyčios zakristijoje: drobė aptempta ant porėmio, paveikslas be aptaisų, įrėmintas plonu medžio rėmu, drobė viršutinėje dalyje centre įplėsta vinies (greičiausiai kabinant paveikslą), iš buvusio dvylikos žvaigždžių rato aplink Marijos galvą telikę penkios.

⁴²⁷ Skirtinguose šaltiniuose šio darbo autorystė priskiriama skirtingai. Prieiga:

<http://www.mutualart.com/Artwork/MADONNA-AND-CHILD/291B069341A7C6FF>

⁴²⁸ Franz Joseph Spiegler, *Švč. M. Marija su Kūdikiu*, 1763, privati kolekcija.

poplitusio Kūdikio Jėzaus kulto dailininkai dažnai naudojo.⁴²⁹ Ši ikonografija palietė ir karmelitiškuosius Švč. M. Marijos atvaizdus.⁴³⁰ Dar vienas *Mater Amabilis* Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas su Kristaus kryžiaus simboliu yra Jonišio (Molėtų raj.) Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčioje. Procesijų altorėlyje įtaisytas paveikslas veikiausiai priklausęs pirmajai Jonišio bažnyčiai, statytai XVIII amžiuje, ir yra ankstyvesnis nei medinis feretronas.⁴³¹ Šiame paveiksle stebina neįprasta LDK marijiniam atvaizdams Kūdikio poza – jis vaizduojamas gulintis, rakursu, petukais atsirėmęs į Motinos ranką. Toks vaizdavimas labiau paplitęs šv. Šeimos ikonografinėje temoje, kuomet prie gulomis miegančio Kūdikio rymo palinkusi Marija ir šv. Juozapas.⁴³² Jonišio Švč. M. Marijos Škaplierinės paveiksle karmelitiškąją brolijos sakramentaliją dešinėse rankose laiko drauge Marija su Sūnumi. Nors paveikslas gerokai apnykęs (drobė vietomis sulankstyta, dažai – nutrupėję, spalvos ir piešinys išblukę) tamsios spalvos škaplieriaus juostelės matomos gan ryškiai. Veikiausiai Škaplieriaus brolijos, iniciatyva kadaise bandyta atnaujinti šį simbolį. XVIII a. Jonišio parapijoje veikė dvi brolijos: Švč. Trejybės ir Švč. M. Marijos Škaplierinės, pastaroji įsteigta 1767 m. sausio 3 d. basųjų karmelitų generolo Pilypo Pranciškaus, aprobuota Vilniaus vyskupo Ignoto Masalskio 1767 m. birželio 30 d.⁴³³ Abiem brolijoms priklausė rūpintis ir Švč. Trejybės altoriumi, todėl nenuostabu, kad pirmojo tarpinio paveiksle *Švč. M. Marijos karūnavimas* vaizduojamas ir brolijos škaplierius. Toks netipinis Švč. Trejybės ir Švč. M. Marijos Škaplierinės temų apjungimas suteikia kūriniui ikonografinį daugiasluksniškumą.

Turgelių Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios zakristijos paveikslas Švč. M. Marija Škaplierinė išsiskiria netradiciniu karmelitiškiesiems *Mater Amabilis* atvaizdams motyvu – pirmame plane įkomponuota masyvi vaisių pintinė (il. 43).⁴³⁴ Šis elementas drauge su Sūnaus Jėzaus rankoje laikomu baltu rožės žiedu bei Švč. M. Marijos delne esančia karmelitų škaplieriaus sakramentalija sukuria simbolinių ženklų visumą. Minėto paveikslo prototipas yra toje pačioje bažnyčioje Švč. M. Marijos altoriuje: nežinomas dailininkas, visafīgūrę Dievo Motiną su Kūdikiu pavaizdavęs sėdinčią prie stalo krėsele (il. 44). Gausiai votais paženklintas ir išpūdingais brangiais aptaisais dengtas Dievo Motinos paveikslas veikiausiai XVIII amžiuje buvęs ankstesnėje medinėje Turgelių bažnyčioje. Pagal šį atvaizdą galima patikslinti Turgelių Švč. M. Marijos Škaplierinės paveiksle vaizduojamus elementus:

⁴²⁹ XVII a. - Giovanni Baglione, XVIII a. - Sebastiano Conca, Corrado Giaquinto, Ubaldo Gandolfi, Pedro del Pozo, Franz Joseph Spiegler.

⁴³⁰ Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVI a. pab., Karmelio Dievo Motinos bažnyčia Valetta, Malta. Magini Carlo, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVIII a. Pesaro bažnyčia, Italija. Pietro Gagliardi, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XIX a., šv. Teresės bažnyčia Cospisua, Malta.

⁴³¹ Nešiojamas *Švč. M. Marijos Škaplierinės ir Švč. Trejybės* altorėlis datuojamas XIX a. pradžia.

⁴³² *Šv. Šeima*, XVIII a. - Sebastiano Conca, Giovanni Battista Tiepolo, Ubaldo Gandolfini.

⁴³³ *Wizyta Dziekanska Kosciola Janiskiego...1782*. In: *Pabaisko dekanato vizitacija 1782 – 1784*.

⁴³⁴ Dėl patamsėjusios paveikslo tapybos sunku tiksliai identifikuoti vaisius: jų forma ir spalva artima, labiausiai primena persikus bei obuolius.

ant stalo esančioje pintinėje greta vynuogių kekės greičiausiai vaizduojami granatų vaisiai, o balta rožės žiedo spalva veikiausiai pasirinkta pagal identišką metalo spalvą aptaisė. Išsikirtinė ir profesionali Turgelių paveikslo kompozicija Dievo Motinos atvaizdų kontekste skatino ieškoti pirmavaizdžio už mūsų krašto ribų. Vienas artimiausių abiejų Turgelių paveikslams prototipų būtų stebuklingoji *Dzikovo Dievo Motinos* ikona iš Tarnobrzego Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios.⁴³⁵ Tarnobrzego atvaizdo populiarumą Lenkijoje patvirtina eilė išlikusių XVII-XIX a. kopijų ar sekinių.⁴³⁶ *Dzikovo Dievo Motinos* kilmė sietina su flamandų tapybos mokykla. Būtent XVI a. flamandiškojo romantizmo maniera tapytuose Dievo Motinos su Kūdikiu atvaizduose regime panašias kompozicijas bei konkrečias detales, atitinkančias Turgelių paveikslui.⁴³⁷ Todėl Turgelių Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdą reiktų laikyti vietinio menininko tapyta flamandiškosios Dievo Motinos tipo kartotė.

Barokinius *Mater Amabilis* atvaizdus nuo bizantiškųjų *Eleusa* pirmtakų skiria akivaizdūs pokyčiai: Kūdikis Jėzus gręžiasi ir vis labiau atlyžta nuo Motinos atsisukdamas į žiūrovą. Tokiuose marijiniuose paveiksluose bene vieninteliu Meilingosios Dievo Motinos ikonografijos požymiu lieka lytėjimo gestas – Kūdikis delnu švelniai liečia, lyg apkabina Motinos smakrą. Šis prašymo ar maldavimo reikšmę viduramžiais turėjęs gestas dažnas Madonos su Kūdikiu vaizduosenoje.⁴³⁸ Renesanse krikščioniškojo meno kūrėjai minėtam lytėjimui įkvėpė daugiau kūniškumo, realistiškumo,⁴³⁹ tačiau religinėje dailėje šis kontaktas išlieka kaip „kūniškos ir dvasinės bendrystės ženklas”.⁴⁴⁰ Karmelitų aplinkoje tokios Kūdikio gestikuliacijos kilmė labiausiai sietina su *La Bruna* tradicija. Minėtą požymį turi daugybė Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų Italijoje.⁴⁴¹ Užvenčio (Kelmės raj.) Šv. Marijos Magdaliėtės bažnyčioje esantis altorinis Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas taipogi yra šios *Mater Amabilis* vaizduosenos - į žiūrovą *en face* atsisukęs Kūdikis vieną delną glaudžia prie Motinos

⁴³⁵ Nuo XVII a. vid. malonėmis garsėjantis Tarnobrzego (vakarų Lenkija) pilies koplyčios paveikslas šv. *Šeima* 1675 m. buvo paskelbtas stebuklingu, perkeltas į vietinę bažnyčią, kur šio atvaizdo kulto skleidimu toliau rūpinosi vienuoliai dominikonai.

⁴³⁶ Nežinomas autorius, Šv. *Šeima*, 1678 m., Krokuvos nacionalinis muziejus, MNK-I-353. Pranciškus Ksaveras Stankevičius (?), Šv. *Šeima*, medžio raižinys, XIX a. vid., Tatrų muziejus Zakopanėje, E/2908/MT.

⁴³⁷ Bernard van Orley, nežinomas Antverpeno dailininkas pseudonimu *Papūgų meistras*.

⁴³⁸ Vitale di Aimo de' Cavalli, *Madona su Kūdikiu*, XIV a., Civic muziejus Bolonija; Pietro Lorenzetti, *Madona su Kūdikiu*, XIV a., Uffizi paveikslų galerija Florencijoje; Simone Martini, *Madona su Kūdikiu*, XIV a., Horne muziejus Florencijoje.

⁴³⁹ Marco Zoppo, *Madona su Kūdikiu*, XV a., Vašingtono nacionalinė galerija; Giulio Cesare Procaccini, *Madona su Kūdikiu ir šventaisiais*, XVI - XVII a., Metropoliteno muziejus Niujorke.

⁴⁴⁰ Steinberg, Leo. *La sessualità di Cristo nell'arte rinascimentale e il suo oblio nell'epoca*. Milano: Il Saggiatore, 1986, p.1.

⁴⁴¹ Nežinomas Lombardijos regiono meistras, Švč. *M. Marija Škaplierinė*, 1640, Milanai, SPSAE ICCD: 0300051172. Mattia Preti, *Karmelio Madona su šventaisiais*, XVII a., šv. Domyko bažnyčia Tavernoje, Italija. Daniele Russo (?), Švč. *M. Marija Škaplierinė su šv. Mykolu Archangelu ir šv. Kajetonu*, 1694 m., Rossano Calabro katedra, Italija. Lorenzo Rubino (?), Švč. *M. Marija Škaplierinė su šv. Jonu Krikštytoju*, šv. *Elijumi ir skaistyklos sielomis*. XVIII a., Filogaso Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia, Italija. Nežinomas autorius, Švč. *M. Marija Škaplierinė*, XVIII a. skulptūra Šv. Jono Krikštytojo bažnyčioje Chiaromonte, Italija. Nežinomas autorius, Švč. *M. Marija Škaplierinė*, 1790 – 1799 m., pietų Italijos regionas. SBAAAS Bari, ICCD: 1600192215.

smakro (il. 45) Analogiškas, tik pusfigūrės Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdas, vietinio meistro tapytas, yra Čekiškės Švč. Trejybės bažnyčioje. Darnioje kompozicijoje dėmesys krypsta į iškalbingus gestus: Kūdikis dešine ranka laimina lotyniškuoju būdu, kairiaja - liečia Motinos veidą lyg glausdamasis prie jos; Marija viena ranka laiko apgobusi Sūnų, antroje, grakščiai pakeltoje priešais save laiko škaplieriaus sakramentaliją, tradiciškai dekoruotą monogramomis. Nors Užvenčio Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas dengtas medžiaga bei metalo aptaisais, iš matomų tapybos detalių sprendžiame, kad darbas kurtas ne liaudies meistro, o profesionalaus dailininko.⁴⁴² Užvenčio ir Čekiškės paveikslų pirmavaizdį padėjo atskleisti Birštono sakralinio muziejaus eksponatas - graviūra iš karmelitų brevijoriaus *Breviarium organis fratrum, et monialum B. Virginis Mariae de Monte Carmeli...* (il. 46)⁴⁴³ Kita to paties prototipo graviūra publikuota Emanuele Boaga knygoje *Con Maria sulle vie di Dio*. E. Boaga teigimu, šią graviūrą 1720 m. pagal Sebastiano Conca paveikslą sukūrė raižytojas Antonio Fria.⁴⁴⁴ Akivaizdūs abiejų pavyzdžių kompoziciniai bei stilistiniai tapatumai byloja, kad Užvenčio paveikslas – neabejotina S. Conca kartotė, veikiausiai nutapyta Italijos meistrų XVIII a. ir atgabenta į mūsų kraštą karmelitiškajam pamaldumui skleisti.

Kuktiškių (Utenos raj.) Šv. Jono Krikštytojo bažnyčios Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslo autorius – vėlyvojo baroko tapytojas Petras Rozalinas (il. 47).⁴⁴⁵ Dailininkas garsėjęs žinomiasių baroko religinės tematikos kūrinių kopijomis, taigi 1790 m.⁴⁴⁶ nutapytas Kuktiškių paveikslas nėra išimtis. Ieškant šio kūrinio pirmavaizdžio, aptikta panašių paveikslų koncentracija Italijoje.⁴⁴⁷ Itališkuose pavyzdžiuose dominuoja daugiafigūrės kompozicijos - *Sacra Conversazione* tipas, integruotas ir skaistyklos motyvas. Kuktiškių paveiksle kartojamos tik pagrindinės figūros - Švč. M. Marija su Sūnumi. Daugiausiai tapatumo su Kuktiškių Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdu rasta Metropoliteno muziejaus fondų piešinyje - Švč. M. Marija ir Kūdikis, laikantys škaplierius (il. 48). Piešinio sangina autorystė priskiriama dailininkui venecijiečiui Francesco Lazzaro Guardi (1712 – 1793).⁴⁴⁸ Autorinis įrašas eskize nurodo, kad tai - Sebastiano Ricci (1659-1734), Venecijos vėlyvojo baroko atstovo darbo

⁴⁴² Aptaisas datuojamas XIX a. In: *Kelmės dekanato bažnyčios ir vienuolynai*, p. 273-276.

⁴⁴³ Už šią iliustraciją dėkoju Birštono sakralinio muziejaus vadovei Romai Zajančiauskienei.

⁴⁴⁴ Boaga, Emanuele, O. Carm. *Con Maria sulle vie di Dio*. Roma: Edizioni Carmelitane, 2000, p. 263.

⁴⁴⁵ Petro Rozalino kūrybos laikotarpis 1775 – 1820 m.

⁴⁴⁶ *Lietuvos dailininkų žodynas XVI-XVIII a.* / Sud. A. Paluišytė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2005, p. 230-231.

⁴⁴⁷ Domenico Leto, *Karmelio Dievo Motina teikia škaplierių šv. S. Stokui*, XVIII a. Catanzaro karmelitų bažnyčia, Italija. Nežinomas autorius, Švč. M. Marija Škaplierinė su skaistyklos sielomis, XVIII a. Salerno regionas pietų Italijoje, SBAPPSAE ICCD: 1500225535. Nežinomas autorius, Švč. M. Marija Škaplierinė su šv. Vyskupu ir skaistyklos sielomis, XVIII-XIX a. sandūra, Bario regionas pietų Italijoje, SBAAAS ICCD: 1600146783. Giuseppe Tomaioli, *Rožinio Švč. M. Marija su šventaisiais*, S. Maria la Nova bažnyčia Terlizzi, Italija. Emmanuele Papparo, *Karmelio Madona (?)*, XIX a. I p., altoriaus paveikslas Gerocarne bažnyčioje pietų Italijoje.

⁴⁴⁸ Prieiga: <http://www.metmuseum.org/Collections/search-the-collections/90006028?rpp=20&pg=1&ft=francesco+guardi%2c+the+virgin+and+child&pos=1>

kopija. Tikėtina, kad F. Guardi eskizavo S. Ricci freską iš S. Maria dei Carmini bažnyčios Venecijoje.⁴⁴⁹ Aplinkybės leidžia teigti, kad minėtas S. Ricci kūrinys ar analogiška jo kartotė yra P. Rozalino paveikslas pirmavaizdis. Kuktiškių Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas yra įtaisytas antrame didžiojo altoriaus tarpsnyje,⁴⁵⁰ dalinai dengtas kalstytais aptaisais. Matomai, antroji mažojo škaplieriaus sakramentalija buvo vaizduojama ir Kūdikių rankoje, tą faktą liudija drobėje likę aptaisų tvirtinimo žymės. Šis Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas su aptaisais galėjo atsirasti šv. Škaplieriaus arkibrolijos Kuktiškėse steigimo 20-mečio proga – *SUMMARIVM INDVLGENTIVRVM, ET GRATIVRVM ARCHIVNFR S. SCAPVLARIS* leidimas išduotas 1770 m. balandžio 20 d.⁴⁵¹

Vėlesniuose Švč. M. Marijos Škaplierinės paveiksluose stebimi pokyčiai, atliepiantys bendrajai XIX a. sakralinės dailės tendencijai: nnyksta archajiniai kanonai, laisviau interpretuojama ikonografija, atsiranda subjektyvumas - išreikštas dailininko individualumas. Atvaizduose gausėja karmelitiškųjų atributų: Švč. M. Marija ir Sūnus dažnai vaizduojami laikantys kiekvienas po škaplierių.⁴⁵² Karmelitiškosios brolijos skiriamųjų ženklų gausa greičiausiai norėta pabrėžti jų individualią paskirtį kiekvienam tikinčiajam.⁴⁵³ Tokią tendenciją skatino kūrinių užsakovai - Švč. M. Marijos Škaplierinės brolijos; jų dėka pamaldumas šv. Škaplieriui virto masiniu kultu. Sakralinės dailės menininkams įprasta kartoti ar perkurti populiareesnį karmelitiškosios Dievo Motinos prototipą. Nedidelis Slavikų bažnyčios antrojo tarpsnio altoriaus paveikslas Švč. M. Marija Škaplierinė⁴⁵⁴ atskleidžia sąsajas su buvusios basųjų karmelitų bažnyčios Varšuvoje⁴⁵⁵ altoriaus paveikslu *Švč. M. Marija teikia škaplierių šv. Simonui Stokui* - Slavikų atvaizde matome Varšuvos paveikslas fragmentą. Pilnesnė kompozicija atkartota freskoje Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios skliaute. Atskleisti minėtų kūrinių autorystės sąsajas galėtų gilesni tyrimai.

Vienu plačiai paplitusiu prototipu seka eilė lietuviškųjų XIX a. Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų: to paties nežinomo profesionalaus dailininko nutapyti Daukšių šv. Jurgio

⁴⁴⁹ S. Ricci 1709 m. ištapė karmelitų bažnyčios Venecijoje lubas Škaplieriaus šlovinimo tema.

⁴⁵⁰ 1782 m. inventoriuose įrašyta, kad Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas buvęs įtaisytas didžiojo altoriaus pirmajame tarpsnyje. XIX a. pabaigoje pastatytoje naujoje bažnyčioje paveikslas perkeliamas į antrąjį tarpsnį.

⁴⁵¹ BARIS. Kuktiškės.

⁴⁵² Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, basųjų karmelitų muziejus Antequeroje, Ispanija. Zacarias Gonzalez Velazquez, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, privati kolekcija, Bonhams aukciono namai, Londone, Jungtinė Karalystė. *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XIX a., freska kupole virš didžiojo altoriaus, Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia Canosa di Puglia provincija pietų Italijoje.

⁴⁵³ Tokių pavyzdžių išlikę buvusiose LDK teritorijoje - altorių paveiksiai Vainute, Širvintose, Porozove (Gardino aps.)

⁴⁵⁴ Žinoma, kad Slavikų Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas, nutapyto 1890 m. autorius - lenkų tapytojas Adamas Malinovskis (1829 - 1982).

⁴⁵⁵ Dabartinis bažnyčios titulas - Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų ir Šv. Juozapo.

(Marijampolės raj.) (il. 49) ir Pabiržės Švč. Trejybės⁴⁵⁶ bažnyčių procesijų altorėlių paveiksai, savamokslio tapytojo paveikslas Slabadų koplyčioje (Vilkaviškio dek.). Pirmavaizdžio populiarumą ir kitose Europos šalyse patvirtina analogiška Niurnbergo meistro Karl Ferdinand Mayer graviūra Augsburgėje (Bavarijoje) išleistame maldyne, skirtame Škaplieriaus brolijos nariams (il. 50).⁴⁵⁷ Gudijoje XIX a. Švč. M. Marijos Škaplierinės paveiksai kartoja baroko dailininko Bartolome Esteban Murillo darbą - Rožinio Madoną.⁴⁵⁸ Lydos ir netoliese esančio Lipniškių miestelio bažnyčių altorių paveikslus pagal minėtą pirmavaizdį nutapė Maskvos meno mokyklos auklėtinis Vincentas Slendzinskis (1837-1909).

Gausiausia europiniame kontekste Švč. M. Marija Škaplierinės *Hodegetria* grupė - molbertinės tapybos paveiksai, kuomet visafigurė Dievo Motina su Kūdikiu vaizduojama sėdinti debesų soste.⁴⁵⁹ Mūsų krašte dažnesni pilnu ūgiu stovinčios Dievo Motinos atvaizdai, visi jie - iš dabartinės Lietuvos teritorijos.⁴⁶⁰ Turime pavyzdžių, kur škaplierius vaizduojamas nebe Marijos, o Jėzaus Kristaus rankose.⁴⁶¹ Tuomet karmelitiškoji sakramentalija tampa Atpirkimo, suteikiamo žmonijai per Kristaus mirtį, simboliu. Minėtuose Švč. M. Marijos Škaplierinės paveiksluose dažnas ir skastyklos motyvas: vizualiai sugretinama Kristaus kančia su kenčiančiomis liepsnose nusidėjėlių sielomis. XIX amžiuje karmelitiškosios Dievo Motinos su Skaistykla paveiksai buvo populiarūs ir pietų Europoje,⁴⁶² ir buvusios LDK teritorijoje.⁴⁶³ Subačiaus bažnyčios Švč. M. Marijos Škaplierinės procesijų altorėlio paveikslas (il. 51) yra

⁴⁵⁶ Įrašas Pabiržės feretrone po Švč. M. Marija Škaplierinės paveikslu galimai liudija paveikslų fundatorių: *S.P. Ona Barbierieze izz sodžios Usnioniu.*

⁴⁵⁷ *Das heilige Scapulier.* Augsburg: K.Kollmann Buchhandlung, 1843.

⁴⁵⁸ Šį paveikslą XVIII a. pabaigoje įsigijo Anglijos diplomatas Ispanijoje Alleyene Fitz Herbert. Nuo XIX a. pr. kūriny yra Londone, Dulwich galerijoje.

⁴⁵⁹ Simone Cantarini, Švč. M. Marija Škaplierinė, XVII a. I p., graviūra, Metropoliteno meno muziejus NY, JAV. Guercino, Švč. M. Marija Škaplierinė, 1615 m., piešinys, Cento meno galerija, Civic, Italija. Gaspere Celio, Švč. M. Marija Škaplierinė, XVII a. I p., altorinis paveikslas Karmelio Madonos bažnyčioje alle Tre Cannelle Romoje, Italija. Carlo Maratta mokykla, Švč. M. Marija Škaplierinė, XVII a. II p. – XVIII a. pr., piešinys, e-aukcionė *FindArtInfo*. Nežinomas autorius, Švč. M. Marija Škaplierinė, 1660 m., navos skliauto paveikslas, karmelitų bažnyčia Oneta, Italija. Peroni Giuseppe, Švč. M. Marija Škaplierinė, 1740 m., tapyba, SPSAE ICCD: 0800152504, Parma.

⁴⁶⁰ Griškabūdžio Kristaus Atsimainymo bažnyčios altoriaus paveikslas, Adučiškio Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčios arnoto aplikacija, Skriaudžių šv. Lauryno, Čekiškės Švč. Trejybės ir Lekėčių šv. Kazimiero bažnyčių procesijų altorėlių paveiksai, Čekiškės Švč. Trejybės bažnyčios altoriaus skulptūra, Daukšų šv. Jurgio bažnyčios altoriaus skulptūra. Ankstyviausiu šio tipo objektu būtų Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas didžiajame Užvenčio bažnyčios altoriuje - jis minimas 1677 m. vizitacijoje. In: *Visitatio Ecclesiae Parochialis Užventensis*. 1677. KAKA. B. 139, l. 1V.

⁴⁶¹ Kalvių (Kaišiadorių raj.), Tryškių (Telšių raj.), Kurklių (Anykščių raj.) bažnyčių paveiksai; Linkuvos Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčios fasado bareljefas; Pumpėnų Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčios altoriaus skulptūra.

⁴⁶² Francesco Trevisani, Švč. M. Marijos Škaplierinė gelbėja sielas iš skastyklos, 1690 m., Urbino, Italija, SPSAE ICCD: 1100106830. Nežinomas autorius, Švč. M. Marijos Škaplierinė gelbėja sielas iš skastyklos, XVIII a. bareljefas altoriuje, Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia Lekeitio, Ispanija.

⁴⁶³ Eržvilko (Jurbarko raj.) šv. Jurgio bažnyčios ir Vaiguvo (Kelmės raj.) šv. Jono Krikštytojo bažnyčios procesijų altorėlio paveiksai.

sekiny s vienos populiariausių europinių kartočių, paplitusių spausdintinių religinių paveikslėlių forma (il. 52).

Pietų Europos katalikiškose šalyse gausu XVII - XVIII a. Švč. M. Marijos Škaplierinės skulptūrų. Šiuose objektuose dažniausiai integruojamas ir Nekaltojo Prasidėjimo – *Immaculata* - ikonografijos simbolis – mėnulio jaunatis. Pjautuvo formos atributas tradiciškai nukaldinamas iš brangiųjų metalų ir įtaisomas skulptūroje po stovinčios Švč. M. Marijos kojomis.⁴⁶⁴ Analoginių Švč. M. Marijos Škaplierinės ir Nekaltojo Prasidėjimo ikonografijos junginių turi keli LDK karmelitų laikus menantys objektai: 1700 m. Gardino Škaplieriaus brolijos aktų titulinio lapo iliustracija⁴⁶⁵, Dunilovo Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčios XVIII a. spaudas (il. 53), reljefinis antspaudas ant Kuktiškių Škaplieriaus brolijos steigiamojo akto (il. 54), XVIII a. pab. Užvenčio bažnyčios paveikslas ir iliustracija iš XIX a. Turgelių klebonijos knygos. Minėtuose visafigūrės *Hodegetria* pavyzdžiuose lygiaverčiai akcentuojami abiejų minėtų ikonografijų simboliai – karmelitiškojo škaplieriaus sakramentalija, dvylikos žvaigždžių vainikas lanku juosiantis Švč. M. Marijos galvą ir mėnulio jaunaties pjautuvas po jos kojomis.

Lyginant laisvos interpretacijos Švč. M. Marijos Škaplierinės (*Mater Amabilis* ir *Hodegetria*) vaizdavimo tendencijas pietų Europos šalyse ir LDK krašte matomi tam tikri skirtumai. LDK Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdai formaliaja prasme minimalizuoti – dažniausiai apsiribojama Dievo Motinos ir Sūnaus figūromis, dalis objektų – fragmentinės daugiafigūrių paveikslų kopijos ar kartotės. Dalis Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų sietina su žinomiausiais Madonų prototipais Europoje. Išryškėję ikonografiniai savitumai pabrėžia vietinės aplinkos įtaką karmelitiškiems Marijos paveikslams. Škaplieriaus sakramentalijos dekoravimas Karmelitų ordino herbu yra įprastas Ispanijoje ir Italijoje - šis simbolis atspindėjo Ordino reikšmę ir vietinės vienuolijos svarbą konkrečioje vietovėje. Lietuvos ir Gudijos Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizduose ant škaplieriaus dažniausiai matomos Švč. M. Marijos ir Jėzaus Kristaus monogramos. Tokį vaizdavimą mūsų krašte lėmė Dievo Motinos kulto dominavimas. Analogiškos priežastys galėjo daryti įtaką ir Švč. M. Marijos aprangos variantams: pietų Europoje Karmelitų ordino drabužiu vilkinti Dievo Motina vaizduojama jau Baroke, o LDK XVII - XVIII a. paveiksluose be išimties dominuoja Švč. M. Marijos tradicinis drabužis – raudonos spalvos suknelė ir mėlynas apsiaustas.⁴⁶⁶ Skirtingas LDK dailininkų profesionalumo lygis bei patirtis nulėmė nevienalytės stilistikos kūrinių

⁴⁶⁴ Švč. M. Marijos Škaplierinė, altoriaus skulptūra, XVII a. Sevilijos ir Jerez karmelitų bažnyčiose Ispanijoje bei San Felice del Benaco karmelitų bažnyčioje Italijoje. Gugliermo Borgognome, Švč. M. Marija Škaplierinė, skulptūra, 1644 m., šv. Martyno bažnyčia Bolonijoje, Italija. Angelo Occhino, Švč. M. Marija Škaplierinė, skulptūra, 1737 m. Millazo karmelitų bažnyčia, Italija.

⁴⁶⁵ VUB RS. F. 4 – 19091 (A – 330) Pagal nuoroda iš T. Račiūnaitės publikacijos.

⁴⁶⁶ Nuo XIX a. pabaigos Lietuvoje atsiranda Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų, kuomet Švč. M. Marija vilki rudąjį karmelitų abitą ir baltą apsiaustą.

atsiradimą, todėl juos vertinti tapačiais kriterijais yra sudėtinga. XIX a. Švč. M. Marijos Škaplierinės *Hodegetria* atvaizdai skiriasi nuo savo pirmtakų – LDK laikmečio paveikslų – ir tuo, kad nebepuošiami brangių metalų aptaisais. Ši meninė tradicija palaipsniui nunyko dėl susiklosčiusių sudėtingų istorinių aplinkybių, palietusių katalikybės klestėjimą LDK.

3.3.2 Škaplieriaus teikimas adorantams *Sacra Conversazione* ikonografijoje.

Ženklią Švč. M. Marija Škaplierinės atvaizdų grupę sudaro Šventojo pokalbio - *Sacra Conversazione* ikonografinės schemas paveikslai, kur Dievo Motina ir Sūnus yra vaizduojami nebe dviese, o apsupti šventųjų, bažnyčios ar miesto globėjų bei ordino steigėjų. Taip aukštinama Dievo Motina, pabrėžiamas jos teikiamų malonių dosnumas žmonijai. Šiuose daugiafigūriuose paveiksluose turėjo galimybę įsiamžinti valdovai, savo išskirtinumą reprezentavo vienuolių Ordinai. Ankstyviausias Švč. M. Marija Škaplierinės *Sacra Conversazione* kūrinys, žinomas šio darbo autorei - 1515 m. Luca Signorelli nutapytas altoriaus paveikslas, skirtas Šv. Pranciškaus bažnyčiai Montone, Italija.⁴⁶⁷ Švč. M. Marijai adoruojančių šventųjų vaizdavimą formaliai galima skirstyti į du pogrupius: kai vaizduojami keturi⁴⁶⁸ arba du šventieji.⁴⁶⁹ LDK karmelitų dailėje turime tik antrojo pogrupio schemą atitinkančių objektų. Kretingos muziejuje yra procesijų altorėlio Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas: Švč. M. Marija su Kūdikiu sėdi debesų soste, virš mėnulio jaunaties pjautuvo, ją garbina du vyskupai - šv. Augustinas ir šv. Mikalojus (il. 55).⁴⁷⁰ Du dangaus angelai bei šventieji vyskupai tarsi įrėmina bizantiškąją *Hodegetria*, kompozicijos centre akcentuojama škaplieriaus sakramentalija. Šis XVIII a. tapybos darbas stilistiškai artimas Laukžemės procesijų altorėlio paveikslui, vaizduojančiam Šv. S. Stoko viziją, todėl galimai abu šiuos kūrinius nutapė tas pats nežinomas liaudies dailininkas.⁴⁷¹ Nežinomo profesionalaus autoriaus teptukui priskiriamas

⁴⁶⁷ Dabar Luca Signorelli paveikslas *Švč. M. Marija Škaplierinė su šventaisiais* yra Brera muziejuje Milane.

⁴⁶⁸ Gianfrancesco Modigliani, *Švč. M. Marija Škaplierinė su šventaisiais*, XVI a. pab. šv. Domyko bažnyčia Cesenoje, Italijoje. Giovanni Antonio Molineri, *Švč. M. Marija Škaplierinė su šv. Karlu Borromeo, šv. S. Stoku, šv. Terese ir šv. Scholastika*, XVII a. pr., Turino regionas šiaurės Italijoje. Mattia Preti, *Švč. M. Marija Škaplierinė su šventaisiais*, XVII a. II p., šv. Domyko bažnyčia Tavernoje, Italija. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė su šventaisiais*, XVIII a., Abato šv. Benedikto bažnyčia Cetraro, Italija. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė su šventaisiais*, XVIII a. pab., altoriaus paveikslas, Malagos Katedra Bazilika, Ispanija.

⁴⁶⁹ Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVI a., SPSAE Arezzo, ICCD: 0900223260. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė su šventaisiais*, XVII a., SPSAE Genuja, ICCD: 0700004405. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė su šv. Laurynu ir šv. Pranciškumi Asyžiečiu*, 1700 m. SPSAE Bolonija, ICCD: 0800419353. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė su šv. Kariu Kankiniu ir šv. Sebastijonu*, XVIII a. II p. Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia Granoje, Italija.

⁴⁷⁰ Įrašas paveikslo apačioje: *S. Augustinus. S.P. Maria Szkaplerna. S. Mikolajus.*

⁴⁷¹ Paveikslas 1970 m. buvo restauruotas LDM Prano Gudyno restauravimo centre. Protokolo nr. 1527/20.

Pumpėnų bažnyčios Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas, iki 1832 m. buvęs didžiojo altoriaus pirmame tarpsnyje.⁴⁷² Restauravimo metu atidengtoje tapyboje matoma karmelitiškoji sakramentalija - Švč. M. Marija laiko brolijos škaplierių (il. 56). Du šventieji vienuoliai, vilki tradicinę karmelitų ordino narių aprangą, tai: kairėje - šv. Angelas Jeruzalietis - pirmasis kankinys karmelitas, o dešinėje – šv. Albertas Trapani, pirmasis Karmelitų ordino šventasis globėjas.⁴⁷³ Paveikslas veikiausiai sukurtas XVIII-XIX a. sandūroje, skirtas naujai mūrinei Pumpėnų bažnyčiai.⁴⁷⁴ Gali būti, kad paveiksliui puošnūs aptaisai gaminti 1861 m. Švč. M. Marijos Škaplierinės titulo Pumpėnų bažnyčiai gražinimo proga.⁴⁷⁵

Kadaise Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios navą puošė freska, vaizduojanti Švč. M. Mariją Škaplierinę su dviem vienuoliais karmelitais. XX a. pradžioje šis monumentaliosios tapybos darbas sunaikintas ir pamatyti buvusį senosios regulos karmelitų bažnyčioje kūrinių tegalima archyvinėse fotografijose.⁴⁷⁶ Freska kartoja Varšuvos karmelitų bažnyčios altoriaus paveikslą, kur išplėstinėje ikonografijoje atpažįstamas šv. S. Stoko vizijos siužetas. Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios freska perkurta į *Sacra Conversazione* kompozicinį trikampį, tačiau Dievo Motinos ir Kūdikių vaizdavimas nekinta, atvaizde išlieka visi buvę Švč. M. Marijos Škaplierinės ir *Regina Coeli* atributai. Remiantis stilistine analize akivaizdu, kad abu kūriniai yra ganėtinai tapatūs. Ar šiose Varšuvos ir Vilniaus karmelitų bažnyčiose minėti Švč. M. Marijos Škaplierinės objektai yra sukurti to paties autoriaus, galima būtų teigti atlikus išsamų tyrimą.

Bene didžiausią barokinių Švč. M. Marijos Škaplierinės *Sacra Conversazione* atvaizdų dalį sudaro paveiksliai, kuriuose atpažįstame žymiausius dviejų karmelitų ordinų atstovus: senosios regulos karmelitų (OC) atstovu dažniausiai įvardijamas šv. S. Stokas, o reformuotuosius karmelitus (OCD) atstovauja naujojo Ordino įkūrėjas šv. Teresė Avilietė. Šv. S. Stokas jau XV - XVI a. buvo vaizduojamas Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizduose, šv. Teresė Avilietė karmelitų religinėje dailėje atsiranda XVII a. pradžioje. Paveiksle identifikuojant vaizduojamuosius asmenis yra svarbus ir užsakovo vaidmuo: pavyzdžiui, jei užsakovas yra basųjų karmelitų vienuolija, tikėtina, kad paveiksle bus vaizduojami išskirtinai

⁴⁷² 1784 m. vizitacijos duomenimis antrasis Pumpėnų bažnyčios altorius buvo Švč. M. Marijos Škaplierinės titulo. Šiuo metu paveikslas yra Pumpėnų bažnyčios muziejuje.

⁴⁷³ T. Račiūnaitė leidinyje *Lietuvos sakralinė dailė. Tapyba. Skulptūra. Grafika*, pastarąjį vienuolį įvardija šv. Andriejum Korsini. Šio darbo autorė nesutiktų su minėtu teiginiu, nes vienuolio vaizdavimas neatitinka šio šventojo ikonografijos.

⁴⁷⁴ Reiktų atkreipti dėmesį į tai, kad Šv. Škaplieriaus brolijos altorius (*Nayswietszey Panny Confraternitatis*) Pumpėnuose buvo įrengtas tik 1830 m. In: *Wizyta, Funduszi Kosciola i Klasztorzu Pompiankiego XX Karmelitow Dawney Reguly...1830*. KAKA. F. 209, l. 572.

⁴⁷⁵ 1861 m. vyskupas Motiejus Valančius gražino Švč. M. Marijos Škaplierinės titulą Pumpėnų bažnyčiai. 1818 m. šios bažnyčios titulas buvo pakeistas į Švč. M. Marijos *Ėmimo į dangų*.

⁴⁷⁶ Įrašas KPCA kartotekoje: "daugiafigūrinė kompozicija su Marija centre, ištapyta savamokslų." 1904 m. bažnyčios remonto metu ši freska sunaikinta/užtepta.

šios Ordino atšakos atstovai; tuomet šv. S. Stokas keičiamas šv. Kryžiaus Jonu – Basųjų karmelitų ordino (vyrų vienuolijų) įkūrėju. Karmelitiškųjų XVIII a. mišiolų iliustracijos byloja apie jungtinę paskirtį abiejų atšakų ordinams, vyrų bei moterų vienuolijoms.⁴⁷⁷ *Sacra Conversazione* tipo paveiksluose Švč. M. Marija visuomet yra visafigūrė, ji ir sūnus Jėzus abu vaizduojami teikiantys po škaplierių adorantams.⁴⁷⁸ Pagal krikščioniškosios ikonografijos tradiciją Švč. M. Marijos dešinėje vieta skiriama vyriškajai žmonijos daliai, o Dievo Motinai iš kairės – moterims. Eigirdžių (Telšių raj.) bažnyčioje buvęs Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas yra minėtos ikonografinės vaizduosenos pavyzdys. Šiame paveiksle vienuolių karmelitų atributai neatitinka individualių, priskiriamų šv. S. Stokui ir šv. Teresei Avilietei, todėl įdentifikuoti juos reikėtų bendrinio pavadinimu, nesuasmeninant. KPC ekspedicijų duomenimis Eigirdžių altorinis paveikslas datuojamas XIX amžiumi,⁴⁷⁹ tačiau, autorės nuomone, tapyba artimesnė XVIII amžiui, o figūras dengiantis aptaisas – vėlesnis, XIX amžiaus. Apie Sedos (Mažeikių raj.) bažnyčios XVIII a. Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslo ikonografiją tegalime spręsti iš rekonstruotų paveikslo aptaisų, mat pats tapybos darbas neišliko. Matoma aiški *Sacra Conversazione* kompozicija, kuomet Švč. M. Marijai iš kairės pusės adoruoja vienuolė moteris. Brolijos škaplieriaus sakramentaliją laiko Motinai ant kelių stovįs Kūdikis Jėzus. Buvusį altoriaus paveikslą, tikėtina, kartoja Grūstės (Sedos seniūnija) kapinių koplyčios klausyklos polichromija: viršutinėje klausyklos dalyje vaizduojama Švč. M. Marija su Sūnumi, abu teikiantys škaplierius dviem vienuoliams karmelitams. Tą patį altoriaus paveikslą primena ir Sedos bažnyčios procesijų vėliavos siuvinėtas atvaizdas, nes tradiciškai procesijų altorėlių, baldakimų ar vėliavų paveikslai kartodavo altoriuose esančius kūrinius.

Kudirkos Naumiesčio Šv. Kryžiaus atradimo bažnyčiai dabartinis Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas įgytas 1878 m., jo autorius - lenkų tapytojas Franciszek'o Tegazzo. Tai vienintelis XIX a. *Sacra Conversazione* tipo Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas, kur Dievo Motina vaizduojama sėdinti soste.⁴⁸⁰ Karmelitiškosios aplinkos kontekste įvertinę tradicinę adorantų vaizduoseną, galime sutikti, kad tai - šv. Teresė Avilietė ir šv. Simonas

⁴⁷⁷ Bartolozzi Francesco, *Švč. M. Marija Škaplierinė su šventaisiais karmelitais*, 1761 m. raizynys pagal P. A. Novelli piešinį. *Švč. M. Marija Škaplierinė su šventaisiais karmelitais*, iliustracija 1760 m. karmelitų mišiole, Krokuvos na Piasku karmelitų vienuolyno muziejuje.

⁴⁷⁸ *Švč. M. Marija Škaplierinė su šventaisiais karmelitais*, 1700 m., antepediuo barejefas, Švč. M. Marijos Škaplierinės koplyčia Krosno, Lenkija. *Švč. M. Marija Škaplierinė su šventaisiais karmelitais*, 1700-1750, SBAAAS ICCD: 1500663126, ICCD: 1600145783. *Švč. M. Marija Škaplierinė su dviem karmelitais*, 1750 m. raizynys iš *Marian* bibliotekos rinkinio, *Marian* tyrimų institutas Dayton, JAV. Prieiga: <http://campus.udayton.edu/mary/resources/LitYearGraphics/imageMtCarmel.html>

⁴⁷⁹ 1963 m. ekspedicijos duomenimis atvaizdas datuotas XVIII a., vėliau įrašas pataisytas į XIX a. Autorystė priskiriama dailininkui K. Bogumilui.

⁴⁸⁰ Karališkojo sosto motyvas atėjęs iš ankstyvojo *Maesta* ikonografinio tipo, karmelitiškojo pamaldumo kontekste pabrėžia Švč. M. Marijos Karmelio karalienės titulą. Bendrąja prasme, bažnyčios interjere soste sėdinti Marija simbolizuoja pačią Bažnyčią.

Stokas. Klūpančių vienuolių figūros nutapytos stambiu planu, lyg priartintos prie žiūrovo. Atvaizdo tapybinė stilistika liudija apie „tam tikras realistines akademizmo tendencijas“, kurios pasireiškia „charakteringų, stambokų, gana kontrastingai modeliuotų“ adorantų vaizdavimu bei „išdailinta renesansine maniera“ idealizuotą Švč. M. Mariją.⁴⁸¹ Stilistiškai skirtinga viršutinė paveikslo dalis, virš Švč. M. Marijos sosto – XX a. restauracijos pasekmė.

LDK karmelitų palikime yra keletas Švč. M. Marijos Škaplierinės *Sacra Conversazione* objektų, kai Dievo Motinai adoruojantys vienuoliai komponuojami veidrodiniu principu, t.y. Švč. M. Marijai iš dešinės - vienuolė moteris, o iš kairės – vyras. Arčiausiai LDK esantis kontekstinis pavyzdys būtų arnoto paveikslas iš Kielce bažnyčios Lenkijos, kur netradicine komponavimo priežastimi galėtume įvardinti liturginių apeigų specifiką.⁴⁸² Laukžemėje (Kretingos raj.) ir Tryškiuose (Telšių raj.) tokia vaizdavimo schema yra altoriniuose Švč. M. Marijos Škaplierinės paveiksluose. Tyrimo autorės nuomone, dėl griežtų krikščioniškojo meno kanonų minėti kompoziciniai nuokrypiai gali būti vertinami kaip išimtys.

Laukžemės paveiksle dangiškosios malonės ženklas, teikiamas per Švč. M. Mariją ir jos Sūnų, senosios regulos ir basųjų karmelitų Ordinų atstovams, simbolizuoja bendras Švč. M. Marijos Škaplierinės privilegijas abiem vienuolijoms (il. 57). Jei ne originalus įrašas drobėje,⁴⁸³ įvardinantis vaizduojamus karmelitus, kultų abejonė dėl šv. S. Stoko identifikacijos: tai, ką matome, neatitinka šio šventojo tradicinės ikonografinės vaizduosenos - garbaus amžiaus barzdoto vienuolio. Laukžemės altoriaus paveiksle regime jauną vienuolį karmelitą, kuris greičiau galėtų būti šv. Teresės Avilietės bandražygis šv. Kryžiaus Jonas. Amžių bėgyje šis XVIII a. Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas Laukžemėje ne kartą keitė savo išvaizdą: buvo atnaujinamas, keičiamos aptaisų detalės, nebelikę daugybės votų.⁴⁸⁴ Archyvinėje nuotraukoje užfiksuotas buvęs neįprastas škaplieriaus devocijos dekoras: vietoj tradicinių monogramų – stilizuotas gėlės žiedas. Tikėtina, kad šis karmelitiškosios simbolikos neatitinkantis užtapytas darytas gerokai vėliau, galbūt XIX a. Geometrizuota aptaiso plastika taipogi nebūdinga XVIII a., galima teigti jį esant vėlyvesniu. Tiesiog barbariškas paveikslo uždažymas XX a. visiškai sunaikino atvaizdo autentiškumą. Šiandien originalą teprimena išlikęs fundacijos įrašas ir gerokai pertapyti Marijos ir Kūdikio veidai bei abiejų karmelitų figūros.

⁴⁸¹ *Lietuvos sakralinė dailė. VI-I*. p. 496.

⁴⁸² *Švč. M. Marija teikia škaplierių šv. S. Stokui ir šv. karmelitei*, arnotas, XVIII a., aplikacija, siuvinėjimas, Kielce Katedra, Lenkija. In: Krystyna S. Moisan. il. 178.

⁴⁸³ *S.TERESA S.SYMON STOK/FUNDATA IMEI PANA WILHELMA/KNIAZEWICZA KPITANA IKMEIMAL/SKAPLIERZA S. DE MONTE CAR/W.R.P.1729 D.29: MIESIACA/MAIA*

⁴⁸⁴ Paveikslo aptaisų pokyčiai autorės fiksuoti 2012 m.: uždėtos naujos geltono gofruoto metalo aureolės aplink Marijos ir Jėzaus galvas; nuimtas 12 žvaigždžių vainikas (10 rasta už altoriaus); nuimtas mėnulio jaunaties pjautuvas (abi dalys rastos už altoriaus); iš buvusių 10 votų likę 3, jie nepritvirtinti ant paveikslo; uždėti metaliniai monogramomis dekoruoti škaplieriai su juostelėmis.

Tryškių Švč. Trejybės bažnyčios Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas yra vienas iš XVIII a. karmelitiškųjų *Sacra Conversazione* marijinių dailės objektų LDK (il. 58).⁴⁸⁵ Paveiksle greta Dievo Motinos su Kūdikiu vaizduojami Basųjų karmelitų ordino įkūrėjai - šv. Teresė Avilietė ir jos bendražygis šv. Kryžiaus Jonas.⁴⁸⁶ Greičiausiai dėl išskirtinės pagarbos naujojo Ordino iniciatorei ir lyderei šv. Teresei, ji vaizduojama Švč. M. Marijos dešinėje. Abstrakčioje, dangų ir žemę simbolizuojančioje erdvėje įkomponuotos figūros sudaro trikampį. Vienodai akcentuojama tiek Švč. M. Marija su stovinčiu ant jos kelių Kūdikiu, tiek abu karmelitų vienuoliai. Subtilus Marijos judesys sukuria kiek stipresnį emocinį ryšį tarp jos ir šv. Teresės. Tarpe meniškų aptaisų, kurie dengia Marijos, Sūnaus rūbus ir vienuoliškus šv. Teresės bei šv. Kryžiaus Jono apdarus, nivelluojasi dvi karmelitiškųjų škaplierių sakramentalijos, jos šiame paveiksle nėra pabrėžtinai išryškintos. Švč. M. Marija vainikuota masyvia, rodos neproporcingai didele karūna, o Kūdikio Jėzaus ir šventųjų karmelitų galvas puošia tapačios spindulių aureolės. Altoriaus paveikslų atkartojimo tradiciją liturginių procesijų rekvizito puošyboje patvirtina vėlyvesnė Tryškių bažnyčios vėliava: šiame liaudies meistro kūrinyje matome altorinio Švč. M. Marijos Škaplierinės *Sacra Conversazione* paveikslo schemas kartotę. Pasak XVIII a. istorinių šaltinių Tryškių bažnyčioje būta ir procesijų altorėlio su Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdu.⁴⁸⁷

LDK karmelitų dailėje nespėjo išsivirti Švč. M. Marijos Škaplierinės *Šventojo pokalbio* ikonografijos kūriniai, kuriuose adorantais būtų vaizduojami religingieji pasauliečiai - valdovai ir kiti didikai. Kitose Europos šalyse daugiafigūrės *Sacra Conversazione* kompozicijos buvo vienos populiariausių.⁴⁸⁸ Veikiausiai tokiai vaizduosenai paplisti LDK reikėjo ilgesnio Škaplieriaus brolių gyvavimo laikotarpio. XVIII a. pab. - XIX a. pradžioje pietų Europos šalyse karmelitų tretininkų veikla vystėsi itin aktyviai, užtikrindama nuolatinę sakralinių kūrinių sklaidą, o tuo pačiu metu Lietuvoje ir Gudijoje, susidarius nepalankioms sąlygoms katalikybei klestėti, karmelitiškojo meno raidą apėmė sąstingis.

⁴⁸⁵ 1973 m. LTSR Kultūros paminklų sąrašė Tryškių Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas datuotas XIX a. pradžia. Architektūros istorikė Algė Jankevičienė, tyrinėjusi minėtą paveikslą, priskiria jį XVII a. *Žemaičių vyskupijos vizitacijoje 1675 – 1677 m.* Tryškių bažnyčios inventoriuje neminimas Švč. M. Marijos Škaplierinės altorius.

⁴⁸⁶ Jei prie karmelito vienuolio nevaizduojami individualūs atributai, jis identifikuojamas pagal paveikslo temos ar siužeto kontekstą bei asmeninės vaizduosenos požymius.

⁴⁸⁷ In: Gričiūtė – Šverebienė, Liepa. *XVII – XVIII a. bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. 23 lentelė.

⁴⁸⁸ Pier Francesco Mola, *Švč. M. Marijos Škaplierinė su tikinčiaisiais*, freska, 1641 m., Švč. M. Marijos Škaplierinės koplyčia Coldrerio, Šveicarija. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marijos Škaplierinė su tikinčiaisiais*, altoriaus paveikslas, XVII a., Piotrkowice bažnyčia, Lenkija. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marijos Škaplierinė su tikinčiaisiais*, altoriaus paveikslas, 1764 m., Di Grange Sises, Italija. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marijos Škaplierinė su tikinčiaisiais*, altoriaus paveikslas, XVIII a. Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčia Torunėje, Lenkija. Hubert Jacques Prosper Stanislas, *Švč. M. Marijos Škaplierinė su tikinčiaisiais*, religinis paveikslėlis, XIX a. II ketv., Viduržemio regiono Europos civilizacijos muziejus, inv. Nr. 65.75.759 D.

Karmelitiškiesiems *Sacra Conversazione* paveikslams galima priskirti grupę jungtinės ikonografijos objektų, kai Dievo Motina vaizduojama dvejopai – kaip Švč. M. Marija Škaplierinė ir kaip Rožinio Švč. M. Marija. Šie jungtinės ikonografijos kūriniai atspindi tiek karmelitų, tiek dominikonų pamaldumą Švč. M. Marija, pabrėžia vienuolių dvasingumo bendrystę bei tapačią devocijų paskirtį. Škaplieriaus ir rožinio sakramentalijų sintezės dailės kūrinuose teorine priežastimi galėjo tapti istorinis šaltinis - Karmelitų ordino generolo Mariano Ventimiglia *Historia Chronologica*, kur aprašomas karmelito šv. Angelo susitikimas su šv. Domyku Romoje 1219 m.: pranašystė skelbia ženklus (karmelitiškąjį škaplierių ir dominikonų rožinį), kurie išgelbės pasaulį. Kita vertus, Ordinų istorijoje ne viena amžių būta ginčų tarp dominikonų ir karmelitų dėl škaplieriaus kaip išskirtinės ordino sakramentalijos, gelbėjančios mirusiųjų sielas iš skaistyklos. Dar XVII a. būta paveikslų, kur Dievo Motina vaizduojama teikianti rudojo škaplieriaus devociją ne karmelitams, o dominikonų vienuoliams.⁴⁸⁹ Dažni ir Rožinio Švč. M. Marijos su skaistyklos motyvu atvaizdai.⁴⁹⁰ Sentaikai tarp vienuolių padėjo išsivyruti Karmelio Dievo Motinos šventės paskelbimas visuotine – 1726 m. ji įtraukta į katalikiškųjų švenčių kalendorių ir privaloma visai Katalikų Bažnyčiai. Nuo tada Švč. M. Marijos Škaplierinės kultas sparčiai pasklido pasauliečių tarpe, ir škaplierius tapo vienu masiškiausių pamaldumo simbolių.

Potridentiniu laikotarpiu itin aktyviai skleidžiama Skaistyklos doktrina taip pat pasitarnavo vienuolinių ordinų legitimacijos ženklų sąjungai: praktikuojantieji rožinio malda ir nešiojantys škaplierių tikėjo lengviau pelnysiantys pomirtinę malonę. Religinė iliustracijose vis dažniau Švč. M. Marija vaizduojama su abiejų vienuolių sakramentalijomis.⁴⁹¹ Nuo XVIII a. bažnyčių altoriuose atsiranda *Sacra Conversazione* paveikslai, turintys jungtinę Švč. M. Marijos Škaplierinės ir Rožinio Švč. M. Marijos ikonografiją. Jų būta visose Europos šalyse, kur buvo įsikūrę karmelitai.⁴⁹² Vienas ankstyviausių (1678 m.) šio tipo paveikslų LDK karmelitų aplinkoje yra Rodūnės bažnyčioje Gudijoje: ant mėnulio jaunaties pajautuvo stovinti Švč. M. Marija su Kūdikiu teikia rožinio ir škaplieriaus sakramentalijas dominikonų ir karmelitų vienuoliams (il. 59). Dievo Motiną supa rožinio mandorla, tradiciškai susidedanti iš penkiolikos segmentų. Tokia *rožančiaus* išraiška

⁴⁸⁹ Giovan Francesco Guerrieri, *Karmelio madona*, XVII a., Metauro meno ir istorijos muziejus Urbino, Italija. Antun Jožef Lerchinger ir Ivan Ranger. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. freska Majka Božja Jeruzalemska cerkveje Trški Vrh, Slovėnija.

⁴⁹⁰ *Rožinio Švč. M. Marijos su skaistyklos sielomis* paveikslai yra Karnkovo ir Inowroclawo parapiinėse bažnyčiose Lenkijoje.

⁴⁹¹ *Virgo Veneranda*. In: Hans Hermann Groer, *Die Rufe von Loreto*. Maria Roggendorf: Salterrae, 1991.

⁴⁹² Mėnėtos jungtinės ikonografijos XVII - XVIII a. altorių paveikslai yra: Šv. Claude katedroje, Prancūzijoje; Šv. apaštalo Petro ir Pauliaus bažnyčioje Lons le-Saulnier, Prancūzijoje; Šv. Margaritos bažnyčioje Waldkirch, Vokietijoje; Šv. Petro bažnyčioje Schwarzwald, Vokietijoje; Šv. Martyno bažnyčioje Tanheim, Austrijoje; Sachseln parapiinėje bažnyčioje, Šveicarijoje.

dažnesnė dominikonų dailėje, todėl gali būti, kad atvaizdo užsakovai buvo ne karmelitai, o šv. Dominyko ordino nariai.

Trakų Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčios procesijų altorėlio paveikslą veikiausiai užsakė karmelitų vienuolija, nes garbesnėje vietoje, Švč. M. Marijos dešinėje vaizduojamas karmelitas (il. 60). Dievo Motina jam teikia brolijos škaplieriaus simbolių drauge su drabužio formos škaplieriumi. Pastarasis, išskirtinai šv. S. Stoko vizijai būdingas motyvas leidžia teigti, kad paveiksle vaizduojamas būtent šis karmelitų ordino generolas. Šiame XVIII a. pradžios Trakų feretrono paveiksle – malonės ženklų gausa: išryškinti abiejų vienuolių drabužių škaplieriai, karmelitui teikiamos dvi škaplierių sakramentalijos, dominikonas vieną rožinį segi prie juostos, antrąjį laiko rankoje, o trečią jam teikia Kūdikis Jėzus. Trakų altorėlio paveiksle regime savitą Kūdikio traktavimą: dėl vaikai nebūdingų kūno proporcijų, jis panašus į mažą suaugėlį, tačiau santykiyje su Motina atitinka kūdikišką amžių. Figūrų judesiai statiški, paveikslo nuotaka persunkta rimtimi ir susikaupimu. Tarp klūpančių vienuolių matomas vietos peizažo fragmentas, toks motyvas nėra būdingas mišrios *Škaplieriaus - Rožinio* ikonografijos atvaizdams. Dažniausiai ši vieta skiriama individualiems šv. Dominyko atributams – Šventajam Raštui, žydinčios lelijos šakai ir šuniui su degančiu deglu nasruose. Visi išvardinti simboliai vaizduojami Alantos (Molėtų raj.) Šv. apaštalo Jokūbo bažnyčios paveiksle, tik čia knygos simbolis priskiriamas karmelitui šv. Simonui Stokui. Profesionaliai nutapytos vienuolių figūros gerokai skiriasi nuo viršutinėje paveikslo dalyje vaizduojamos Švč. M. Marijos – ji primityviai pertapyta, neproporcinga, greičiausiai buvo vaizduojama sėdinti.⁴⁹³ Tos pačios bažnyčios procesijų altorėlio paveiksle matome visu ūgiu stovinčią Dievo Motiną, teikiančią rožinį ir škaplierių šventiesiems vienuoliams (il. 61). Šis XVIII a. paveikslas⁴⁹⁴ dinamiškesnis nei Trakų altorėlio atvaizdas: gyvumo suteikia judresnis Kūdikis, vėjo plaikstomas Marijos apsiaustas. Visas atvaizdas dengiamas aptaisu, tradiciškai paliekant atvirus veidus, rankas ir pėdas, Švč. M. Marija su Jėzumi Kristumi vainikuoti karūnomis, vienuolių galvas juosia spindulių aureolės. Aptaiso kūrėjas meistriškai perteikė visas ikonografines detales, Marijos drabužio medžiagiškumą, subtiliai dekoravo vienuolių apsiaustus. Karmelitų ir dominikonų sąjungą simboliškai vainikuoja dvigubas žvaigždžių lankas aplink Dievo Motiną su Sūnumi.⁴⁹⁵

⁴⁹³ Alantos altoriaus Švč. M. Marijos *Škaplierinės - Rožinio* Švč. M. Marijos ikonografijos paveikslas minimas 1782 m. inventoriuje. Ant paveikslo buvę keturi sidabro votai, dvylika žvaigždžių, dvi karūnos, sidabro spindulių aureolės aplink šv. Dominyko ir šv. Stoko galvas.

⁴⁹⁴ Rožinio brolija Alantoje buvo įsteigta 1770 m., apie Škaplieriaus broliją duomenų nerasta. Tyrimo autorės nuomone, procesijų altorėlio paveikslas galėjo būti sukurtas panašiu laiku. Dailėtyrininkė M. Matuškaitė Alantos feretroną datuoja XVII – XVIII a. sandūra.

⁴⁹⁵ Ant aptaiso pritvirtinta 11 didesnių žvaigždžių ir 11 mažesnių. XVIII a. inventoriuje procesijų altorėlio apraše neminimos šios žvaigždės, tik sidabro aptaisas ir dvi karūnos. Gali būti, kad didesnės žvaigždės perkeltos iš ankstesniojo altoriaus paveikslo.

Pavoverės (Švenčionių raj.) Švč. M. Marijos Škaplierinės ir Rožinio švč. M. Marijos paveiksle vienuoliai vaizduojami be individualių atributų, jie neatitinka Ordinų dvasinių lyderių vaizduosenos kriterijų, todėl įvardijami bendrinio vienuolių atstovų vardu. Šio bei minėto Alantos procesijų altorėlio atvaizdų iniciatoriais greičiausiai buvo dominikonai, nes jų atstovas vaizduojamas dešinėje, tradiciškai garbingesnėje Švč. M. Marijos pusėje. Aktyviai Laukuvos (Šilalės raj.) Škaplieriaus brolijos veiklą⁴⁹⁶ liudija eilė dailės kūrinių, turinčių Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografiją: du procesijų altorėliai, vėliava, tradiciškai kartojanti altoriaus paveikslą, skulptūrinė grupė, buvusi įtaisyta virš didžiojo altoriaus antrojo tarpsnio. Karmelitų ir dominikonų pamaldumo tradicijas menantis bareljefas papildė Laukuvos bažnyčios ikonografinę programą, tačiau po rekonstrukcijos jis negrąžintas į pirmykštę vietą (il. 62).⁴⁹⁷

Sedos (Mažeikių raj.) bažnyčios vėliavos paveikslo Švč. M. Marijos vaizduosenai priskiriama jungtinė *Škaplieriaus - Rožinio* ikonografija, tačiau nėra pilnos *Sacra Conversazione* kompozicijos - vaizduojamas tik vienas adorantas: vienuoliui karmelitui Dievo Motina teikia mažąjį škaplierių, o asmuo, kuriam turėtų būti teikiamas rožinis nevaizduojamas. Kūrinyje dominuoja karmelitiškieji simboliai: Švč. M. Marijos rankoje - masyvus škaplieriaus simbolis, Dievo Motiną vainikuojantys angelai taip pat turi po brolijos škaplieriaus sakramentaliją. Teikiama karmelitui brolijos devocija dekoruota stilizuotu gėlės žiedo motyvu su viduryje įrašyta Jėzaus Kristaus monograma. Analogiškas vaizdavimo būdas pastebėtas Laukžemės Švč. M. Marijos Škaplierinės altoriaus paveiksle, tik dėl užtapytų ten nebelikę monogramų. Itin specifinė škaplieriaus dekoravimo forma bei artima abiejų objektų tapybinė stilistika leidžia daryti prielaidą, kad Laukžemės paveikslą ir Sedos vėliavą ištapė tas pats autorius. Menant Sedos altoriaus paveikslo *Sacra Conversazione* schemą pagal išlikusius aptaisus galima prielaida, kad ten taip pat galėjo būti jungtinė Švč. M. Marijos Škaplierinės ir Rožinio Švč. M. Marijos ikonografija.

Apibendrinant karmelitiškuosius *Šventojo pokalbio* pavyzdžius aiškėja, kad LDK gyvavimo laikotarpiu dominavo dviejų tipų Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdai: kuomet adorantais vaizduojami du vienuoliai (vyras ir moteris) bei jungtiniai šv. Rožinio - šv. Škaplieriaus brolijų atvaizdai. XIX a. panaikinus LDK gyvavusias vienuolijas, jų puoselėtų *Sacra Conversazione* paveikslų pogrupis nesivystė, vėlesniais laikais jungtinės Švč. M. Marijos Škaplierinės ir Rožinio Švč. M. Marijos ikonografijos objektų nerasta. Nuo XX a. pradžios ši jungtinė ikonografija marijiniuose paveiksluose vėl atgyja dėl pagarsėjusio Švč. M.

⁴⁹⁶ Švč. M. Marijos Škaplierinės brolija Laukuvoje įsteigta 1682 m. LVIA. F. 669, ap. 2, b. 249, l. 309.

⁴⁹⁷ Archyvų žiniomis Laukuvos bažnyčioje XVIII a. būta Švč. M. Marijos Škaplierinės altoriaus, taigi tapačios ikonografijos bareljefas galėjo būti šio altoriaus dalimi.

Marijos stebuklo Fatimoje, kai Dievo Motina apsireiškė vilkédama karmelitiškuoju abitu ir rankose turédama škaplierių su rožiniu.⁴⁹⁸

3.3.3 Retesni Švč. M. Marijos Škaplierinės vaizdavimo variantai.

Maesta - soste sėdinčios didingos Dievo Motinos su Kūdikiu paveikslas - ankstyviausia ikonografinė schema, įsigalėjusi Rytų Romos imperijos mozaikose, viduramžių Vakarų Bažnyčios freskose bei skulptūrose. Marijos didybę šlovinantys *Maesta* paveiksmai išsilaikė Vakarų Europos bažnytiniame mene iki pat brandžiojo renesanso epochos. Ankstyviausiu Karmelio Dievo Motinos *Maesta* atvaizdu laikomas paveikslas, apie 1200 m. karmelitų padovanotas Nikosia Šv. Sofijos katedrai Kipre.⁴⁹⁹ Florencijos karmelitų bažnyčioje garsioji *Madonna del Popolo* taip pat vaizduojama soste ir dėl rudos drabužio spalvos vadinama vilkinti karmelitiškuoju rūbu.⁵⁰⁰ XV a. pab. vienuolis karmelitas iš Brescia Šv. Felicijos bažnyčiai nutapė freską - Švč. M. Mariją *Maesta*, dévinčią baltąjį vienuolių apsiaustą, taip pabrėžiant ypatingą Karmelitų vienuolijos atsidavimą Marijos globai.⁵⁰¹ Viduramžiškieji *Maesta* tipo karmelitų dailės pavyzdžiai neturi škaplieriaus motyvo, nes, kaip anksčiau minėta, tik XVI a. Bažnyčia visuotinai pripažino šv. Škaplierių ir oficialiai leido jį vaizduoti dailės kūriniuose. Ankstyviausiu Švč. M. Marijos Škaplierinės *Maesta* objektu būtų Francesco Palvisino 1525 m. nutapytas paveikslas Mesagne Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčiai Italijoje. Pietų Europos kraštuose baroko epochoje Švč. M. Marijos Škaplierinė *Maesta* vyrauja ne tapyboje, o skulptūriniuose sprendimuose. Nuo XIX a. garsiausiu karmelitų dailėje *Maesta* prototipu laikoma Švč. M. Marijos Škaplierinės skulptūra iš Karmelio kalno *Stella Maris* bažnyčios Haifoje (il. 63). Sekant šiuo pavyzdžiu ištapytas buvusios Pumpėnų senosios regulos karmelitų bažnyčios lubų skliautas virš didžiojo altoriaus.⁵⁰² Sosto motyvą rasime ir Kudirkos Naumiesčio Švč. M. Marijos Škaplierinės paveiksle, tačiau jis nėra esminis akcentas, todėl atvaizdas priskiriamas *Sacra Conversazione* ikonografijai. Vienintelis karmelitų vienuolijos meninį palikimą menantis *Maesta* ikonografijos objektas LDK yra Pabiržės Švč. Trejybės bažnyčios paveikslas (il. 64). Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdo originalią tapyseną dengia vėlesnio užtapymo sluoksnis. Metaliniuose aptaisuose vaizduojami du brolijos škaplieriai, abu

⁴⁹⁸ 1917 m. Portugalijos miestelyje Fatimoje vykę šeši Švč. M. Marijos apsireiškimai, nuo gegužės 13 d. kas mėnesi iki spalio 13 d. Paskutinįjį apsireiškimą matė apie 70 tūkstančių žmonių. Bažnyčia stebuklą pripažino ir paskelbė Fatimą piligrimystės vieta.

⁴⁹⁹ Paveikslas saugomas archeologijos muziejuje *Macarios*, Kipre. Atvaizdas priskirtas karmelitams dėl greta Dievo Motinos sosto vaizduojamos grupės vienuolių, vilkinčių karmelitiškuosius drabužius.

⁵⁰⁰ Coppo di Marcovaldo (?), *Madona del Popolo*, 1260 – 1265 m., Branachi koplyčia Florencijos karmelitų bažnyčioje, Italija.

⁵⁰¹ Giovanni Maria da Brescia, *Karmelio Dievo Motina*, 1487 m., šv. Felicijos bažnyčia Benaco, Italija.

⁵⁰² Švč. M. Marija Škaplierinė soste ir jai adoruojantys angelai nutapyti XX a. III dešimtmetyje.

laikomi Kūdikio Jėzaus. Abipus paveikslu įtaisytos vitrinose votams byloja apie paveikslu stebuklingumą: greičiausiai šie padėkos ženklai anksčiau buvo tvirtinami ant paties paveikslu. Išsiaiškinti šio atvaizdo kilmę padėtų išsamus šaltinių tyrimas bei restauravimas.⁵⁰³

Viduramžių žmogui, patiriančiam daugybę negandų - karus, ligų epidemijas, badą - bene vienintelė paguoda gyvenime buvo tikėjimas ir viltis, kad asmeninė Dievo Motinos apsauga gali suteikti išsigelbėjimą. Augantis Švč. M. Marijos garbinimo kultas sudarė palankias sąlygas formuotis naujiems marijinių atvaizdų ikonografiniams tipams. Vienuoliniai ordinai drauge su vadinamaisiais tretininkais - Ordino globojamomis religinėmis pasauliečių brolijomis - išpopuliarino Gailestingosios Dievo Motinos (lot. *Mater Misericordiae*) ikonografinį tipą: Švč. M. Marija vaizduojama po savo apsiaustu priglaudusi šventuosius Ordino globėjus, steigėjus, Ordino narius ir kitus garbiuosius tikinčiųjų atstovus. Sakralinėje dailėje ši tema žinoma nuo XIII amžiaus. Kiekviena vienuolija *Mater Misericordiae* paveiksluose įvesdavo tik sau būdingus simbolinius ženklus. Dievo Motina karmelitų globėja *Mater Misericordiae* ikonografijoje vaizduojama dėvinti karmelitiškąjį apdarą: rudąjį abitą su škaplieriumi ir baltą apsiaustą.⁵⁰⁴ Po dangiškąją apsaugą teikiančiu Švč. M. Marijos apsiaustu votiniuose paveiksluose drauge su šventaisiais karmelitais vaizduojami ir donatoriai, ir kiti garbaus luomo tikinčiųjų atstovai.⁵⁰⁵ Dažniau *Mater Misericordiae* ikonografinėje shemoje Dievo Motina vaizduojama viena, be Kūdikio. Vis dėlto ankstyviausiuose autorės aptiktuose Gailestingosios Dievo Motinos karmelitų globėjos atvaizduose Švč. M. Marija vaizduojama su Sūnumi.⁵⁰⁶ Išskirtiniu ikonografiniu simboliu tokio tipo paveiksluose tampa Karmelitų ordino herbas, vaizduojamas ant Švč. M. Marijos škaplieriaus drabužio, ties krūtine.⁵⁰⁷ Esant tokiai

⁵⁰³ Paveikslas minimas 1861 m. inventoriuje. In: LVIA. F. 1671, ap. 4, b. 4, l. 266. Stilistika artima XVIII a. pabaigai.

⁵⁰⁴ Nežinomas autorius, *Gailestingoji Dievo Motina karmelitų globėja*, XVII a., iliuzinio altoriaus fragmentas, Castilla le Mancha sakralinio meno muziejus Toledo, Ispanija. Juan de Valdes, *Gailestingoji Dievo Motina karmelitų globėja*, XVII a. II p., altoriaus paveikslas, basųjų karmelitų bažnyčia Cordoba, Ispanija. Nežinomas autorius, *Gailestingoji Dievo Motina karmelitų globėja*, XVIII a., senosios regulos karmelitų vienuolynas Krokuvoje na Piasku, Lenkija.

⁵⁰⁵ Moretto da Brescia, *Karmelio Madona*, 1522 m., tapyba, Venecijos paveikslų galerija, Italija. Nežinomas autorius, *Karmelio Madona*, XVII a. II p., senosios regulos karmelitų bažnyčia Trutowo, Lenkija.

⁵⁰⁶ Nežinomas vokiečių tapytojas, *Gailestingoji Dievo Motina*, 1480 m., tapyba ant lentų, Vaizduojamosios dailės muziejus Budapešte, Vengrija. *Patrona Carmelitarum*, 1516 m., medžio raižinys. In: *Horae B. V. Mariae de M. Carmelo*, Lyon.

⁵⁰⁷ Karmelitų herbo simbolika (trys žvaigždės) atspindi tris vienuolijos dvasines tradicijas - pranašų šv. Elijo, šv. Eliziejaus ir Švč. M. Marijos; į tris dalis padalintas skydas taip pat primena Karmelio kalno kontūrus bei vienuolijos aprangos įvaizdį (baltas apsiaustas ir tamsiai rudas abitas). Pilname heraldiniame variante virš skydo yra Švč. M. Marijos Dangaus Karalienės karūna, apjuosta dvylikos žvaigždžių puslankiu ir pranašo šv. Elijo atributas - ranka, iškėlusis degantį kalaviją. Herbą vainikuoja banderolė, skelbianti pranašo Elijo žodžius: *Zelo Zelatus Sum Pro Domino Deo Exerci Tuum* - Aš degu uolumu dėl Viešpaties Dievo galybių.

vaizdavimo specifikai, kūrinys neabejotinai priskiriamas karmelitų vienuolijos meniniam palikimui.⁵⁰⁸

Į viduramžiškąją *Mater Misericordiae* schemą baroke integravosi ir Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės vaizduosena, tačiau tokia jungtinė ikonografija karmelitiškoje aplinkoje Europoje netapo populiari, aptinkami tik pavieniai objektai.⁵⁰⁹ Pastebėta, kad Ispanijoje ir Lenkijoje Švč. M. Marija Škaplierinė Gailestingoji Dievo Motina dažniau vaizduojama drauge su Sūnumi. LDK regiono objektuose – Astravo šv. Kozmos ir šv. Damiano bažnyčioje (Baltarusija)⁵¹⁰ (il. 65) bei Linkuvos Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės bažnyčioje (il. 66)⁵¹¹ – išryškėja specifinė LDK tendencija – Švč. M. Marija Škaplierinė *Mater Misericordiae* vaizduojama be Kūdikio Jėzaus.⁵¹² Po Švč. M. Marijos apsiaustu abipus, tradiciškai skirtingose pusėse vyrai ir moterys, besimeldžiantys karmelitų vienuoliai ir Bažnyčios hierarchai. Marijos rankose – po brolijos škaplieriaus sakramentaliją. Kompozicinis Linkuvos ir Astravo paveikslų panašumas rodo prototipo kartojimo tradiciją. Abiejuose integruota Švč. Trejybės tema, tapatus lozungas *SUM MATER ET DECOR CARMELI*⁵¹³ bei akcentuotas barokui būdingas *Immaculata* simbolis – mėnulio jaunaties pjautuvas. Ypatinę pamaldumą Karmelio kalno Dievo Motinai puoselėję Linkuvos vienuoliai savo bažnyčioje buvo įrengę atskirą koplyčią Švč. Mergelės Marijai Škaplierinei pagerbti.⁵¹⁴ 1826 m. vizitacijos akte dešinioji bažnyčios koplyčia vadinama „Škaplierinės brolijos koplyčia“. Koplyčios gale įtaisytas XVIII a. II-ojo ketvirčio dviejų tarpsnių altorius,⁵¹⁵ jis į Linkuvą perkeltas iš Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčios ir 1745 m. pašventintas Žemaičių vyskupo Antano Tiškevičiaus. Analizuojant bei lyginant Linkuvos ir Astravo atvaizdus akivaizdžiausiu formaliuoju skirtumu būtų škaplieriaus devocijos išraiška. Linkuvos Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslu tapyboje matome tradicinės formos ir spalvų brolijos škaplieriaus sakramentalijas, dekoruotas Švč. M. Marijos ir Jėzaus Kristaus

⁵⁰⁸ Nežinomas autorius, *Gailestingoji Dievo Motina, karmelitų globėja*. Šv. Kozmos ir Damiano bažnyčia, Astravas. In: Račiūnaitė, Tojana. *Vizijos ir atvaizdai. Basijų karmelitų palikimas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003, il. 130-131.

⁵⁰⁹ Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVIII a., altoriaus paveikslas, Antequeros basijų karmelitų vienuolyno muziejus, Ispanija. Johan Franz Hoffmann, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVIII a. vid., II tarpsnio altoriaus paveikslas karmelitų bažnyčioje Strzegom, Lenkijoje. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVIII-XIX a. sandūra, buvęs (sudegęs) šv. Juozapo bažnyčios altoriaus paveikslas Gdanske, Lenkijoje.

⁵¹⁰ Astravo šv. Kozmos ir šv. Damiano bažnyčios didžiojo altoriaus apraše šis Dievo Motinos paveikslas neminimas, nors nuotraukoje akivaizdžiai matomas. In: Яроменка, Аляксей. *Каталіцкія святыні Астравечыны*. In: *Нава Вепа*. Н. 2(2012) / Гл. ред. К. Лялько. Мінск: Старпрынт, 2012, с. 69.

⁵¹¹ Už šią iliustraciją dėkoju prof. dr. Laimai Šinkūnaitei.

⁵¹² Artimas Astravo bei Linkuvos atvaizdams yra Jasionowka (Palenkės vaivadija, dab. Lenkija) Švč. Trejybės bažnyčios paveikslas.

⁵¹³ *SUM MATER ET DECOR CARMELI* (lot.) - Esu Motina – Karmelio puošmena.

⁵¹⁴ Linkuvos vienuolių rūpesčių tapytojas Kazimieras Rimkevičius 1762 m. nutapė Švč. M. Mariją su karmelitišku apsiaustu (*Mater Misericordiae*) vienuolyno koridoriuje. In: *Lietuvos dailininkų žodynas XVI – XVIII a. I*, p. 227.

⁵¹⁵ Altorius gausiai puoštus skulptūromis: prie pirmojo tarpsnio kolonų įkomponuotos keturios karmelitų vyskupų figūros; antrojo tarpsnio Rožinio Švč. M. Marijos paveikslą lanku juosia aštuoni angelai. Altorių vainikuoja spindulių glorioje įrėmintą Marijos monogramą.

monogramomis. Analogiški mažieji škaplieriai atkartojami ir Linkuvos paveikslo aptaisuose. Astravo Karmelio Dievo Motinos rankose laikomų škaplierių forma kiek primena sumažintą vienuoliškojo drabužio škaplierių, bet labiau atitiktų liturginę *manipulus* juosta.⁵¹⁶ Liturginių drabužių elementas manipula simbolizuoja atgailą per kančią, todėl ikonologiniu aspektu turi paralelių su karmelitiškuoju škaplieriumi. Tokia škaplieriaus transformacija – unikali europiniame kontekste ir LDK dailėje, nes analogiškų baroko pavyzdžių daugiau nerasta. Visgi minėtos specifinės išraiškos tradicijos tam tikrame Rytų Europos regione būta, nes dabartiniuose sakralinės dailės kūriniuose tebevaizduojamas *manipulus* formos škaplierius.⁵¹⁷

Šventosios Šeimos ikonografija sakralinėje tapyboje susiformavo sąlyginai vėlai, nuo XV a., ir paplito Europoje įvairiais vaizdavimo variantais. Gausios, trijų kartų giminės atstovų vaizdavimui nepritarė Tridento susirinkimas, todėl nuo XVII a. įsigalėjo *Sacra Familia* schema su Švč. M. Marija, Sūnumi Jėzumi, vaikeliu šv. Jonu Krikštytoju⁵¹⁸ bei Marijos sužadėtiniu šv. Juozapu.⁵¹⁹ Italijoje įsikūrusios karmelitų vienuolijos, siekdamos Šventosios Šeimos atvaizdus paversti labiau karmelitiškais, juose, kaip Ordino legitimacijos ženklą, įveda škaplieriaus sakramentaliją. Tiesa, tokios ikonografijos atvaizdų Europoje tikrai nedaug.⁵²⁰ LDK karmelitų palikime turime vienintelį *Sacra Familia* Švč. M. Marijos Škaplierinės su šv. Jonu Krikštytoju paveikslą, išlikusį iki mūsų dienų (il. 67). Šiam XVIII a. atvaizdai iš Gudijos regiono būdinga renesansinė šv. Šeimos ikonografinė kompozicija: pirmame plane, neutralioje interjero erdvėje – Marija su Kūdikiu ir šv. Jonas Krikštytojas, antrajame plane lyg vaizde pro langą – dangaus fragmentas. Abu vaikai vaizduojami bežaidžiantys su paukščių dagiliu, simbolizuojančiu būsimą Kristaus kančią.⁵²¹ Akivaizdu, kad Švč. M. Marijos rankoje vietoj škaplieriaus buvęs rožės žiedas, o škaplieriaus devocija užtapyta ant gėlės vėliau, nei kurtas paveikslas. Dekoratyvi, palygint gruboka škaplieriaus simbolio išraiška, rodos, svetima ir nutolusi nuo bendros paveikslo stilistikos.⁵²² Paveikslas pateko į Baltarusijos nacionalinio dailės muziejaus fondus iš Čarnevičų (*balt. Чарневічы*) kaimo, esančio netoliese Gluboko, kur nuo 1640 m.

⁵¹⁶ Manipula – stulą primenanti, tik trumpesnė juosta. Buvusi liturginių drabužių dalis, dabar nenykusi.

⁵¹⁷ Švč. M. Marija Škaplierinė, XXI a. Prieiga: <http://www.flickr.com/photos/43723608@N06/favorites/?view=lg>

⁵¹⁸ Andrea da Salerno, *Šv. Šeima*, XVI a. I p., *Arcadja* aukcionas. Nežinomas autorius, *Šv. Šeima*, XVI a. I p., šv. Martyno bažnyčia Sesto Fiorentino, Italija. Alessandro Bonvicino (Moretto da Brescia), *Šv. Šeima*, apie XVI a. vid., meno istorijos muziejus Civic, Italija. Giovanni Paolo Lolmo, *Šv. Šeima*, XVI a. II p., privati kolekcija, Brazilija.

⁵¹⁹ Andrea Vaccaro, *Šv. Šeima*, XVI a., *Artvalue* aukcionas. Tiziano Vecellio mokykla, *Šv. Šeima*, XVI a. vid., Uffizi galerija Florencijoje, Italija.

⁵²⁰ Antonio Maria Piola, *Švč. M. Marija Škaplierinė (Šv. Šeima)*, XVII a. pab., virtualus meno muziejus *Arteantica.eu*. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVII - XVIII a. sandūra, Francesco Lanza koplyčia, Valguarnera, Sicilija. Antoine de Favray, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, 1772 m., Malta, In: *Iconographia Carmelitana*, Olomc P048. Pietro Novelli, *Šv. Šeima*, 1796 m., Venecija, *Artfact* aukcionas. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVIII a. II p., Gorki parapiinė bažnyčia, Lenkija. Nežinomas autorius, *Švč. M. Marija Škaplierinė*, XVIII a., basųjų karmelitų vienuolyno muziejus Czerna, Lenkija.

⁵²¹ Dievo Motinos ar šv. Šeimos atvaizduose dažniausiai vaizduojamas kikišinių šeimos paukštis dagilis (*Carduelis carduelis*). Plačiau: Giuseppe Pontremoli, Andrea Rosso. *Extrato dal L'incredibile storia del cardellino dipinto*. Arcore: Grafimage, 2010, 84-129 p.

⁵²² Paveikslą 1979 m. restauravo Minsko dailės muziejaus restauratorius S. Stepanenko (*balt. Сцяпаненко С. В.*)

buvo įsikūrę basieji karmelitai. Tenykščių vienuolių skleidžiamas Švč. M. Marijos Škaplierinės kultas greičiausiai ir buvo ta priežastimi, dėl kurios paveiksle atsirado škaplieriaus sakramentalija. Lietuvos regione taip pat yra keletas šv. Šeimos atvaizdų, kurie, patekę į karmelitiškąją aplinką, įgijo Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografiją. Lietuviškuose *Sacra Familia* variantuose drauge su Švč. M. Marija ir Kūdikiu vaizduojamas šv. Juozapas: tradiciškai pusfigūris, antraplaniame lygmenyje, paliekant figūrą giliame šešėlyje.

Kriukų (Joniškio raj.) šv. Lauryno bažnyčios altoriaus šv. Šeimos paveikslas dar XX a. priklausė šiai ikonografinių vedinių grupei, mat ant paveikslo aptaisų buvo pritvirtintas škaplierius, jį drauge laikė Švč. M. Marija ir Sūnus Jėzus.⁵²³ Tačiau XXI amžiuje, Kriukuose nunykus liturginei tradicijai - Švč. M. Marijos Škaplierinės atleidų dienos - paveikslas nebeatspindi karmelitiškojo dvasingumo specifikos.⁵²⁴ Širvintų šv. Mykolo Archangelo bažnyčios procesijų altorėlio paveikslas Švč. M. Marija Škaplierinė *Sacra Familia* tipo veikiausiai sukurtas XIX a. pradžioje (il. 68). Širvintų atvaizdas laikytinas transformuota *Sacra Familia* vaizdavimo versija, mat čia šv. Juozapui skiriama svarbi vieta: jis vaizduojamas pirmame plane, Kūdikis Jėzus tiesia šv. Juozapui brolijos škaplieriaus sakramentaliją. Jei ne Švč. M. Marijos sužadėtinio šv. Juozapo atributas - rankoje laikoma lazda - galima būtų ieškoti šio atvaizdo paralelių su šv. S. Stoko vizijos siužetu. Širvintų procesijų altorėlio Švč. M. Marijos Škaplierinės *Sacra Familia* ikonografijos paveikslas (ant skardos tapytas) yra pakankamai originalus kūrinyje tokio tipo atvaizdų kontekste.

Greta minėtų variantų Lietuvoje turime vieną unikalų, netradicinį *Sacra Familia* pavyzdį - Skuodo Švč. Trejybės bažnyčios Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdą (il. 69). Kompozicija primena renesansiškąją *Mater Sapientiae* - Išminties Motinos ikonografiją. Kristus vaizduojamas nebe kaip kūdikis, o paaugęs vaikas, jo atitolimas nuo Motinos tarytum iliustruoja bręstantį savarankiškumą. Abi figūros išryškintos prabangiais aptaisais, kurių kontūrai dailiai įsikomponuoja didelėje paveikslo erdvėje. Klūpantis vienuolis veikiausiai būtų vietinės Škaplieriaus brolijos vyresnysis arba paveikslo donatorius, pasišventęs į vienuolius. Viršutinę paveikslo dalį užpildo Dievo Tėvo figūra ir sparnuotos angelų galvutės. Apačioje, per visą drobės plotį, įrėmintą votų juosta. Paveikslo ašimi yra Švč. M. Marija su greta stovinčiu Sūnumi Jėzumi, jie abu laiko dalį škaplieriaus su Marijos monograma. Kita škaplieriaus dalis su Jėzaus Kristaus monograma ir jungiančiomis juostelėmis teikiama vienuoliui karmelitui. Toks ikonografiškai neteisingas škaplieriaus devocijos vaizdavimas bei netipinis sakramentalijos teikimas - Jėzus, nususukęs nuo vienuolio karmelito, visiškai jam nedėmesingas - leidžia manyti, kad šis paveikslas buvo perkurtas, pritaikant jį karmelitiškajam

⁵²³ KPCA fondai, 1970 m. Lerezinsko fotografija.

⁵²⁴ KPCA fondai, 2008 m. V. Balčyčio fotografija.

pamaldumui arba nutapytas remiantis konkrečiu pavyzdžiu. Šias versijas patvirtina darbo autorės atrastas altoriaus paveikslą kartojantis procesijų altorėlio paveikslas, nurodantis Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslą galimai kilus iš konkretaus šv. Šeimos kūrinio (il. 70). Feretrone esantis tapybos darbas iki šiol netirtas, kol kas nenustatytas ir jo prototipas. Taigi Skuodo Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslo kilmė lauktų atskiro išsamaus tyrimo.

Plačiame Švč. M. Marijos Škaplierinės vedinių spektre vietą atranda išskirtinai vien Mariją vaizduojantys objektai. Tokių karmelitiškosios Dievo Motinos atvaizdų randame ir Italijoje, ankstyviausias jų – XVI amžiaus.⁵²⁵ Kernavės Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčios procesijų altorėlio paveikslo autorius kartoja italų renesanso tapytojo Rafaelio *Bridgewater Madona*. Fragmentinėje kopijoje vietoj Kūdikio Jėzaus Švč. M. Marijos rankose vaizduojama škaplieriaus sakramentalija (il. 71). Veikiausiai garstųjį Madonos paveikslą pritaikyti karmelitiškajam pamaldumui užsakė Kernavėje veikusi Škaplieriaus brolija.

Juozo Tumo Vaižganto religinių paveikslėlių kolekcijoje NČDM yra nežinomo autoriaus medžio raižinio atspaudas, P. Galaunės datuotas XVIII amžiumi (il. 72). Švč. M. Mariją Škaplierinę vaizduojančiame grafikos darbe karmelitiškoji ikonografija persipina su Apreiškimo temos simbolika: balandžiu šviesos spindulių aureolėje - Šv. Dvasia bei Apreiškimą lydinčiais žodžiais - Marijos atsakymu į angelo pasveikinimą: *ECCE ANCILLA DOMINI* – „Štai aš, Viešpaties tarnaitė.“ Šios raižinio kilmė akivaizdžiai siejasi su Vilniaus karmelitų globotu garsiuoju Aušros Vartų Dievo Motinos paveikslu⁵²⁶, nutapytu pagal grafinį nyderlandų dailininko *Marten de Vos* variantą, o papildantys simboliai suteikia atvaizdui ikonografinį daugiasluksniškumą.⁵²⁷ Adučiškio bažnyčios didžiojo altoriaus Švč. M. Marijos skulptūroje persipina Nekaltojo Prasidėjimo, Rožinio bei Škaplieriaus ikonografiniai simboliai. Marijos balta suknelė, mėlynas apsiaustas, ant krūtinės sudėtos rankos atitinka *Immaculata* vizualinę išraišką, o šv. Rožinio ir šv. Škaplieriaus devocijos primena Dievo Motinos pamaldumo kulto įrankius.

Retesni, išskirtinės vaizduosenos Švč. M. Marijos Škaplierinės objektai LDK praturtina karmelitų Dievo Motinos atvaizdų ikonografinę skalę. Pastebėta, kad šio segmento kūrinių sklaidoje vyrauja panašios tendencijos: jie atitinkamai mažiau paplitę tiek mūsų krašte, tiek likusioje Europos dalyje. Išimtimi būtų LDK regione praktiškai sunykusi karmelitiškoji *Maesta* ikonografija, tačiau ji iki šiol yra populiarūs pietų Europos karmelitų bažnyčių skulptūroje.

⁵²⁵ Švč. M. Marijos Škaplierinė, skulptūra, 1526 m., Trastevere Šv. Agotos bažnyčia Romoje. Švč. M. Marija Škaplierinė, tapyba ant drobės, XVI a., SPSAE ICCD: 0800060669.

⁵²⁶ Pranciškus Balcevičius, *Aušros Vartų Dievo Motina*, XVIII a. vid. medžio raižinys, NČDM, Mg - 894.

⁵²⁷ Avilių (Zarasų raj.) Šv. Kryžiaus išaukštėjimo bažnyčios Švč. M. Marijos altoriuje yra Aušros Vartų Dievo Motinos kaip Švč. M. Marijos Škaplierinės paveikslas.

IŠVADOS

1. Siekiant pagrįsti iš karmelitų vienuolijos dvasingumo kildinamo Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografinio vedinio specifiką gilintasi į škaplieriaus kilmę. Nuo ankstyvųjų viduramžių škaplierius prigijo religinių bendruomenių kanoninėje aprangoje, jį dėvėjo daugumos vienuolinių ordinų nariai. Tačiau Dievo Motinos malonę teikiančia sakramentalija škaplieriaus drabužis pirmą kartą tapo tik po 1251 m. Švč. M. Marijos apsireiškimo karmelitų ordino generolui šv. Simonui Stokui. Tai – istoriškai ankstyviausias škaplieriaus drabužio tapsmas devociniu simboliu, todėl rudasis karmelitų škaplierius, teikiantis pomirtinį išsigelbėjimą „nuo amžinosios ugnies“, laikomas Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos ištakomis.

2. Reikšmingas momentas karmelitiškojo škaplieriaus istorijoje - škaplieriaus drabužio virsmas mažaisiais brolių škaplieriais. Formalioji sakramentalijos transformacija XVI a. iš vienuoliškojo škaplieriaus drabužio į pasauliečių dėvimą devocinį ženklą atvėrė kelią pasaulietiniam pamaldumui, tuo pačiu ir naujų škaplieriaus rūšių atsiradimui. Šiandien Katalikų Bažnyčia yra patvirtinusi 18 mažųjų škaplierių, kurie simbolizuoja skirtingas privilegijas. Dėl to Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografiją gali turėti ne vien tik karmelitiškieji Švč. M. Marijos atvaizdai.

3. Iš šv. S. Stoko vizijos kilusi karmelitiškojo škaplieriaus malonė dėl tapačių vizijinių ištakų pagrįstai asimiliuojama su *Sabbatine Privilege* pamaldumu. Šeštadieninės privilegijos užuomazga buvo Švč. M. Marijos apsireiškimas popiežiui Jonui XXII (1316), kuomet Dievo Motina primygtinai reikalavusi Šventojo Tėvo nedelsiant pripažinti išskirtinę indulgenciją karmelitams bei jų tretininkams. Tačiau *Sabbatine Privilege* iškart netapo visuotine teologine dogma; tokia situacija galėjo tęstis ir dėl nuolatinės dominuojančių ordinų konkurencijos bei įtakos Šventajam Sostui. Galiausiai 1577 m. popiežiaus Jurgio XIII dekretu Šeštadieninė privilegija aprobuojama Karmelitų ordinui ir įtvirtinama visoje Katalikų Bažnyčioje. Šis dekretas užtvirtino išskirtinę Karmelitų ordino teisę per rudąjį škaplierių teikti pagalbą skaistykloje kenčiančioms sieloms.

4. Paskutinėje Tridento susirinkimo sesijoje 1563 m. patvirtinta *Skaistyklos* doktrina davė impulsą plačiai šios temos sklaidai bažnytinėje dailėje – XVI-XVII a. sandūroje plinta skaistyklą vaizduojantys paveiksai su Švč. M. Marija kaip sielų Užtarėja. Karmelitiškojo škaplieriaus sakramentalijos vaizdavimas *Skaistyklos* temoje tiesiogiai sietinas su atvaizdo priklausomybe Karmelitų ordinui ar Švč. M. Marijos Škaplierinės brolijai. Jei *Skaistyklos* temoje karmelitiškoji sakramentalija nevaizduojama Dievo Motinos ar Sūnaus Jėzaus rankose,

o matoma tik antraplaniame lygmenyje (škaplierių dėvi skaistyklos sielos), tokie atvaizdai neturėtų būti priskiriami Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijai, o įvardijami Švč. *M. Marija – skaistyklos sielų Gelbėtoja* arba Švč. *M. Marija — skaistykloje kenčiančių sielų Užtarėja*. Siūlomi pavadinimai aiškiausiai atspindi Skaistyklos temą ir primena *Sabbatine Privilege*.

5. Šiandieninė terminologija, įvardijanti Švč. Mergelę Mariją Škaplierinę, yra ganėtinai plati, skirtingai traktuojama, kas apsunkina kūrinių ikonografinę atribuciją. Dažniausiai Švč. M. Marija Škaplierinė painiojama su Gailestingosios Dievo Motinos - karmelitų Globėjos, Švč. M. Marijos - skaistyklos sielų Užtarėjos atvaizdais, Meilingosios Dievo Motinos *La Bruna* kartotėmis. Klystama identifikuojant ir šv. Simono Stoko vizijos siužetą. Siekiant suvienodinti karmelitiškosios Dievo Motinos specifinio ikonografinio vedinio sampratą menotyriniu aspektu, siūlomas tikslus Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos apibrėžimas: Švč. *Mergelė Marija Škaplierinė – Dievo Motinos ikonografijos vedinys, kilęs iš pamaldumo Švč. Mergelėi Marijai. Karmelitiškojo škaplieriaus drabužio teikimo momentas šv. S. Stoko vizijos siužete ir/arba škaplieriaus sakramentalijos kaip brolijos ženkle vaizdavimas Marijos ir/arba Sūnaus Jėzaus rankose yra esminis Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos požymis. Tik būdamas kūrinio ikonografinės programos akcentu, škaplierius tampa Švč. M. Marijos Škaplierinės identifikaciniu atributu. Škaplieriaus vaizdavimo formos: 1. kaip tradicinė vienuolių aprangos dalis; 2. kaip mažieji škaplieriai – pasauliečiams, religinėms brolijoms skirta sakramentalija; 3. liturginės juostos manipulos formos.*

6. Apibrėžus Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės sąvoką tikslinama šio ikonografinio tipo vieta marijinių atvaizdų sistemoje. Vienuoliniai ordinai bei pasaulietinės brolijos marijinių paveikslų pagalba uoliausiai skleidė legitimacinių sakramentalijų kultą, todėl ikonografiniuose žinyuose Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės tipas turėtų figūruoti marijinių **devocinių atvaizdų** grupėje drauge su dominikonų Rožinio Švč. M. Marija, augustinų Švč. M. Marija Ramintoja (Dirželio Švč. M. Marija). Minėti marijiniai atvaizdai apjungiami pagal pamaldumą simbolizuojantį kriterijų - Dievo Motinos teikiamą sakramentaliją.

7. Pirmasis Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos siužetas - škaplieriaus drabužio teikimas karmelitui šv. Simonui Stokui - gali būti priskirtas tiek šventųjų asmenų vizijinių paveikslų gupei, tiek marijiniams devociniams atvaizdams; pasirinkimas priklauso nuo tyrinėjimo aspekto. Šiame darbe šv. S. Stoko vizija laikoma Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografinio vedinio kilmės šaltiniu. Negausus šv. S. Stoko atvaizdų palikimas LDK karmelitų dailėje – išlikę dešimt kūrinių. Pokarmelitinio periodu, dėl suprantamų priežasčių, fiksuojamas dar labiau susiaurėjęs minėtų atvaizdų ratas, rasti šeši v. S. Stoko vizijos paveiksai, sukurti XIX amžiuje. XVII a. LDK bažnyčių inventorių aprašuose neaptikta šių atvaizdų paminėjimo,

jie atsiranda tik XVIII a. LDK periode Šv. S. Stoko vizijos paveiksluose pabrėžtinai laikomasi apsireiškimo autentiškumo: vaizduojama būtent rudojo škaplieriaus drabužio forma, sudėtinės ikonografijos vaizduosena neplėtojama. Esminis šv. Simono Stoko vizijos išskirtinumas LDK – Dievo Motinos vaizdavimas drauge su Kūdikiu Jėzumi. Jei kitose Europos šalyse esama atvaizdų, kuomet Marija viena teikia karmelitui škaplierių, tai LDK objektuose Švč. M. Marija vaizduojama laikanti Sūnų ant rankų. Vienintelė išimtis – Žukainių paveikslas, kurtas pagal Venecijos meistro prototipą. Tokią tendenciją lėmė dominuojantis Švč. M. Marijai kaip Dievo Motinai kultas bei potridentiniu laikotarpiu įsigalėjęs supratimas, kad Švč. M. Marija atlieka tarpininkės vaidmenį siunčiamoms dangiškosioms privilegijoms, už kurias kentėjo jos sūnus Jėzus Kristus.

8. Ankstyviausiu Švč. M. Marijos Škaplierinės prototipu Europoje laikoma *La Bruna* ikona. *Eleusa* ikonografijos *La Bruna* kartotės sudaro dominuojančią Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų grupę pietų ir vidurio Europos karmelitų dailėje. Nustatyta, kad LDK karmelitų aplinkoje Švč. M. Marijos Škaplierinės *Eleusa* vaizduosena tolygiai vystėsi iš dviejų prototipų: neapolietiškosios *La Bruna* ikonos ir L. Cranach *Maria Hilf* paveikslu. Švč. M. Marijos Škaplierinės *Hodegetria* vaizduosena susiformavo regioninės piligrimystės įtakoje: karmelitiškieji paveiksai sekė stebuklingųjų Čenstakavos, Krokuvos na Piasku, Trakų Dievo Motinos atvaizdų ikonografija. Skaitlingiausia *Hodegetria S. Maria ad Nives* kartojimų tradicija leidžia teigti, jog tai - dominuojantis Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografinis tipas LDK karmelitų dailėje, sekant bizantiškaisiais pirmavaizdžiais.

9. Modifikuoti Švč. M. Marijos Škaplierinės vedinių variantai apima daugiasluoksnės ikonografijos objektus su laisvos interpretacijos *Hodegetria*, *Mater Amabilis*, *Pelagonitissa*, *Regina Coeli*, *Immaculata* ikonografijų požymiais. LDK bei pokarmelitinio laikotarpio Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdai formaliąją prasme minimalizuoti – apsiribojama Dievo Motinos ir Sūnaus figūromis. Didžioji dalis objektų – fragmentinės daugiafigūrių kompozicijų kopijos ar plačiai žinomų paveikslų kartotės. Jungtinės ikonografijos *Mater Misericordiae* ir *Sacra Familia* Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdai rečiau aptinkami tiek LDK, tiek kitų kraštų karmelitų dailėje. Jų identifikavimą rašytiniuose šaltiniuose apsunkina tai, kad bažnyčių inventoriuose altorinių paveikslų aprašai pasitaiko itin retai. Sudėtinės ikonografijos gylys bei plotis atskleidžia Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės vaizduosenos daugiasluoksniskumą.

10. Reikšmingą Švč. Mergelės Marijos Škaplierinės ikonografijos dalį sudaro *Sacra Conversazione* kūriniai – devyniolika objektų. Šie legitimaciniai atvaizdai tarp vienuolių yra vieni populiariausių, jie reprezentuoja vienuolinius Ordinus ir pasaulietines religines bendruomenes. LDK karmelitų dailėje *Šventojo pokalbio* schemoje išskirtini du lygiaverčiai pogrupiai: tradicinė vaizduosena, kuomet Švč. M. Marijai su Sūnumi adoroja du vienuoliai

(vyras ir moteris) bei jungtinės ikonografijos kūriniai (Švč. M. Marija Škaplierinė – Rožinio Švč. M. Marija). Pastarojo tipo sklaidą įtakojo Karmelio Dievo Motinos šventės paskelbimas visuotinė – 1726 m. ji įtraukta į katalikiškųjų švenčių kalendorių ir privaloma visai Katalikų Bažnyčiai. LDK karmelitų dailėje nespėjo įsitvirtinti *Šventosios pokalbio* ikonografijos kūriniai, kuriuose Švč. M. Marijai Škaplierinei adorantais būtų religingieji pasauliečiai. Veikiausiai tokiai vaizduosenai paplisti LDK reikėjo ilgesnio Škaplieriaus brolių gyvavimo laikotarpio.

11. Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų specifika LDK XVII – XVIII a. pirmiausia lėmė vienuolijos dailės tradicijos. Vėliau, stiprėjant karmelitų tretininkų įtakai sielovadinėje parapijos veikloje, išaugo ir Švč. M. Marijos Škaplierinės brolių, kaip dailės kūrinių užsakovu, vaidmuo. Jų intencijos, tikėtina, buvo gerokai svaresnės, nei paties dailininko. Iširtuose istoriniuose šaltiniuose nerasta žinių apie tai, kad Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdo užsakovu būtų buvęs vienas privatus asmuo. Paveiklo donatoriumi dažniausiai įvardijama konkreti brolija. Galima prielaida, kad XVII a. karmelitų bažnyčių inventoriuose minimi Švč. M. Marijos paveikslai, įvardinti pagarsėjusių prototipų vietovių pavadinimais (pvz., Čenstakavos, Trakų, Žemaičių Kalvarijos Dievo Motina), turėjo Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografiją, nes škaplieriaus simbolis kaip ordino legitimacijos ženklas buvo privalomas įprastoje karmelitiškojo dvasingumo aplinkoje. XVIII a. raštuose dažniau minima Dievo Motinos kaip Švč. M. Marijos Škaplierinės vaizduosena, dažniau įvardijamas ir ikonografinis tipas (*Hodegetria, Eleusa*).

12. Tyrimo autorei pavyko nustatyti keturiolikos Švč. M. Marijos Škaplierinės objektų pirmavaizdžių, pateiktos svarios prielaidos dar aštuonių atvaizdų prototipams identifikuoti. Šv. S. Stoko vizijos grupėje atrasti penkių kūrinių pirmavaizdžiai, išsamiai ištirtos ikonografinių šaltinių iš Venecijos, Žemosios Silezijos, Romos istorijos, bei aptiktas itin retas ikonografinis šaltinis, kuriuo sekant nutapyta šv. S. Stoko vizija Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčioje. Bizantiškuosius prototipus kartojančiame Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų pogrupyje siūloma patikslinti Tabariškių procesijų altorėlio paveiklo kilmę iš Barūnų Dievo Motinos atvaizdo. Daugiausiai pirmavaizdžių - devyni - atrasta modifikuotų Švč. M. Marijos Škaplierinės vedinių grupėje: Daukšių ir Pabiržės (Karl Ferdinand Mayer), Kauno Šv. Kryžiaus (H. Rottenhammer) ir Kernavės (Rafael) bažnyčių procesijų altorėlių paveikslai; Užvenčio ir Čekiškės (S. Conca), Kuktiškių (S. Ricci), Lydos ir Lipniškių (S. B. Murillo) altorių paveikslai. Remiantis surinkta medžiaga galima konstatuoti, kad minėtų karmelitiškųjų Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų kilmė siejama su Italijos meno mokykla. Iš Flandrijos, Bavarijos, Silezijos kildinami objektai patvirtina buvusius ryšius, tačiau dėl tyrimo objektų apimties stokos negalime objektyviai įvertinti šių tendencijų.

13. Karmelitiškosios Dievo Motinos atvaizdų židiniais laikomi senosios regulos ir basųjų karmelitų vienuolynai, o vėlesnės sklaidos – parapiinės bažnyčios. Šiame tyrime minimi 45 vienuolynai (16 Lietuvoje ir 29 Gudijoje) bei 133 parapiinės bažnyčios (100 Lietuvoje ir 33 Gudijoje) LDK teritorijoje, kur būta ar lig šiol esama Švč. M. Marijos Škaplierinės atvaizdų. Archyvuose rasta daugiau nei šimto neišlikusių kūrinių paminėjimų. Šie duomenys įtraukti į objekto lokacijos žemėlapi. Tyrimo metu surinkta 130 Švč. M. Marijos Škaplierinės ikonografijos kūrinių, didžioji jų dalis tebėra parapiinėse bažnyčiose. Tankiausia tiriamojo objekto koncentracija stebima Vilniaus vaivadijoje bei teritorijoje tarp Kauno ir Kudirkos Naumiesčio vienuolynų. Tolygią karmelitų Dievo Motinos atvaizdų sklaidą visoje Žemaitijoje veikiausiai palaikė tenykštės Šv. Škaplieriaus brolijos, tokiu būdu tęsdamos pamaldumo į Švč. M. Mariją Škaplierinę tradiciją.

BIBLIOGRAFIJA

RANKRAŠTINIAI ŠALTINIAI

1. Adelskas. *Визиты костелов Западной Белоруссии 1745-1753*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 213, с. 228 – 229V.
2. Adutiškis. *Adutiškio bažnyčios vizitacija. 1783*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3505, l. 33 - 39V.
3. Adutiškis. *Wizyta pasterska. 1862*. BARIS.
4. Antalieptė. *Antalieptės basijų karmelitų vienuolyno vizitacijos aktas 1818 m.* LVIA. F. 604, ap. 9, b. 2599.
5. Antalieptė. *Bažnyčių ir vienuolynų nekilnojamojo turto sąrašai. 1830*. KAKA. F. 209, b. 142, T. II, l. 503 - 530.
6. Antalieptė. *Wizyta Kosciola i Klasztorzu Antoleptskiego Księży Karmelitow Bosych...za Rok 1830*. KAKA. B. 209, l. 503 - 532.
7. Benekainys. *Inwentarz kosciola w Beniakoniach...1827*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 4052.
8. Benekainys. *Lydos dekanato bažnyčių vyskupo Kosakovskio vizitacija 1801*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3591, l. 139 -142.
9. Benekainys. *Визиты костёлов Западной Белоруссии. 1745 – 1753*. НГАБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 213, с. 251V – 258.
10. Beržoras. *Bažnyčios inventoriūs. 1873*. LVIA. F. 1671, ap. 4, b. 4, l. 689 – 689V.
11. Bialyničai. *Akt wizyty...dawniej reguly Bialynickiego Klasztoru 1818 czerwca 20*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1399, с. 59 – 60V.
12. Bialyničai. *Bialyničų bažnyčios aprašas 1783*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3984, l. 5.
13. Bialyničai. *Визиты кармелитских монастырей Витебской Могилёвской губерний за 1823 год*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1412, с. 44 – 48.
14. Bialyničai. *Визиты костелов Белицкого, Витебского, Копысского, Мстиславского, Оршанского, Рогачевского, Сенненского, Чаусского деканатов Витебской Могилёвской губернии за 1805 год*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1387, с. 14.
15. Bielyčia. *Opisanie Kosciola Parafialnego Bieliцкого...1783*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3984, l. 1 - 5.
16. Bistryčia. *Ad Acta Ecclesae et Benefitij Bystrzycen.1760*. MAB RS. F. 43 – 5926, l. 1 – 2.
17. Bistryčia. *Inwentarz Kosciola a Plebanij BYSTRYCKIEY...1772*. MAB RS. F. 43 – 5941, l. 1 - 7.
18. Bistryčia. *Inwentarz Kosciola y Plebanij BYSTRYCKIEY...1771 Die 11 Augustij*. MAB RS. F. 43 – 5934, l. 1 - 4.

19. Bistryčia. *Inwentarz z zupełnym Baneficium BYSTRYĆKIEGO... Roku 1792.* MAB RS. F. 43 – 5943, l. 1 – 27.
20. Čavusai. *Akt wizyty...Ctzausowskiego Klasztoru w powiecie Ctzausowskim...1848.* НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1399, с. 37 – 38.
21. Čavusai. *Визиты кармелитских монастырей Витебской Могилёвской губерний за 1823 год.* НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1412, с. 1 – 29V.
22. Chalopeničai. *Инвентари и визиты приходов и монастырей Борисовского, Вилейского, Минского и Слуцкого уездов за 1797-1798 гг.* НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 253, с. 60 – 67V.
23. Dokšica. *Dokšicos bažnyčios vizitacija 1700.* BCz. Rkp. 1775 (2), s. 2007 – 2012.
24. Dunilovas. *Визиты костелов и монастырей Поставского деканата Вилейского уезда Минской губернии за 1796.* НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 242, с. 11 – 12.
25. Eišiškės. *Inwentarz kosciola w Ejszyskach z 1782.* LVIA. F. 525, ap. 8, b. 667.
26. Eismantai Didieji. *Могилёвская духовная консистория. Визиты костёлов Западной Белоруссии. 1745 – 1753.* НГАБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 213, с. 201 – 214.
27. Eržvilkas. *Eržvilko bažnyčios vizitacija.* LVIA. F. 669, ap. 2, b. 237, l. 207V.
28. Gardinas. *Gardino bažnyčių aprašas 1783.* LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3985, l. 6.
29. Giedraičiai. *Giedroycensis Ecclesie et Parochia visitation...1700.* BCz. Rkp. 1775 (1), s. 569 - 575.
30. Glubokas. *Gluboko bažnyčios dokumentai 1737-1929 m.* LVIA. F. 604, ap. 1, b. 7665, l. 1 – 37V.
31. Glubokas. *Gluboko bažnyčios vizitacija 1700.* BCz. Rkp. 1775 (1), s. 567.
32. Glubokas. *Визиты костелов и монастырей Поставского деканата Вилейского уезда Минской губернии за 1796.* НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 242, с. 42 – 42V.
33. Glubokas. *Описание Глебоцкого и Пинского кармелитских монастырей Пинского уезда за 1816.* НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 325, с. 1 – 9.
34. Kalesninkai. *Inwentarz klasztoru kolesnickiego. 1818.* АККр. 306, s. 1 – 8.
35. Kalesninkai. *Kalesninkų bažnyčios aprašymas 1830 m.* LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3815, l. 3V – 10V.
36. Kalesninkai. *Kalesninkų bažnyčios ir karmelitų vienuolyno aprašymas 1801.* LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3589, l. 2.
37. Kalesninkai. *Kalesninkų karmelitų vienuolyno aprašas. 1782.* LVIA. F. 525, ap. 8, b. 667, l. 6V.
38. Kalesninkai. *Lydos bažnyčių vizitacija 1801.* LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3591.

39. Kalesninkai. *Opisanie kosciola, klasztoru i folwarku xiezy karmelitow kolesnickich. 1804.* AKKr. 305.
40. Kalesninkai. *Vilniaus Vyskupo Konstantino Kazimiero Bžostovskio raštas, kuriuo patvirtina karmelitų venuolino įsteigimą Kalesninkuose. 1714.* MAB RS. F. 3-153 (B-55)
41. Kaunas. *Kauno basųjų karmelitų bažnyčia.* LVIA. F. 604 – 12764.
42. Kaunas. *Kauno dekanato inventoriai XVII, XVIII ir XIX šimtmečių.* KAKA. B. 89.
43. Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčia. *Bažnyčios nuosavieji, nuolat joje pasiliekantieji dalykai. 1905.* (mašinėraštis) Stasio Pociaus, nekilnojamojų kultūros vertybių specialisto asmeninis archyvas.
44. Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčia. *Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios vizitacija 1700.* BCz. Rkp.1775 (1), s. 227 - 250.
45. Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčia. *Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčios vizitacija 1716.* BCz. Rkp.1775 (1), s. 911 - 923.
46. Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčia. *Descriptio Foundationis Erektionis...1716.* MAB RS. F. 273 - 241, l. 1 - 5.
47. Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčia. *Inventarium Ecclesiae S. Crucis in Suburbie ad Caunam...1772.* MAB RS. F. 273 - 241.
48. Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčia. *Kauno basųjų karmelitų vienuolino įsikūrimo ir bažnyčios pastatymo istorija Regina Pacis Fundanos in Pace...* LNMB RS. F. 130 – 2202.
49. Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčia. *Raštas dėl Bažnyčių meno paminklų registracijos 1959 - 1960.* KAKA. B. 209.
50. Kauno Šv. Kryžiaus bažnyčia. *Wizyta Klasztoru St. Krzyzkiego Karmelitow Bosych...1828.* MAB RS. F. 273-241.
51. Kėdainiai. *Inwentarz Plebanij Kiejdanskiej.* KAKA. B. 21, l. 112 – 112V.
52. Kėdainiai. *Karolio-Pilypo, Reino palatino, Karolinos Liudvikos Radvilaitės, Jonušo Radvilos anūkės vyro rašto nuorašas – ipareigojimas pastatyti Kėdainiuose karmelitams bažnyčią. 1704.* MAB RS. F. 260 – 196, l. 1.
53. Kėdainiai. *Kėdainių karmelitų bažnyčios ir vienuolino vizitacija. 1820 m.* LVIA. F. 699, ap. 2, b. 225, l. 147 - 157V.
54. Kėdainiai. *Kėdainių parapiinės bažnyčios ir karmelitų vienuolino (Raseinių pavietas, Krakių dekanatas) vizitacija 1896.* KAKA. B. 209, l. 904 - 918.
55. Kėdainiai. *Visitatio generalis Ecclesiae XX Patrum Carmelitarum Antiqua Observantia in Cejadunensi...1721.* KAKA. B. 209, l. 918 - 937V.
56. Kėdainiai. *Wizyta Klasztoru i Kosciola Parafialnego oo Karmelitow Kiejdanskich...1896.* KAKA. B. 209, l. 904 – 917.

57. Kėdainiai. *Wizyta kosciola filialnego Kiejdanskiego z 1844 roku*. KAKA. B. 209, T. II, l. 900 - 904.
58. Kėdainiai. *Wizyta Kosciola Parafialnego Kiejdanskiego z 1844*. KAKA. B. 209, l. 900 – 917.
59. Kernavė. *Bažnyčios archyvinių dokumentų kolekcija*. MAB RS. F. 268, b. 112.
60. Kernavė. *Dailės kūrinio aprašas. Didžiojo altoriaus paveikslas*. KPCA. K996KI, u. k. 14042.
61. Kernavė. *Dailės kūrinio aprašas. Votas-plokštelė*. KPCA. K1005, u. k. 14043.
62. Kniažučiai. *Акт люстрации Могилёвского Княжитского кармелитских монастырей Могилёвской губернии за 1818 год*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1400, с. 2 – 10V.
63. Kniažučiai. *Визиты костелов Белицкого, Витебского, Копытского, Мстиславского, Оршанского, Рогачевского, Сенненского, Чаусского деканатов Витебской Могилёвской губернии за 1805 год*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1387, с. 4 – 6.
64. Kniažučiai. *Инвентарь Княжитского костела кармелитов Могилёвской губернии за 1807 год*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1389, с. 2.
65. Kolainiai. *Kolainių bažnyčios vizitacija*. LVIA. F. 669, ap. 3, b. 254, l. 109 – 116.
66. Kolainiai. *Švč. M. Marijos Karmelio kalno Karalienės bažnyčios inventorius*. XIX a. LVIA. F. 669, ap. 3, b. 254, l. 109 – 116.
67. Krokuvu na Piasku. *Inventarz... 1752*. AKKr. 823/226.
68. Krokuvu. *Krokvos na Piasku Šv. Škaplieriaus brolijos dokumentai. 1802 – 1829*. AKKr. 812.
69. Krokuvu. *Krokvos na Piasku Šv. Škaplieriaus brolijos dokumentai. 1724 - 1774*. AKKr. 808.
70. Krokuvu. *Krokvos na Piasku Šv. Škaplieriaus brolijos knyga. Advocata SS Scapularis. 1762*. AKKr. 797.
71. Krupyščiai. *Inventarium Conventus Krupczycensis...1709*. AKKr. 308, s. 3 – 5.
72. Krupyščiai. *Inventarium Supellectilis ecclesiae conventualis...1726*. AKKr. 309, s. 1 – 17.
73. Krupyščiai. *Inventarze kosciola i klasztorzu karmelitow w Krupczycach. 1818*. AKKr. 310.
74. Krupyščiai. *Inwentarz kosciola, klasztoru i folwarku Nielojewicze XX Karmelitow...1838*. AKKr. 311, s. 3 – 21.
75. Krupyščiai. *Księga fundacyi i erekcyi konwentu krupczyckiego. 1701 – 1728*. AKKr. 307.
76. Krupyščiai. *Stan Kosciola I Klasztoru XX Karmelitow Krupczyckich...1801*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3750, l. 61.
77. Kudirkos Naumiestis. *Visitatio Ecclesiae Novomesten*. 1643. KAKA. B. 21. l. 70V - 71V.
78. Kuktiškės. *Kuktiškių bažnyčios vizitacija*. 1783. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3505, l. 93 - 101.

79. Kuktiškės. *Škaplieriaus brolijos steigimo privilegija. 1770.* BARIS.
80. Kuliai. *Kulių bažnyčios vizitacija 1820 m.* LVIA. F. 669, ap. 2, b. 705, l. 469V- 479.
81. Kuliai. *Kulių bažnyčios vizitacija 1821 m.* LVIA. F. 669, ap. 2, b. 226, l. 522 - 538V.
82. Kuliai. *Kulių bažnyčios vizitacija 1839 m.* LVIA. F. 669, ap. 2, b. 249, l. 156V.
83. Kuliai. *Kulių bažnyčios vizitacija 1844 m.* LVIA. F. 1671, ap. 2, b. 44.
84. Kurkliai. *Kurklių Šv. Jurgio bažnyčios Švč. M. Marijos Škaplierinės brolijos narių knyga. 1766 – 1886.* VEPS. F. 1369, b. 1, ap. 1.
85. Laukuva. *Laukuvos bažnyčios generalinė vizitacija. 1671.* KAKA. B. 138.
86. Laukuva. *Laukuvos bažnyčios vizitacija. 1639.* KAKA. B. 137, l. 172 – 173.
87. Laukuva. *Regestra apparatow y wsyckich...do kosciola Laukinskiego...spisany roku 1635.* KAKA. B. 21, l. 29 – 30V.
88. Laukuva. *Visitatio Ecclesiae Parochialis Laukoviensis Ano 1676.* KAKA. B. 1, T. 1, l. 104V - 113.
89. Laukuva. *Laukuvos bažnyčios vizitacija 1820.* LVIA. F. 669, ap. 2, b. 223, l. 391.
90. Laukuva. *Laukuvos parapiinės bažnyčios vizitacijos aktas. 1839.* LVIA. F. 669, ap. 2, b. 249, l. 309.
91. Laužemė. *Laužemės bažnyčios vizitacija 1677.* KAKA. B. 139, l. 559V – 562V.
92. Lietuva ir Gudija. *Lietuvos ir Gudijos karmelitų provincijos vienuolynų ir vienuolių sąrašai, kongresų ir apeigų tvarkaraščiai. 1841.* MAB RS. F. 273 - 254, l. 25 – 28V.
93. Linkuva. *Inventarium suppellectilis ecclesiae et conventus Lincoviensis...1713.* AKKr. 316, s. 1 – 33.
94. Linkuva. *Inwentarium suppellectilis ecclesiae et conventus Lincoviensis...1719.* AKKr. 317, s. 2 – 28.
95. Linkuva. *Inwentarz klasztoru linkowskiego XX Karmelitow...1825.* AKKr. 318, s. 1 – 10.
96. Linkuva. *Linkuvos senosios regulos karmelitų vienuolyno ir bažnyčios vizitacija 1820.* LVIA. F. 669, ap. 2, b. 224, l. 125 – 146.
97. Linkuva. *Manifestas apie gaisrą Linkuvos karmelitų vienuolyne...1690.* MAB RS. F. 122 – 99.
98. Linkuva. *Škaplieriaus brolijos registracijos knyga. 1736 – 1782, 1782 – 1811 m.* MAB RS. F. 42 – 9, F. 42 – 10.
99. Linkuva. *Wizyta Klasztoru i Kosciola Parafialnego Zakonu XX Karmelitow Linkowskich...1826.* KAKA. B. 209, l. 599 - 617.
100. Linkuva. *Wizyta Linkowskiego Parafialnego Kosciola XX Karmelitach...1841.* KAKA. B. 209, l. 586 – 598.
101. Lipniškės. *Lipniškių parapiinės bažnyčios vizitacija. 1784.* LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3492.

102. Lipniškės. *Opis i inwentarz kosciola parafialnego w Lipniskach z r. 1798*. VUB RS. F. 57 - Б 53 - 663.
103. Lipniškės. *Wizyta kosciola parafialnego Lipinskiego...1830*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3779, l. 191 - 206V.
104. Liublinas. *Inwentarz kosciola karmelitow bosych w Lublinie e.r. 1762. Na z archiwem Karmelitow D.R. przy kosciele W.N.S.S. w Wilnie*. MAB RS. F. 273, b. 414, l. 6-39.
105. Lyda. *Inwentarium suppellectilis ecclesiae et conventus...1681*. AKKр. 312, s. 3 – 15.
106. Lyda. *Lydos bažnyčios vizitacijos aktas 1801*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3582.
107. Lyda. *Wizyta klasztoru lidzkiego ksiezy karmelitow...1820*. AKKр. 314, s. 1 – 30.
108. Lydos dekanatas. *Opis kosciolow dekanatu lidzkiego...1801*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3591.
109. Lyduvėnai. *Lyduvėnų bažnyčios vizitacija 1839 m*. LVIA. F. 669, ap. 2, b. 249, l. 495-499V.
110. Mazykas. *Akt vizitov prowincijalskiej Karmelitow dawniey reguly Mazykinskiego klasztoru...1848*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1399, с. 16 – 25.
111. Mazykas. *Akt vizitov prawincijalskiej Karmelitow dawniej reguly Mazykinskiego... 1823*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1412, с. 83 – 86V.
112. Minskas. *Описание архива Минского монастыря кармелитов 1799*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 261.
113. Minsko gubernijos bažnyčios. *Инвентари...костёлов Минской губ за 1797-1798 гг*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 252.
114. Minsko ir Vilniaus apskrities bažnyčios. *Визиты костелов и монастырей Поставакского деканата Вилейского и Минского уездов за 1796*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 243.
115. Mogiliavas. *Liber suppellectilis ecclesiasticae...conventus Mohiloniensis...1693*. AKKр. 469, s. 3 – 64.
116. Mscislavas. *Akt wizyty prawincyalskiej Karmelitow Dawney reguly Mscislawskiego Klasztoru...1848*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1399, с. 1 – 15.
117. Mscislavas. *Визиты кармелитских монастырей Витебской Могилёвской губерний за 1823 год*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1412, с. 69 – 70.
118. Mscislavas. *Визиты костелов Западной Беларуси 1745-1753*. НГА РБ. Ф. 1781. оп. 27, д. 213, с. 144.
119. Obeliai. *Obelių bažnyčios aprašas. 1877*. LVIA. F. 669, ap. 2, b. 325.
120. Pabiržė. *Pabiržės parapiinės bažnyčios vizitacija 1796*. VUB RS. F. 57 - Б 53 - 1226, l. 66 - 71V.
121. Pabiržė. *Švč.Trejųbės bažnyčios inventoriaus 1861*. (kopija) LVIA. F. 1671, ap. 4, b. 4. l. 266, 266V.

122. Palanga. *Palangos bažnyčios vizitacija 1677*. KAKA. B. 139, l. 548 – 563.
123. Pašaminė. *Pašaminės basijų karmelitų bažnyčios inventoriaus aprašymas. 1830 m.* LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3835.
124. Pašaminė. *Pašaminės bažnyčios vizitacija 1783*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3505, l. 57 - 61.
125. Peršojys. *Инвентари костелов и приходов Минского деканата за 1782-1790 гг.* НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 220, с. 138 – 161.
126. Pinskas. *Описание Глебоцкого и Пинского кармелитских монастырей Пинского уезда за 1816*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 325, с. 10 – 12.
127. Pivašiūnai. *Dailės kūrinių aprašas. Procesijų altorėlis*. KPCA. K1275K, u. k. 32344.
128. Plateliai. *Platelių bažnyčios vizitacija 1715*. VUB RS. F. 1, b. F 38, l. 109 – 132.
129. Plateliai. *Platelių bažnyčios vizitacija. 1811*. LVIA. F. 669, ap. 2, b. 331, l. 120.
130. Plateliai. *Platelių bažnyčios vizitacija. 1850*. LVIA. F. 669, ap. 2, b. 291, l. 46V.
131. Plungė. *Visitatio Eccta Parts Plongiansis Inventarium Ecclesiae.1676*. KAKA. B. 1, T. 1, l. 38 – 45.
132. Pumpėnai. *Inventarium Conventus Pompianensis Anno Domini 1713...* AKKr. 528, s. 1 – 15.
133. Pumpėnai. *Pumpėnų bažnyčios inventorius 1883*. LVIA. F. 669, ap. 2, b. 562, l. 10 - 25.
134. Pumpėnai. *Pumpėnų bažnyčios vizitacija. 1851*. LVIA. F. 669, ap. 2, b. 562, l. 1 - 9V.
135. Pumpėnai. *Pumpėnų senosios regulos karmelitų vienuolyno vizitacija 1830*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3883, l. 3 - 8.
136. Pumpėnai. *Senosios regulos karmelitų bažnyčios Pumpėnuose vizitacija 1804 m.* BARIS.
137. Pumpėnai. *Wizyta, Funduszi Kosciola i Klasztorzu Pompianskiego XX Karmelitow Dawney Reguly...1830*. KAKA. F. 209, l. 571 - 585.
138. Radamla. *Akt wizyty prawincyalskiey Karmelitow Dawney reguly Radomlskiego Klasztoru...1848*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1399, с. 26 – 36.
139. Radamla. *Radamlos bažnyčios vizitacija 1700*. BCz. Rkp. 1775 (2), s. 2125 – 2135.
140. Raseiniai. *Šv. Stanislovo Vyskupo senosios regulos karmelitų bažnyčios ir vienuolyno vizitacija 1826*. KAKA. B. 141, l. 285 – 292V.
141. Rodūnės dekanatas. *Wizytacje i inwentarze kosciolow i klasztorow dekanatu radunskiego w latach 1782 - 1830*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3492.
142. Rodūnia. *Визиты кармелитских монастырей Витебской Могилёвской губерний за 1823 год*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1412, с. 91 – 100V.
143. Ružanai. *Ružanų bažnyčios aprašas 1801 m.* LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3593.
144. Ružanai. *Ružanų bažnyčios aprašas 1801*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3591, l. 260 – 271.

145. Ružanai. *Vizity kostelov Западной Беларуси 1745-1753*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 213, с. 66.
146. Sartininkai. *Sartininkų filijos vizitacija 1820 m.* LVIA. F. 669, ap. 2, b. 705, l. 619.
147. Seda. *Sedos bažnyčios inventorius. 1743*. LVIA. F. 1671, ap. 4, b. 441, l. 205.
148. Seirijai. *Fr. Gaspore Pizolanti Sacrae Theologiae...Cum inter alia privilegia...1725*. Pergamentas su signatūra 96JRR-XII. MAB RS. F. 136 – 96.
149. Šemetava. *Opis kosciola w Szemiatowie. 1709*. AKKr. 641, s. 11 – 14.
150. Senasis Medilas. *Senajo Medilo bažnyčios vizitacija*. MAB RS. F. 273 - 282, l. 1V.
151. Senasis Medilas. *Описание Глебоцкого и Пинского кармелитских монастырей Пинского уезда за 1816*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 325, с. 13V.
152. Seredžius. *Seredžiaus bažnyčios vizitacija 1643*. KAKA. B. 137, l. 127V – 131V.
153. Siesikai. *Siesikų bažnyčios inventorius 1873 m.* LVIA. F. 1671, ap. 4, b. 4, l. 37V.
154. Skuodas. *Parochia Skuden visitaty i Ano Dni 1620*. KAKA. B. 21. l. 11V – 12.
155. Skuodas. *Škudų bažnyčios inventorius. 1861*. (kopija) LVIA. F. 1671, ap. 4, b. 4. l. 596 - 604.
156. Skuodas. *Žemaičių vyskupystės vizitaciniai aktai. 1620*. KAKA. B. 21. l. 11V-12.
157. Smilgiai. *Smilgensis Ecclesia intra limites Parochia Szadowiensis*. KAKA B. 21. l. 40 - 40V.
158. Staikai (Staikowskiego) *Vizity kostelov ... Витебской Могилёвской губернии за 1805 год*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1387, с. 346 – 349V.
159. Stankava. *Akt wizyty...Stankowskiego klasztoru...1848*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1399, с. 74 – 74V.
160. Stankava. *Inwentarz kosciola, klasztoru i majatku w Stankowie...1820*. AKKr. 581.
161. Stankava. *Vizity кармелитских монастырей Витебской Могилёвской губерний за 1823 год*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 26, д. 1412, с. 30 – 43V.
162. Tabariškės. *Bažnyčios inventorius 1828*. LVIA. F. 604, ap. 1, b. 13855, l. 1 - 7.
163. Tabariškės. *Bažnyčios inventorius 1832*. LVIA. F. 604, ap. 1, b. 13855, l. 8 – 10V.
164. Tabariškės. *Bažnyčios inventorius 1838*. LVIA. F. 604, ap. 1, b. 13855, l. 17.
165. Tabariškės. *Bažnyčios inventorius 1844*. LVIA. F. 604, ap. 1, b. 13855, l. 22, 22V.
166. Tabariškės. *Bažnyčios inventorius 1845*. LVIA. F. 604, ap. 1, b. 13855, l. 29, 29V.
167. Tabariškės. *Bažnyčios inventorius 1849*. LVIA. F. 604, ap. 1, b. 13855, l. 36.
168. Tabariškės. *Bažnyčios inventorius 1855*. LVIA. F. 604, ap. 1, b. 13855, l. 43, 45, 48.
169. Tabariškės. *Bažnyčios inventorius 1862*. LVIA. F. 604, ap. 1, b. 13855, l. 97.
170. Tabariškės. *Bažnyčios inventorius 1866*. LVIA. F. 604, ap. 1, b. 13855, l. 2, 2V, 5.
171. Trakai. *Trakų bažnyčios turto sąrašas*. BARIS.

172. Tryškiai. *Visitatio generalis Ecclesia Parochialis Triscen*. 1643. KAKA. B. 21, I. 54V - 58.
173. Turgeliai. *Bažnytinų archyvų dokumentų kolekcija. 1898 – 1924*. MAB RS. F. 268 - 295.
174. Turgeliai. *Turgelių klebono Liucijono Chaleckio... knygelės*. MAB RS. F. 268 - 295.
175. Tverai. *Visitatio Gnalis Ecclesiae Parochialis Tvyerensis...1677*. KAKA. B. 1, T. 1, I. 128V - 143.
176. Užsvyris. *Inwentarz konwentu Zaswirskiego...1709*. AKKr. 641, s. 1 – 10.
177. Užventis. *Užvenčio bažnyčios vizitacija 1648*. KAKA. B. 137, I. 75 – 76V.
178. Užventis. *Užvenčio bažnyčios vizitacija 1839 m*. LVIA. F. 669, ap. 2, b. 249, I. 322.
179. Užventis. *Visitatio Ecclesiae Parochialis Užwentensis*. 1677. KAKA. B. 139, I. 1V.
180. Vainutas. *Inventarium Eiusdem Ecclesiae Woyniutens...1676*. KAKA. B. 1. T. 1, I. 74 – 81.
181. Vainutas. *Vainuto bažnyčios aprašymas 1820 m*. LVIA. F. 669, ap. 2, b. 705, I. 567 -580.
182. Vainutas. *Vainuto bažnyčios vizitacija 1839 m*. LVIA. F. 669, ap. 2, b. 249, I. 236 - 241.
183. Varniai. *Varnių bažnyčios inventorius. 1868*. LVIA. F. 1671, ap. 4, b. 4 I. 632.
184. Veiviržėnai. *Bažnyčios generalinės vizitacijos aktas*. 1671. KAKA. B. 138.
185. Vilniaus apskritis. *Визиты костелов делого и монашествоующего духовенства Вилейского уезда Минской губернии за 1796...* НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 241, с. 16 – 20.
186. Vilnius, Šv. Jurgio bažnyčia. *Inventarium ecclesiae et Conventus Vilnensis ad S. Georgium M...1742*. AKKr. 631, s. 12 – 35.
187. Vilnius, Šv. Jurgio bažnyčia. *Inventarium supellectilis ecclesiasticae Conventus Vilnensis S. Georgii...1751*. AKKr. 632, s. 1 – 25, 70 - 71.
188. Vilnius, Šv. Jurgio bažnyčia. *Inwentarz...1709 – 1724*. AKKr. 630, s. 3 – 44.
189. Vilnius, Šv. Jurgio bažnyčia. *Vilniaus sen. regulos karmelitų vienuolyno ir Šv.Jurgio bažnyčios įvairūs dokumentai (išrašai). 1514 - 1738*. MAB RS. F. 273 - 3383.
190. Vilnius, Šv. Jurgio bažnyčia. *Список членов Братства Девы Марии при Виленском костеле св. Георгия. 1736*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3403, I. 5.
191. Vilnius, Šv. Teresės bažnyčia. *Brolijų prie šv. Teresės bažnyčios sąskaitų knyga*. MAB RS. F. 43, b. 20733, I. 30 – 34.
192. Vilnius, šv. Teresės bažnyčia. *Vilniaus šv. Teresės basijų karmelitų bažnyčios vizitacija 1830*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3777, I. 194 – 233.
193. Vilnius, Visų Šventųjų bažnyčia. *Inventarium rerum ecclesiae conventus Vilnensis Sanctorum Omnium...1681*. AKKr. 633, s. 1 – 46.
194. Vilnius, Visų Šventųjų bažnyčia. *Inwentarz kosciola i klasztoru Wszystkich Świętych XX Karmelitow Dawnej Reguly...1841*. AKKr. 635, s. 1 – 12.

195. Vilnius, Visų Šventųjų bažnyčia. *Inwentarz kosciola pod tytulem Wszystkich Świętych Xięży karmelitow w Wilnie...1804*. AKKr. 634, s. 3 – 21.
196. Vilnius, Visų Šventųjų bažnyčia. *Liber Actorum Provinciae Lithvanae...* LNMB RS. F. 130, b. 2247, p. 62.
197. Vilnius, Visų Šventųjų bažnyčia. *Škaplieriaus brolijos pajamų ir išlaidų knyga. 1668 – 1692*. MAB RS. F. 43, b. 20743.
198. Vilnius, Visų Šventųjų bažnyčia. *Vilniaus karmelitų vienuolyno prie Visų Šventųjų bažnyčios pajamų patikrinimo aktas. 1673*. MAB RS. F. 273 - 1982.
199. Vilnius, Visų Šventųjų bažnyčia. *Visų Šventųjų bažnyčios ir senosios regulos karmelitų vienuolyno inventorius 1648*. MAB RS. F. 151, b. 1333.
200. Vilnius, Visų Šventųjų bažnyčia. *Visų Šventųjų bažnyčios vizitacija 1830*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3777, l. 246 – 269.
201. Vilnius, Visų Šventųjų bažnyčia. *Vilnius Visų Šventųjų bažnyčios ir senosios regulos karmelitų vienuolyno inventorius. 1743*. MAB RS. F. 9, b. 1674.
202. Vilnius. *Vilniaus karmelitų šv. Teresės bažnyčia - Rybaki*. LVIA. F. 604, ap. 1, b. 594.
203. Vyšniavas. *Инвентари костелов и приходов Минского деканата за 1782-1790гг*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 220, с. 170 – 223.
204. Žaludkas. *Zoludensis Ecclesie visitation 1680*. BCz. Rkp. 1775 (1), s. 2845, 3029 – 3026.
205. Žaludkas. *Ecclesia Zoludensis...Inwentarz...1820*. AKKr. 644, s. 2 – 5.
206. Žaludkas. *Žaludko bažnyčios aprašas 1801*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3591, l. 271 – 290.
207. Žaludkas. *Žaludko bažnyčios aprašas 1828*. LVIA, F. 694, ap. 1, b. 3733, l. 374V.
208. Žaludkas. *Žaludko bažnyčios aprašas 1830*. LVIA. F. 694, ap. 1, b. 3808, l. 1 - 3.
209. Žarėnai. *Visitatio Ecclesiae Parochialis Žoranėn Ano 1675*. KAKA B. 1, T. 1, l. 30V - 38.
210. Žarėnai. *Žarėnų bažnyčios vizitacija 1839 m*. LVIA. F. 669, ap. 2, b. 249, l. 328V.
211. Žasliai. *Dailės kūrinio aprašas. Didysis Švč. M. Marijos Škaplierinės altorius*. KPCA. 2000.
212. Žemaitkiemis. *Žemaitkiemio Katalikų bažnyčios meno paminklų sąrašas*. 1959. KAKA. B. 209.
213. *Žinios apie vienuolius karmelitus Kaune, Gudagojuij, Vilniuj, Antalieptėj, Pašaminėj, Gardine*. MAB RS. F. 43 – 21003.
214. *Визиты приходов и костелов Борисовского и Вилейского уездов за 1782 г*. НГА РБ. Ф. 1781, оп. 27, д. 219.

PUBLIKUOTI ŠALTINIAI

215. Anastasio a Cruce, P. F. Carmelita Discalceato. *Decor Carmeli Sacratissimum Scapulare, Quinque Seculorum Gloria*. Chantilly: Les Fontaines, MDCCLI.
216. *Biblija (Biblija RK_E1999)* / vert. A. Rubšys, Č. Kavaliauskas. LBD, 1999. In: <http://biblija.lt/>
217. *Breslaujos dekanato vizitacija 1782-1783 m. / Lietuvos istorijos šaltiniai. T. VII*. Vilnius: Katalikų akademija, 2008.
218. *Canons and Decrees of the Council of Trent.* / Vert. Th. A. Buckley. London: George Routledge and Co., 1851.
219. Chodinycki, I. *Wiadomosc historyczna o fundacyach klasztorow zakonu karmelitanskiego, niedgys w Polsce i Litwe*. MAB RS. Nr. 31273.
220. Cyrillus, S. Francisco. *Praktyka dobrej smierci...*Krakow: w Drukarni Krzystofa Schedla, 1646. BJ SD. 585467 – 585468 I.
221. Danielis av. Maria R. P. F. *Vinea Carmeli seu Historia Eliani Ordinis B. V. Mariae de Monte Carmelo*. Antverpiae: Jacobum Meurisium, MDCLXII.
222. *Das heilige Scapulier*. Augsburg: K. Kollmann Buchhandlung, 1843.
223. *Descriptio Foundationis, Erektionis et Dotationis...*1716. KPCA. F. 3, ap. 1, b. 69.
224. Drėma, Vladas. *Vilniaus bažnyčios*. Vilnius: Versus aureus, 2008.
225. Falcone, Giuseppe. *La Cronica Carmelitana, Dall Origine di Santo Elia Profeta*. Piacenza: Gio Bazachi, 1595.
226. *Formula Capitulum Provinciale Celebrandi* / Vilnae: S.R.M. Academ: Societ; JESU, 1763. MAB RS. F. 273 - 254.
227. Francastori, Girolamo. *Opera Omnia*. Venezia, 1555. BJ SD. Cim 5504.
228. Gallaeus, Theodorus. *Illustrium imagines*. Antverpiae: Ex Officina Plantiniana, 1606. BJ SD. 591049.
229. Gizycki, Jan. *Wzmianka o karmelitach bosych w Kowne*. MAB RS. Nr. 510365.
230. *Glanz des Ewigen* / Sud. J. Kronbichler et al. Wien: Kunsthistorisches Museum, 2004, p. 63.
231. *Graduale de dominicis iuxta ritum missalis Beatissimae Dei genitricis semperque Virginis Mariae de Monte Carmelo*, Krokua na Piasku, 1644.
232. Grassi, Simone P. carmelitano. *Miracoli e Grazie della Santissima Vergine Maria del Carmine...consacrate...Benedetto XIII*. Firenze: Michele Nestenus e Francesco Mouke, MDCCXXVII.
233. Groër, Hans Hermann. *Die Rufe von Loreto*. Maria Roggendorf: Salterrae, 1991.
In: <http://www.zemaitijospaveldas.eu/lt/left/zemaitija/istorija/v-juzumas-ir-jo-istorija-/girdiskes/>

234. *Instructio pro Fratribus Carmelitis Antiquae observantiae Regularis...*Romae: Ex Typographia Manelphi Manelphij, 1640.
235. Jonas Paulius II. 2001 m. kovo 25 d. laiškas *SZKAPLERZ ZNAKIEM «PRZYMIERZA» Z MARYJĄ*. In: *L'Osservatore Romano*. Vatikanas: 2001.
236. Jung-Inglessis, Eva Maria. *Madonne Romane*. Citta del Vaticano: Libreria Editrice Vaticana, 2001, p. 157.
237. Juzumas, Vincentas. *Aprašymas Žemaičių vyskupystės*.
In: <http://www.zemaitijospaveldas.eu/lt/left/zemaitija/istorija/v-juzumas-ir-jo-istorija-/girdiskes/>
238. *Klasztory karmelitanek bosych w Polsce, na Litwie i Rusi: ich początek, rozwój i tulactwo w czasie rozruchów wojennych w XVII wieku*. Krakow: Czasu, 1904. KVB RS. R 14213.
239. Koncytė, Ieva. *Vilniaus Visų Šventųjų bažnyčia senosios regulos karmelitų pamaldumo kontekste*: diplominis bakalauro darbas. Vilnius: VDA, 2005.
240. Lebedytė, R. *Respublikinės reikšmės architektūros paminklas - buvusi Sv. Juozapo bažnyčia ir varpinė Kėdainiuose: meninių tyrimų apžvalga*. KPCA. F. 5, ap. 1, b. 1127.
241. Lebedytė, Ramunė. *Respublikinės reikšmės architektūros paminklas – buvusi Šv. Juozapo bažnyčia ir varpinė Kėdainiuose: meninių tyrimų apžvalga*. KPCA. F. 5, ap. 1, b.1127.
242. Liberiusz, Jacek. *Gospodyni nieba i ziemie, Naswięsza Panna Marya...*Krakow: drukarnia Lukasz Kupisza, 1650. BJ SD. 910011 I.
243. *Lietuvos dailininkų žodynas XVI-XVIII a.* / Sud. A. Paliušytė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2005.
244. *Linkuvos Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia ir vienuolynas* / Sud. L. Šinkūnaitė. Šiauliai: Šiaulių vyskupijos kurija, 1999.
245. *Litwa pod względem przeladowania w niej rzymsko-katolickiego kosciola szczegolniej w dyczezyi wileńskiej od roku 1863 do 1872*. Poznan: Księgarnia Konst. Żupanskiego, 1872.
246. *Maldos prie Motinos Szirdies Jezaus*. Kaunas: Saliamono Banaičio spaustuvė, 1916.
247. McMahan, Patric. *The Scapular (interviu)*. In: virtuali *CarmelStream* svetainė [žiūrėta 2011 m. spalio 6 d.]. Prieiga: <http://www.carmelstream.com/2011/07/the-scapular-patrick-mcmahan-o-carm/>.
248. *Missale Fratrum Ordinis Beatissimae Dei Genitricis, semperque Virginis Mariae de Monte Carmeli...*Romae: Apud Antonium De Rubeis, MDCCXXXIII. AKKr, Muziejus.
249. *Pabaisko dekanato vizitacija 1782-1784 m.* / *Lietuvos istorijos šaltiniai. T. IX*. Vilnius: Katalikų akademija, 2010.
250. Philippi P., A. S. Trinitate. *Decor Carmeli Religiosi, in Splendoribus Sanctorum ac Illustrium Religiosorum et Monialium*. Lugduni: Antonii Jullieron, MDCLXV.
251. *Pobudka szukających Boga...*Poznan: Druk. Coll. Soc. Iesu, 1695. BJ SD. 585510.

252. Praškevičiūtė, Aistė. *Kėdainių šv. Juozapo bažnyčios interjero dailės ikonologija*. Menotyros magistro baigiamasis darbas. Kaunas: VDU, 2011.
253. *Regula et Constitutiones Fratrum Discalceatorum Ordinis Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo*. Romae, MCMXXVIII. BCz. 79927 II.
254. *Relationes status dioecesium in Magno Ducatu Lituaniae. Dioeceses Vilmensis et Samogitiae / Fontes Historiae Lituaniae. Vol. I* / Ed. R. Krasauskas et al. Romae: Academiae Lituanae Catholicae Scientiarum, 1971.
255. Rosikon, Janusz. *Totus Tuus. Madonny Papieskie*. Warszawa: Rosikon Press, 2004.
256. Rosweyde, Heribert. *Vitae Patrum*. Antwerpen, 1615. BJ SD. 394920 IV.
257. Sarnowski, Pawel Robert. *U Matki Bożej Rożancowej w Raduniu na Ziemi Nowogrodzkiej*. Radun, 2013, s. 32, 34.
258. Stankevičienė, Regimanta. *Dailės Kūrinio aprašas - Daukšių bažnyčios procesijų altorėlio paveikslas "Švč. M. Marija Škaplierinė"*. KPCA. Mašinarštis, 1992.
259. Stankevičienė, Regimanta. *Dailės Kūrinio aprašas - Kernavės bažnyčios votas – plokštelė*. KPCA. u/k 14043 (K1005).
260. Stankevičienė, Regimanta. *Dailės Kūrinio aprašas - Kernavės bažnyčios paveikslas "Švč. M. Marija Škaplierinė"*. KPCA. u/k 14042 (K996K1).
261. Stankevičienė, Regimanta. *Dailės Kūrinio aprašas - Pivašiūnų bažnyčios procesijų altorėlis*. KPCA. u/k 32344 (K1275K).
262. Stankevičienė, Regimanta. *Dailės Kūrinio aprašas – Žaslių bažnyčios Švč. M. Marijos Škaplierinės altorius*. KPCA. 2000.
263. Treinienė, E. *Linkuvos karmelitų vienuolyno fondo apžvalga*. MAB RS. F. 42-24
264. Typotius, Jacobus. *Symbola divina et humana...* Frankfurt, 1642. BJ SD. 393315 III.
265. *Ukmergės dekanato vizitacija 1784 m. / Lietuvos istorijos šaltiniai. T. VIII*. Vilnius: Katalikų akademija, 2009.
266. Ventimiglia, Mariano. *Historia Chronologica Priorum Generalium Latinorum Ordinis Beatissimae Virginis Mariae de Monte Carmelo...* Neapoli: Ex Typographia Simoniana, MDCCLXXIII.
267. *Vyskupo Ignoto Jokūbo Masalskio Kauno dekanato vizitacija 1782 m. / Lietuvos istorijos šaltiniai. T. VI* / Sud. V. Jogėla. Vilnius: Katalikų akademija, 2001.
268. Wołonczewski, Mathias. *Kialetas zodziu aplink Szkapleriu mukos Pono Jezuso*. Wilniuje: Kasztu ir spaustuwieje Juzapa Zawadzka, 1857. LNB RS. 7433.
269. *Žemaičių vyskupijos vizitacija (1579) / Lietuvos istorijos šaltiniai. T. I* / Sud. L. Jovaiša. Vilnius: Aidai, 1998.
270. *Žemaičių vyskupijos vizitacija 1675-1677 m. / Lietuvos istorijos šaltiniai. T. X* / Sud. M. Paknys. Vilnius: Katalikų akademija, 2011.

LITERATŪRA

271. Aleksandravičiūtė, Aleksandra. *Bažnytinės dailės tyrimo metodai*. In: *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai*. T. 17. Vilnius, 1999, p. 387 – 399.
272. Almonaitis, Vytenis; Almonaitienė Junona. *Ulyna / Šiaurės Atėnai*. 2006-01-07 (779), Vilnius, 2006.
273. Baniulytė, Aušra. *The cult of the Virgin Mary and its images in Lithuania from the middle ages until the seventeenth century*. In: *Dailė*. T. 25. *Paveikslas ir knyga*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2002, p. 157-193.
274. Baumer, Remigius; Scheffczyk, Leo. *Marienlexikon*. Vol. 2. St. Ottilien: EOS, 1989, p. 658-662.
275. Baumer, Remigius; Scheffczyk, Leo. *Marienlexikon*. Vol. 6. St. Ottilien: EOS, 1994, p. 82-87.
276. Boaga, Emanuele, O. Carm. *Come Pietre vive...* Roma: Institutum Carmelitanum, 1993.
277. Boaga, Emanuele, O. Carm. *Con Maria sulle vie di Dio*. Roma: Edizioni Carmelitane, 2000.
278. Boaga, Emanuele, O. Carm. *La Signora del Luogo. Maria nella storia e nella vita del Carmelo*. Roma: Edizioni Carmelitane, 2001.
279. Bochnak, Adam. *Warowny klasztor karmelitow bosych w Starym Zagorzu*. Przemysl, 1925.
280. Brykowska, Maria. *Architektura karmelitow bosych w XVII - XVIII wieku*. Warszawa, 1991.
281. Buckley, Theodore Alois. *Canons and Decrees of the Council of Trent*. London: George Routledge and Co, 1851.
282. Buškevičienė, Angelė. *Kėdainių šv. Juozapo bažnyčia ir parapija*. Kaunas: Judex, 2007.
283. *Carmelite origins: Part I, II, III, IV*. [žiūrėta 2012 m. balandžio 20 d.]. Prieiga per internetą: <http://carmelitefriairsocd.com/ocdsok/FormationMaterials/History>
284. Carniani, Mario. *Santa Maria del Carmine*. Florence: Becocci, 1990.
285. *Chronological history of the Carmelite Order*. Prieiga per internetą: www.carmelites.ie
286. Copey, Richard. *Carmel in Britain. The Hermits from Mount Carmel*. Vol. III. Roma: Edizioni Carmelitane, 2004.
287. *Dictionnaire culturel du christianisme* / ed. D. Barrios-Auscher, Fr. Boespflug. Paris: Nathan, 1994.

288. Didžpetris, Vytautas. *Linkuvos karmelitų bažnyčia ir vienuolynas: istorija ir kultūra*. Vilnius: Kraštiečių kultūros klubas *Linkava*, 1993.
289. Didžpetris, Vytautas. *Linkuvos parapijos bažnyčios ir karmelitų vienuolyno istorijos bruožai*. In: *Žemaičių praeitis*. 3. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1994, p. 190-268.
290. Dodds, Monica; Dodds, Bill. *Encyclopedia of Mary*. Huntington: Our Sunday Visitor, Inc. 2007.
291. *Encyklopedia Katolicka. T. VIII* / Red. B. Migut et al. Lublin: TN KUL, 2000.
292. Evdokimov, Paul. *The Art of the Icon: a Theology of Beauty*. Redondo Beach: Oakwood Publications, 1990.
293. Ferrari, Rosella. *Madonna del Carmine*. Bergamo: Little Mercury, 2010.
294. Flaga, Jerzy. *Bractwa religijne w Rzeczypospolitej w XVII i XVIII wieku*. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2004.
295. Gasiūnas, Vladas. *XIX amžiaus Lietuvos grafika*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2007.
296. Gidžiūnas, Viktoras. *Vienuolijos Lietuvoje XIII-XX amžiuje*. Atspaudas iš LKMA Metrašcio, T. V, p. 261-299. Roma, 1970.
297. Gil, Honorat. *Karmelici bósi w Polsce od XVI do XIX wieku*. [žiūrėta 2011 m. lapkričio 15 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.karmel.pl/historia/baza.php?id=20>
298. Gimbutas, Jurgis. *Lietuvos bažnyčių chronologija ir statistika / Lietuvos kataliku mokslo akademijos metraštis*. V. T. Roma, 1970, p. 215 – 259.
299. Grace, M. M. *The Scapular Vision and st. Simon Stock*. In: *Catholic Herald*, 1950. [žiūrėta 2012 balandžio 22 d.] Prieiga: <http://archive.catholicherald.co.uk/article/27th-october-1950/2/the-scapular-vision-and-st-simon-stock-sir-recent->
300. Graff, Michael; Forg, Heinz-Jurgen; Scharnagl, Hermann. *Marija. Apsireiškimai, stebuklai ir vizijos*. Vilnius: Lektūra, 2000.
301. Griciūtė - Šverebienė, Liepa. *XVII - XVIII a. Bažnytinės procesijos Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2011.
302. Griciūtė, Liepa. *Procesijų vėliavų ir altorėlių paveikslų pirmavaizdis*. In: *Dailė*. T. 35. *Pirmavaizdis ir kartotė. Vaizdinių transformacijos tyrimai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 143-152.
303. Haffert, John Mathias. *Mary in her scapular promise*. Washington, N. J.: AMIPRESS, 1954.
304. Hurll, Estelle M., *The Madonna in Art*. Boston: L.C. Page and Company, 1898.

305. Jankevičienė, Algė. *Lietuvos medinės bažnyčios, koplyčios ir varpinės*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2007.
306. Janonienė, Rūta. *Dailės samprata*. In: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai* / Sud. L. Jovaiša et al. Vilnius: Aidai, 2001, p. 129-139.
307. Janonienė, Rūta. *Procesijų altorėliai ir dvipusiai paveiksai Sedos parapijos bažnyčioje*. In: *Žemaičių praeitis*. D. 5: *Seda. Parapijos istorija ir dailės paminklai*. / Sud. A. Butrimas et al. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, p. 91-94.
308. Janonienė, Rūta. *Sedos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia: mecenatai ir kūrėjai XVI-XIX amžiais*. In: *Žemaičių praeitis*. D. 5: *Seda. Parapijos istorija ir dailės paminklai*. / Sud. A. Butrimas et al. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, p. 72-79.
309. Jovaiša, Liudas. *Brolijos*. In: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai* / Sud. L. Jovaiša et al. Vilnius: Aidai, 2001, p. 109-128.
310. Jučas, Mečislovas. *Krikščionybės kelias į Lietuvą: etapai ir problemos*. Vilnius: Baltos lankos, 2000.
311. Jučas, Mečislovas. *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Istorijos bruožai*. Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2010.
312. Jučas, Mečislovas. *Lietuvos parapijos XV-XVIII a.* Vilnius: Aidai, 2007.
313. *Kaišiadorių vyskupija ir jos sakralinis paveldas* / Sud. S. Poligienė. Vilnius: Savastis, 2006.
314. Kajackas, Algimantas. *Bažnyčia liturgijoje*. Kaunas: Lietuvos katechetikos centras, 1997.
315. Kaladžinskaitė, Auksė. *Brolijų dailės užsakymai Vilniuje XVIII a.* In: *Dailė LDK miestuose: poreikiai ir užsakymai*. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2006, p. 147 – 164.
316. *Karmel w ziemi świętej* / Red. S. Giordano. Krakow: Wydawnictwo Karmelitow Bosych, 2001.
317. *Kelmės dekanato bažnyčios ir vienuolynai* / Sud. D. Klajumienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2008.
318. Kirkoras, Adomas Honoris. *Pasivaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes*. Vilnius: Mintis, 1991.
319. Klajumienė, Dalia. *Laukuvos ir Požerės bažnyčių interjerų dekoru paveldas*. In: *Laukuva. I dalis* / Red. V. Jocys. Vilnius: Versmė, 2005, p. 215-226.
320. Klajumienė, Dalia. *Tapyti altoriai (XVIII a.-XIX a. I p.): nykstantys Lietuvos bažnyčių dailės paminklai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006.

321. Klajumienė, Dalia. XVIII a. sienų tapyba Lietuvos bažnyčių architektūroje. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004.
322. Kloczowski, Jerzy. *Krikščionių bendruomenės besikuriančioje Europoje*. Vilnius: Aidai, 2006.
323. Kramiszewska, Aneta. *Visio religiosa w polskiej sztuce barokowej*. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 2003.
324. *Krikščioniškosios ikonografijos žodynas* / Sud. D. Ramonienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997.
325. *Krikščionybė Lietuvos mene* / Sud. D. Tarandaitė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2003.
326. *Krikščionybės istorija* / Red. T. Dowley. Vilnius: Alma littera, 2000.
327. *Krikščionybės Lietuvoje istorija* / Sud. V. Ališauskas. Vilnius: Aidai, 2006.
328. Kruger, Kristina. *Monasteries and monastic orders*. Cambridge: h.f.ullmann, 2008.
329. Kubicki, Paweł. *Bojownicy kapłani za sprawę kościoła i ojczyzny w latach 1861-1915. C. 2. Dawna Litwa i Białorus. T. IV*. Radom: Sandomierz, 1938.
330. *Kultūros paminklų enciklopedija. Rytų Lietuva*. T. 1-2 / Red. A. Bliujus et al. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1996.
331. Kurczewski, Jan. *Biskupstwo Wilenskie*. Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, 1912.
332. Kurczewski, Jan. *Opowiadania o dziejach chrześcijaństwa na Litwie i Rusi*. C. 1. Wilno: Druk Józefa Zawadzkiego, 1914.
333. *La Chiesa di Santa Maria del Carmine a Firenze* / Edit. L. Berti et al. Firenze: Giunti, 1992.
334. Lazarev, Viktor. *Studies in Byzantine painting*. London: Pindar Press, 1995.
335. *Lexikon der christlichen ikonographie* / Red. E. Kirschbaum SJ. T. 1-4. Breisgau Freiburg: Herder, 1994.
336. *Lexikon der christlichen ikonographie* / Red. K. G. Kaster. T. 5-8. Breisgau Freiburg: Herder, 1994.
337. *Lexikon für Theologie und Kirche* / edit. J. Höfer, Karl Rahner. Freiburg im Breisgau: Herder-Verlag, 1968.
338. *Lietuva 1009 – 2009* / Sud. A. Butrimas, R. Janonienė, T. Račiūnaitė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009.
339. *Lietuvių enciklopedija. T. XI* / Red. J. Puzinas. Bostonas: Lietuvių enciklopedijos leidykla, 1957.
340. *Lietuvos bažnyčios* / Sud. L. Šinkūnaitė. Kaunas: Šviesa, 2009.
341. *Lietuvos bažnyčios: iliustruotas žinynas* / Sud. L. Šinkūnaitė. Kaunas: Terra Publica, 2009.

342. *Lietuvos sakralinė dailė. T.I. Tapyba. Skulptūra.Grafika.* / Sud. D. Tarandaitė. Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2003.
343. *Lietuvos sakralinė dailė. T.II. Šiaulių vyskupija. 1 dalis* / Sud. D.Vasiliūnienė, S. Smilingytė-Žeimienė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011.
344. *Lietuvos sakralinės dailės katalogas* / Sud. D. Vasiliūnienė, et al. T. I. Knyga V. Vilnius: Savastis, 2003.
345. *Lietuvos sakralinės dailės katalogas* / Sud. G.M. Martinaitienė. T. I. Knyga IV. Vilnius: Gervelė, 2000.
346. *Lietuvos sakralinės dailės katalogas* / Sud. R. Stankevičienė, et al. T. I. Knyga VI, I dalis. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2006.
347. *Lietuvos sakralinės dailės katalogas* / Sud. R. Stankevičienė, et al. T. I. Knyga VI, II dalis. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2007.
348. *Lietuvos sakralinės dailės katalogas* / Sud. S. Smilingytė-Žeimienė. T. I. Knyga III. Vilnius: Gervelė, 1998.
349. *Lietuvos sakralinės dailės katalogas* / Sud. T. Jurkuvienė. T. I. Knyga II. Vilnius: Gervelė, 1997.
350. *Lietuvos TSR istorijos ir kultūros paminklų sąvadas* / Sud. I. Barauskaitė ir kt. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1988.
351. *Lietuvos vienuolynai* / Sud. R. Janonienė, D. Klajumienė. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1998.
352. Liutikas, Darius. *Pilgrimystė Europos krikščioniškoje kultūroje. Geografiniai aspektai.* In: *Geografija*, T. 40, Nr. 2, 2004, p. 48-56.
353. Lomnicka-Żakowska, Ewa. *Grafika Polska XVIII wieku.* Warszawa: Wydawnictwo DiG, 2008.
354. Margunow, Ewa. *Madonny.* Warszawa: Edipresse, 2007.
355. *Marienlexikon.* Vol. 2 / Ed. R. Bäumer, L. Scheffczyk. St. Ottilien: EOS, 1989.
356. Marino, Eugenio, OP. *Art Criticism and icon-theology* / Ed. T. Verdon. *Chritianity and the Renaissance: image and Religious imaginations in the Quattrocento.* Syracuse, New York: Syracuse Press, 1990.
357. *Mariology, Vol. 3* / Edit. J. B. Carol. Milwaukee: The Bruce publishing company, 1961.
358. *Materiały do dziejów sztuki sakralnej. Kścioły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa nowogródzkiego. 2* / Red. M. Podlodowska – Reklewska. Kraków: Antykwa, 2006.
359. *Materiały do dziejów sztuki sakralnej. Kścioły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa ruskiego. 20* / Red. A. Betlej et al. Kraków: Antykwa, 2012.

360. *Materiały do dziejów sztuki sakralnej. Kścioły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa wileńskiego. 2* / Red. M. Kałamajska - Saeed. Kraków: Antykwa, 2008.
361. *Materiały do dziejów sztuki sakralnej. Kścioły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa wileńskiego. 3* / Red. M. Kałamajska - Saeed. Kraków: Antykwa, 2010.
362. *Materiały do dziejów sztuki sakralnej. Kścioły i klasztory rzymskokatolickie dawnego województwa wileńskiego. 4* / Red. M. Kałamajska - Saeed. Kraków: Antykwa, 2011.
363. Matušakaitė, Marija. *Procesijų altorėliai Lietuvoje*. Marijampolė: Ardor, 1998.
364. Meldytė, Rimantė. *Sedos, Pievėnų ir Renavo bažnyčių vėliavos*. In: *Žemaičių praeitis. D. 5: Seda. Parapijos istorija ir dailės paminklai.* / Sud. A. Butrimas ir kt. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, p. 95-103.
365. Mikėnas, Saulius. *Paveikslų aptaisai XVII- XIX a. Lietuvoje*. In: *Nuo gotikos iki romantizmo* / Sud. I. Vaišvilaitė. Vilnius: Academia, 1992, p. 88-102.
366. Misius, Kazys; Šinkūnas, Romualdas. *Lietuvos katalikų bažnyčios*. Vilnius: Pradai, 1993.
367. Moisan-Jabłńska, Krystyna. *Obraz czyscca w sztuce polskiego baroku*. Warszawa: Semper, 1995.
368. Moisan, Krystyna S.; Szafraniec, Beata. *Maryja orędowniczka wiernych*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej, 1987.
369. *Muziejus laikraštyje. 2010-2011* / Sud. V. Poviliūnas, I. Senulienė. Trakai: Trakų istorijos muziejus. 2012, p. 85.
370. Niero, Antonio. *Scuola Grande dei Carmini*. Venezia: Venezia Sacra, 1991.
371. Niunkaitė, Aistė. *Grūstė*. In: *Žemaičių praeitis. D. 5: Seda. Parapijos istorija ir dailės paminklai.* / Sud. A. Butrimas et al. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, p. 156-163.
372. O'Donnell, Christopher. *The Scapular of Carmel: theological and spiritual perspectives*. In: *In communion with Mary: our heritage and prospects for the future*. Roma: Edizioni Carmelitane, 2003, p. 241-256.
373. Ouspensky, Leonid. *Theology of the Icon. Vol. I*. New York: St. Vladimirs Seminary Press, 1992.
374. Paknys, Mindaugas. *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos dailės ir architektūros istorija: žymiausi menininkai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2009.
375. Paknys, Mindaugas. *Mecenatystės reiškiny XVII a. LDK*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003.
376. Paknys, Mindaugas. *Žemaitijos sakralinio meno tyrinėjimai*. In: *Lietuvos dailės istorikų draugijos biuletenis 2006*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2006, p. 51-52.

377. Petuškaitė, Inga. *Sedos Švč. Mergelės Marijos Ėmimo į dangų bažnyčios paveikslų aptaisai*. In: *Žemaičių praeitis*. D. 5: *Seda. Parapijos istorija ir dailės paminklai*. / Sud. A. Butrimas et al. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, p. 87-90.
378. Piovene, Guido. *L'opera completa di Giambattista Tiepolo*. Milano: Rizzoli, 1968.
379. Pivoriūnaitė, Teresė. *Adutiškio parapijos istorija*. In: *Voruta*, 2008.01.12, Nr. 23 (641).
Prieiga per internetą: <http://www.voruta.lt/article.php?article=628>
380. *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė. Plateliai, Beržoras, Gintališkė, Šateikiai, Žem.Kalvarija, Gegrėnai* / Sud. A. Butrimas. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005.
381. *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė. Plungė, Kuliai, Stalgėnai, Pakutuvėnai* / Sud. A. Butrimas. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004.
382. *Plungės dekanato sakralinė architektūra ir dailė. Rietavas, Tverai, Kantaučiai, Lieplaukė, Medingėnai, Žlibinai* / Sud. A. Butrimas. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2005.
383. Podro, Michael. *The Critical historians of Art*. London: Yale University Press, 1982.
384. Poligienė, Svetlana. *Kaišiadorių vyskupijos bažnyčių 2000 – 2005 m. inventorizacijos duomenys*. In: *Menotyra*, T. 14, Nr. 3. Vilnius: Lietuvos mokslų akademijos leidykla, 2007, p. 75 – 91.
385. Ponarello, Mario. *I monteleonesi, il disegno e la pittura: personalita, tecniche, modelli*. In: Carlo Carlino. *La "Scuola" di Monteleone – disegni dal XVII al XIX secolo*. Soveria Mannelli: Rubbettino, 2001, p. 81 – 113.
386. Pontremoli, Giuseppe; Rosso, Andrea. *Estratto dal L'incredibile storia del cardellino dipinto*. Arcore: Grafimage, 2010.
387. Praškiewicz, Szczepan OCD. *Szkaplerz karmelitanski dzis*. Kraków: Kuria Krakowskiej Prowincji Karmelitów Bosych, 2001.
388. Pyzel, Konrad. *Kosciol P.W. Najsw. Marii Panny i Sw. Alberta oraz klasztor Karmelitow Trzewickowych w Lidzie*. In: *Koscioly i klasztory Rzymskokatolickie dawnego województwa Wilenskiego*, C. II / Red. M. Kałamajska-Saeed. Krakow, 2008. s. 171-174.
389. Račiūnaitė, Tojana. *Apie Vilniaus šv. Teresės bažnyčios freskų ikonografiją*. In: *Ženklas ir simbolis senojoje Lietuvos dailėje*. Nr. 7. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1996, p. 97-150.
390. Račiūnaitė, Tojana. *Jausmų kelionė ir stebuklingųjų atvaizdų kopijos*. In: *Dailė*. T. 35. *Pirmavaizdis ir kartotė. Vaizdinių transformacijos tyrimai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 41-59.

391. Račiūnaitė, Tojana. *Vizijos ir atvaizdai. Basųjų karmelitų palikimas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2003.
392. *Religijotyros žodynas* / Sud. R. Petraitis. Vilnius: Mintis, 1991.
393. Rickert, Margaret. *The reconstructed Carmelite Missal*. Chicago: The University of Chicago press, 1952.
394. Róg, Rafał. *Opis wnętrza Bazyliki. Kaplica Matki Bożej Szaplerznej*. 1997. [žiūrėta 2009 m. spalio 20 d.]. Prieiga: <http://www.parafia.karmelici.pl/wnetrze.html>.
395. Rusteikienė, Aurelija. *Šv. Simono Stoko vizijos ikonografinė tradicija Lietuvos karmelitų bažnyčiose. Pirmavaizdis ir kartotė*. In: *LOGOS*, Nr. 72, p. 149 - 160.
396. *Scapular*. In: *The Catholic Encyclopedia* / Edit. Ch. G. Herbermann. 1913. [žiūrėta 2012 m. sausio 30 d.]. Prieiga: <http://www.newadvent.org/cathen/13508b.htm>.
397. Schiller, Gertrud. *Ikonographie der christlichen Kunst, Band 4,2: Maria*. Gutersloh: Gutersloher Verlagshaus Gerd Mohn, 1976.
398. Šinkūnaitė, Laima; Kajackas, Algimantas. *Lietuvos šventieji globėjai*. Kaunas: Šviesa, 2010.
399. Šinkūnaitė, Laima. *Batuotieji karmelitai ir Linkuvos bažnyčia*. In: *Artuma*. Nr. 2, 2001, p. 10-14.
400. Šinkūnaitė, Laima. *Lietuva - Marijos žemė*. Marijampolė: Ardor, 1993.
401. Šinkūnaitė, Laima. *Šv. Kryžiaus (karmelitų) bažnyčia*. In: *Artuma*. Nr. 1. Kaunas: Lietuvos Caritas leidykla, 2001, p. 13-16.
402. Šinkūnaitė, Laima; Vasiliauskienė, Aušra. *Švč. M. Marijos Rožinio karalienės paveikslas iš Troškūnų Švč. Trejybės bažnyčios*. In: *Logos*, Nr. 38 - 39, 2004.
403. Šinkūnaitė, Laima. *Unikalus Čenstakavos Švč. Dievo Motinos ikonos sekinyš Kauno arkikatedroje*. In: *Soter 19(47)*. Kaunas: VDU leidykla, 2006, p. 205 – 226.
404. Šinkūnaitė, Laima. *Vainikuotieji Marijos paveikslai*. In: *Katalikų pasaulis*. Nr. 8. Vilnius: Katalikų pasaulis, 1993, p. 27-29, 35.
405. Širmulis, Alfredas. *Aušros Vartų Švč. M. Marijos Gailestingumo Motinos paveikslas*. In: *Dailė*. Nr. 10. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997, p. 6-9.
406. Skrinškas, Robertas Gedvydas. *Piligrimo vadovas po stebuklingas Marijos vietas*. Kaunas: Judex, 1999.
407. Šlapelis, Ignas. *Rymo Katalikų Bažnyčios meno istorija*. Kaunas, 1935.
408. Smoleń, Władysław. *Ilustracje Świąt Koscielnych w Polskiej Sztuce*. Lublin: KUL, 1987.
409. Smolen, Władysław. *Wspomnienie Najświętszej Marii Panny z gor Karmel*. In: *Ilustracje świąt kościelnych w polskiej sztuce*. Lublin: Katolicki uniwersytet Lubelski, 1987.

410. Smora. *Wzmianka o karmelitach bosych w Kownie*. Wilno: Drukarnia Jozefa Zawadzkiego, 1914.
411. Soljan, Izabela. *Marian cult centres in the Polish Carpathians before 1772*. Krakow: Instytut Geografii I Gospodarki Przestrzennej UJ, 2003.
412. Spiller, Piotr OCarm; Zan-Ograbek, Genowefa. *Archybractwo Szkaplerza Świętego przy kościele Karmelitów w Krakowie „Na Piasku”*. Krakow: Czuwajmy, 2001.
413. Spurgevičius, Povilas. *Obelių šv. Onos bažnyčia: istorija ir menas*. In: *Lietuvos valsčiai. Obeliai. Kriaunos* / Sud. V. Mačiekus. Vilnius: Versmė, 2009, p. 731 – 750.
414. Spurgevičius, Povilas. *Senosios ir Naujosios Laukuvos Bažnyčių statybų istorijos fragmentai*. In: *Laukuva. I dalis* / Red. V. Jocys. Vilnius: Versmė, 2005, p. 205-209.
415. Stankevičienė, Regimanta. *Čenstakavos Švč. M. Marijos paveikslas: kultas ir kartotės Lietuvoje*. In: *Dailė*. T. 35. *Pirmavaizdis ir kartotė. Vaizdinių transformacijos tyrimai*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 2004, p. 61-77.
416. Stankevičienė, Regimanta. *Kai kurie Lietuvos XVII-XIX a. religinės dailės sąlyčio su Europos krikščioniškąja kultūra aspektai*. In: *Europo dailė. Lietuviškieji variantai* / Sud. A. Aleksandravičiūtė. Vilnius: Leidybos centras, 1994, p. 139-172.
417. Stankevičienė, Regimanta. *Restauruojamas Palangos bažnyčios paveikslas „Švč. M. Marija su vaikeliu*. 2011. 09. 05 In: www.culture.lt/menas
418. Szafrancki, Tadeusz. *Słownik kultury chrześcijańskiej*, Warszawa: Instytut Wydawniczy Pax, 1997, s. 312.
419. *The Mother of God: Art. Celebrates Mary* / Edit. C. Pantella. Washington: Pope John Paul II Cultural Center, 2006, p. 84 – 85.
420. *The Saints: A consise Biographical Dictionary* / Edit. J. Coulson. New York: Hawthorn Books, 1957, p. 417-418.
421. *Tridento visuotinio bažnyčios susirinkimo (1545-1563) įtaka Lietuvos kultūrai* / Sud. A. Aleksandravičiūtė. Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno instituto leidykla, 2009.
422. Vaišnora, Juozas. *Marijos garbinimas Lietuvoje*. Roma: Lietuvos katalikų mokslo akademija, 1958.
423. Vaišvilaitė, Irena. *Prarasto laiko kelias*. In: *Barokas Lietuvoje: vadovas* / Sud. A. Sverdiolas. Vilnius: Baltos lankos, 1996, p. 9-28.
424. Vaitkevičiūtė, Valerija. *Lenkų-lietuvių kalbų žodynas*. Vilnius: Enciklopedija, 2001.
425. Valabek, Redemptus M. *Mary in the Carmelite Rite*. In: *In communion with Mary: our heritage and prospects for the future*. Roma: Edizioni Carmelitane, 2003, p. 147-186.
426. Vasiliūnienė, Dalia. *Žemaičių Kalvarija: piligriminio centro istorija ir dailė XVII-XIX a*. Vilnius: Aidai, 2009.

427. Vitkauskienė, Rūta. *Marijos kultas*. In: *Lietuvos Didžiosios Kunigaikštijos kultūra. Tyrinėjimai ir vaizdai* / Sud. L. Jovaiša et al. Vilnius: Aidai, 2001, p. 329-341.
428. *Virgo Venerabilis: Marijos paveikslas Lietuvos kultūroje* / Sud. Gabija Surdokaitė. Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2011.
429. Vorobjovas, Mikalojus. *Vilniaus menas*. Vilnius: Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997.
430. Wanat, Benignus Józef. *Zakon karmelitow bosych w Polsce*. Krakow: Wydawnictwo OO. Karmelitow bosych, 1979.
431. *Zabytki Sztuki w Polsce – II: iluminowane rękopisy księgozbiorow oo. Dominikanow i OO Karmelitow w Krakowie*. Krakow, 1926.
432. Zawada, Marian. *Tren krolewskiej szaty*. Krakow: Wydawnictwo Karmelitow Bosych, 2000.
433. Zieliński, Jerzy. *Maryja w Najstarszych legendach Karmelu*. Krakow: Kuria Krakowskiej Prowincji Karmelitow Bosych, 2001.
434. *Алтарны жываніс Беларусі XVIII – XIX стст.* / Рэд. Н. М. Усава. Мінск: Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь, 2009.
435. Васцькоу, Уладзімір. *Католікі на абшарах панізоуя северичыны*. Мінск: Про Хрысто. 2012.
436. *Вялікае Княства Літоўскае*. Т. 2 / Ред. Г. П. Пашкоу. Мінск: Беларуская энцыклапедыя, 2006.
437. *Вялікае Княства Літоўскае*. Т. 3 / Ред. Т. У. Бялова. Мінск: Беларуская энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2010.
438. Габрусь, Тамара. *Сакральная памяць Астравеччыны*. In: *Наша Вера*. Н. 3(33) / Гл. ред. К. Лялько. Мінск: Старпрынт, 2005, с. 38 – 41.
439. Габрусь, Тамара. *Стваральнікі віленскага барока*. In: *Наша Вера*. Н. 4(18) / Ред. Д. Бічэль и др. Мінск: ТАРПЕЙ прынтынг хаус, 2001, с. 26 – 36.
440. Горобчук, Анатолій. *Бердичів. Історія міста від заснування до сьогодення*. Житомир: ПП Рута, 2012.
441. *Жываніс Беларусі. XII – XVIII стагоддзяў* / Ред. А. В. Аладава и др. Мінск: Беларусь, 1980.
442. Казакевич, Александр Николаевич. *Православные иконы*. Москва: ОЛМА медиа групп, 2010.
443. *Каталіцкія святыні. Мінска - Магілёўская архідыяцэзія. Частка I* / А. Яроменка. Мінск: Про Хрысто. 2003.

444. Кондаков, Никодим Павлович. *Иконография Богоматери*. Т. II. Петроградъ: Отдѣленія Русскаго языка и Словесности Императорской Академіи Наукъ, 1915.
445. Кулагін, Анатоль Мікалаевіч. *Каталіцкія храмы Беларусі*. Мінск: Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі, 2008.
446. Кулагін, Анатоль Мікалаевіч. *Каталіцкія храмы на Беларусі*. Мінск: БелЭн, 2000.
447. Куляха, Аркадзь ОСД. *Абраз Маці Божай у Гудагаі*. Мінск: Про Хрысто, 2007.
448. Куляха, Аркадзь ОСД. *Санктуарый Маці Божай Шкапрлернай у Гудагаі*. In: *Наша Вера*. Н. 2(40) / Гл. ред. К. Лялько. Мінск: Старпрынт, 2007, с. 21 – 25.
449. Лазука, Барыс Андреевіч. *Гісторыя сусветнага мастацтва. XVII – XVIII стагоддзі*. Мінск: Беларусь, 2010.
450. *Свод памятніков історыі і культуры Беларусіі. Брэсткая область* / Ред. С. В. Марцелова. Мінск: Беларуская Советская Энцыклапедыя, 1990.
451. Туронак, Юры. *Фарміраваньне сеткі Рыма – каталіцкіх парафій на Беларусі у 1387 – 1781 гадах*. In: *Наша Вера*. Н. 1 / Гл. ред. К. Лялько. Мінск: Айцоу Францішканау у Непакалянаве, 1995, с. 22 – 37.
452. Цтоу, Анатоль. *Геральдыка Беларусі*. Мінск: Мінская фабрыка каляровага друку, 2010.
453. Ярашэвіч, Александр. *Абразы Маці Божай Ружанцовай*. In: *Наша Вера*. Н. 3(21) / Ред. Д. Бічэль і др. Мінск: Поліпрынт, 2002, с. 2 – 7.
454. Ярашэвіч, Александр. *Бялыніцкі абраз Маці Божай*. In: *Наша Вера*. Н. 1(39) / Гл. ред. К. Лялько. Мінск: Старпрынт, 2007, с. 30 – 33.
455. Ярашэвіч, Александр. *Маці Божая Снежная у Беларусі*. Мінск: Про Хрысто, 2003.
456. Ярашэвіч, Александр. *Музей старажытнабеларускай культуры*. Мінск: Беларусь, 2004.
457. Ярашэвіч, Александр. *Ян Хрысціцель у беларускім мастацтве*. In: *Наша Вера*. Н. 2(20) / Ред. Д. Бічэль і др. Мінск: ХОДР БелТІЗ, 2002, с. 2 – 8.
458. Яроменка, Аляксей. *Каталіцкія святыні Астравечыны*. In: *Наша Вера*. Н. 2(2012) / Гл. ред. К. Лялько. Мінск: Старпрынт, 2012, с. 68 – 71.

ILIUSTRACIJŲ SĄRAŠAS

1. Tommaso De Vigilia. *Karmelio Dievo Motina*. 1492. Drobė, aliejus. Corleone bažnyčia Palermo. In: CD *Iconographia Carmelitana 1*.
2. Tommaso De Vigilia. *Karmelio Dievo Motina* (fragmentas) Šv. Simono Stoko vizija. 1492. Drobė, aliejus. Corleone bažnyčia Palermo. In: CD *Iconographia Carmelitana 1*.
3. Šv. *Simono Stoko vizija*. XVIII a. (?) Drobė, aliejus. Visų Šventųjų bažnyčia, Vilnius. Foto: V. Balkūnas, 2012.
4. Šv. *Simono Stoko vizija*. Vario ražinys. In: CD *Iconographia Carmelitana 1*.
5. Šv. *Simono Stoko vizija*. 1738. Drobė, aliejus. Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia, Linkuva. Foto: A. Rusteikienė, 2000.
6. Šv. *Simonas Stokas*. XVIII a. Vario ražinys. In: Mariano Ventimiglia, *Historia Chronologica...* 1773.
7. Šv. *Simono Stoko vizija*. XVIII a. vid. Drobė, aliejus. Šv. Jurgio Kankinio bažnyčia, Vilnius. Foto: V. Balkūnas, 2012.
8. Šv. *Simono Stoko vizija*. XVIII a. Vario ražinys. In: *Missale Fratrum Ordinis...Romae*. Krokuvos karmelitų archyvas. Foto: A. Rusteikienė, 2013.
9. Šv. *Simono Stoko vizija*. XVIII a. II p. Drobė, aliejus. Šv. Vysk. Stanislovo bažnyčia, Riešė. Foto: A. Rusteikienė, 2001.
10. Johann Riedel. Šv. *Simono Stoko vizija*. 1729. Šv. apaštalų Petro ir Pauliaus bazilika Strzegom, Lenkija. In: http://www.bazylika.strzegom.pl/foto/oltarz%20szk3_maxi.jpg
11. Šv. *Simono Stoko vizija*. XV a. Medis. Aylesfordo karmelitų vienuolyno koplyčia, Anglija. Foto: A. Rusteikienė, 2011.
12. Šv. *Simono Stoko vizija*. XIX a. pr. Drobė, aliejus. Šv. Apaštalo Andriejaus bažnyčia, Laukžemė. Foto: A. Rusteikienė, 2012.
13. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVII a. II ketv. Medis, tempera, aliejus. 125x86x2,5. Senosios baltarusių kultūros muziejus, Minskas. Foto: A. Rusteikienė, 2012.
14. Pace Pace. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVI a. pab. – XVII a. pr. Drobė, aliejus. Karmelio Dievo Motinos bažnyčia, Venecija. In: CD *S. Maria del Carmelo Venice*.
15. *La Bruna*. XIII a. I p. Medis, tempera. Carmine Maggiore bažnyčia, Neapolis. In: CD *Iconographia Carmelitana 1*.
16. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. 1770. Medžio ražinys. In: *Privilegija Kuktiškių bažnyčios škaplierininkų brolijai*. Foto: BARIS.
17. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVII a. (?) Drobė, aliejus, medis. Švč. M. Marijos Vardo bažnyčia, Upyna. Foto: A. Rusteikienė, 2001.

18. Švč. *M. Marija Škaplierinė* (fragmentas) XVII a. (?) Drobė, aliejus, auksavimas. Švč. M. Marijos Vardo bažnyčia, Upyna. Foto: Stanislovo Stanionio restauravimo atelje, 1997.
19. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. 1769. Maria Radna bažnyčia Lipove, Rumunija. In: *Glanz des Ewigen* / Sud. J. Kronbichler et al. Wien: Kunsthistorisches Museum, 2004.
20. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. (?) Medžio raižinys. 8 x 6. Pauliaus Galaunės grafikos rinkinys, Nr. 208, NČDM.
21. Lucas Cranach Vyresnysis. *Maria Hilf*. Apie 1517-1525. Medis, aliejus. Šv. Jokūbo katedra, Insbrukas. Foto: A. Rusteikienė, 2008.
22. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XIX a. II ketv. Medis, aliejus. 53 x 35. Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, Pivašiūnai. Foto: A. Rusteikienė, 2001.
23. Pranciškus Sniadeckis. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. 1613. Drobė, aliejus, aptaisai. Foto: AKK r archyvas, Nr. 20.
24. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. vid. Drobė, aliejus, audinys, aptaisai. 101 x 64,5. Šv. Vysk. Stanislovo bažnyčia, Beržoras. Foto: A. Rusteikienė, 2001.
25. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. 1765. Drobė, aliejus, aptaisai. Šv. Vysk. Stanislovo bažnyčia, Kuliai. Foto: A. Rusteikienė, 2001.
26. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XIX a. (?) Drobė, aliejus. Švč. M. Magdaliėtės bažnyčia, Užventis. Foto: G. Jaunius, 2013.
27. *Krokuvos na Piasku Dievo Motina - Karmelio puošmena*. XVIII a. Vario raižinys. J. Tumo – Vaižganto religinių paveikslėlių kolekcija, NČDM, Mg – 896.
28. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. Drobė, aliejus. Senosios baltarusių kultūros muziejaus tapybos fondas, Minskas, Z – 5 KII – 289. Foto: A. Rusteikienė, 2012.
29. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. Drobė, aliejus, aptaisai. In: Sarnowski, Pawel Robert. *U Matki Bożej Rożancowej w Raduniu na Ziemi Nowogrodzkiej*. Radun, 2013, s. 34.
30. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XIX a. Popierius, medžio raižinys, 27,5x15. Zigmanto Lazarskio rinkinys "Tekla", Lietuvos dailės muziejus.
In: http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LDM/LDM1_1035641
31. *Trakų Dievo Motina*. XVII – XVIII a. sandūra. Drobė, aliejus, aptaisai. Šv. Baltramiejaus bažnyčia, Giedraičiai. In: *Kaišiadorių vyskupija ir jos sakralinis paveldas* / Sud. S. Poligienė. Vilnius: Savastis, 2006, p. 218.
32. Švč. *M. Marija Škaplierinė - Rožinio Švč. M. Marija*. XVII – XVIII a. sandūra. Drobė, aliejus, aptaisai. Šv. Baltramiejaus bažnyčia, Giedraičiai. Foto: KPCA. DV3727, 1973.
33. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. pab. – XIX a. pr. Drobė, aliejus. Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia, Tabariškės. Foto: A. Rusteikienė, 2001.

34. J. F. Rein. *Barūnų Švč. M. Marija*. XVIII a. Vario raizynys. J. Tumo – Vaižganto religinių paveikslėlių kolekcija, NČDM, Mg - 827.
35. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XIX a. Estampas. J. Tumo – Vaižganto religinių paveikslėlių kolekcija, NČDM, Mg - 911.
36. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XVII – XVIII a. sandūra. Drobė, aliejus, aptaisai. 140x95. Šv. Teresės bažnyčia, Vilnius. Foto: A. Rusteikienė, 2001.
37. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. pab. (?) Drobė, aliejus. Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia, Linkuva. Foto: A. Rusteikienė, 2007.
38. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. II p. Drobė, aliejus, aptaisai. Šv. Kryžiaus bažnyčia, Kaunas. Foto: A. Rusteikienė, 2001.
39. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. pab. – XIX a. pr. Drobė, aliejus, aptaisai. Šv. Kryžiaus bažnyčia, Kaunas. Foto: A. Rusteikienė, 2001.
40. Hans Rottenhammer ir Jan Brueghel Vyresnysis. *Švč. M. Marija su Kūdikiu gėlių vainike*. 1617. Varis, aliejus. 45 x 34. Privati kolekcija.
In: <http://www.painterlog.com/2013/05/jan-brueghel-elder-dutch-artisi-1568.html>
41. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. (?) Drobė, aliejus. 73,5 x 53,5. Baltarusijos nacionalinis dailės muziejus, tapybos fondas, Z-109 KII-60. Foto: A. Rusteikienė, 2012.
42. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. Drobė, aliejus. Švč. Trejybės bažnyčia, Subačius. Foto: A. Rusteikienė, 2001.
43. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. Drobė, aliejus. Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, Turgeliai. Foto: A. Rusteikienė, 2001.
44. *Švč. M. Marija su Kūdikiu*. XVIII a. (?) Drobė, aliejus, aptaisai. Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, Turgeliai. Foto: A. Rusteikienė, 2001.
45. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. Drobė, aliejus, aptaisai. Švč. M. Marijos Magdaliетės bažnyčia, Užventis. Foto: A. Rusteikienė, 2001.
46. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. graviūra. In: *Brevarium orginis fratrum, et monialum B. Virginis Mariae de Monte Carmeli...Venetiis*. 1750.
47. Petras Rozalinas. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. 1790. Drobė, aliejus, aptaisai. Šv. Jono Krikštytojo bažnyčia, Kuktiškės. Foto: KPCA, 2005.
48. Francesco Lazaro Guardi. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. Popierius, sangina. 14,3 x 11,8. Metropolitanu muziejus, Niujorkas.
In: <http://www.metmuseum.org/Collections/search-the-collections/90006028?rpp=20&pg=1&ft=francesco+guardi%2c+the+virgin+and+child&pos=1>
49. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XIX a. Skarda, aliejus. 65,6 x 50. Šv. Jurgio bažnyčia, Daukšiai. Foto: A. Rusteikienė, 2001.

50. Karl Ferdinand Mayer. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XIX a. Graviūra. In: *Das Heilige Scapulier*. Augsburg: K. Kollmann Buchhandlung, 1843.
51. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XIX a. Skarda, aliejus. Švč. Trejybės bažnyčia, Subačius. Foto: A. Rusteikienė, 2001.
52. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XIX a. Devocinis paveikslėlis.
In: <http://www.pinterest.com/pin/419116309042983584/>
53. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. Bronza. Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia, Dunilovas. In: *Muziejus laikraštysje. 2010-2011 / Sud. V. Poviliūnas, I. Senulienė*. Trakai: Trakų istorijos muziejus. 2012, p. 85.
54. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. 1770. Atspaudas ant Kuktiškių Šv. Škaplieriaus brolijos privilegijų rašto. In: BARIS.
55. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. Drobė, aliejus. 61 x 52 cm. Kretingos muziejus. Foto: LDM RC archyvo byla 35. Nr. 1527/20.
56. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XIX a. pr. Drobė, aliejus, 197x128 cm. Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia, Pumpėnai. Foto: LDM RC archyvas 2000- IV B -6(10) 4/7394.
57. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. 1729. Drobė, aliejus, 118 x 75 cm. Šv. Apaštalo Andriejaus bažnyčia, Laukžemė. Foto: KPCA, u.k. DR 713, 7962.
58. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. Drobė, aliejus, aptaisai. Švč. Trejybės bažnyčia, Tryškiai. Foto: A. Rusteikienė, 2001.
59. Švč. *M. Marija Škaplierinė – Rožinio Švč. M. Marija*. 1678. Drobė, aliejus, aptaisai. Rožinio Švč. M. Marijos bažnyčia, Rodūnia. In: Sarnowski, Pawel Robert. *U Matki Bożej Rożancowej w Raduniu na Ziemi Nowogrodzkiej*. Radun, 2013, s. 44.
60. Švč. *M. Marija Škaplierinė – Rožinio Švč. M. Marija*. XVII a. Drobė, aliejus. Švč. M. Marijos Apsilankymo bažnyčia, Trakai. In: Matušakaitė, Marija. *Procesijų altorėliai Lietuvoje*. Marijampolė: Ardor, 1998, il. 12.
61. Švč. *M. Marija Škaplierinė – Rožinio Švč. M. Marija*. XVII – XVIII a. sandūra. Drobė, aliejus, aptaisai. Šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčia, Alanta. Foto: A. Rusteikienė, 2000.
62. Švč. *M. Marija Škaplierinė – Rožinio Švč. M. Marija*. XVIII (?) Medis, polichomija. Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia, Laukuva. Foto: KPCA archyvas, A. Petrašiūnas, 2002.
63. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XIX a. Medis, porcelianas. Stella Maris bažnyčia, Haifa, Izraelis. Foto: George David Byers. In: <http://www.panoramio.com/photo/24802670>
64. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. Drobė, aliejus, aptaisai. Švč. Trejybės bažnyčia, Pabiržė. Foto: A. Rusteikienė, 2001.
65. Švč. *M. Marija Škaplierinė – Gailestingoji Dievo Motina*. XVI – XVII a. Drobė, aliejus. Šv. Kozmos ir šv. Damiano bažnyčia, Astravas. Foto: LDM RC archyvas Nr.1128.

66. Švč. *M. Marija Škaplierinė – Gailestingoji Dievo Motina*. XVII a. II p. – XVIII a. Drobė, aliejus. Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia, Linkuva. In: *Linkuvos Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia ir vienuolynas / Sud. L. Šinkūnaitė*. Šiauliai: Šiaulių vyskupijos kurija, 1999.
67. Švč. *M. Marija Škaplierinė – Šv. Šeima*. XVIII a. Drobė, aliejus, 96 x 74,5 cm. ИИЭФ НАНБ, Z - 67. Inv. Nr. КП - 348 Foto: tapybos fondo archyvo, 2012.
68. Švč. *M. Marija Škaplierinė – Šv. Šeima*. XIX a. pr. Drobė, aliejus. Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia, Širvintos. Foto: A. Petrašiūnas, 2005.
69. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. Drobė, aliejus, aptaisai. Švč. Trejybės bažnyčia, Skuodas. Foto: A. Rusteikienė, 2012.
70. Šv. *Šeima*. XIX a. (?) Drobė, aliejus. Švč. Trejybės bažnyčia, Skuodas. Foto: A. Rusteikienė, 2012.
71. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. pab. – XIX a. pr. Drobė, aliejus, 75 x 59 cm. Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia, Kernavė. Foto: A. Petrašiūnas, 2005.
72. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. Medžio raižinys, popierius, 7,0 x 5,3 cm. J. Tumo – Vaižganto religinių paveikslėlių kolekcija, NČDM, Mg – 816, BI 2819.

SANTRUMPOS

- AKKr – Krokuvos na Piasku karmelitų vienuolyno archyvas
BARIS - Bažnyčių archyvų informacinė sistema
BCz – Krokuvos Čartoryskių muziejaus biblioteka
BJ SD– Krokuvos Jogailaičių bibliotekos senųjų leidinių skyrius
BPM - Bažnytinio paveldo muziejus Vilniuje
KAKA – Kauno arkivyskupijos kurijos archyvas
KAM - Kauno arkivyskupijos muziejus
KPCA – Lietuvos kultūros paveldo mokslinio centro archyvas (buv. Mokslinės - metodinės kultūros paminklų apsaugos tarnybos archyvas)
KVB RS – Kauno apskrities viešosios bibliotekos Senųjų ir retų spaudinių skyrius
LDM – Lietuvos dailės muziejus
LDM RC - Lietuvos dailės muziejaus Prano Gudyno restauravimo centras
LNB RS – Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos retų knygų ir rankraščių skyrius
LNM – Lietuvos nacionalinis muziejus
LVIA – Lietuvos valstybės istorijos archyvas
MAB RS – Mokslų akademijos bibliotekos Retų spaudinių ir Rankraščių skyriai
NČDM – Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus
NČDM APG - NČDM Adelės ir Pauliaus Galaunių namai
SBAPPSAE - Italijos Kraštovaizdžio, architektūros, meno ir istorijos paveldo objektų sistema.
SBAAAS, SPSAE - regioniniai SBAPPSAE trumpiniai.
ŠAM – Šiaulių „Aušros“ muziejus
VEPS – Virtuali elektroninio paveldo sistema. www.epaveldas.lt
VUB RS – Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių ir Retų spaudinių skyriai
ŽAM – Žemaičių „Alkos“ muziejus
ИИЭФ НАНБ - Baltarusijos mokslų akademijos Menotyros, etnografijos ir folkloro institutas
МСБК - Senosios baltarusių kultūros muziejus
НГА РБ - Nacionalinis Baltarusijos Respublikos istorijos archyvas

1. Tommaso De Vigilia. *Karmelio Dievo Motina*. 1492. Corleone bažnyčia Palermo.

2. Tommaso De Vigilia. *Karmelio Dievo Motina*. Fragmentas. 1492. Corleone bažnyčia Palermo.

3. Šv. Simono Stoko vizija. XVIII a. (?) Visų Šventųjų bažnyčia, Vilnius.

4. Šv. Simono Stoko vizija. XVIII a. (?) Iconographia Carmelitana I.

5. Šv. Simono Stoko vizija. 1738. Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia, Linkuva.

6. Šv. Simonas Stokas. XVIII a. *Historia Chronologica...* 1773.

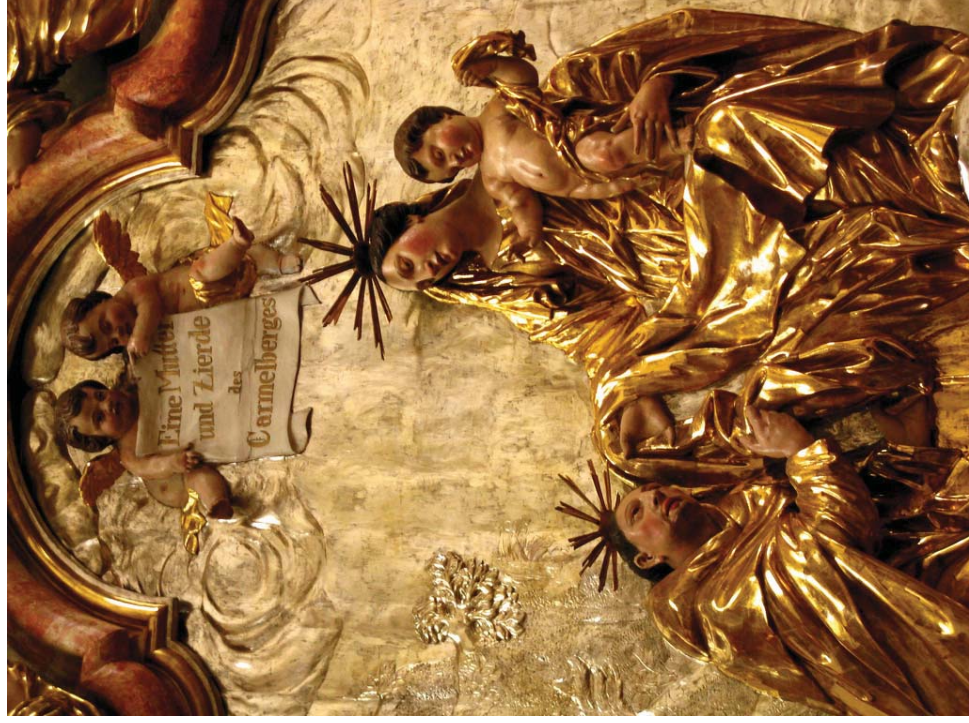
7. Šv. Simono Stokto vizija. XVIII a. vid. Šv. Jurgio Kankinio bažnyčia, Vilnius.

8. Šv. Simono Stokto vizija. XVIII a. *Missale Fratrum Ordinis ...*
MDCCLXXXIII

9. *Šv. Simono Stoko vizija*. XVIII a. II p. Šv. Vysk. Stanislovo bažnyčia, Riešė.

10. Johann Riedel. *Šv. Simono Stoko vizija*. 1729. Šv. apaštalu Petro ir Pauliaus bazilika Strzegom, Lenkija.

11. Šv. Simono Stoko vizija. XV a. Aylesfordo karmelitų vienuolyno koplyčia, Anglija.

12. Šv. Simono Stoko vizija. XIX a. pr. Šv. Apaštalo Andriejaus bažnyčia, Laukžemė.

13. Švč. *M. Marija Škaplirinė*. XVII a. II ketv. Senosios baltarusių kultūros muziejus, Minskas.

14. Pace Pace. Švč. *M. Marija Škaplirinė*. 1595 (?) Karmelio Dievo Motinos bažnyčia, Venecija.

15. *La Bruna*. XIII a. I p. Carmine Maggiore bažnyčia, Neapolis.

16. Švč. M. Marija Škaplierinė. Kuktiškių bažnyčios škaplierininkų brolijos privilegijos rašto fragmentas. 1770.

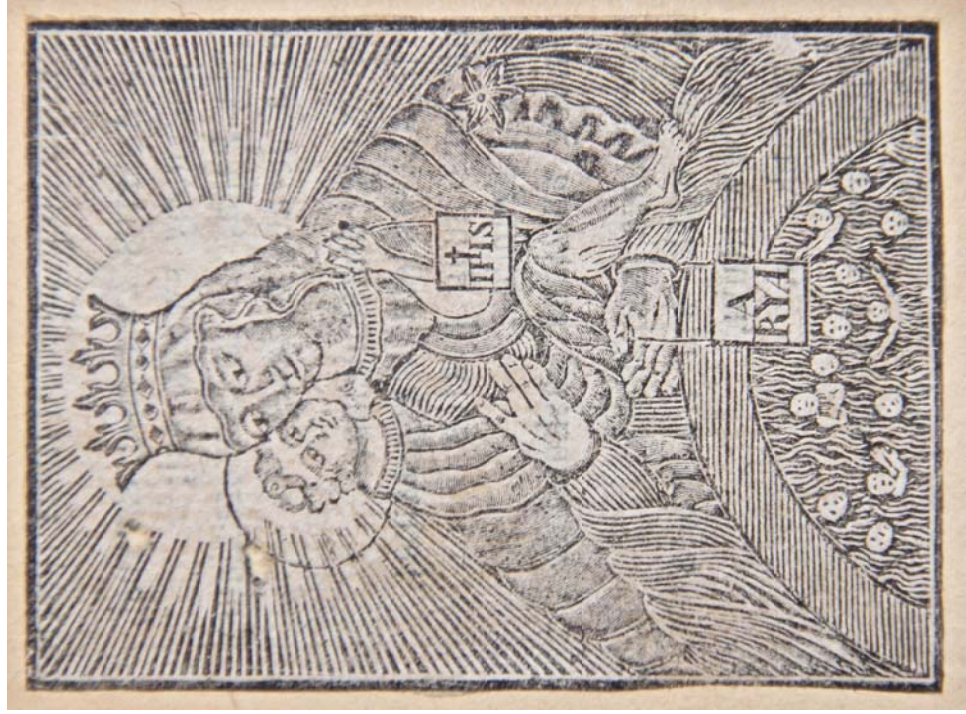
17. Švč. M. Marija Škaplierinė. XVII a. (?) Švč. M. Marijos Vardo bažnyčia, Upyna.

18. Švč. M. Marija Škaplierinė. Fragmentas. XVII a. (?) Švč. M. Marijos Vardo bažnyčia, Upyna.

19. Švč. M. Marija Škaplierině. 1769. Maria Radna bažnyčia Lipove, Rumunija.

20. Švč. M. Marija Škaplierině. XVIII a. NČDM.

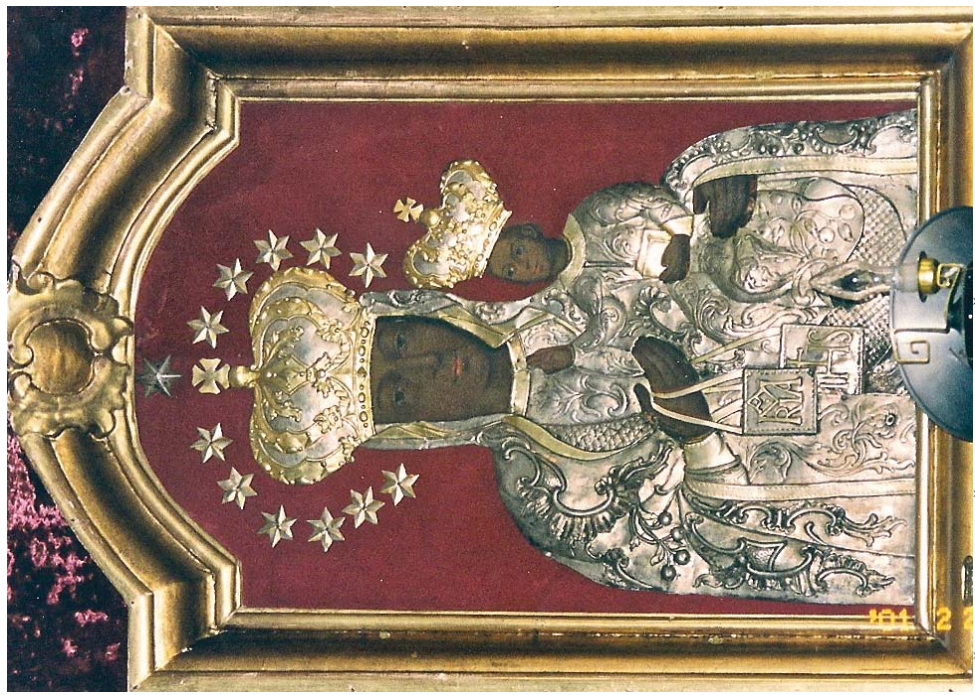
21. Lucas Cranach Vyresnysis. *Maria Hilf*. Apie 1517-1525. Šv. Jokūbo katedra, Insbrukas.

22. Švč. M. Marija Škaplirinė. XIX a. II ketv. Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, Pivašiūnai.

23. Pranciškus Sniadeckis. Švč. M. Marija Škaplierinė. 1613. AKKr. Fotoalbumas Nr. 20.

24. Švč. M. Marija Škaplierinė. 1762. Šv. Vysk. Stanislovo bažnyčia, Beržoras.

25. Švč. M. Marija Škaplierině. 1765. Šv. Vysk. Stanislavo bažnyčia, Kuliiai.

26. Švč. M. Marija Škaplierině. XIX a. (?) Šv. Marijos Magdaliētės bažnyčia, Užventis.

27. Krokuvos na Piasku Dievo Motina - Karmelio puošmena. XVIII a. NČDM.

28. Švč. M. Marija Škaplierinė. XVIII a. Senosios baltarusių kultūros muziejus, Minskas.

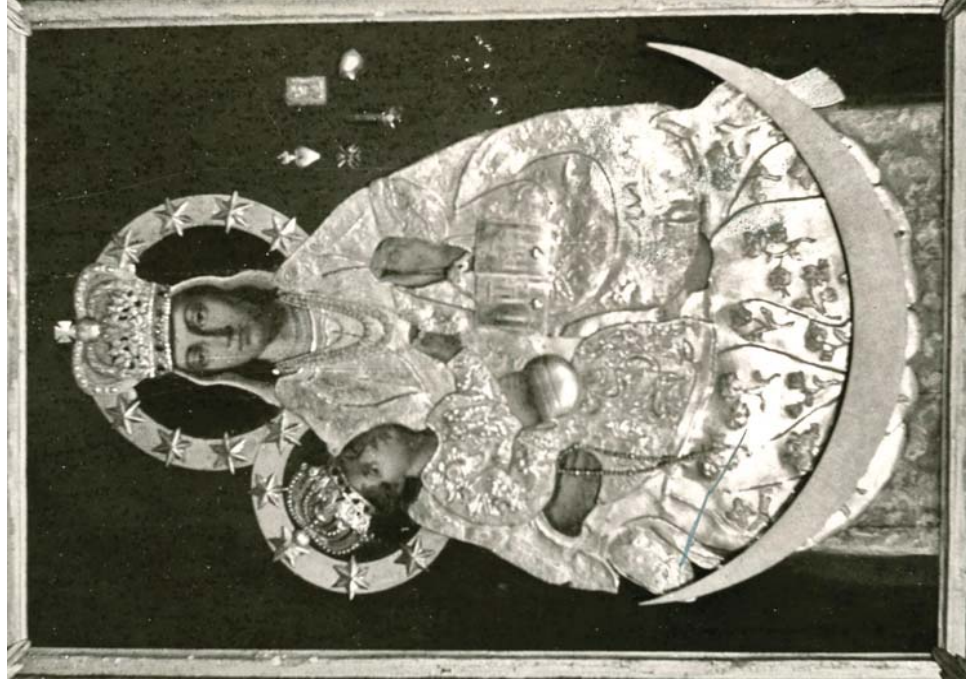
29. Švč. M. Marija Škaplterině. XVIII a. Rožinio Švč. M. Marijos bažnyčia, Rodūnia.

30. Švč. M. Marija Škaplterině. XIX a. LDM.

31. *Trakų Dievo Motina*. XVII – XVIII a. sandūra. Šv. Baltramiejaus bažnyčia, Giedraičiai.

32. *Švč. M. Marija Škaplierinė - Rožinio Švč. M. Marija*. XVII – XVIII a. sandūra. KPCA.

33. *Švč. M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. pab. – XIX a. pr. Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia, Tabariškės.

Wyróżenie Najświętszy
MARYI Panny w cudownym
Obrazie Boruńskim.

J. F. Rein, del. Aug. Weid.

34. J. F. Rein. *Barūnų Švč. M. Marija*. XVIII a. NČDM.

35. *Švč. M. Marija Škaplirinė*. XIX a. NČDM.

36. *Švč. M. Marija Škaplirinė*. XVII – XVIII a. sandūra. Šv. Teresės bažnyčia, Vilnius.

37. Švč. M. Marija Škaplierinė. XVIII a. pab. (?) Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia, Linkuva.

38. Švč. M. Marija Škaplierinė. XVIII a. II p. Šv. Kryžiaus bažnyčia, Kaunas.

39. Švč. M. Marija Škaplirinė. XVIII pab. – XIX a. pr. Šv. Kryžiaus bažnyčia, Kaunas.

40. Hans Rottenhammer, Jan Brueghel Vyresnysis. Švč. M. Marija su Kūdikiu gėlių vainike. 1617. Privati kolekcija.

41. Švč. M. Marija Škaplierinė. XVIII a. (?) Senosios baltarusių kultūros muziejus, Minskas.

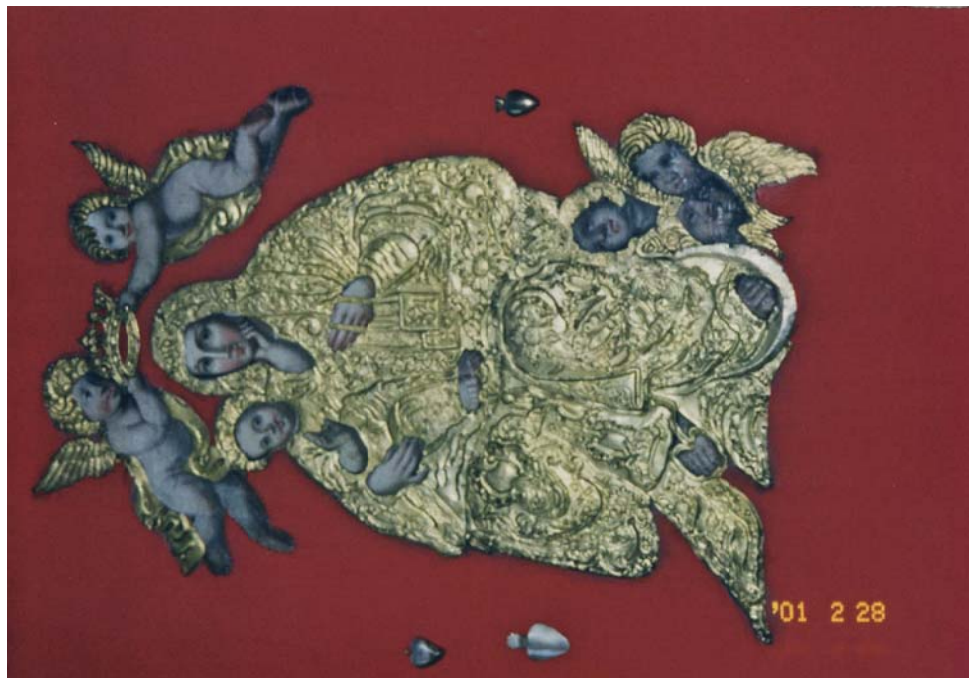
42. Švč. M. Marija Škaplierinė. XVIII a. Švč. Trejybės bažnyčia, Subačius.

43. Švč. M. Marija Škaplierinė. XVIII a. Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, Turgeliai.

44. Švč. M. Marija su Kūdikiu. XVIII a. (?) Švč. M. Marijos Ėmimo į dangų bažnyčia, Turgeliai.

45. Švč. M. Marija Škaplierině. XVIII a. Švč. M. Marijos Magdaliētēs bažnyčia, Užventis.

46. Švč. M. Marija Škaplierině. XVIII a. Brevarium orginis fratrum, et montium B. Virginis Mariae de Monte Carmeli... Venetis. 1750.

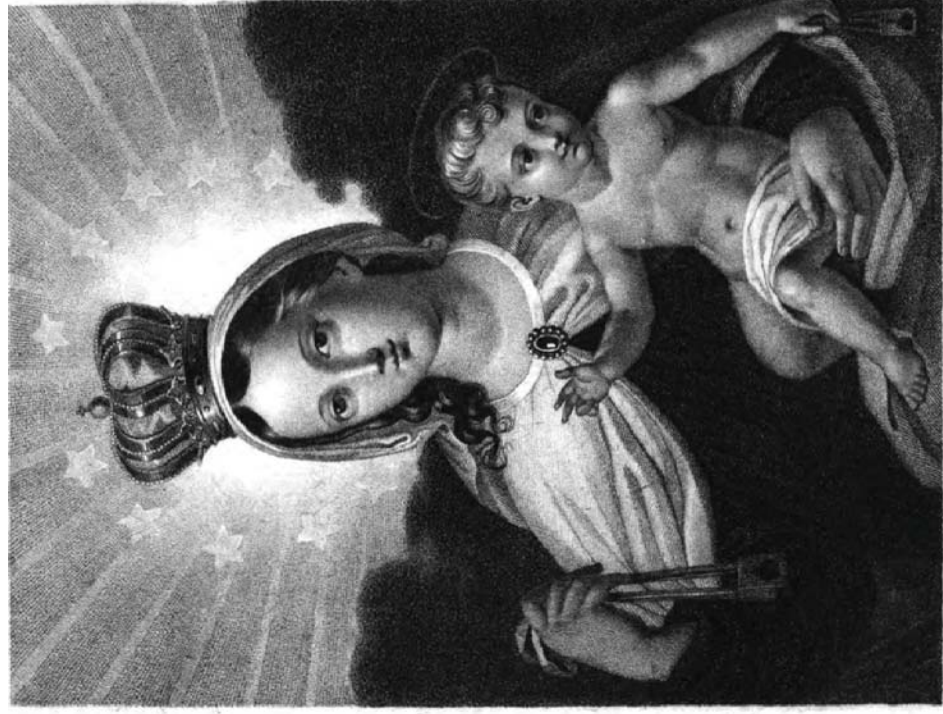
47. Petras Rozalinas. Švč. M. *Marija Škaplierinė*. 1790. Šv. Jono Krištytojo bažnyčia, Kuktiškės.

48. Francesco Lazaro Guardi. Švč. M. *Marija Škaplierinė*. XVIII a. Metropoliteno muziejus, Niujorkas.

49. Švč. M. Marija Škaplierinė. XIX a. Šv. Jurgio bažnyčia, Daukšiai.

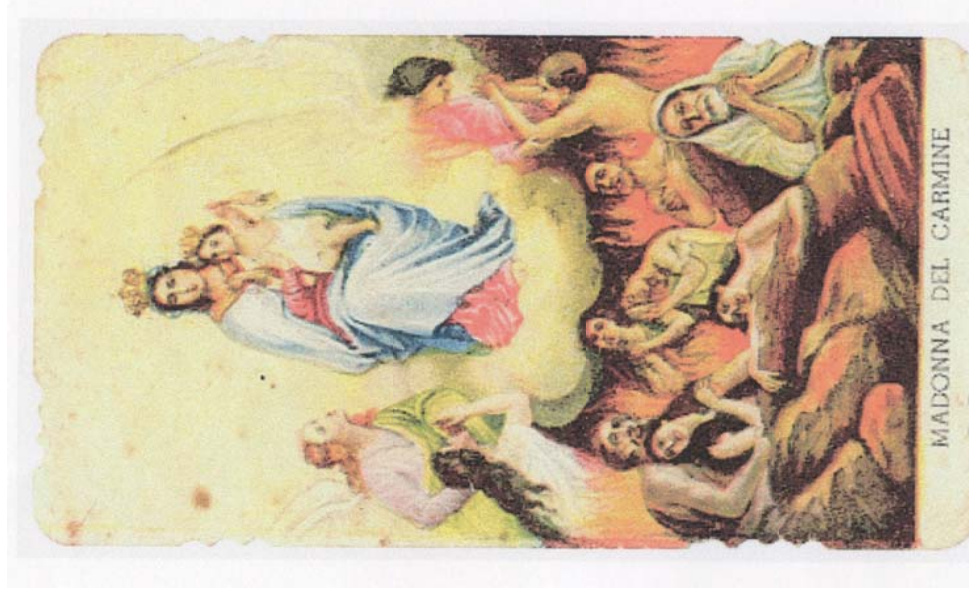

Städt. Bild. u. Cassl. Mayer's Kunst-Anstalt in Nürnberg

50. Karl Ferdinand Mayer. Švč. M. Marija Škaplierinė. XIX a. *Das Heilige Scapulier*... 1843.

51. Švč. M. Marija Škaplirinė. XIX a. Švč. Trejybės bažnyčia, Subačius.

52. Švč. M. Marija Škaplirinė. XIX a. Devocinis paveikslėlis.

53. Švč. M. Marija Škaplierinė. XVIII a. Trakų istorijos muziejus.

54. Švč. M. Marija Škaplierinė. XVIII a. Atspaudas ant Kuktiškių Šv. Škaplieriaus brolijos privilegijų rašto 1770.

55. Švč. M. Marija Škaplierinė. XVIII a. Kretingos muziejus.

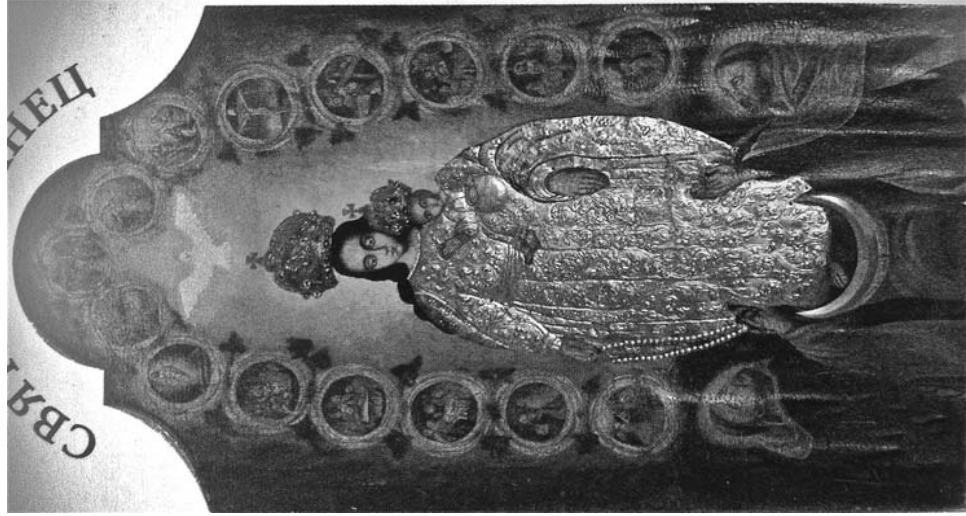
56. Švč. M. Marija Škaplierinė. XIX a. pr. Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia, Pumpėnai.

57. Švč. M. Marija Škaplierinė. 1729. Šv. Apaštalo Andriejaus bažnyčia, Laukžemė.

58. Švč. M. Marija Škaplierinė. XVIII a. (?) Švč. Trejybės bažnyčia, Tryškiai.

59. Švč. *M. Marija Škaplierinė* – *Rožinio Švč. M. Marija*. 1678.
Rožinio Švč. *M. Marijos* bažnyčia, Rodūmia.

60. Švč. *M. Marija Škaplierinė* – *Rožinio Švč. M. Marija*. XVII a. Švč.
M. Marijos Apsilankymo bažnyčia, Trakai.

61. Švč. M. Marija Škaplierinė – Rožinio Švč. M. Marija. XVII – XVIII a. sandūra. Šv. Apaštalo Jokūbo bažnyčia, Alanta.

62. Švč. M. Marija Škaplierinė – Rožinio Švč. M. Marija. XVIII a. (?)
Šv. Kryžiaus Atradimo bažnyčia, Laukuva.

63. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XIX a. Stella Maris bažnyčia, Haifa, Izraelis.

64. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. (?) Švč. Trejybės bažnyčia, Pabiržė.

65. Švč. M. *Marija Škaplierinė*. XVI – XVII a. Šv. Kozmos ir šv. Damiano bažnyčia, Astravas.

66. Švč. M. *Marija Škaplierinė*. XVII a. II p. – XVIII a. Švč. M. Marijos Škaplierinės bažnyčia, Linkuva.

67. Švč. M. Marija Škaplierinė – Šv. Šeima. XVIII a. Senosios baltarusių kultūros muziejus.

68. Švč. M. Marija Škaplierinė – Šv. Šeima. XIX a. pr. (?) Šv. Arkangelo Mykolo bažnyčia, Širvintos.

69. Švč. *M. Marija Škaplierinė*. XVIII a. Švč. Trejybės bažnyčia, Skuodas.

70. Šv. *Šeima*. XIX a. (?) Švč. Trejybės bažnyčia, Skuodas.

71. Švč. M. *Marija Škaplierině*. XVIII a. pab. – XIX a. pr. Švč. M. *Marijos Škaplieriněs* bažnyčia, Kemavė.

72. Švč. M. *Marija Škaplierině*. XVIII a. NČDM.

Aurelija RUSTEIKIENĖ

**KARMELITŲ VIENUOLIJOS DAILĖ:
ŠVČ. MERGELĖS MARIJOS ŠKAPLIERINĖS
IKONOGRAFIJA ISTORINĖSE LDK RIBOSE**

Daktaro disertacija

Išleido ir spausdino – Vytauto Didžiojo universiteto leidykla
(S. Daukanto g. 27, LT-44249 Kaunas)
Užsakymo Nr. K13-087. Tiražas 20 egz. 2013 11 07.
Nemokamai.